

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

Підгасцька Анна Віталіївна

**РОЗВИТОК СТУДЕНТСЬКОГО
САМОВРЯДУВАННЯ В УНІВЕРСИТЕТАХ
КАНАДИ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХХ –
ПОЧАТОК ХХІ СТОЛІТТЯ)**

Монографія

Умань
2021

УДК 378.014.553(71)"1951/2020"(02)

ПЗ2

Рецензенти:

Заболотна О. А., доктор педагогічних наук, професор Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини;

Литовченко І. М., доктор педагогічних наук, професор Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»;

Сбруєва А. А., доктор педагогічних наук, професор Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка.

*Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини
(протокол № 15 від 30 березня 2021 р.)*

Підгаєцька А. В.

ПЗ2 Розвиток студентського самоврядування в університетах Канади (друга половина ХХ – поч. ХХІ ст.) : монографія / А. В. Підгаєцька ; МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини. – Умань : Візаві, 2021. – 183 с.

ISBN

Пропонована монографія є комплексним дослідженням, у межах якого охарактеризовано нормативно-правове забезпечення, залучення студентів до громадянської активності, роль студентства в управлінні ЗВО, форми партнерства студентів з громадою, види, функції і напрями роботи студентського самоврядування у Канаді. На основі порівняльного аналізу з українськими університетами, розроблено практичні рекомендації щодо використання конструктивного канадського досвіду в Україні.

Рекомендовано для наукових працівників, викладачів та студентів закладів вищої освіти, аспірантам, які цікавляться історією педагогіки другої половини ХХ – початку ХХІ століття, вивчають досвід зарубіжних країн в аспектах організації студентського самоврядування. Основні положення, викладені в монографії, можуть слугувати науковою основою для розроблення нормативних документів щодо функціонування студентського самоврядування в Україні.

УДК 378.014.553(71)"1951/2020"(02)

ISBN

© Підгаєцька А. В., 2021

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ	9
1.1. Стан дослідження проблеми розвитку студентського самоврядування в університетах Канади.....	9
1.2. Понятійно-категоріальний апарат дослідження.....	15
1.3. Періодизація розвитку студентського самоврядування в Канаді у другій половині ХХ – на початку ХХІ століття.....	31
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙ СТУДЕНТСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ В КАНАДІ	49
2.1. Характеристика студентських організацій університетів Канади...	49
2.2. Напрями функціонування студентських організацій в університетах Канади.....	58
2.3. Роль студентського самоврядування у партнерстві університету та громади.....	74
РОЗДІЛ 3. ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙ СТУДЕНТСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ В КАНАДІ Й УКРАЇНІ	94
3.1. Нормативно-правове забезпечення функціонування студентських організацій в університетах Канади й України.....	94
3.2. Залучення студентів Канади й України до громадянської активності.....	110
3.3. Роль студентського самоврядування в управлінні ЗВО у Канаді й Україні.....	126
3.4. Практичні рекомендації щодо використання канадського досвіду організації студентського самоврядування в Україні.....	138
ПІСЛЯМОВА	149
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	153

ПЕРЕДМОВА

У монографії *вперше запропоновано* періодизацію розвитку студентського самоврядування в Канаді у другій половині ХХ – на початку ХХІ століття; *охарактеризовано* нормативно-правове забезпечення, функції, напрями функціонування студентського самоврядування в Канаді; *розкрито* роль студентського самоврядування у партнерстві університету та громади; на основні анкетування *проведено* порівняльний аналіз громадської активності студентів та залучення студентського самоврядування до управління ЗВО в університетах Канади й України; *укладено* рекомендації щодо використання в Україні канадського досвіду організації студентського самоврядування; *обґрунтовано* визначення універсальних та специфічних понять монографії; *проаналізовано* джерельну базу дослідження про стан розробленості проблеми. *Уведено до наукового обігу* маловідомі та невідомі документи, що дають можливість розширити знання про функціонування студентського самоврядування в Канаді.

За допомогою використання ретроспективного методу та методу періодизації досліджено історичні події, що визначили особливості становлення і розвитку студентського самоврядування в університетах Канади, при цьому виділено найхарактерніші риси й тенденції для кожного періоду розвитку та визначено його закономірності. Встановлено, що, починаючи з середини ХХ століття, можна виокремити чотири періоди становлення і розвитку студентського самоврядування в університетах Канади: прагматичний (1946–1955 рр.), для якого характерна спрямованість студентського руху на задоволення потреб та інтересів студентства у соціальний спосіб; автономний (1955–1981 рр.), якому притаманна спрямованість на автономність студентського самоврядування в окремих студентських провінціях, нарощення впливу студентських організацій на управління університетом та антивоєнний рух; об'єднувальний (1981–1995 рр.), якому властива орієнтованість на об'єднання розрізаних студентських організацій у Федерації канадських студентів; цілісний (1995 – дотепер), специфіка якого зумовлена скоординованістю діяльності, тісною співпрацею студентських організацій та розширенням спектру напрямів їхньої діяльності.

Зазначено, що у канадських університетах функціонують міжнародні, національні та університетські студентські організації. На основі структурнофункціонального аналізу охарактеризовано студентські організації університетів Канади, їхні види, функції і напрями роботи. Виявлено, що міжнародні студентські організації переважно спрямовані на цілі глобального розвитку, а саме: скорочення нерівності, подолання бідності, голоду, зміцнення здоров'я, здобуття гідної праці та економічне зростання, мир та справедливість. На основі аналізу студентських організацій п'яти університетів з різних регіонів Канади виокремлено такі напрями їх діяльності: академічно-професійний, етнокультурний, самоврядний, спортивно-розважальний, культурно-розважальний, оздоровчо-інформативний, релігійний,

волонтерський, суспільно-політичний і екологічний. Встановлено, що, незважаючи на те, що інтереси студентів варіюються залежно від регіону, найбільшу перевагу студенти надають об'єднанням академічно-професійного спрямування. Відмінним є ставлення студентів Університету Квебеку, які надають значної ваги організаціям етнокультурного спрямування. Визначено основні функції студентського самоврядування в університетах Канади, серед яких: репрезентаційна, економічна, суспільно-політична, соціалізаційна, партнерська, комунікативна, волонтерська, академічна, організаційна, розважальна і правозахисна.

Також за допомогою структурно-функціонального аналізу розкрито засоби і форми діяльності студентського самоврядування у партнерстві університету та громади. Виявлено, що засобами встановлення і підтримки партнерства є: стипендії за громадську активність; гранти громадського залучення; Документ про поза навчальну діяльність; Координаційний центр партнерських зв'язків університету з громадою; працевлаштування студентів у кампусі; онлайн-база даних про поза навчальну діяльність студентів; Асоціація випускників університету. Встановлено, що формами діяльності студентського самоврядування у партнерстві університету та громади є: спільні з громадою дослідження або навчальні проекти; громадські проекти та програми; вивчення студентами академічної дисципліни «навчання громадської діяльності»; програми співпраці зі школою; День громади; День громадської кухні; сесії зворотного зв'язку; міжнародні та національні конференції й семінари щодо партнерства між громадою та університетом; ярмарки вакансій; дні орієнтації щодо волонтерської роботи і позанавчальної діяльності; мітинги та демонстрації. Продемонстровано, як засоби і форми позанавчальної діяльності студентського самоврядування у співпраці з громадою сприяють підготовці студентів до майбутнього входження на ринок праці.

На основі порівняльного аналізу виявлено подібні і відмінні риси у нормативно-правовому забезпеченні студентського самоврядування, громадянської активності студентів, залученні студентів до управління закладами вищої освіти в Україні і Канаді. Встановлено, що подібними у нормативно-правовому забезпеченні студентського самоврядування в обох країнах є визначені законодавством цілі студентського самоврядування. Основні відмінності пов'язані з відсутністю контролю та допомоги з боку українського університету у процесі проведення голосування при створенні студентських самоврядних організацій; обов'язковою участю студентів у організаціях у Канаді; відсутністю в українському законодавстві моделі, що допомогла б студентам офіційно працевлаштуватися у самоврядних студентських організаціях, займати посади, що оплачуються, а також здобувати офіційний досвід роботи; в Україні є непрозорою система стягування членських внесків зі студентів (якщо це є добровільною справою) і фінансова залежність студентського самоврядування від власних надходжень університету.

При порівняльному дослідженні громадянської активності виявлено, що для обох країн спільними є: позитивне ставлення до демократичного устрою;

низькі показники залучення студентів до політичної діяльності; погляди на основні риси ідеального уряду (справедливість, компетентність, відповідальність, патріотизм, чесність); значний відсоток студентів, котрі мають нейтральне ставлення до політичної ситуації у своїй країні та уряду; усвідомлення важливості політичної діяльності. Основні відмінності пов'язані з: більшим відсотком українських студентів, що негативно ставляться до уряду країни; активнішою участю українських студентів у голосуванні; більшою схильністю українських студентів до обговорення політики у соціальних мережах; більшою обізнаністю українських студентів з політичним життям країни; активнішою участю канадських студентів у волонтерських програмах, бойкотах, протестах.

Виявлено, що українські й канадські студенти залучені до управління ЗВО переважно через участь у вченій раді університету. Відмінності пов'язані з: меншим відсотком українських студентів у вченій раді; нижчим рівнем автономності українського студентського самоврядування у розподілі фінансів.

На основі методів аналізу, синтезу та наукової екстраполяції укладено рекомендації щодо використання в Україні канадського досвіду організації студентського самоврядування щодо нормативно-правового забезпечення; залучення студентів до громадської, громадянської активності та волонтерської діяльності; участі в управлінні ЗВО; функцій органів студентського самоврядування.

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

Українською мовою

СО	Студентське об'єднання
СС	Студентське самоврядування
ФКС	Федерація канадських студентів
НФСКУ	Національна федерація студентів канадських університетів
ОКС	Об'єднання канадських студентів
ЗОСК	Загальне об'єднання студентів Квебеку
СОМП	Студентське об'єднання за мирне протистояння
НОС	Національне об'єднання студентів
АСР	Асоціація студентських рад
НАСК	Національна асоціація студентів Квебеку
СОУА	Студентське об'єднання університету Альберти
СРПО	Студентський рух за право на освіту
АКСА	Альянс канадських студентських асоціацій
РД	Рада директорів
КПСП	Канадська програма студентських позик
АССС	Асоціація за солідарність студентського синдикалізму
СОК	Студентське об'єднання Квебеку
ФСУК	Федерація студентів університету Квебеку
НСФА	Національна студентська фінансова асоціація
МСО	Міжнародна студентська

Англійською мовою

SO	Student organization
SG	Student government
CFS	Canadian Federation of Students
NFCUS	National Federation of Canadian University Students
CUS	Canadian Union of Students
GUQS	General Union of Quebec Students
SUPA	Student Union for Peace Action
NUS	National Union of Students
AOSC	Association of Student Councils
ANEQ	Association Nationale des Étudiants du Québec
UASU	University of Alberta Students' Union
MDE	Mouvement pour le Droit à l'Éducation
CASA	Canadian Alliance of Student Associations
BG	Board of Governors
CSLP	Canada Student Loans Program
ASSÉ	Association pour une Solidarité Syndicale Étudiante/ Association for a Student Syndical Solidarity
QSU	Quebec Student Union
FEUQ	Quebec Federation of University Students
NFSA	National Finance Student Association
ISA	International Students

	організація		Association
БК	Британська Колумбія	BC	British Columbia
ЦПГ	Центр партнерства з громадою	CCP	Center for community partnership
ПГД	Проект громадської діяльності	CAP	Community Action Projects
ДППДС	Документ про позанавчаль- ну діяльність студента	CCR	Co-curricular record
ІПГ	Інноваційні проекти громади	CIP	Community Innovation Projects
ДГ	День громади	CD	Community Day
ГІГЗ	Гранти ініціативного громадського залучення	CEIG	Community-Engaged Initiatives Grants
КР	Консультативна рада	AB	Advisory Board
КРГІГЗ	Комітет із розподілу грантів ініціативного громадського залучення	CEIGC	Community-Engaged Initiatives Grant Committee
ВВСРП	Відділ з виховання соціальної рівності та полікультурності	SEDEO	Social Equity and Diversity Education Office
ДГЗ	День громадського залучення	CED	Community Engagement Day
ЕНГДД	Експериментальне навчання громадської та дослідницької діяльності	ECELR	Experiential Community- Engaged Learning & Research
ППУГ	Програма партнерства університету та громади	CUP	Community-University Partnership
ЦНГА	Центр навчання громадської активності	CCEL	Centre for Community Engaged Learning
ГЗ	Громадське залучення	CE	Community Engagement
ВКАССС	Велика коаліція асоціацій за солідарність студентського синдикалізму	CLASSE	Coalition Large de l'Association pour une Solidarité Syndicale Étudiante
КЗПС	коледж загального та професійного спрямування	CEGEPs	Collège d'enseignement général et professionnel/ General and Vocational College
ЗВО	заклад вищої освіти	HEI	Higher Educational Institution
ГО	Громадянська освіта	CE	Citizenship Education

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Стан дослідження проблеми розвитку студентського самоврядування в університетах Канади

Різноманітні аспекти функціонування студентського самоврядування в Канаді перебувають у полі зору інституцій, дослідницьких груп та окремих науковців у різних країнах. Логіка нашого дослідження передбачає необхідність аналізу наукових джерел за такими категоріями:

- праці зарубіжних і українських науковців із проблемами нормативно-правового забезпечення функціонування студентського самоврядування; залучення студентів до громадянської діяльності; становлення та розвитку студентського самоврядування у Канаді; залучення студентів до управлінського процесу ЗВО.
- Канадські документи щодо нормативно-правового забезпечення студентських самоврядних організацій.
- Матеріали доповідей міжнародних конференцій, студентських публікацій, виступів, газетних статей, протоколів, дебатів, брифінгу.
- Дисертаційні дослідження із проблем студентського самоврядування, захищені в Україні.

Таблиця 1.1

Праці зарубіжних і українських науковців із проблеми нормативно-правового забезпечення функціонування студентського самоврядування

<i>Автор, Рік</i>	<i>Країна, де опубліковано</i>	<i>Назва праці</i>
Ф. Макела & С. Одет-Чапделейн (Makela & Audette-Chapdelaine, 2013)	Канада	Правове регулювання студентських організацій університетського рівня у Канаді (The legal regulation of university student associations in Canada)
Е. Торбурн (Thorburn, 2012)	Канада	Трактування асамблеї: організація студентів за межами Квебеку (Translating the Assembly: Student Organizing Beyond Quebec)
(Дьоміна, 2007)	Україна	Формування правової культури студентської молоді в умовах сучасного українського суспільства
(Осташова, 2011)	Україна	Правове самовиховання студентської молоді в умовах формування громадянського суспільства в Україні
(Василенко, 2009)	Україна	Виховання громадянськості студентів засобами самоврядування у вищих навчальних закладах Канади
(Єжова & Васильченко, 2014)	Україна	Нормативно-правові засади студентського самоврядування у вищих навчальних закладах України
(Шпаківська, 2013)	Україна	Організація студентського самоврядування у практиці роботи вітчизняних та закордонних ВНЗ

Було складно знайти наукову літературу стосовно правового регулювання діяльності студентських організацій Канади, що засвідчують також автори Ф. Макела & С. Одет-Чапделейн (Makela & Audette-Chapdelaine, 2013). У своїй праці вони наголошують на тому, що питання функціонування студентських організацій не до кінця висвітлене канадськими дослідниками, оскільки у більшості праць СО розглядаються з точки зору студентського протесту або ж соціального масового заворушення, а не як інституціолізована форма прояву студентської молодіжної політики. Одна з головних причин відсутності такого роду досліджень, на нашу думку, полягає у тому, що правові режими законодавчого визнання державою та університетом студентських організацій істотно різняться залежно від юрисдикції провінцій. Тому ми з'ясували правове регулювання студентських асоціацій Канади на рівні університету, здійснивши ґрунтовний аналіз державних нормативно-правових актів Канади (див. табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Канадські документи із проблеми нормативно-правового забезпечення студентських самоврядних організацій

<i>Назва документа</i>	<i>Посилання</i>
Закон «Про вищу освіту» (Post-secondary Learning Act, 2003)	http://www.qp.alberta.ca/documents/Acts/p19p5.pdf
Закон «Про товариства» (Societies Act, 2018)	http://www.qp.alberta.ca/documents/Acts/S14.pdf
Закону «Про корпорації» (The Corporation Act, 2018)	http://web2.gov.mb.ca/laws/statutes/ccsm/c225e.php
Конституційний закон (Constitution Act, 1867)	http://laws-lois.justice.gc.ca/eng/Const//page-1.html#docCont
Закон «Про товариства» (Companies Act, 2018)	http://www.legisquebec.gouv.qc.ca/en/pdf/cs/C-38.pdf
Закон студентського об'єднання університету Манітоби (University of Manitoba Students' Union Act, 1990)	https://umsu.ca/wp-content/uploads/2017/07/UMSU-Act.pdf
Закон «Про університет» провінції Британська Колумбія (The British Columbia University Act, 1996)	http://www.bclaws.ca/civix/document/id/complete/statreg/00_96468_01
Положення про визнання статусу студентського об'єднання (Student Society Designation Regulation, 2008)	http://www.quickscribe.bc.ca/secure/pdfs/3420.pdf
Трудовий кодекс (Labour Code, 2018).	https://www.canlii.org/en/qc/laws/stat/cqlr-c-c-27/latest/cqlr-c-c-27.html
Цивільний кодекс Квебеку (Civil Code of Quebec, 1991)	http://legisquebec.gouv.qc.ca/en/pdf/cs/CCQ-1991.pdf
Закон «Про акредитацію та фінансування студентських асоціацій» (Act Respecting the Accreditation and Financing of Students' Associations, 2018)	http://legisquebec.gouv.qc.ca/en/ShowDoc/cs/A-3.01

Загалом нами було опрацьовано закони та положення, що стосуються створення, функціонування, фінансування, членських внесків, процесу отримання акредитації, звітності та припинення діяльності студентських самоврядних організацій Канади університетського рівня. Зокрема, такі закони як: закон «Про вищу освіту» (Post-secondary Learning Act, 2003); закону «Про товариства» (Societies Act, 2018); закону «Про корпорації» (The Corporation Act, 2018); закон «Про акредитацію та фінансування студентських асоціацій» (Act Respecting the Accreditation and Financing of Students' Associations, 2018).

Проаналізовано праці канадських, американських, британських, українських учених, що фокусуються на проблемі залучення студентів до громадянської діяльності, що допомогло нам відповісти на основні питання проведеного нами порівняльного дослідження:

✓ які характерні риси громадської активності освіченої студентської молоді в умовах плюралістичної демократії;

✓ яким чином громадська активність пов'язана з індивідуальними особливостями та життєвим досвідом студента;

✓ чи впливають види діяльності, якими займаються студенти у свій вільний час, а також їх погляди щодо важливості політичної та громадської діяльності молоді на їхню громадську активність;

✓ чи впливає сімейне виховання на активну громадянську позицію студентів?

✓ яким чином ставлення студентів до уряду своєї країни та демократії впливає на громадську активність студентів;

✓ які рекомендації освітянам можна надати відповідно до висновків дослідження.

Таблиця 1.3

Праці канадських науковців із проблеми становлення та розвитку студентського самоврядування у Канаді

<i>Автор, рік</i>	<i>Назва праці</i>
Н. Мозіз (Moses, 2001)	Студентські організації в ролі суб'єктів історичного процесу: з огляду виплати масової допомоги студентам
Т. Грегорі (Gregory, 2010)	Солідарність задля власного блага: самовизначення і Федерація канадських студентів
П. Акселрод (Axelrod, 1982)	Сколари і долари: політика, економіка, університетів Онтаріо 1946–1980
Д. Оврем (Owram, 1996)	Народжені у потрібний час: історія покоління бебі-буму
П. Мартін, Т. Хеммонд, Х. Артурс (Martin, Hammond, & Arthurs, 1958)	Брифінг щодо державних виплат у сфері вищої освіти
Р. Лексієр (Lexier, 2007)	На фоні чого все сталося: англо-канадські студентські рухи і рухи за зміни за межами кампусу
Д. Гранатштейн (Granatstein, 1986)	Канада 1957–1967: роки невизначеності та інновації

Продовження таблиці 1.3

Д. Карріган (Carrigan, 1968, p. 265)	Платформи канадської партії, 1867–1968
Г. Джонс (Jones, 1996)	Уряди, правління і канадські університети
Р. Казінські (Kasinsky, 1976, pp. 77–81)	Втікачі від мілітаризму: американці призовного віку у Канаді
Д. Кормієр (Cormier, 2004)	Канадський націоналістичний рух: виникнення, існування та успіх
Г. Грант, К. Лівітт, М. Воткінс (Grant, 1965; Levitt, 1968; Watkins, 1968)	Плач за нацією: поразка канадського націоналізму; Мовчазна капітуляція: Багатонаціональне об'єднання у Канаді; Іноземне майно і структура канадської промисловості;
М. Косташ (Kostash, 1980)	Далеко від дому: історія покоління шістдесятників у Канаді
Д. Стегер (Stager, 1989)	Зосередьмося на оплаті: альтернативна політика щодо оплати навчання в університеті
Н. Моузіз (Moses, 1995)	Все, що залишилося: боротьба студентів за масові студентські виплати і скасування плати за навчання в Онтаріо з 1946 по 1975
О. Бежан-Каует, Г. Джонс (Bégin-Caouette & Jones, 2014)	Студентські організації у Канаді і «Кленова Весна» у Квебеку

Становлення та розвиток студентського самоврядування у Канаді ми вивчали, спираючись на праці лише канадських дослідників і беручи до уваги такі аспекти: студентські рухи, боротьба студентів за масові студентські виплати та скасування плати за навчання; історія покоління шістдесятників; канадський націоналістичний рух, «Кленова Весна» у Квебеку та ін. Керуючись аналізом опрацьованих джерел, ми здійснили свою періодизацію, де кожен новий період пов'язаний із певними змінами у суспільно-історичному розвитку. Більш повну картину розвитку студентського самоврядування у Канаді нам вдалося отримати після опрацювання матеріалів доповідей міжнародних конференцій, студентських публікацій, виступів студентських представників та очільників держави, газетних статей, протоколів, дебатів, брифінгу.

Проблема залучення студентства до управлінського процесу ЗВО набуває все більшої популярності серед дослідників не лише України й Канади, а й Великобританії, США, Італії, Туреччини та ін. Вона є надзвичайно актуальною у наш час, про що свідчать праці зарубіжних та українських учених, що фокусуються на питанні залучення студентів до управлінського процесу ЗВО.

Опрацювання вищезазначених джерел допомогло нам виявити проблеми, побоювання та шляхи залучення канадських студентів до керівного процесу ЗВО; фактори впливу на залучення студентів Канади до управлінської діяльності; можливі шляхи активізації студентів до управління ЗВО, а також провести порівняльний аналіз структури студентського самоврядування в канадському й українському університеті.

Нами було опрацьовано понад 1600 веб-сайтів студентських організацій університетів Канади 5-ти основних канадських закладів вищої освіти, що

займають найвищі рейтингові місця і представляють різні провінції – з півдня (університет Торонто), заходу (університет Британської Колумбії) та сходу (університет Макгілла провінції Квебек та університет Далхаузі провінції Нової Шотландії). Північно-західні території представлено університетом Альберти. Північ Канади представлена в основному коледжами, тому нами до уваги не бралася (див. табл. 1.4).

Таблиця 1.4

Канадські університети, обрані для поглибленого аналізу щодо функціонування студентського самоврядування

<i>Провінція</i>	<i>Університет</i>	<i>Посилання на веб-сторінку</i>
Онтаріо	Ун-т Торонто	https://ulife.utoronto.ca/organizations/list
Британська Колумбія	Ун-т Британської Колумбії	https://www.ubc.ca/about/facts.html
Квебек	Ун-т Макгілла	https://www.mcgill.ca/es/registration-statistics
Нова Шотландія	Ун-т Далхаузі	https://www.dal.ca/about-dal/dal-at-a-glance.html
Альберта	Ун-т Альберти	https://www.ualberta.ca/about/facts/students

Партнерство університету та громади нами було розглянуто теж у контексті аналізованих університетів. Кожен із вищезначених веб-сайтів містить колонку під назвою «співпраця з громадою», де студенти можуть знайти інформацію про різноманітні гранти/стипендії/програми залучення до громадської діяльності, оголошення про проведення «Дня орієнтації», або «Ярмарки вакансій», «рефлексивних сесій» тощо.

Аналіз наявних у відкритому доступі дисертаційних досліджень із проблем студентського самоврядування, захищених в Україні виявив, що вони проводились у полі різних наукових дисциплін: педагогіки (Борисов, 2006; Василенко, 2009; Вербець, 2005; Кулінченко, 2015; Мороз, 2015; Мокляк, 2011), філософії (Вашкевич, 2007; Кострюков, 2004; Невмержицька, 2009; Ткачук, 2010), історії (Генегга, 2007; Григор'єва, 2009; Кравчук, 2010; Сопівник, 2004), політології (Давидюк, 2015), юриспруденції (Дьоміна, 2007; Осташова, 2011). У полі зору науковців перебували:

➤ *Проблеми організаційного характеру, зокрема:* управління процесом виховання студентів («Управління процесом виховання студентів вищого педагогічного закладу освіти» (Ржевська, 2002)); управління діяльністю студентських соціальних служб («Організація і управління діяльністю студентських соціальних служб у вищих навчальних закладах України» (Романова, 2005)); соціально-педагогічні умови організації студентського самоврядування у вищих навчальних закладах («Соціально-педагогічні умови організації студентського самоврядування у вищих навчальних закладах» (Потопа, 2006)); соціально-педагогічні основи виховної роботи зі студентською молоддю («Соціально-педагогічні основи виховної роботи зі студентською молоддю у вищих навчальних закладах» (Штифурак, 2011)); теорія та практика виховання студентської молоді («Теорія та практика виховання студентської

молоді вищих педагогічних навчальних закладів України (1920–1991 рр.)» (Ящук, 2011)).

➤ *Проблеми виховного характеру:* виховання цінності іншої людини («Виховання цінності іншої людини в молодших підлітків у процесі розв’язування моральних задач» (Білецька, 2004)); розвиток організаторських здібностей («Студентське самоврядування як фактор розвитку організаторських здібностей майбутніх учителів» (Бровчак, 2015)); виховання громадянськості («Виховання громадянськості студентів засобами самоврядування у вищих навчальних закладах Канади» (Василенко, 2009)); формування історичної свідомості студентів («Формування та розвиток історичної свідомості студентської молоді в Україні в період суспільних трансформацій» (Вашкевич, 2007)); формування духовно-творчого потенціалу молоді («Теоретико-методологічні засади формування духовно-творчого потенціалу студентської молоді» (Вербець, 2005)); формування національної еліти України («Роль студентського самоврядування у формуванні національної еліти України: політико-культурний контекст» (Давидюк, 2015)); формування національної самосвідомості («Теоретико-методологічні засади формування національної самосвідомості учнівської та студентської молоді» (Борисов, 2006)); формування правової культури («Формування правової культури студентської молоді в умовах сучасного українського суспільства» (Дьоміна, 2007)); виховання духовних цінностей («Виховання духовних цінностей у студентської молоді в полікультурному просторі» (Долженко, 2006)); формування демократичних цінностей («Формування демократичних цінностей студентської молоді в трансформаційний період» (Кострюков, 2004)); формування соціальної активності студентів («Формування соціальної активності студентів в умовах діяльності органів самоврядування вищого навчального закладу» (Кулінченко, 2015)); формування лідерських якостей («Організаційно-педагогічні умови формування лідерських якостей студентів вищих навчальних закладів у процесі діяльності органів студентського самоврядування» (Мороз, 2015)); формування культури дозвілля («Формування культури дозвілля студентів вищих навчальних закладів в умовах роботи студентського клубу» (Пішун, 2005)); правове самовиховання («Правове самовиховання студентської молоді в умовах формування громадянського суспільства в Україні» (Осташова, 2011)); формування громадянської позиції («Педагогічні умови формування громадянської позиції студентської молоді» (Сігова, 2008)); формування духовно-творчого потенціалу («Формування духовно-творчого потенціалу студентської молоді в трансформаційному суспільстві» (Ткачук, 2010)); творча самореалізація майбутнього педагога («Творча самореалізація майбутнього педагога в процесі діяльності студентського клубу» (Тюска, 2006)); соціалізація молоді («Студентське самоврядування як засіб соціалізації молоді» (Шейна, 2010));

➤ *Розвиток студентських організацій та студентського самоврядування в історичній ретроспективі:* студентство міста Львова (1944–1953) («Студентство міста Львова в Українському національному русі (1944–1953)»

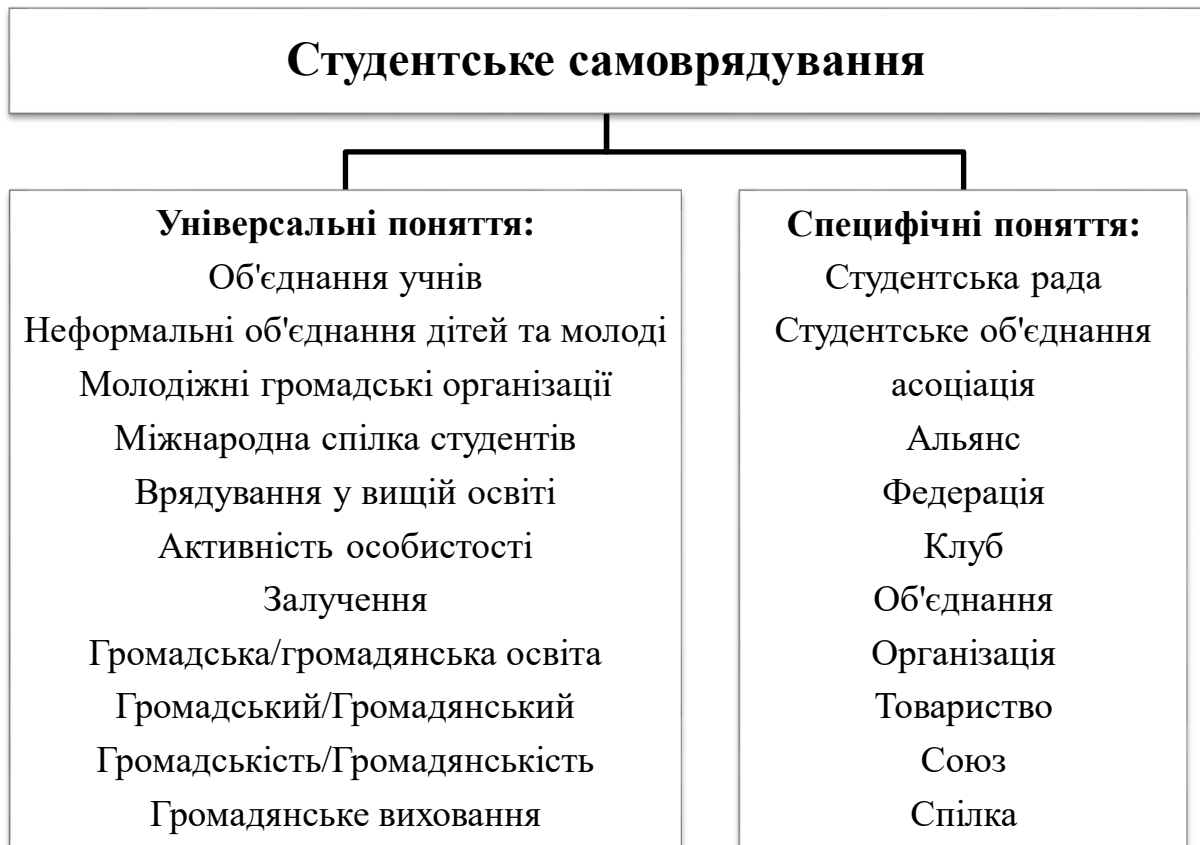
(Гене́за, 2007)); студентські організації університетів Наддніпрянської України («Історія студентських організацій університетів Наддніпрянської України другої половини ХІХ – початку ХХ ст.» (Григор'єва, 2009)); організації студентів в УСРР («Організації студентів в УСРР у 1920-і рр.» (Кравчук, 2010)); студентське самоврядування в історії розвитку вищої школи України («Студентське самоврядування в історії розвитку вищої школи України (ХІХ – початок ХХ століття)» (Мокляк, 2011)); студентське самоуправління у контексті демократизації вищої освіти України («Студентське самоуправління у контексті демократизації вищої освіти України» (Невмержицька, 2009)); зростання ролі студентів у навчально-виховному процесі вищих навчальних закладів України («Зростання ролі студентів у навчально-виховному процесі вищих навчальних закладів України: історичний аспект (90-ті рр. ХХ – початок ХХІ ст.)» (Сопівник, 2004)); розвиток студентського самоврядування у вищих навчальних закладах України («Розвиток студентського самоврядування у вищих навчальних закладах України (1917–2010 рр.)» (Трибулькевич, 2017)); просвітницько-педагогічна діяльність студентських громадських організацій університетів України («Просвітницько-педагогічна діяльність студентських громадських організацій університетів України (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.)» (Черкасова, 2001)).

Як видно з проведеного аналізу, у полі найбільшої уваги науковців перебували проблеми виховного характеру студентського самоврядування, а саме: проблеми формування організаторських здібностей, громадянськості та громадянської позиції, духовно-творчого потенціалу, історичної та національної свідомості, правової культури, духовних та демократичних цінностей, соціальної активності студентів і лідерських якостей, культури дозвілля, творчої самореалізації, соціалізації.

Отже, порівняльний аналіз проблем нормативно-правового забезпечення студентських самоврядних організацій в Україні та Канаді, залучення до громадянської активності та управлінського процесу ЗВО, співпраця студентів з громадою у контексті двох вищеозначених країн не були предметом цілісного аналізу, а тому, зважаючи на актуальність, вимагають подальшого дослідження.

1.2. Понятійно-категоріальний апарат дослідження

Дослідження проблеми розвитку студентського самоврядування в університетах Канади передбачає розгляд логічних зв'язків між поняттями і термінами, що його характеризують (див. рис. 1.1).

**Рис. 1.1. Логічні зв'язки між елементами
поняттєво-категоріального апарату**

Першим етапом нашого аналізу була перевірка наявності певного терміна або поняття у словниках та виокремлення універсальних термінів. Результати цього аналізу продемонстровано в таблиці (див. табл. 1.5).

Таблиця 1.5

Аналіз наявності терміна або поняття в словниках

№	Лексикографічне джерело	Студентське самоврядування	Студентська рада	Студентське об'єднання	Асоціація	Альянс	Федерація
1.	Dictionary by Merriam-Webster, 2020	+	+	+	+	+	+
2.	Longman Dictionary of Contemporary English Online, 2020	+	+	+	+	+	+
3.	MacMillan Dictionary Online, 2020	+	+	+	+	+	+
4.	Collins Online English Dictionary	-	+	+	+	+	+
5.	Cambridge Dictionary, 2020	-	-	+	+	+	+
6.	Oxford Advanced Learner's Dictionary, 2020	+	+	+	+	+	+
7.	Greenwood Dictionary of Education (Collins & O'Brien, 2003)	+	-	-	-		

Продовження таблиці 1.5

8.	Український педагогічний словник (Гончаренко, 1997)	+	-	-	-	-	-
9.	Український педагогічний словник (Гончаренко, 2011)	-	-	-	+	-	-
10.	Педагогічний словник (Ярмаченко, 2001)	-	-	-	+	-	-
11.	Великий тлумачний словник сучасної української мови (Бусел, 2002)	-	-	-	+	+	+
12.	Сучасний тлумачний словник української мови (Дубічинський, 2007)	-	-	-	-	+	+
13.	Популярна юридична енциклопедія (Гіжевський, 2002)	-	-	-	+	-	+

Отже, до універсальних понять відносимо: об'єднання учнів; неформальні об'єднання дітей і молоді; молодіжні громадські організації; міжнародна спілка студентів; врядування у вищій освіті; активність особистості; залучення; громадська/громадянська освіта; громадський/громадянський; громадськість/громадянськість; громадянське виховання. До специфічних відносимо поняття: студентські клуби, об'єднання, організації, асоціації, товариства, союзи, спілки, а також студентська рада, студентський альянс та студентська федерація.

У першу чергу, йдеться про поняття «студентське самоврядування», що уже довгий час перебуває у полі зору науковців. Зважаючи на те, що роботу переважно виконано на англomовному матеріалі, перш за все проаналізуємо тлумачення базових понять в англomовних лексикографічних джерелах. Згодом спробуємо віднайти їм відповідники в українських словниках та енциклопедіях.

Незважаючи на те, що у лексикографічних джерелах поняття «student self-government» не представлено, керуємось поняттям «student government». Для здійснення аналізу нами було використано такі лексикографічні джерела: Dictionary by Merriam-Webster, Longman Dictionary of Contemporary English, MacMillan Dictionary, Collins Dictionary, The Greenwood Dictionary of Education (Collins & O'Brien, 2003), Oxford Advanced Learner's Dictionary, Український педагогічний словник (Гончаренко, 1997; Гончаренко, 2011), Глосарій сучасного образования (Усик, 2014), Словник української мови в 11 томах (Білодід, 1970–1980), Великий тлумачний словник сучасної української мови (Бусел, 2002), Сучасний тлумачний словник української мови (Дубічинський, 2007), Популярну юридичну енциклопедію (Гіжевський, 2002), Педагогічний словник (Ярмаченко, 2001), Енциклопедію освіти (Кремінь, 2008), Короткий словник актуальних педагогічних термінів (Флегонтова, 2013), Національний освітній глосарій: вища освіта (Бабин, Болубаш & Гармаш, 2011).

Таблиця 1.6

Визначення поняття «студентське самоврядування» (student government) в англомовних лексикографічних джерелах

<i>Лексикографічне джерело</i>	<i>Визначення</i>	<i>Ключові слова</i>
Dictionary by Merriam-Webster ("Student government," n.d.)	це організація та управління студентським життям різноманітними студентськими об'єднаннями	організація, управління, студентське життя
Merriam-Webster's Online Student Thesaurus ("Student government," n.d.)	організація та управління студентським життям, відпочинком чи дисципліною різними студентськими організаціями у школі чи коледжі	організація, управління, студентські організації
Longman Dictionary of Contemporary English ("Student government," n.d.)	обрана група учнів старших класів, студентів коледжу чи університету, котрі представляють студентство на зібраннях та організують шкільні заходи	обрана група студентів, студентство, зібрання
MacMillan Dictionary ("Student government," n.d.)	система у якій обрана самими ж студентами/учнями група студентів/учнів, приймає рішення щодо учнівського/студентського життя та діяльності у старших класах, коледжі чи університеті	обрана група студентів, студентське життя та діяльність
Greenwood Dictionary of Education (Collins & O'Brien, 2003)	об'єднання представників від усього студентства, котрі, як і адміністрація школи, наділені обов'язками, що варіюються від встановлення правил поведінки для учнів до контролю за студентськими організаціями та їх діяльністю	об'єднання, студентство, обов'язки, студентські організації, їх діяльність
Oxford Advanced Learner's Dictionary ("Student government," n.d.)	обрана група студентів, котрі планують різні види діяльності і займаються розв'язанням різноманітних студентських питань, особливо у коледжі чи університеті	обрана група студентів

Проаналізувавши англомовні лексикографічні джерела, ми дійшли висновку, що вони розглядають студентське самоврядування з двох точок зору: (1) як обрану студентами групу студентів коледжу, університету чи школи, котрі представляють студентство на зібраннях, приймають рішення, що стосуються їхнього життя, мають певні обов'язки, планують різні види діяльності та проводять заходи, за допомогою різноманітних студентських об'єднань контролюють, організують та керують студентським життям та діяльністю або (2) як систему організації та управління студентським життям різноманітними студентськими об'єднаннями.

Таблиця 1.7

Визначення поняття «студентське самоврядування» в україномовних лексикографічних джерелах

Лексикографічне джерело	Визначення
Український педагогічний словник (Гончаренко, 1997)	<i>Самоврядування дитяче</i> – участь дітей в управлінні й керівництві справами свого колективу (с. 295). Розвиває в учнів організаторські здібності, почуття відповідальності, ініціативу, одночасно є однією з умов розвитку самостійності особистості.
Глоссарій сучасного українського мовознавства (Усик, 2014)	<i>Студентське самоврядування</i> – діяльність студентів на рівні студентської групи, факультету, гуртожитку, ЗВО під керівництвом вищого органу С.с. – загальне зібрання (конференції) студентів ЗВО.
Закон України (Про вищу освіту, 2020)	<i>Студентське самоврядування</i> – це право і можливість студентів (курсантів, крім курсантів військовослужбовців) вирішувати питання навчання і побуту, захисту прав та інтересів студентів, а також брати участь в управлінні закладом вищої освіти.
Енциклопедія освіти (Кремінь, 2008)	<i>Студентське самоврядування</i> – це форма організації управління студентами різноманітною життєдіяльністю свого колективу на принципах свободи, рівності, безпосередньої участі в керівництві його справами (с. 880).
Словник української мови в 11 томах (Білодід, 1970–1980).	<i>Самоврядування</i> – форма управління, за якого суспільство, певна організація, господарська чи адміністративна одиниця тощо має право самостійно вирішувати питання внутрішнього керівництва.
Великий тлумачний словник сучасної української мови (Бусел, 2002)	<i>Самоврядування</i> – форма управління, за якого суспільство, певна організація, господарська чи адміністративна одиниця тощо має право самостійно вирішувати питання внутрішнього керівництва // Виборна установа, яка здійснює таке управління.
Сучасний тлумачний словник української мови (Дубічинський, 2007)	<i>Самоврядування</i> – форма управління, коли суспільство, організація, господарська або адміністративна одиниця і т. ін. має право самостійно вирішувати питання внутрішнього керівництва.
Популярна юридична енциклопедія (Гіжевський, 2002)	<i>Самоврядування</i> – внутрішня самоорганізація певної системи (трудового колективу, громадської організації, регіональної влади тощо), спрямована на самодостатній розвиток. За С. переважна більшість питань розвитку (адміністративних, господарських, фінансових тощо, крім військових та питань зовнішніх стосунків) вирішуються без втручання центральних органів влади. У юридичному значенні С. класифікується як місцеве, регіональне, професійне та громадське.

Отже, в україномовних лексикографічних джерелах «самоврядування» трактується як форма правління, спрямована на самодостатній розвиток, за якої організація має право самостійно розв'язувати питання внутрішнього керівництва, без втручання центральних органів влади.

На основі проведеного порівняльного аналізу пропонуємо таке робоче визначення поняття, запозичене із Закону України «Про вищу освіту» (Про вищу освіту: Закон України 2014, № 1556-VII § розділ 7 стаття 40 (2020)): «студентське самоврядування» – це діяльність студентів, котрі мають право і можливість вирішувати питання навчання і побуту, захищати права та інтереси студентів, а також брати участь в управлінні закладом вищої освіти». Цьому терміну також відповідають англійські поняття «student government», «student self-government», «student self-governance». Органи студентського самоврядування можуть мати різноманітні форми, серед яких: сенат, парламент, старостат, студентська рада, студентський деканат та ін. Найпоширенішим варіантом є уживане в англійських та українських джерелах поняття «студентська рада» або «student council».

Таблиця 1.8

Визначення поняття «студентська рада» (student council) в англійських лексикографічних джерелах

<i>Лексикографічне джерело</i>	<i>Визначення</i>
Longman Dictionary of Contemporary English (“Student council,” n.d.)	<i>Студентська рада</i> – це обрана група студентів/старших класів школи/коледжу/ університету, котрі представляють студентство на зібраннях і організують різні заходи.
MacMillan Dictionary (“Student council,” n.d.)	<i>Студентська рада</i> – група учнів у школі, котрі були обрані іншими учнями, щоб ті приймали рішення, пов’язані з шкільними заходами.
Collins Dictionary (“Student council,” n.d.)	<i>Студентська рада</i> – це організація учнів у межах школи, що представляє інтереси учнів, котрі у ній навчаються.
Merriam-Webster Dictionary (“Student council,” n.d.)	<i>Студентська рада</i> – група учнів/студентів, обрана іншими учнями/студентами, щоб представляти їх у шкільній раді і допомагати у плануванні заходів для учнів/студентів.
Oxford Advanced Learner`s Dictionary (“Student council,” n.d.)	<i>Студентська рада</i> – це студентське самоврядування, особливо у старших класах.

Таким чином, Longman Contemporary Dictionary English (“Student council”, n.d.) прирівнює поняття «студентська рада» з поняттям студентського самоврядування. У той час як Collins Dictionary English (“Student council”, n.d.) у трактуванні терміна «студентська рада» говорить про учнів школи, а не про студентів. Зауважимо, що в англійській мові слово «student» означає не лише студента університету, а й учня школи. Отже, англійський термін «student council», або українською студентська рада, – це обрана група студентів/старших класів школи/коледжу/університету, котрі представляють студентство на зібраннях і організують різні заходи.

Існують також різні англійські словосполучення, що означають учену раду – «academic council», «senate», «academic senate». Зауважимо, 10 % місць у складі вченої ради закріплено за представниками студентства. 75 % членів ученої ради – представники викладацького та наукового персоналу, до неї

також входять декани, проректори, головний бухгалтер, голови інших органів самоврядування, а також виборні представники старшого покоління науково-педагогічних кадрів. У статуті університету зазначено квоти для кожної із цих представницьких груп.

На жаль, вищеозначені україномовні лексикографічні джерела не дають визначення поняття «студентська рада». Великий тлумачний словник сучасної української мови (Бусел, 2002) дає пояснення терміна «рада», що є колегіальним органом якої-небудь організації, установи чи сама організація, установа, що розпоряджається, керує ким-, чим-небудь або радить у чомусь (вчена рада, педагогічна рада). Однак визначення поняття «студентська рада», головні цілі та завдання студентської ради можна знайти у загальних положеннях на університетських сайтах. Наприклад: Херсонський національний технічний університет трактує поняття «студентська рада університету» як виконавчий орган студентського самоврядування при університеті, рішення якого мають консультативно-дорадчий характер; здійснює самостійну громадську діяльність студентів щодо реалізації функцій управління університетом, що визначається ректоратом та іншими адміністративними підрозділами і здійснюється студентами відповідно до мети і завдань, які стоять перед студентськими колективами. Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» (Національний технічний університет України «КПІ ім. І. Сікорського, 2020) до головних цілей та завдань студентської ради відносить:

- забезпечення виконання студентською молоддю своїх обов'язків як громадянина і студента;
- сприяння навчальній, науковій та творчій діяльності студентів;
- організація дозвілля та відпочинку студентів;
- участь в охороні громадського порядку;
- сприяння і створення необхідних соціально-побутових умов для студентів університету;
- надання рекомендацій при поселенні студентів у гуртожитки університету;
- виховання патріотизму, потреби дотримуватися чинного законодавства, моральних та етичних норм;
- здійснення міжвузівської та міжнародної роботи;
- пропаганда здорового способу життя, запобігання вчиненню студентами правопорушень, вживанню ними алкоголю та наркотиків;
- захист законних прав та інтересів студентів у органах державної влади та управління;
- сприяння працевлаштуванню студентів;
- організація культурно-освітньої та фізкультурно-масової роботи.

Слід відзначити, що перелік завдань, які належать до компетенції студентської ради, визначається Статутом університету та нормативними актами Міністерства освіти й науки України.

Студентське самоврядування, як і саму студентську раду, важко уявити без функціонування різноманітних студентських організацій, асоціацій, об'єднань, товариств та клубів. Багато разів ми зустрічали англомовні відповідники до поняття «студентська організація»: «student association», «student organization», «student union», «student society», «student club». Однак англомовні лексикографічні словники дають лише визначення терміна «student union». Всі інші трактування можна знайти окремо від слова «student».

Таблиця 1.9

Визначення поняття «студентське об'єднання» (student union) в англомовних лексикографічних джерелах

<i>Лексикографічне джерело</i>	<i>Визначення</i>
Merriam Webster Dictionary (“Student union,” n.d.)	будівля у студмістечку коледжу, що призначена для студентської діяльності і зазвичай містить зали для відпочинку, аудиторії, кабінети та ігрові кімнати;
Longman Dictionary of Contemporary English (“Student union,” n.d.)	1) будівля, куди студенти йдуть щоб зібратись разом; 2) асоціація студентів певного коледжу чи університету;
MacMillan Dictionary (“Student union,” n.d.)	будівля коледжу чи університету, де студенти можуть збиратися і брати участь у різних заходах;
Collins Dictionary (“Student union,” n.d.)	будівля коледжу чи університету, що зазвичай має заклад громадського харчування, книжковий магазин, місця для зустрічей, для дозвілля та кабінети студентського самоврядування;
Cambridge Dictionary (“Student union,” n.d.)	1) будівля або частина будівлі, що використовується студентами спеціально для проведення зібрань; 2) студентська організація коледжу або університету, що влаштовує суспільні заходи й інколи допомагає надавати медичні послуги та місце проживання;
Oxford Advanced Learner`s Dictionary (“Student union,” n.d.)	1) будівля, де студенти університету чи коледжу можуть збиратися; 2) асоціація студентів певного університету чи коледжу, зацікавлена у відстоюванні прав студентів, їх умов проживання тощо.

Узагальнимо, що «студентське об'єднання» (student union) в англомовних джерелах трактується як 1) будівля у студмістечку коледжу чи університету, куди студенти йдуть, щоб зібратися разом, яка призначена для студентської діяльності і зазвичай містить зали для відпочинку, аудиторії, кабінети та ігрові кімнати, заклад громадського харчування, книжковий магазин тощо; 2) асоціація студентів певного коледжу чи університету, що влаштовує суспільні заходи, відстоює права студентів і зацікавлена у розв'язанні проблем студентства.

Таблиця 1.10

Визначення поняття «асоціація» (association) в англомовних лексикографічних джерелах

<i>Лексикографічне джерело</i>	<i>Визначення</i>
Merriam-Webster Dictionary; Oxford Advanced Learner`s Dictionary (“Association,” n.d.)	<i>Асоціація</i> – це організація людей, що мають спільний інтерес. Напр.: асоціація випускників. Синонім – товариство (society).
Longman Dictionary of Contemporary English (“Association,” n.d.)	<i>Асоціація</i> – це організація, що складається з групи людей, котрі мають спільні цілі, виконують однакову роботу. Напр., асоціація будівельників. Синонім – організація (organization).
MacMillan Dictionary (“Association,” n.d.)	<i>Асоціація</i> – це група людей, котрі об’єдналися через спільні інтереси та цілі. Напр., професійна асоціація інженерів. Синонім – організація (organization).
Collins Dictionary (“Association,” n.d.)	<i>Асоціація</i> – 1) це офіційно зареєстрована група людей, котрі мають однакову роботу, мету чи інтерес; 2) група людей, що мають спільну мету чи інтерес. Синонім – товариство (society) або клуб (club).
Cambridge Dictionary (“Association,” n.d.)	<i>Асоціація</i> – 1) група людей, котрі працюють разом в одній установі з певною метою. Напр., футбольна асоціація; 2) група людей, об’єднаних в одну організацію через спільність інтересів; 3) група людей або організацій, що працюють разом з певною метою, часто використовується у назвах: професійна/бізнес/національна асоціація.

Проаналізувавши поняття «асоціація», ми помітили, що терміни «асоціація», «організація», «товариство», «об’єднання» трактуються в англомовних лексикографічних джерелах як словами-синоніми, так само, як і поняття «клуб» та «студентське об’єднання». Ми вирішили перевірити, чи не виявляться вищеозначені терміни в україномовних джерелах теж словами-синонімами, тому й об’єднали їх в одну таблицю (див. таблицю 1.11).

Таблиця 1.11

Визначення понять «асоціація», «клуб», «об’єднання», «організація», «товариство» в україномовних джерелах

<i>Лексикографічне джерело</i>	<i>Визначення</i>
Український педагогічний енциклопедичний словник (Гончаренко, 2011); Педагогічний словник (Ярмаченко, 2001)	<i>Асоціація</i> – група, міжособистісна взаємодія у якій опосередкована змістом внутрішньо-групового спілкування, а спільна діяльність або відсутня, або ж не впливає на стосунки між членами груп. Ціннісні орієнтації, що опосередковують міжособистісні стосунки, виявляються в умовах особистісного спілкування. Виділяють асоціації просоціальні, де позитивні моральні цінності сформовані та зміцнені у процесі трудової діяльності (можуть перетворюватися

	у колективи), та асоціальні, де ціннісні орієнтації мають негативний, іноді антисуспільний характер (можуть перетворюватися у корпорації).
Великий тлумачний словник сучасної української мови (Бусел, 2002)	<i>Асоціація</i> – 1) добровільне об'єднання осіб чи організацій для досягнення спільної господарської, політичної, культурної чи якої-небудь іншої мети; <i>товариство, спілка</i> ; 2) сполучення, об'єднання чого-небудь в одне ціле.
Популярна юридична енциклопедія (Гіжевський, 2002)	<i>Асоціація</i> – [лат. <i>Association</i> – сполучення, з'єднання, від <i>associo</i> – з'єдную] – договірне об'єднання, утворене з метою постійної координації господарської або іншої діяльності. А. не має права втручатись у виробничу та комерційну діяльність будь-кого з її учасників.
Великий тлумачний словник сучасної української мови (Бусел, 2002)	<i>Об'єднання</i> – 1) ціле, що склалося на основі з'єднання, поєднання чого-небудь; 2) організація людей на основі спільності мети, завдань; спілка
Популярна юридична енциклопедія (Гіжевський, 2002)	<i>Об'єднання</i> – комерційні та некомерційні, у тому числі громадські, організації, утворені на добровільних (договірних) засадах кількома юридичними чи фізичними особами, у т. ч. підприємствами, з метою координації їх діяльності, захисту їх спільних майнових та немайнових інтересів. О. не мають права здійснювати будь-які управлінські функції щодо учасників об'єднання, які зберігають свою повну самостійність
Великий тлумачний словник сучасної української мови (Бусел, 2002)	<i>Клуб</i> – 1) громадська організація, що об'єднує людей певного кола, професії для спільного відпочинку, розваг, занять спортом і т. ін.; 2) культурно-освітня організація. 3) будинок, приміщення таких організацій.
Енциклопедія освіти (Кремень, 2008).	<i>Організація</i> (фр. <i>organisation</i>) – внутрішня підпорядкованість, узгодженість, сукупність процесів або дій, що ведуть до вдосконалення взаємозв'язків між частинами цілого. О. – це 1) упорядковане об'єднання людей, які діють відповідно до основної мети його створення. Як соціальна система функціонує на основі спільних профес. інтересів, розроблених положень, статутів, програм; 2) неформальна спільнота людей, які об'єднуються завдяки спільним інтересам, за власним вибором. Йдеться про позаслужбові контакти людей (любители книг, любители класичної музики). До таких О. належать метод. об'єднання вчителів, об'єднання дитячих та юнацьких організацій у школах тощо; 3) технологічна функція управління
Великий тлумачний словник сучасної української мови (Бусел, 2002)	<i>Організація</i> – об'єднання людей, суспільних груп, держав на базі спільності інтересів, мети, програми дій і т. ін.
Сучасний тлумачний словник української мови (Дубічинський, 2007)	<i>Товариство</i> – 1) коло знайомих; 2) об'єднання людей, що ставлять перед собою спільні завдання, мету і відповідно діють

На основі проведеного порівняльного аналізу лексикографічних джерел можна зробити висновок, що «асоціація», «організація», «клуб», «товариство»,

«об'єднання» як в англійських, так і в українських лексикографічних джерелах є словами-синонімами, адже усі вони створюються на добровільних засадах людьми, котрі мають спільні інтереси, мету й діють відповідно до неї.

Український педагогічний енциклопедичний словник (Гончаренко, 2011) так пояснює поняття **«об'єднання учнів»** – це форма творчої діяльності в додатковій освіті учнів. Завдання об'єднання учнів – поглиблювати знання учнів, розвивати здібності, задовольняти їхні творчі інтереси і схильності, прилучити до творчої діяльності, організувати дозвілля і відпочинок. До таких об'єднань відносяться гуртки, клуби, студії, секції.

Педагогічний словник (Ярмаченко, 2001) висвітлює поняття **«неформальні об'єднання дітей і молоді»** як соціальні групи з різною суспільною орієнтацією. Термін «Н.О.» передбачає їх відмінність від офіційно зареєстрованих громадських організацій дитячого і молодіжного руху, інших самодіяльних об'єднань дітей і молоді, які керуються і спрямовуються дорослими. Дитячі і молодіжні об'єднання можна оцінювати за різними показниками як офіційні, просоціальні, асоціальні, антисоціальні, реальні і референтні, масові, середні і малі, за віком, за статтю, постійні, тимчасові, ситуативні, випадкові, демократичні, авторитарні тощо.

Популярна юридична енциклопедія (Гіжевський, 2002) трактує поняття **«молодіжні громадські організації»** – це об'єднання громадян віком 14–28 років, метою яких є здійснення діяльності, спрямованої на задоволення та захист своїх законних соціальних, економічних, творчих, духовних та інших спільних інтересів.

Педагогічний словник (Ярмаченко, 2001) тлумачить поняття **«Український національний комітет молодіжних організацій»** – це об'єднання всеукраїнських громадських молодіжних, дитячих організацій та обласних/Автономної Республіки Крим, міст Києва та Севастополя/комітетів молодіжних організацій, що було утворено у липні 1992 р. УНКМО обслуговує нині більшість всеукраїнських та значну частину регіональних організацій для централізованої репрезентації молодіжного руху України як на загальнодержавному, так і на міжнародному рівнях. Весною 1995 р. УНКМО прийнятий до складу Ради європейських національних молодіжних комітетів країн Ради Європи. Головні завдання діяльності УНКМО: представництво інтересів молодіжного руху України на міжнародному рівні; координація діяльності громадських молодіжних та дитячих організацій України. Значно більшими студентськими об'єднаннями за вищезначені поняття («асоціація», «клуб», «об'єднання», «організація», «товариство») є студентський «альянс», студентська «федерація». Вважаємо за доцільне охарактеризувати кожне з наведених понять.

Таблиця 1.12

**Визначення поняття «альянс», «союз», «спілка», «товариство»,
«федерація» в україномовних джерелах**

<i>Лексикографічне джерело</i>	<i>Визначення</i>
Великий тлумачний словник сучасної української мови (Бусел, 2002)	<i>Альянс</i> – спілка, об'єднання на основі договірних зобов'язань
Сучасний тлумачний словник української мови (Дубічинський, 2007) (Бусел, 2002)	<i>Альянс</i> – (лат. Alligo – пов'язую, поєдную). 1) об'єднання держав, організацій на основі договірних зобов'язань. 2) спілка або будь-яке об'єднання взагалі
Український педагогічний словник (Гончаренко, 2011)	<i>Міжнародна спілка студентів</i> – об'єднання демократичних студентських організацій. Заснована 1946 на I Всесвітньому конгресі студентів у Празі. Мета МСС – захист прав та інтересів студентів, зміцнення дружби та співробітництва між народами; демократизація освіти
Великий тлумачний словник сучасної української мови (Бусел, 2002) (Дубічинський, 2007)	<i>Федерація</i> – 1) державне об'єднання, що складається з кількох держав; об'єднання племен, родів зі спільною верховною владою; створення, організація такого об'єднання; // Союзна держава, що складається з ряду держав або державних утворень; 2) спілка товариств, організацій і т.ін.
Популярна юридична енциклопедія (Гіжевський, 2002) (Бусел, 2002)	<i>Федерація</i> – (від лат. Foederatio – союз) форма державного устрою, за якого держава складається з рівноправних одиниць (республік, земель, країн), однак має єдині законодавчі й виконавчі органи, законодавство тощо. Водночас кожна складова частина Ф. має і свої законодавчі, виконавчі, судові органи. Влада суб'єктів Ф. обмежена тими правами, що належать Ф. у цілому.
	<i>Союз</i> – об'єднання груп людей, організацій, держав для яких-небудь спільних дій, спільної мети.

Україномовні джерела ототожнюють поняття «альянс» з поняттями «спілка» та «товариство» як об'єднання організацій, що сформувалися на основі договірних зобов'язань. Федерація є ширшим поняттям, оскільки охоплює спілку товариств чи об'єднань. У своїй роботі ми неодноразово апелюємо до таких понять, як Федерація канадських студентів (Canadian Federation of Students), Національна федерація студентів канадських університетів (National Federation of Canadian University Students), Альянс канадських студентських асоціацій (Canadian Alliance of Student Associations), Федерація студентів університету Квебеку (Quebec Federation of University Students).

Таблиця 1.13

Визначення поняття «альянс» (alliance), «федерація» (federation) в англomовних лексикографічних джерелах

<i>Лексикографічне джерело</i>	<i>Визначення</i>
Merriam-Webster Dictionary (“Alliance,” n.d.); (“Federation,” n.d.)	<i>Альянс</i> – це асоціація з метою реалізації спільних інтересів її членів.
	<i>Федерація</i> – 1) означає політичну чи соціальну єдність менших або більших місцевих організацій. Наприклад: об’єднання організацій.
Longman Dictionary of Contemporary English (“Alliance,” n.d.); (“Federation,” n.d.)	<i>Альянс</i> – це угода, укладена між двома або більше країнами, групами тощо, які погодилися співпрацювати разом над досягненням чогось.
	<i>Федерація</i> – група організацій, клубів або людей, які об’єдналися, щоб утворити єдину групу.
MacMillan Dictionary (“Alliance,” n.d.); (“Federation,” n.d.)	<i>Альянс</i> – це угода між двома або більше людьми, групами або країнами, за якою вони погодилися співпрацювати над досягненням чогось.
	<i>Федерація</i> – це велика організація, що складається з декількох менших організацій або груп, що мають однакові цілі.
Cambridge Dictionary (“Alliance,” n.d.); (“Federation,” n.d.)	<i>Альянс</i> – це група країн, компаній, організацій, що погодилися співпрацювати, оскільки поділяють однакові інтереси і прагнуть досягти спільної мети.
	<i>Федерація</i> – це група організацій, країн, регіонів тощо, що об’єдналися для утворення більшої організації чи уряду.
Collins Dictionary (“Alliance,” n.d.); (“Federation,” n.d.)	<i>Альянс</i> – це асоціація, що укладається між двома країнами, політичними партіями або організаціями, щоб разом працювати над досягненням певної мети. Альянс означає будь-яку асоціацію на взаємовигідній основі.
	<i>Федерація</i> – це група товариств або організацій, що об’єдналися зазвичай тому, що мають спільні інтереси, для спільних дій.
Oxford Advanced Lerner’s Dictionary (“Alliance,” n.d.); (“Federation,” n.d.)	<i>Альянс</i> – це угода між країнами, політичними партіями тощо для досягнення того, чого вони всі хочуть.
	<i>Федерація</i> – це група клубів, товариств тощо, що об’єдналися для утворення організації.

Отже, «федерація» є ширшим поняттям, ніж «альянс», оскільки означає групу товариств, клубів чи організацій, що мають спільні інтереси та прагнуть досягти спільних цілей. Хоча як альянс, так і федерація об’єднують за спільними інтересами та для досягнення спільних цілей і створюються на взаємовигідних умовах. Для підтвердження цього нагадаємо, що два найбільших конкуруючих між собою студентських об’єднання Канади – Федерація канадських студентів (Canadian Federation of Students) та Альянс канадських студентських асоціацій (Canadian Alliance of Student Associations) суттєво різняться за кількістю своїх членів. Зокрема, Федерація канадських студентів (Canadian Federation of Students, 2020) налічує понад пів мільйона

студентів із більш ніж 64 університетів та коледжів, об'єднує студентів різних провінцій Канади у загальнодержавному масштабі, представляє студентство не лише на рівні провінцій, а й на національному рівні. Альянс канадських студентських асоціацій (Canadian Alliance of Student Associations, 2020) представляє понад 360 000 студентів 23 університетів Канади, включаючи Студентське об'єднання Квебеку (Quebec Student Union).

Національний освітній глосарій (Кремень, 2014) дає визначення поняттю «врядування у вищій освіті», що означає модель управління, яка є наступним еволюційним етапом у розвитку моделей управління; передбачає широке залучення до управління громадськості та зацікавлених осіб (стейкхолдерів) на всіх рівнях управління; реалізується на основі відкритості, *партнерства*, розподіленої відповідальності та підзвітності; потребує використання механізмів результат-орієнтованого управління та компетентнісного підходу.

У монографії розглядаємо питання *активного залучення* студентства до громадської активності та *управлінського* процесу ЗВО, а також *партнерство* університету та студентської молоді з громадою. На жаль, поняття «активне залучення» нам не вдалось відшукати ні в англійських, ні в україномовних лексикографічних джерелах. Хоча, український педагогічний енциклопедичний словник (Гончаренко, 2011) трактує поняття «*активність особистості*» як активну життєву позицію людини, яка виявляється в її принциповості, послідовному відстоюванні своїх поглядів, ініціативності, діловитості, психологічній настроєності на діяльність. Що ж означає слово «залучення»? Великий тлумачний словник сучасної української мови пояснює дієслово «залучати», або «долучати», тобто заохочувати, спонукати кого-небудь брати участь у чомусь, включати в якусь роботу і т.ін. // Притягати до якоїсь організації, робити членом чого-небудь// Запрошувати кого-небудь, долучати до якоїсь роботи; забирати до себе, з собою// Приманювати когось. Англійські відповідники дієслова «залучення» – «engagement», «participation», «involvement».

Отже, у нашому випадку використовуємо слово «залучати» в усіх можливих трактуваннях, а саме: залучати студентів до участі у студентському самоврядуванні, долучатися до студентських самоврядних організацій, громадської діяльності, управлінського процесу ЗВО, формуючи активних, ініціативних особистостей. Термін «партнерство» розглядаємо у контексті університету, зокрема студентської молоді з громадою. В.Т. Бусел характеризує «партнерство» як узгоджені, злагоджені дії учасників спільної справи; взаємні відносини громадських угруповань, підприємств і т.ін., оснований на взаємовигідності та рівноправності (Бусел, 2002).

На жаль, англійські лексикографічні джерела не дають визначення таких понять, як: партнерство університету й громади (community-university partnership), навчання громадської діяльності (community-engaged learning), громадські проекти/гранти (community action projects/grants), інноваційні громадські проекти (community innovation projects), Дні громади та громадської кухні (community days/ kitchens), Документ про позанавчальну діяльність

студента (co-curricular record), альтернативні тижні читання (alternative reading week), до яких ми неодноразово звертаємося у своєму дослідженні. Однак Greenwood Dictionary of Education (Collins & O'Brien, 2003) дає нам трактування таких понять, як «громадська освіта», «громадський навчальний центр» і «громадська організація» (див. табл. 1.14).

Таблиця 1.14

Визначення понять з означенням «громадський» в англомовних лексикографічних джерелах

<i>Термін</i>	<i>Визначення</i>
Громадська освіта (community education)	Це розроблені освітні програми для дорослих, спрямовані на забезпечення потреб громад, а не кожного окремого її члена.
Громадська освіта (community-based education)	Освіта, що здобувається за межами традиційних освітніх установ, загалом у громаді, та фокусується на місцевих питаннях та проблемах. Така освіта може фінансуватися органами соціальних служб, урядовими чи неурядовими, приватними чи державними організаціями. Вона часто є досить радикальною, із соціальною програмою дій, що ставить під сумнів загальноприйняті соціальні структури. Часто її ще називають «народна освіта» (особливо у Латинській Америці) або «громадська освіта».
Громадський навчальний центр (community learning center)	Місце, де реалізують програми, спрямовані на обслуговування мешканців громади, а саме: навчальні тренування, професійну підготовку, допомогу із працевлаштуванням.
Громадська організація (community-based organization (CBO))	Приватна, некомерційна організація, що апелює до потреб громади в цілому або її частини, часто пропонує послуги із професійної підготовки або програми навчання дорослих.

Важливо пояснити, чому трактуємо термін «community education/communitybased education/community-engaged learning» як «громадська освіта», а не громадянська. В англійській мові, як і в українській, є два прикметники «civil» (громадянський), «civic» (громадський), що не є синонімами. Оскільки «civil» (громадянський), що стосується держави або країни, а також людей, котрі у ній проживають (“Civil,” n.d.); «civic» (громадський), тобто такий, що стосується міста/села або людей, що там проживають (“Civic,” n.d.). Отже, громадська освіта фокусується перш за все на потребах міста/села або окремих людей та виходить за межі традиційних освітніх установ; допомагають опанувати громадську освіту громадські навчальні центри та громадські організації, а не школа. У канадських ЗВО наданням громадської освіти активно займаються центри партнерства університету з громадою. А «громадянська освіта» має англійський відповідник «citizenship education». Зазвичай громадянська освіта викладається в Канаді у старших класах школи, а не у ЗВО. Громадянська освіта дає учням знання про політику, історію та урядову структуру країни. Також цю дисципліну обов’язково вивчають іммігранти, котрі прагнуть стати законними громадянами країни. Для іммігрантів громадянська освіта викладається більш детально, ніж для місцевих жителів, які зазвичай знають менше про свою країну, порівняно з

тими хто сподівається туди переїхати або залишитися жити (Citizenship education, 2020).

На нашу думку, варто дати визначення таких понять, як: «грумада», «грумадський», «грумадськість», «грумадянський», «грумадянське виховання», «грумадянськість», «грумадянська освіта» в україномовних джерелах.

Таблиця 1.15

Визначення поняття «грумада», «грумадський», «грумадськість», «грумадянський», «грумадянськість», «грумадянське виховання», «грумадянська освіта»

<i>Лексикографічне джерело</i>	<i>Визначення</i>
(Гончаренко, 2011; Ярмаченко, 2001)	<i>Громади</i> – культурно-освітні напівлегальні осередки, що почали утворюватися з початку 60-х рр. XIX ст. у Києві, Полтаві, Харкові, Одесі, Чернігові та інших містах.
(Бусел, 2002; Дубічинський, 2007)	<i>Громада</i> – 1) група людей, об'єднаних спільністю становища, інтересів і т. ін. 2) об'єднання людей, що ставить перед собою певні спільні завдання; організація.
(Бусел, 2002)	<i>Громадський</i> – 1) прикм. до громада; 2) який виникає, відбувається у суспільстві або стосується суспільства, зв'язаний з ним. Громадський обов'язок. На громадських засадах; 3) належний усій громаді, усьому суспільстві; колективний; // У якому бере участь весь колектив; 4) який добровільно обслуговує різні аспекти життя колективу. Громадське доручення.
(Бусел, 2002)	<i>Громадськість</i> – передова частина, передові кола суспільства.
Короткий словник актуальних педагогічних термінів (Флегонтова, 2013)	<i>Громадськість</i> – чинник зовнішнього середовища, що характеризує різні організації, громадські прошарки і будь-які групи населення, що мають фактичний або потенційний інтерес до діяльності, а також впливають на його можливості у досягненні своєї мети.
(Бусел, 2002)	<i>Громадянський</i> – 1) прикм. до громадянин; 2) Власт. свідомому громадянинові; // <i>Спрямований на користь суспільства</i> . 3) <i>Невійськовий, цивільний; // Громадянська війна</i> .
(Бусел, 2002)	<i>Громадянськість</i> – усвідомлення кожним громадянином своїх прав та обов'язків щодо держави, суспільства.
(Гончаренко, 2011)	<i>Громадянськість</i> – усвідомлення кожним громадянином своїх прав та обов'язків щодо держави, суспільства; почуття відповідальності за їхнє становище.
(Дубічинський, 2007)	<i>Громадянськість</i> – усвідомлення кожним громадянином своїх прав і відповідальності за функції держави, яка має гарантувати ці права.
(Гончаренко, 2011)	<i>Громадянське виховання</i> – формування громадянськості як інтегративної якості особистості, яка дає можливість людині відчути себе юридично, соціально, морально й політично дієздатною.
(Гончаренко, 2011)	<i>Громадянська освіта</i> – одна із складових загальної освіти. Основне завдання – сформуванню і розвинути в людини почуття належності до суспільства, у якому вона живе.

В Україні, на відміну від Канади, студентів університетів не навчають громадської діяльності, але у школах читається такий предмет, як «громадянська освіта», що покликана розвивати почуття належності до суспільства в цілому і фокусується більше на кожному окремому громадянину, на його потребах: а) розуміння моралі і законів суспільства, б) усвідомлення сукупності своїх прав і обов'язків; в) уміння відстоювати свої і чужі інтереси через систему правоохоронних органів; г) навички легітимної дії і взаємодії, законослухняність тощо.

Отже, унаслідок поняттєво-термінологічного аналізу нами обрано з наявних або запропоновано авторські робочі визначення головних понять дослідження, що входять до універсальної та специфічної сфер.

1.3. Періодизація розвитку студентського самоврядування в Канаді у другій половині ХХ – на початку ХХІ століття

Хронологічні межі дослідження охоплюють період із другої половини ХХ століття до 20-х рр. ХХІ століття. Спостерігається тенденція звернення до другої половини ХХ ст. як до предмета історико-педагогічних досліджень. Увага до цього періоду є досить новим явищем в історико-педагогічній науці, насамперед тому, що події, факти, феномени, які відбувалися тоді, є нашою недавньою історією, коли започатковані там процеси й тенденції мають місце й у нинішньому дискурсі (Сухомлинська, 2007).

Хронологічний вимір історії сучасності, історії недавнього минулого охоплює історичну послідовність, позначену двома мобільними межами. Висхідна межа маркується тривалістю життя людини, коли присутні живі «свідки», найбільш помітні відбитки (події) історії, яка ще не завершена. Низхідну межу дуже важко виокремити і визначити, бо великою мірою це – актуальні новини, які після оприлюднення стають подією, що відбулася в минулому. Визначити цей мобільний (рухливий) період дуже складно, його визначення відбувається з певними труднощами і тиском (Сухомлинська, 2018).

О. Сухомлинська вважає, що хронологічні межі сучасної історії мають національно-орієнтований характер, концентруючись навколо «епох катастроф», тобто тих трагічних подій, які були кризовими і являли собою великою мірою «розрив цивілізацій» у межах однієї країни.

Які особливості історико-педагогічних досліджень другої половини ХХ ст.? Ціннісний опис, тобто наратив, що полягає у ставленні, інтерпретації автора тих реалій, які він досліджує, бо історія педагогіки – це класифікаційний добір складових дійсності, їх логічна вибудова, не проста репродукція історичного процесу, а конструювання на основі нашого попереднього знання (Ваховський, 2007). О. Сухомлинська вважає, що які ідеї не розвивалися б у тій же педагогіці, які процеси не відбувалися у школі, який напрям вони не мали б, у них іманентно, інтегрально присутні ідеї, які в цей час розвиваються в суспільстві, незалежно від їх спрямування.

На основі цих ідей ми здійснили свою періодизацію розвитку студентського самоврядування у Канаді, де кожен новий період пов'язаний з певними змінами у суспільно-історичному розвитку. Ці зміни спричинені або глобальними геополітичними зрушеннями, або інституційними змінами на національному рівні. За цим принципом нами було виокремлено у 4 періоди (див. табл. 1.16).

Джерелами критичного аналізу стало також студентське самоврядування крізь призму різних проявів його діяльності, а саме: листування, статті у студентських газетах, привселюдні заяви і виступи, короткі звернення у письмовому вигляді, звіти, комісії, маніфести, цитування законопроектів Будинку Громад (House of Commons), протоколи Кабінету міністрів (Cabinet minutes) та протести студентів. Н. Моузіз (Moses, 2001) здійснив аналіз студентського самоврядування, ґрунтуючись на проведенні 15 інтерв'ю з колишніми очільниками студентських самоврядних організацій у період з 1955 по 1965 роки, в основному із президентами студентських організацій національного рівня та основними штатними працівниками. Через відсутність літератури, пов'язаної з досліджуваним періодом, Н. Моузіз (Moses, 2001) звертає увагу на основні першоджерела – матеріали інтерв'ю та студентські газети, а також листи до редакторів журналів.

Таблиця 1.16

Періодизація розвитку студентського самоврядування в університетах Канади

<i>Назва періоду</i>	<i>Період</i>	<i>Характеристика</i>
Прагматичний	1946 (після закінчення Другої світової війни) – 1955 (початок війни у В'єтнамі)	Спрямованість студентського руху на задоволення потреб та інтересів студентства у соціальний спосіб.
Автономний	1955–1981 (створення Федерації канадських студентів)	Спрямованість на автономність окремих канадських провінцій, студентських організацій, нарощення впливу студентських організацій на управління університетом, антивоєнний рух.
Об'єднувальний	1981–1995 (проведення національного Дня страйку та дії)	Орієнтованість на об'єднання розрізнених студентських організацій у Федерації канадських студентів.
Цілісний	1995 (створення Альянсу студентських асоціацій Канади) – дотепер	Скоординованість діяльності та тісна співпраця студентських організацій та розширення спектру напрямів їхньої діяльності.

Як видно з таблиці, *перший період* охоплює часовий відтинок **1946–1955 рр.** Його нижня хронологічна межа пов'язана із закінченням Другої світової війни. Передумовою створення та активізації студентських асоціацій Канади було проведення у 1926 р. в університеті Макгілла конференції (NFCUS, 1926), у якій взяли участь 19 делегатів-представників із 12-ти студентських об'єднань різних університетів Канади, котрі погодилися підтримати створення Національної федерації студентів канадських

університетів (НФСКУ) (National Federation of Canadian University Students). Основними завданнями НФСКУ було сприяти порозумінню та співпраці студентів різних канадських ЗВО, реалізації національних інтересів, розвитку міжнародних відносин зі студентськими об'єднаннями інших країн (Підгаєцька, 2019d). На конференції планувалося з'ясувати сфери питань та проблем, котрими займатиметься федерація студентів. Зокрема, це стосувалося проблеми расизму, з якою уже зіткнулися у Південній Африці та Індії. Занепокоєння викликали питання, пов'язані з національними меншинами – французами, євреями, японцями на території Канади.

Перші студентські об'єднання у Канаді почали з'являтися у ХІХ – на початку ХХ ст. Перш ніж перейматися проблемами політики національного рівня чи рівня провінції, студентські об'єднання долучалися до соціальної діяльності, створювали невеличкі клуби за інтересами, відстоювали права членів своїх об'єднань перед адміністрацією університету. Як правило, студентські об'єднання того часу не мали юридичної сили і були тісно пов'язані з університетом, на базі якого утворилися (Gregory, 2010).

Після початку Другої світової війни НФСКУ припинила своє функціонування, але після її завершення у 1946 році відновила свою діяльність. Відновлена у 1947 році, НФСКУ прийняла постанову, у якій просила федеральний і провінційний уряди виділити кошти на фінансування стипендій та грантів для студентів Канади (Підгаєцька, 2019d). У 1950 році від імені НФСКУ студентські лідери Університету Монреалю представили у письмовому вигляді вимоги Королівській комісії з національного розвитку у сфері мистецтва, письма і точних наук (The Royal Commission on National Development in the Arts, Letters and Sciences). Очільники НФСКУ розкритикували стан фінансування студентських стипендій і попросили провінційний і федеральний уряди утворити систему студентських грантів (Moses, 2001). У своєму останньому звіті Комісія рекомендувала утворити «національну систему виплати стипендій, яка б ґрунтувалася на адекватній сумі федеральних виплат» (Martin, Hammond & Arthurs, 1958).

У 1950 році члени НФСКУ вперше підняли питання про збільшення виплат студентських стипендій державою (Smyth, 1955). До 1954 року представники НФСКУ виступали зі щорічними презентаціями перед представниками провінційного і федерального уряду, переконуючи їх у користі виплат стипендій студентам (Brewer, 1955). У грудні 1954 року НФСКУ звернулися з проханням до федерального уряду виділити кошти на програму студентських виплат вартістю у 5.5 \$ (UWO Gazette, 1955). Проте ліберальний уряд не зацікавився цією пропозицією, посилаючись на суперечності у конституції, а це означало для студентів та їхніх сімей, що треба самостійно шукати кошти на навчання (Axelrod, 1982). Насправді конституцією не заборонялося безпосереднє державне фінансування вищої освіти, про що йдеться у законах про державне асигнування (Appropriation Acts).

У 50-х роках Національна федерація студентів канадських університетів (НФСКУ) почала більш активно займатися політичною діяльністю, на це

вплинуло завершення Другої світової війни та рух за громадянські права у Південній Америці (Підгаєцька, 2019d).

Верхня хронологічна межа прагматичного періоду підводить нас до 1955 року, пов'язаного із війною у В'єтнамі. Під час *прагматичного періоду (1946–1955)* відбулася низка важливих суспільно-політичних подій, які вплинули на розвиток студентського самоврядування в Канаді (див. табл. 1.17).

Таблиця 1.17

Основні суспільно-політичні події, що вплинули на розвиток студентського самоврядування в Канаді у прагматичний період

<i>Роки</i>	<i>Подія</i>
1945 р.	Закінчення Другої світової війни;
1947 р.	відновлення діяльності НФСКУ; НФСКУ прийняла постанову, у якій просила федеральний і провінційний уряди виділити кошти на фінансування стипендій та грантів для студентів Канади.
1950-ті – 60-ті	Рух за громадянські права у Південній Америці, що сприяв політичній діяльності студентських організацій у Канаді, котрі почали проводити кампанію за державне фінансування масових виплат студентських стипендій; боротьба за доступність освіти на рівні провінції та національному рівні.
1950 р.	Від імені НФСКУ студентські лідери Університету Монреаля у письмовому вигляді представили вимоги Королівській комісії з національного розвитку у сфері мистецтва, письма і точних наук щодо фінансування виплат студентам державних стипендій та грантів на навчання.
1955 р.	Початок війни у В'єтнамі

У Канаді питаннями регулювання освітньої політики, зокрема її фінансування (встановлення оплати навчання та суми фінансових виплат студентам) більше займається уряд провінції, ніж державний уряд. Відповідно студентські організації різних університетів у межах однієї провінції почали об'єднуватися з метою збільшити свій вплив на уряд провінції щодо розв'язання питань студентської спільноти. Історію становлення студентських організацій національного рівня розглянемо з точки зору їх ідеології та прийняття законодавчих актів, що регулювали діяльність та кількість їх членів (Підгаєцька, 2019d).

Найбільше вплинули на створення студентських організацій та активізацію студентського самоврядування в Канаді зміни, що мали місце у повоєнний період після закінчення Другої світової війни: повернення додому солдатів – учасників війни, значно старших і менш терпимих до вимог і правил університету, котрих у великій кількості зараховували до ЗВО. У 1950–1960-х роках увагу студентських активістів Канади привернув Рух за громадянські права у Південній Америці (the Civil Rights Movement) за зрівняння чорношкірих і білошкірих громадян у правах, що дало поштовх до розвитку політичної діяльності студентів, зокрема у боротьбі із соціальною нерівністю, расовою дискримінацією та несправедливістю. Згідно з Даг Оврем (Owram, 1996), Рух за громадянські права у Південній Америці справив неабияке

враження на студентську молодь Канади післявоєнного періоду, допоміг сформулювати чіткі демократичні цінності, продемонстрував ефективність масових протестів державному уряду. Студентські активісти Канади засвоїли урок громадянської непокори (Підгаєцька, 2019d).

В'єтнамська війна (the Vietnam War), яку часто ще називають «холодною війною» між комунізмом Північного В'єтнаму (підтримуваним СРСР та КНР) і демократією Південного В'єтнаму (підтримуваною США, Австралією, Новою Зеландією, Південною Кореєю та ін.), суттєво вплинула на політизацію студентських активістів англomовних університетів Канади. Тисячі молодих американців служили у В'єтнамі, що й викликало хвилю протестів і заворушень проти війни, що тривали до середини 70-х років. Ці протести охопили не лише Америку, а й Британію, Францію, Німеччину, Канаду (Підгаєцька, 2019d).

Незважаючи на офіційну позицію американського уряду, що метою воєнних дій було побудувати демократію у В'єтнамі, студентські активісти Канади вважали, що жителі В'єтнаму повинні мати право приймати власні рішення без зовнішнього тиску чи то допомоги. Студентство Канади розглядало війну у В'єтнамі як національно-визвольний рух, що був придушений американським імперіалістичним урядом. Активісти канадських студентських містечок критикували державний уряд Канади за те, що він підтримував позицію США у різноманітних комісіях, постачав зброю та боєприпаси, виготовлені у Канаді, американським військовим у В'єтнамі, отримувач прибутки ціною смертей в'єтнамських громадян. Тому молодіжні активісти вимагали від уряду Канади закликати США вивести свої війська та відкликати дозвіл канадським компаніям на експорт військових матеріалів для використання у В'єтнамі (Підгаєцька, 2019d).

Другий період розвитку студентського самоврядування – *автономний (1955–1981)* – розгортався на тлі низки суспільно-політичних подій (див. табл. 1.18).

Таблиця 1.18

Основні суспільно-політичні події, що вплинули на розвиток студентського самоврядування в Канаді в автономний період

Роки	Подія
1955 р.	Розгортання війни у В'єтнамі.
1956 р.	НФСКУ розіслала коротке письмове звернення Королівській комісії щодо економічних перспектив Канади (the Gordon Commission). Королівську комісію на той час очолював Волтер Гордон (Walter Gordon) – представник від ліберальної партії, що став пізніше міністром фінансів (Finance Minister).
1957 р.	Проведення НФСКУ меморандуму, результати якого були представлені на державному рівні федеральному уряду, політичним партіям та іншим відповідним організаціям усіх рівнів влади.
1958 р.	Лідери НФСКУ оприлюднили та розповсюдили своє коротке звернення щодо державного фінансування вищої освіти (Brief on Government Aid to Higher Education); очільники НФСКУ взяли участь у першій канадській конференції з питань освіти (Canadian Conference on Education Proceedings), де представили план виплат державних стипендій (Croskery & Nason, 1958).

Продовження таблиці 1.18

1960 р.	НФСКУ оприлюднила ідею створення національної програми грантів і відправила її на розгляд федеральному уряду ("Increasing costs place deterrent on education", 1960).
1960–1970 р.	Тиха революція у Квебеку (Quite Revolution); Канадський націоналістичний рух.
1961 р.	НФСКУ представила уряду програму виплат державних грантів на навчання (Moses, 2001).
1963 р.	Національна федерація студентів канадських університетів (НФСКУ) змінила свою конституцію та назву на Об'єднання канадських студентів (ОКС); Студенти провінції Квебек створили окреме Загальне об'єднання студентів квебеку (ЗОСК), не увійшовши до складу ОКС; марш на підтримку Канади (March for Canada).
1964 р.	Затвердження канадської програми студентських позик (КПСС) (Canadian Students Loan Program), що призвело до підвищення плати за навчання та обурення студентів.
1966 р.	ОКС ухвалило резолюцію на 6 сторінок, що засуджувала війну у В'єтнамі, і це призвело до появи розбіжностей у поглядах та виходу багатьох студентських об'єднань зі складу Об'єднання канадських студентів.
1967 р.	Утворення радикального руху студентських містечок – проти підтримки війни у В'єтнамі та підвищення університетами оплати навчання; сидячий протест в університеті Торонто проти виготовлення на університетському обладнанні напалму, що використовувався американцями у В'єтнамській війні; прийнято законопроект про податкові узгодження: держава взяла під свій контроль розмір оплати за навчання у ЗВО та кількістю виділених на навчання грантів, що зупинило рух студентських містечок.
1969 р.	Розбіжності у поглядах на війну у В'єтнамі призвели до розпаду ОКС і ЗОСК.
1972 р.	Створення Національного об'єднання студентів (НОС).
1975 р.	Закінчення війни у В'єтнамі.
1981 р.	НОС разом з Асоціацією студентських рад утворило Федерацію канадських студентів (ФКС), що функціонує на національному рівні й донині.

У 50-х роках високі членські внески спричинили масовий вихід студентських об'єднань зі складу НФСКУ, а кількість бажаючих приєднатися до складу федерації зменшилася на 50%. Національна федерація студентів канадських університетів (НФСКУ) періодично переживала фінансові труднощі, разом із тим студентські об'єднання різних університетів могли вийти з її складу, просто залишивши заяву виконавчому секретареві. Багато студентських об'єднань саме так і вчинили (Заболотна & Підгаєцька, 2019а). Від початку і до середини 50-х громадськість виступала проти державного фінансування стипендій та студентських виплат. Негативне ставлення громадськості проявилось у відповідь на створення у 1956 році стипендіальних програм Ради Канади (Canada Council scholarship programs) федерального ліберального уряду. Д. Гранатштейна (Granatstein, 1986) вважає започаткування ліберальним урядом канадського стипендіального фонду однією з основних причин його поразки у виборах 1957–1958 років. На думку Д. Гранатштейна (Granatstein, 1986), суспільство того часу розглядало потреби ветеранів та пенсіонерів важливішими за потреби студентів. Проте вже на початку 60-х років громадська думка змінилася, оскільки активізація студентського

самоврядування сприяла зміні стереотипів і, як наслідок, тому що виплату студентської допомоги стали підтримувати всюди. Короткі звернення студентів з часом ставали все більш ґрунтовними і змістовними, що, зрештою, змінило громадську думку і ставлення урядовців та партій щодо питання державного фінансування стипендій і грантів. Зокрема, ставлення бізнесменів до питання доступності вищої освіти стало більш ліберальним (Заболотна & Підгаєцька, 2019а).

У той час, як лідери НФСКУ керувалися, у першу чергу, прагненням досягти соціальної рівності населення, вони неодноразово наголошували бізнесменам, політичним та освітнім керівникам на необхідності освіченої робочої сили (NFCUS, 1958). Таким чином, очільники двох найбільших канадських банків підтримали запропонований законопроект про студентські позики як спосіб «налагодження контактів зі студентами» (Federal Government of Canada, 1964).

Повоєнні лідери НФСК постійно зазначали, що суми студентських виплат були замалими для заохочення соціально незахищених верств населення навчатися в університеті. Саме це стало для зубожілих студентів поштовхом для відстоювання своїх прав. Основним знярядям, яким користувалися лідери НФСКУ з метою ведення перемовин із членами адміністрації університетів, Радою директорів університету, політиками та різноманітними комісіями, було коротке письмове звернення (brief) (Заболотна & Підгаєцька, 2019а). Такі звернення завжди ґрунтувалися на політичних резолюціях, що приймалися на щорічних конгресах НФСКУ. Після ратифікації регіональними представниками виконавчих органів короткі звернення розсилалися усім місцевим комітетам НФСКУ, членам адміністрації університетів та політикам. По можливості, очільники НФСКУ проводили зустрічі з ректорами університетів, членами кабінету міністрів та іншими політиками. Як правило, представники НФСКУ щорічно зустрічалися з прем'єр міністром Канади (Заболотна & Підгаєцька, 2019а). Отримавши від НФСКУ у 1956 році коротке письмове звернення Королівська комісія з питань економічного розвитку Канади (Royal Commission on Canada's Economic Prospects) не змінила своєї позиції, оскільки була не зацікавлена у виплаті студентам грантів, так як досвідчених працівників можна було запрошувати на роботу з-за кордону. Попит на здобуття вищої освіти в Канаді мав зростати разом з економічними перспективами країни. Через велику кількість «економічно неспроможних» студентів, країні не бракувало працівників на сезонні роботи та роботи неповного робочого дня. Позиція ж лідерів НФСКУ полягала у тому, щоб держава виділяла не позики (які студентам потрібно було повертати державі), а гранти на навчання. Пояснюючи це тим, що освічена людина зароблятиме більше коштів, відповідно, платитиме більші податки, тим самим відшкодовуючи витрачені державою кошти на її навчання (Заболотна & Підгаєцька, 2019а).

Очільники НФСКУ налагодили відносини з ректорами університетів та національними організаціями, саме їх підтримка допомогла представникам НФСКУ взяти участь у Першій канадській конференції з питань освіти

(Croskery & Nason, 1958, pp. 94-99), що завершилась зверненням президента Національної федерації студентів канадських університетів.

У грудні 1960 року лідери НФСКУ оприлюднили ідею створення національної програми грантів і відправили на розгляд представникам федерального ряду, зокрема із прогресивно-консервативної партії Канади. Проте таку студентську ініціативу було проігноровано («Increasing costs place deterrent on education», 1960). Натомість ліберальна партія під керівництвом Волтера Гордона не лише звернула увагу на ідею студентів, а й включила питання студентських виплат до своєї передвиборчої кампанії. Для очільників НФСКУ це стало неабиякою перемогою. Нарешті діяльність НФСКУ – роки боротьби, незліченні зустрічі, проведені кампанії, прилюдні виступи й короткі письмові звернення до урядовців – створила такі умови для урядовців, що вони вже не могли ігнорувати потреби студентства (Заболотна & Підгаєцька, 2019а).

У 1961 році ліберальна партія здійснила публікацію під назвою «Ліберальний університет» (1961), де зазначалося, що Федерація канадського ліберального університету (Canadian University Liberal Federation) стала найбільшим політичним студентським рухом. У разі свого обрання Партія лібералів (Liberal Party) пообіцяла організувати систему виплат канадських стипендій, що втілює в життя принцип доступності вищої освіти для тих, хто її дійсно заслуговує. Програмою було передбачено виплату 10.000 грантів щороку у розмірі 1.000 \$ кожен. Більше того, Партія лібералів пообіцяла створити програму студентських позик (loan-based student-aid): студенти мали б змогу позичити у держави кошти на забезпечення освітніх потреб. Безвідсоткові позики мали надавати на період навчання і на 1 рік після його завершення, потім ту суму, що залишилася, потрібно було відшкодувати державі з певними відсотками за визначений період (Carrigan, 1968, p. 265).

Недотримання Ліберальною партією обіцянки щодо фінансування державою грантів стало поштовхом до появи нових студентських об'єднань і втрати довіри НФСКУ до ліберального уряду. У 60-х роках студентські організації, котрі підпорядковувалися цілком і повністю університету, набули статусу законних автономних організацій, котрі були незалежними від волі ЗВО. Досить часто студентські організації легалізувалися як некомерційні товариства. У цей період відбувалося багато варіацій у фінансуванні студентських організацій, зокрема, уже до початку 60-х рр. студентські організації запровадили обов'язковий членський внесок, що стягувався університетом. Примусовий збір означав, що студентські організації отримали гарантоване джерело прибутку в контексті вищої освіти, що інтенсивно розвивалася протягом цього періоду. Ці надходження дозволяли організаціям утримувати своїх працівників і фахівців, надавати юридичну допомогу, фінансувати різні громадські заходи, студентські клуби за інтересами тощо. Університети були зобов'язані збирати плату для студентських організацій, надавати приміщення і забезпечувати персоналом. Наприклад, в Університеті Монреалю всі факультети мали свої студентські організації, котрі, об'єднавшись з усіма іншими, утворили університетське об'єднання на рівні свого

навчального закладу, що могло приєднатися до однієї з трьох організацій рівня провінції (Заболотна & Підгаєцька, 2019а).

Ще одна важлива зміна відбулася із прийняттям реформ у сфері управління закладами вищої освіти у 60–70-х роках. Найбільші університети запозичили двопалатну систему управління, що складалася з Ради директорів – органу управління, що займався адміністративними справами ЗВО та вченої ради, що відповідала за навчання та академічну діяльність. Викладачі разом зі студентами вимагали надати їм право брати більшу участь в управлінні університетом, тому протягом цього періоду кожен канадський вищий навчальний заклад мусив переглянути свій статут. У 1955 році жоден університет не мав у складі адміністрації представника від студентства, хоча вже до 1975 року 78% усіх канадських ЗВО мали у складі адміністрації хоча б одного студента (Jones, 1996), а до 1995 року студенти були присутні на усіх рівнях управлінської структури ЗВО. Схожі зміни відбулися і у складі сенату/вченої ради, де з усіх членів університету 16% складають студенти. Студенти, котрі були членами адміністрації університету та вченої ради, могли також бути керівниками студентських організацій. Вони обиралися на університетському рівні групою виборців свого навчального закладу (Заболотна & Підгаєцька, 2019а).

У 1962 році, напередодні виборів до уряду і поразки Прогресивно-консервативної партії Канади, спеціальний управлінський комітет (*ad hoc Cabinet committee*) запропонував можливі плани щодо створення програми студентських позик. Члени Прогресивно-консервативної партії не бачили доцільності в інвестуванні студентських позик, вони воліли за краще використати кошти на побудову нових університетів. Провінція Квебеку разом із прогресивно-консервативною партією виступала проти федерального втручання у студентські виплати. Через оприлюднення НФСКУ своїх агітаційних програм для урядовців провінційного рівня було політично некоректно ігнорувати вимоги студентства (Заболотна & Підгаєцька, 2019а).

У 1963 році Національна федерація студентів канадських університетів (НФСКУ) змінила свою назву на Об'єднання канадських студентів (*Canadian Union of Students*), насамперед аби залучати до співпраці студентів не лише університетів, а й коледжів, а також щоб об'єднатися зі студентськими об'єднаннями Квебеку, котрі не хотіли доєднуватися до організації національного рівня й були зацікавлені у реформуванні політики лише своєї провінції (боротьба за право на безкоштовну освіту, можливість участі в обранні ректора університету, рівність прав з іншими профспілковими організаціями) (Заболотна & Підгаєцька, 2019а). Тому студентські об'єднання Квебеку не ввійшли до складу Об'єднання канадських студентів (ОКС) і у березні 1963 року створили своє Загальне об'єднання студентів Квебеку (ЗОСК) (*l'Union Générale des Étudiants du Québec*). Того ж року франкомовні студентські видання припинили свою співпрацю з пресою канадського Університету (*the Canadian University Press*), заснували своє Національне студентське видавництво (*Presse Étudiante Nationale*) (Gregory, 2010, pp. 17–18).

У 1960–1970-ті Тиха революція у Квебеку (the Quiet Revolution in Quebec) (Owram, 1996) розглядалася як визвольний рух пригнічених національних меншин на території Канади. Англomовні канадські студентські активісти розглядали «Тиху революцію» як спробу людей Квебеку керувати своїм життям і відкинути зовнішні фактори, що обмежували їхні демократичні права, наприклад, засилля католицької церкви. Через культурну та політичну трансформацію квебекці домагалися прав на самовизначення та суверенітет. Це стало ще одним підтвердженням для студентів Канади, що світ змінюється і що «раніше пригнічене населення починає підійматися і чинити опір» (Lexier, 2007). Таким чином, Тиха революція дала поштовх до дій студентським активістам, котрі вірили у демократію, рівність у правах. Проте вона викликала занепокоєння лише в активістів студентського містечка Університету Торонто, оскільки для студентів інших провінцій Квебек розглядався як фізично віддалена провінція, що не мала на них прямого впливу. Студенти Університету Торонто гадали, що вони, як жителі центральної провінції Канади та західні сусіди провінції Квебек, мають змогу ліквідувати непорозуміння між франкомовним та англomовним населенням. Відчуваючи певну відповідальність та впливовість, студенти провінції Онтаріо відреагували на «Тиху революцію» у Квебеку проведенням «Маршу у підтримку Канади» (March for Canada).

Студентська молодь Канади під час В'єтнамської війни зіштовхнулася з великою кількістю військових дезертирів та тих, хто тікав від служби в армії. За неофіційними даними, кількість такого роду мігрантів у період з 1965 по 1975 роки становила 40 000 переселенців (Kasinsky, 1976, pp. 77–81). Існують докази, що студентські активісти Канади приєднувалися до організацій, що допомагали призовникам-втікачам знайти житло, працевлаштуватися та легалізуватися у Канаді. Зокрема цим питанням займалися: Комітет підтримки дезертирів (The Regina Committee to Aid Deserters), у Ванкувері Комітет підтримки американських противників війни (the Vancouver Committee to Aid American War Objectors) і Комітет американських дезертирів у Ванкувері (the American Deserters Committee). На базі Університету Торонто функціонувала програма Торонто протидії війни (Toronto Anti-Draft Program). Таким чином, студенти прагнули висловити своє невдоволення політикою Канади і зробити свій внесок у припинення війни у В'єтнамі.

Студентські активісти долучалися до антивоєнного руху й іншими способами, зокрема 2 серпня 1967 року в Університеті Саймона Фрезера (Simon Fraser University) студенти провели референдум, щоб визначити точку зору більшості щодо війни у В'єтнамі. Результати опитування виявили, що 69% студентів вважали за потрібне припинити війну і закликати уряд Канади провести переговори щодо виведення військ США та їх союзників із Південного В'єтнаму; 37% студентства гадали, що уряду Канади слід продовжувати постачати зброю США для ведення військових дій у В'єтнамі; 28% студентів повністю погоджувалися з політикою канадського уряду щодо підтримки США у В'єтнамській війні (Lexier, 2007).

20 листопада 1967 року в Університеті Торонто близько 80-ти студентів, разом із професорсько-викладацьким складом у відділі працевлаштування провели сидячий протест проти використання університетського обладнання представниками хімічної компанії Дов (the Dow Chemical Company) для виготовлення напалму, що широко використовувався американцями на В'єтнамській війні. Протести в Університеті Торонто проти використання університетського обладнання компаніями з виготовлення та постачання зброї у В'єтнам об'єднало викладачів та студентів. На їхню думку, Університет Торонто не повинен був мати нічого спільного з компаніями, що отримують прибуток від вбивства невинних мирних жителів В'єтнаму (Lexier, 2007).

Такі протести проти співпраці з хімічною компанією Дов призвели до розколу у самому студентському самоврядуванні. Зокрема, студенти-інженери вимагали від адміністрації університету продовжувати співпрацю з Дов, оскільки не хотіли втрачати робочі місця. Студентська рада коледжу Св. Майкла (St Michael's College) також не схвалила сидячий протест в Університеті Торонто, оскільки вважала, що студенти мали право самостійно вирішувати, у яких компаніях їм працювати, а різні пікети та бойкоти придушували інакомислення та обмежували права студентів. Думка громадськості розділилася – одні вважали, що студенти як відповідальні громадяни своєї держави повинні займатися вирішенням суспільних питань, інші ж, навпаки, були впевнені, що суспільні питання ніяким чином не стосуються студентської громади. Наприклад, у Реджайнському університеті (провінції Саскачеван) було звільнено головного редактора студентської газети «Карильон» (The Carillon) Джона Конвея (John Conway) через постійне висвітлення подій у В'єтнамі. Представник студентської ради (Students' Representative Council) гадав, що першочергове завдання студентської газети – це висвітлення подій, пов'язаних зі студентським життям (Lexier, 2007), оскільки вона фінансується зі студентських внесків, то повинна у першу чергу висвітлювати студентське самоврядування і все, що з ним пов'язане.

Багато активістів Університету Торонто та Університету Саймона Фрезера погодилися з тим, що війна у В'єтнамі змінила світогляд студентів, однак залишила незмінним життя в університетських містечках. Центр антивоєнного руху знаходився в університетах, а керівництво цим рухом перебувало в руках викладачів, котрі на території студентських містечок проводили антивоєнну політику, хоча багато студентів долучалися до протестів за припинення війни. Тим не менше, війна у В'єтнамі та антивоєнний рух підштовхнули студентських активістів Канади до боротьби за зміни як в університетській громаді, так і у суспільстві в цілому.

Канадський націоналістичний рух (кінець 60-их початок – 70-их років). Разом із Тихою революцією, сепаратистськими прагненнями провінції Квебек 1967 року, побоюваннями американського імперіалізму, канадці все більше почали замислюватися на тим, що означало бути канадцем. Вони почали ставити під сумнів стосунки зі своїм впливовим південним сусідом. Націоналізм був викликаний помітним впливом Америки на всі сфери життя

Канади, включаючи політику, культуру й економіку (Grant, 1965; Levitt, 1968; Watkins, 1968). Загалом Канада сприймалася як колонія Сполучених Штатів Америки. Студентські активісти початку 70-х років почали особливо гостро опікуватися питаннями національного визволення з-під впливу Сполучених Штатів, що уможливило б політичний та економічний суверенітет та розвиток демократичної Канадської держави (Langdon, 1968; Conway, 1969).

В університетських містечках націоналістичні мотиви у студентів почали проявлятися через вплив Сполучених Штатів на канадську систему освіти. Таке домінування ставало все більш очевидним: зменшувалося число канадців серед професорсько-викладацького складу, зате домінували американські вчені у канадських ЗВО (Matthews & Steele, 1969). Одним із можливих шляхів розв'язання проблеми американського контролю над освітньою системою Канади було встановлення квоти для обмеження кількості інших національностей з правом обіймати посаду в університеті, водночас проведення наукових досліджень мало стосуватися Канади, її території, історії, культури та громадян (Cormier, 2004).

Переважає більшість студентів, котрі планували працевлаштуватися у канадських ЗВО, цілком підтримали названі вимоги. Студентські активісти виступили на захист націоналістичного руху, започаткувавши незалежний студентський рух, хоча й розуміли, що їхня ідеологія та стиль проведення запозичені зі студентських рухів США. Студентська молодь Канади хотіла видозмінити тактику націоналістичного руху, що був зосереджений на боротьбі з американізацією канадських університетів та втручанням США у політику країни, також не давала можливості студентським лідерам Сполучених Штатів впливати на події, що відбувалися на території їх північного сусіда. Однак, у самій студентській громаді Канади почалися розбіжності у поглядах щодо питання націоналістичного руху. Одні гадали, що націоналізм допоможе побороти американський імперіалізм, інші були за те, щоб налагоджувати співпрацю за межами кордонів для створення міжнародного революційного руху. Розбіжності у поглядах призвели до розколу у студентських лавах, відсутності спільної стратегії. Таким чином, студенти, котрі дотримувалися націоналістичних поглядів, приєдналися до руху «Вафлі» (the Waffle movement), започаткованого Новою демократичною партією, що пропагувала «незалежну соціалістичну Канаду», і стала незалежною політичною партією, припинивши своє існування у середині 70-х років. Студенти-інтернаціоналісти часто ставали членами організацій із марксистсько-ленінською ідеологією.

Виникнення революційного руху за незалежність Квебеку викликало в провінції Онтаріо нові форми протестів та демонстрацій проти підкорення провінції Квебек «англомовним інтересам». Через демонстрації та протести активісти Торонто хотіли проявити себе важливими гравцями на національній арені, однак студенти франкомовного Квебеку не виявили зацікавленості в кооперації зі студентами англомовних провінцій. Студенти Квебеку самі займалися розв'язанням своїх питань і значною мірою ігнорували заворушення в інших провінціях. Більше того, франкомовні студенти Квебеку позиціонували

себе більше громадянами провінції Квебек, ніж громадянами Канади, тому вони в основному переймалися соціальними, культурними, політичними та економічними змінами, що відбувалися у власній провінції. Загалом франкомовним студентам Квебеку та англомовній студентській громаді не вдалося знайти спільної мови та об'єднати свої зусилля.

До прийняття законопроекту 1967 року про податкові узгодження (the Fiscal Arrangements Act) університети самостійно встановлювали розмір плати за навчання. Це викликало появу радикального руху студентських містечок та Студентського об'єднання за мирне протистояння (СОМП) (Student Union for Peace Action (SUPA), що раніше називалося Об'єднання університетів за ядерне розброєння (Combined Universities Campaign for Nuclear Disarmament) (Kostash, 1980).

У середині 60-х років багато лідерів з Об'єднання канадських студентів (ОКС) та ОКС провінції Онтаріо схвалили ідеї Студентського об'єднання за мирне протистояння (СОМП), наприклад, їхню антивоєнну позицію, критику лібералізму, їх стиль протесту. І навпаки, члени Студентського об'єднання за мирне протистояння почали приєднуватися до Об'єднання канадських студентів. З огляду на активну діяльність СОМП, невдоволення студентів підвищенням плати за навчання, федеральний та провінційний уряди погодилися більше фінансувати сферу вищої освіти. До 1966 року уряд виділив більше коштів університетам, заборонив піднімати плату за освітні послуги, цим самим призупинив студентський рух.

У 1967 році був прийнятий законопроект про державно-провінційні податкові узгодження (the Federal-Provincial Fiscal Arrangements Act), що регулював ціни за освітні послуги (Stager, 1989). Таким чином, держава взяла під свій контроль розмір плати за навчання у ЗВО, кількість виділених грантів. Отже, члени Об'єднання канадських студентів (ОКС) домоглися замороження цін на навчання і зробили вищу освіту кінця 60-х років доступною для молоді. Варто зазначити, що плата за навчання залишалася стабільною впродовж усього періоду розвитку студентських організацій Канади (1965–1972).

Лідери ОКС також широко використовували можливість видавати студентську пресу, наприклад, такі видання, як “Across Canada” та “Issue”, де критикували консервативно налаштованих студентських лідерів. Метою таких публікацій було пояснити студентам, якою мірою розв'язання того чи іншого питання стосується їх і закликати студентську громаду до обговорення та дій. Однак такі радикальні дії лише прискорили розпад ОКС. Відсутність налагодженої співпраці та комунікації між усіма членами об'єднання (Gregory, 2010), розбіжності у поглядах на студентський рух щодо соціальної рівності, Тихої революції у Квебеку, війни у В'єтнамі, канадського націоналістичного руху лише призвели до розпаду Об'єднання канадських студентів у 1969 році. Того ж року припинило своє існування й Загальне об'єднання студентів Квебеку (ЗОСК). Однак національні зібрання студентських рад продовжували проводити, і у 1972 році утворилося Національне об'єднання студентів (НОС) (National Union of Students). НОС лобіювало в уряді такі питання: фінансування

вищої освіти; безробіття серед студентів; забезпечення студентів житлом та комфортними умовами проживання; збільшення студентських грантів, а не позик; надання робочих віз іноземним студентам; заборона неоплачуваного стажування; студентське представництво у Раді директорів (Moses, 1995; National Union of Students, 1974; National Union of Students, 1975); упровадження податку на багатство. Національне об'єднання студентів (НОС) підтримувало соціалістичну ідеологію, а також вимагало від студентських об'єднань проводити референдуми серед своїх членів, для того щоб приєднатися чи вийти зі складу об'єднання.

У період з 1975–1976 рр. НОС продовжувало розвиватися, до нього приєдналися ще 24 студентські організації. Однак на той час у Канаді переважна більшість СО існували відокремлено: Студентська федерація Британської Колумбії (the British Columbia Students' Federation), Федерація студентів Альберти (the Alberta Federation of Students), Студентська федерація Онтаріо (the Ontario Federation of Students), Національна асоціація студентів Квебеку (the Association Nationale des Étudiants du Québec (ANEQ), Атлантична федерація студентів (the Atlantic Federation of Students). На державному рівні діяла Асоціація студентських рад (АСР) (the Association of Student Councils (AOSC)). У 1980 році НОС об'єдналося з АСР, і створивши комітет для реструктуризації канадського студентського руху та кращої координації дій. Комітет ухвалив рішення створити нову національну студентську організацію (Підгаєцька, 2019е).

Згодом у 1981 році Національне об'єднання студентів (НОС) перейменувалося у Федерацію канадських студентів (Canadian Federation of Students). ФКС об'єднала Національне об'єднання студентів, Асоціацію студентських рад (the Association of Student Councils), однак до її складу не ввійшли студентські об'єднання провінції Квебек та Університету Макгілла (Підгаєцька, 2019е).

Об'єднувальний період охоплює часовий відтинок **1981–1995 років**. Його нижня хронологічна межа характеризується періодом становлення студентського об'єднання національного рівня – Федерації канадських студентів (ФКС), верхня хронологічна межа пов'язана із проведенням ФКС демонстрації під назвою «Національний день страйку та дії» (National Day of Strike and Action) та створенням у провінції Квебек об'єднання – Студентський рух за право на освіту (СРПО).

До квітня 1983 року чисельність ФСК складала 400 000 студентів. Згодом у 1983 році ФКС прийняла поправки, за якими студентське об'єднання, що бажало вийти зі складу ФКС, повинно було не менше ніж за 2 місяці подати на розгляд голові ФКС (the Chair of the Canadian Federation of Students) письмове звернення (Canadian Federation of Students, 1983). Ще через пів року ФКС зобов'язала студентські організації, що виходять зі складу членів, сплачувати членські внески до кінця поточного року. У 1987 році ФСК зобов'язала СО за 4 місяці повідомляти про проведення референдуму за вихід із ФСК, тому у кінці 80-х – на початку 90-х ФСК боролася за своє виживання. Крім того, 25 січня

1995 року Федерація канадських студентів провела масштабний «Національний день страйку та дій» (National Day of Strike and Action) проти впровадження нової урядової системи погашення студентських позик, мобілізувавши студентів із 44-ох міст (Canadian Federation of Students, 1995). Окрім ФСК, у Канаді на той час продовжували свою діяльність об'єднання на рівні провінцій: Студентські об'єднання Альберти (Alberta students' unions), утворений у 1992 році Студентський альянс Онтаріо (The Ontario Undergraduate Student Alliance), що підтримував підвищення плати за навчання та збільшення фінансової допомоги студентам. Студентське об'єднання університету Альберти (СОУА) (University of Alberta Students' Union) протягом кінця 80-х років прагнуло утворити Виконавчу студентську раду канадського університету (Canadian University Students' Executive Council) (Підгаєцька, 2019е).

На загальних зборах ФКС у травні 1989 року Студентське об'єднання Британської Колумбії запропонувало надати знижку на членські внески найбільш організованим членам об'єднання провінцій Альберти, Саскачевану та Британської Колумбії. Представники з провінцій Манітоба (The Manitoba Alliance of University Students), Онтаріо (the Ontario Federation of Students), Нова Шотландія (the Students Union of Nova Scotia), Ньюфаундленд та Лабрадор (the Newfoundland-Labrador Federation of Students) проводили активну діяльність у своїх провінціях, але не ототожнювали себе із ФКС (Підгаєцька, 2019е). Того ж 1989 р. студентство провінції Квебек створило свою Федерацією студентів університету Квебеку (Quebec Federation of University Students) (Bégin–Caouette & Jones, 2014).

На початку 90-х років ФКС затвердила підзаконні акти, за якими більшість голосів на загальних зборах отримували більш численні СО, менші ж мали, відповідно, менше представництво; регулювання розміру членського внеску повинно було відбуватися з урахуванням інфляції. У травні 1991 року ФКС ускладнила процес виходу з федерації, збільшила період від моменту попередження про проведення референдуму з 4 до 6 місяців. У 1993 році ФКС ухвалила постанову про проведення референдуму з 4-ма представниками – двома з комітету проведення референдуму (Referendum Oversight Committee) та двома представниками ФКС (Підгаєцька, 2019е).

Кінець 90-х відзначився значною підтримкою лівосторонньої політики у ФКС, а також новими взаєминами зі студентським рухом провінції Квебек. До Центрального комітету (Central Committee) ФКС, до якого входили 9 представників студентів із різних провінцій, включили ще одного представника провінції Квебек, проте без права голосу. З огляду на те, що у 1993 році до складу ФКС приєдналося Студентське об'єднання університету Макгілла (Post-Graduate Students' Society of McGill University), а у 1994 році Студентська асоціація університету Конкордія (Concordia University Graduate Students' Association), ФКС додала до складу представників виконавчого комітету одного представника з правом голосу від провінції Квебек (Підгаєцька, 2019е). У відповідь на це група студентських об'єднань Квебеку, називаючи себе «Коаліцією Х» (Coalition X), 25 січня 1995 року доєдналася до серії

демонстрацій ФКС під назвою «Національний день страйку та дії» (National Day of Strike and action). Відтоді «Коаліція X» вирішила продовжити своє існування як Студентський рух за право на освіту (СРПО) (Mouvement pour le Droit à l'Éducation). Таким чином, ФКС дала поштовх до утворення радикальних течій у студентському русі Квебеку. З того часу Федерація канадських студентів та СРПО розпочали свою співпрацю. Активісти національного страйку почали видавництво студентської газети «Студентський активіст» (Student Activist), у якій підтримували діяльність ФКС, особливо за їх позицію у розв'язанні соціальних проблем студентської громади. Однак це не зупинило масового виходу СО зі складу ФКС. На кінець 1995 року кількість членів ФКС становила 62 студентських організації, а на початок 2000 року – 60 СО (Підгаєцька, 2019е).

Цілісний період (1995 – донині) характеризується як період стабільності та розвитку самоврядних студентських об'єднань. У 1994 році СОУА (Студентське об'єднання університету Альберти) провело цілу низку заходів, конференцій та засідань під назвою «Вітри змін» (Winds of Change) (Canadian Alliance of Student Associations, 2008), результатом яких стало створення Альянсу канадських студентських асоціацій (АКСА) (Canadian Alliance of Student Associations (CASA) (Підгаєцька, 2019е).

Нижня хронологічна межа цілісного періоду пов'язана зі заснуванням 27 червня 1995 р. ще одного найбільшого СО національного рівня – Альянсу канадських студентських асоціацій (АКСА), що продовжує свою діяльність й нині.

Період розвитку стосується й студентського об'єднання національного рівня – ФКС, що на листопад 2009 року об'єднала 85 студентських організацій, включаючи два великих студентських об'єднання – університетів Манітоби та Торонто (University of Manitoba Students' Union and the University of Toronto Students' Union). Більше того, починаючи з 1996 року, ФКС мала серед своїх членів представників студентських об'єднань Альберти та Нового Брансвіку (Підгаєцька, 2019е).

Період розвитку та стабільності пов'язаний зі зростанням пропонованих ФКС послуг: проєкт розробки довідника для студентів (Common Handbook Project) та профорієнтаційних матеріалів; студентських веб-сайтів та сторінок із пропозиціями житла для студентів, посилання на корисні освітні сайти (UFile.ca, Homes4Students.com); створення національної мережі збереження здоров'я студентів (National Student Health Network) (Підгаєцька, 2019е).

Політика ФКС залишилась незмінною – за зменшення плати за навчання та різноманітні послуги, упровадження національної системи виплати грантів на навчання, гарантовані державою мінімальні виплати студентам, що би вирішувало проблему студентських позик; розширення автономії університету, зокрема в управлінні ЗВО; збільшення на 50% кількості представників студентства у вчених радах та Раді директорів. Слід зазначити, що, окрім студентських об'єднань національного рівня, у Канаді успішно функціонують студентські об'єднання на рівні провінції – Рада студентів університету

Альберти (Council of Alberta University Students), Виконавча студентська рада коледжу та інституту Альберти (the Alberta College and Technical Institute Student Executive Council), Студентський альянс Онтаріо (the Ontario Undergraduate Student Alliance), Студентський альянс Нью Брансвік (the New Brunswick Student Alliance) і Альянс студентських асоціацій Нової Шотландії (the Alliance of Nova Scotia Student Associations) (Підгаєцька, 2019e).

Студентські асоціації провінції Квебек функціонують відокремлено. Освітня політика провінції Квебек проводиться дещо по-іншому, ніж на решті території Канади. Зокрема, фінансові виплати надходять до студентів безпосередньо від уряду провінції, не залучаючи державні програми студентських позик (Canada Student Loans Program). Через ці відмінності студенти провінції Квебек та студенти інших провінцій завжди діють порізно (Підгаєцька, 2019e).

Студентський рух за право на освіту (СРПО) (Mouvement pour le Droit à l'Éducation) провінції Квебек перейменувався у 2001 році на Асоціацію за солідарність студентського синдикалізму (АССС) (Association pour une Solidarité Syndicale Étudiante (ASSÉ)). Проте у ФКС (Федерації Канадських Студентів) не вийшло з АССС тісної співпраці, як із Студентським рухом за право на освіту», тому у листопаді 2003 року ФКС затвердила резолюцію із завданням налагодити зв'язки із Федерацією студентів університету Квебеку (Fédération Étudiante Universitaire du Québec (FEUQ) (Canadian Federation of Students, 2003).

Нарешті у травні 2017 року Студентське об'єднання Квебеку (The Quebec Student Union), що на той час налічувало 79 000 студентів, зібралось укласти угоду про партнерство з Альянсом канадських студентських асоціацій (Canadian Alliance of Student Associations (CASA)). Основна мета такої співпраці полягала в отриманні більшого важеля впливу на державний уряд у питаннях освітньої політики, зокрема у питанні збільшення фінансування наукових досліджень аспірантів. Тож, у листопаді 2017 року Студентське об'єднання Квебеку (СОК) спільно з Альянсом канадських студентських асоціацій (АКСА) провели Тиждень пропаганди (Advocacy Week). Протягом цього тижня студенти з усієї Канади зустрічалися із 150 членами парламенту, сенаторами, міністрами, іншими високопосадовцями з метою розв'язання проблем студентської громади (Canadian Alliance of Student Associations, 2019).

Отже, у результаті проведеного аналізу можна зробити певні узагальнення:

- студентські організації 50-х – середини 60-х років допомогли відродити культурно-політичний простір, що уможливив виникнення нових форм соціального руху у період після 1967 року, а отже, створили відповідні соціальні передумови до виникнення масових заворушень;

- з кінця 60-х років студентський рух, без сумніву, привернув увагу громадськості та уряду, створив умови, за яких ігнорувати питання вищої освіти вже було неможливо (Ontario Legislative Assembly, 1968);

- значну роль у розвитку студентського самоврядування в університетах Канади відіграла Національна федерація студентів канадських університетів, яка відродила свою діяльність після завершення Другої світової війни. Її діяльність справила значний вплив як на активізацію політичної діяльності студентів, так і на доступність вищої освіти;

- боротьба студентів за збільшення державного фінансування стипендій та грантів призвела до Тихої революції у Квебеку, оскільки студенти провінції Квебек були проти державного втручання в освітню політику, зокрема фінансування стипендій, тому вони розпочали боротьбу за право на самовизначення та суверенітет провінції, а також фінансування стипендій з бюджету провінції. Наслідком Тихої революції у Квебеку стало зародження канадського націоналістичного руху у решті провінцій.

РОЗДІЛ 2

ПРАКТИЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙ СТУДЕНТСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ В КАНАДІ

2.1. Характеристика студентських організацій університетів Канади

За рівнем функціонування студентські організації університетів Канади поділяються на:

- студентські організації, що діють на міжнародному рівні: Міжнародна студентська організація (МСО) (International Students Association), Канадська міжнародна студентська служба (Canadian International Student Services), Канадська асоціація управління студентськими фінансовими виплатами (Canadian Association of Student Financial Aid Administrators) та ін;
- студентські організації, що діють на національному або федеральному рівні: Національна студентська фінансова асоціація (National Finance Student Association (NFSA), Федерація канадських студентів (ФКС) (Canadian Federation of Students, 2019), Альянс канадських студентських асоціацій (АКСА) (Canadian Alliance of Student Associations, 2019) та ін.;
- студентські організації, що діють на рівні провінції (сюди відносять основні студентські організації ВНЗ певної провінції);
- студентські організації, що діють на університетському рівні (у кожному ЗВО їх поділяють ще на організації, що діють в середині студентського містечка певного ЗВО, та студентські організації, що діють поза його межами) (Підгаєцька, 2016b).

Як видно з рисунку (див. рис. 2.1), найбільше студентських організацій функціонує на рівні університету. Це цілком логічно, оскільки більшість міжнародних, національних організацій і організацій рівня провінції мають свої осередки в окремих університетах, до яких додаються ще й спільноти, створені студентами саме цих університетів. Крім того, це пов'язано також із законодавчим регулюванням діяльності самоврядних студентських асоціацій та альянсів, оскільки у деяких провінціях, наприклад у провінції Квебек, очільникам студентських організацій та альянсів законом забороняється об'єднуватися із СО та альянсами інших університетів чи ЗВО інших провінцій.

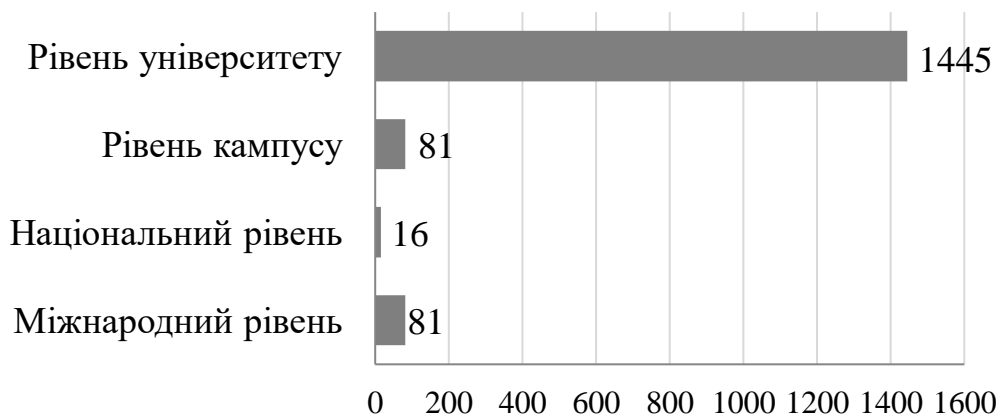

Рис. 2.1. Студентські організації університетів Канади

Проаналізуємо міжнародні студентські організації, які є найбільш популярними серед канадського студентства, що засвідчено кількістю канадських членів у них. За цим принципом до їх числа можна віднести 17 найбільших на території Канади студентських міжнародних організацій (див. табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Найбільші на території Канади міжнародні студентські організації

<i>Назва організації</i>	<i>Глобальні цілі (Цілі сталого розвитку, 2020)</i>
Канадський корпус мрії (Dream Corps Canada)	подолання бідності (мета 1)
Енактус (Enactus)	подолання бідності (мета 1)
Свободу дітям (Free The Children)	подолання бідності (мета 1)
Житло для людства (Habitat for Humanity)	подолання бідності (мета 1)
Студентська асоціація з міжнародних досліджень (International Development Studies Students' Association)	подолання бідності (мета 1)
Спільний успіх (One Prosper, 2019)	подолання голоду (мета 2)
Серце до серця (Heart 4 Heart, 2016)	міцне здоров'я (мета 3)
Студентська асоціація міжнародних відносин (International Relations Students' Association)	гідна праця та економічне зростання (мета 8)
Міжнародна асоціація з обміну технічним досвідом (International Association of Exchange for Technical Experience)	гідна праця та економічне зростання (мета 8)
ДЕКА (DECA, 2016)	гідна праця та економічне зростання (мета 8)
Найкращі друзі (Best Buddies)	скорочення нерівності (мета 10)
Рада по захисту особливих дітей (Council For Exceptional Children)	скорочення нерівності (мета 10)
Світ, придатний для життя дітей (World Fit For Children, 2019)	скорочення нерівності (мета 10)
Міжнародна амністія (Amnesty International)	мир та справедливість (мета 16)
Канадські жінки у підтримку миру (Canadian Voice of Women for Peace)	мир та справедливість (мета 16)
Міжнародна місія правосуддя (International Justice Mission)	мир та справедливість (мета 16)
Міжнародна організація миру (МОМ) (The Organization for World Peace)	мир та справедливість (мета 16)

Як бачимо, молодь, яка є членами цих організацій, переважно зосереджує увагу на глобальних проблемах людства, які входять до переліку цілей для сталого розвитку (Цілі сталого розвитку, 2020), а саме – подолання бідності (мета 1), подолання голоду (мета 2), міцне здоров'я (мета 3), гідна праця та економічне зростання (мета 8), скорочення нерівності (мета 10), мир та справедливість (мета 16). Розглянемо більш детально діяльність цих організацій за цілями глобального розвитку, якими вони керуються.

На подолання бідності спрямована діяльність членів таких неурядових організацій, як Канадський корпус мрії (Dream Corps Canada), Інактус (Enactus), Свободу дітям (Free The Children), Житло для людства (Habitat for Humanity), Студентська асоціація з міжнародних досліджень (International Development Studies Students' Association), які пропонують свої шляхи розв'язання проблеми.

Так, Канадський корпус мрії (Dream Corps Canada, 2016) має за мету покращити умови навчання дітей, котрі мешкають у бідних сільських районах Китаю. Основне завдання цієї організації – допомогти дітям розвивати свій потенціал і вміння, що через погане фінансування та цілковитий брак ресурсів (підручників, зошитів, комп'ютерного обладнання) було практично неможливо. Канадський корпус мрій прагне якомога більше молоді залучати до участі у таких проектах, адже вони розвивають почуття соціальної відповідальності (Підгаєцька, 2016b).

Іншим шляхом ідуть члени Інактус (Enactus) – міжнародної неприбуткової організації, що об'єднує студентів, викладачів та представників бізнесу. Вони використовують можливості підприємництва для покращення якості життя та життєвих стандартів людей із різними потребами. Під керівництвом наставників з університетів та бізнесу, студенти (Enactus, 2016) по всьому світу втілюють у життя проекти для розширення людських можливостей. Цей досвід не тільки змінює їхнє життя, але й розвиває таланти (Підгаєцька, 2016b).

Організація «Свободу дітям» (Free the Children) спеціалізується на допомозі дітям і підліткам у найбідніших країнах світу. Як зазначено на сайті організації, її цілями є «розширення прав і можливостей молодих людей для усунення бар'єрів, які заважають їм бути активними громадянами своєї країни і світу» (Free The Children, 2016). Під егідою «Свободи дітям» реалізується кілька масштабних проектів з будівництва шкіл, закладів охорони здоров'я, а також розвитку регіонів світу, зокрема забезпечення їх питною водою, санітарією і харчуванням. «Свобода дітям» здійснює пропаганду своєї діяльності, влаштовуючи масштабні заходи за участю знаменитостей. Спочатку організація фінансувалася за рахунок дітей під гаслом: «Діти допомагають дітям». Пізніше до її фінансування долучилися «дорослі організації», студенти і приватні особи, надаючи гранти і допомогу в іншій формі. Основна мета цієї організації – позбавити дітей і молодих людей думки, що вони безсилі і не можуть домогтися позитивних соціальних змін і поліпшити життя своїх однолітків. «Свобода дітям» – це та організація, що повною мірою втілює у собі ідею: діти і молоді люди можуть бути лідерами сьогодення у розбудові більш справедливого і рівноправного світу (Підгаєцька, 2016b).

«Житло для людства» (Habitat for Humanity, 2016) – це некомерційна організація, що планує та організовує щорічні поїздки у найвіддаленіші куточки світу, аби допомогти людям збудувати гідне, безпечне житло, що є ще одним із шляхів подолання проблеми бідності (Підгаєцька, 2016b).

Студентська асоціація з міжнародних досліджень (International Development Studies Students' Association, 2019) сприяє розв'язанню багатьох

проблем зубожіння населення, боротьби з бідністю, соціальної нерівності, утиску людей в усьому світі. Вона займається розв'язанням таких завдань:

- розширення можливостей для кар'єрного та професійного розвитку, включаючи волонтерську діяльність, проведення систематичних масових заходів, ярмарків ваканцій для випускників та ін.;

- роль своєрідного посередника між студентською радою Організації міжнародних досліджень (IDS student body) та Центром вагомих міжнародних досліджень (the Centre for Critical Development Studies);

- представництво потреб студентів на засіданнях виконавчої ради Центру вагомих міжнародних досліджень, двічі на рік – проведення форуму Організації міжнародних досліджень зі студентами та викладачами;

- допомога з навчальним забезпеченням та наданням таких послуг, як перевірка есе, робота у наукових групах, обмін книгами та ін.;

- заохочення до участі у дружній, згуртованій спільноті молодих науковців, проведення таких громадських заходів, як «Тиждень читання» (the Reading Week), «Вечірка жаклих светрів» (Ugly Holiday Sweater Party) (Підгаєцька, 2016b);

«Спільний успіх» (One Prosper, 2019) – канадська неприбуткова міжнародна організація, що має свої філії серед міжвузівських клубів. Її місія полягає у боротьбі з голодом, особливо на Півдні Індії, де люди потерпають від недоїдання та авітамінозу. Адже пустеля Тар є одним із найбідніших регіонів Індії. Води там настільки мало, що люди її п'ють навіть з резервуарів для збору дощової води. Засновники організації One Prosper вірять у те, що розв'язання цієї глобальної проблеми людства можливе через інвестування малих підприємців – фермерів. Саме тому One Prosper закуповують системи крапельного зрошення, що доставляють невелику кількість води безпосередньо до самого кореня рослини. Таке устаткування допомагає фермерам ефективно використовувати запаси водних ресурсів, збільшити кількість врожаю, а також покращувати життєві стандарти людей упродовж довгого часу. Фермерам, що користуються системами крапельного зрошення, вже вдалося збільшити свої статки на 50–70% з одного врожаю. У результаті вони можуть годувати своїх дітей корисною їжею і витратити більше коштів на їхню освіту.

У контексті досягнення глобальної мети, пов'язаної з міцним здоров'ям, працює студентське об'єднання «Серце до серця» (Heart 4 Heart, 2016) – благодійна організація, яка допомагає збирати кошти на лікування дітям із вродженими вадами серця (Підгаєцька, 2016b).

Для досягнення глобальної мети, пов'язаної з гідною працею та економічним зростанням, студентські організації обирають різні напрями і форми роботи. Для прикладу, розглянемо діяльність кількох міжнародних студентських організацій: ДЕКА (DECA), Міжнародної асоціації з обміну технічним досвідом (International Association of Exchange for Technical Experience) та Студентської асоціації міжнародних відносин (International Relations Students' Association).

ДЕКА (DECA, 2016) є міжнародною організацією, яка готує лідерів та підприємців для успішної кар'єри в області маркетингу, фінансів, управління та різних галузей промисловості. ДЕКА готує майбутнє покоління бути академічно підготовленими, професійно відповідальними, досвідченими керівниками, влаштовуючи тематичні конкурси і корпоративні заходи із професіоналами у своїй сфері (Підгаєцька, 2016b).

«Міжнародна асоціація з обміну технічним досвідом» (International Association of Exchange for Technical Experience, 2016) відправляє студентів за кордон на стажування з метою професійного зростання і практичного застосування навичок у роботі, у вищі навчальні заклади, що спеціалізується на основних засадах світової інженерії та міжкультурній комунікації. Студенти цієї організації частіше проходять так звану «інтернатуру» у країнах Європи та Азії (Підгаєцька, 2016b).

Студентська асоціація міжнародних відносин (International Relations Students' Association, 2019) – некомерційна організація, що має спеціальний консультативний статус при Економічній і Соціальній Раді Організації Об'єднаних Націй. IRSA має широкий спектр подій і заходів, які орієнтовані на міжнародні відносини, співпрацю з ООН та волонтерську роботу, що проводиться як на місцевому рівні, та і за кордоном, а також пропагує багато соціальних програм у роботі з населенням, проводить конференції формату «Модель ООН» (Model UN conferences) (Підгаєцька, 2016b).

На скорочення нерівності всередині країн і між ними спрямована діяльність таких міжнародних студентських організацій, як «Найкращі друзі» (Best Buddies), «Рада по захисту особливих дітей» (Council For Exceptional Children), «Світ, придатний для життя дітей» (World Fit For Children, 2019). Як видно з назв цих об'єднань, їхні члени спрямовують діяльність на забезпечення особливих потреб дітей, адже фізичні і розумові проблеми, перед якими постають діти й молодь, створюють перешкоди для їх успішної соціалізації і породжують соціальну нерівність упродовж їхнього подальшого життя (Підгаєцька, 2016b).

«Найкращі друзі» (Best Buddies, 2016) – міжнародна організація, що підтримує людей з розумовими розладами, проводить цікаві масові заходи протягом усього навчального року та допомагає їм краще адаптуватися у соціумі (Підгаєцька, 2016b).

«Рада із захисту особливих дітей» (Council For Exceptional Children, 2016) – міжнародна організація, що налічує понад 35,000 членів. Вона займається адаптацією студентів з особливими потребами до навчання. «Світ, придатний для життя дітей» (World Fit For Children, 2019) є міжнародною, не релігійною і не комерційною благодійною організацією, що покликана покращити життя дітей. Ця спілка реалізовує міжнародні проекти, що сприятимуть розвитку, поліпшенню якості освіти та зростанню благополуччя дітей в усьому світі (Підгаєцька, 2016b).

На досягнення миру та справедливості як глобальної мети спрямована діяльність таких міжнародних студентських організацій «Міжнародна амністія»

(Amnesty International), «Канадські жінки у підтримку миру» (Canadian Voice of Women for Peace), Міжнародна місія правосуддя (International Justice Mission), Міжнародна організація миру (The Organization for World Peace).

«Міжнародна амністія» (Amnesty International, 2016) – світова некомерційна організація, що виступає на захист прав людей в усьому світі. Вона не має ні політичного, ні урядового зв'язку, але прагне досягти світового визнання прав людини, особливу увагу громадськості привертає до їх суворого порушення (збройні протистояння, ув'язнення, смертна кара, викрадення або зникнення людей, дискримінація, свобода слова, боротьба з тероризмом тощо) (Підгаєцька, 2016b).

«Канадські жінки у підтримку миру» (Canadian Voice of Women for Peace, 2019) – це неурядова, не релігійна і не партійна організація, що надає жінкам можливість звертатися зі своїми питаннями як до урядовців національного рівня, так і міжнародних дипломатів, брати участь у конференціях ООН. Вони співпрацюють з комітетом ООН у справах жінок, складають позови, що стосуються вирішення питань порушень прав жінок; з якими звертаються до політичних лідерів країн на національному і світовому рівнях.

«Міжнародна місія правосуддя» (International Justice Mission, 2016) створена для того, щоб боротися з несправедливістю, політичними утисками та порушеннями прав людини (Підгаєцька, 2016b).

«Міжнародна організація миру» (MOM) (The Organization for World Peace, 2019) спрямована на розв'язання ключових питань, таких як війна і міжнародна безпека. Саме з цією метою вона спонукає не лише окремих фізичних осіб, а також великі міжнародні установи критично мислити щодо мирного врегулювання складних проблем, що турбують суспільство. MOM сприяє проходженню реабілітації окремим особам і сім'ям, які постраждали в результаті воєнних дій, допомагаючи їм відновити своє життя і реінтегруватися в суспільство. Протягом усього року MOM упроваджує міжнародні проекти, які спрямовані на підвищення якості життя людей, котрі проживають на зруйнованих територіях (Підгаєцька, 2016b).

Студентські самоврядні організації залучають студентів до видів діяльності, які розвивають лідерські навички, упевненість у собі, вміння вільно висловлювати свої думки перед публікою, удосконалювати себе як гармонійну та самодостатню особистість. Наразі вимоги до моделі фахівця змінюються, актуалізується набуття особистістю таких якостей, як толерантність, новаторство, самостійність, відповідальність, здатність до саморозвитку та ін. Саме ці якості виробляє, підтримує та розвиває у студентів участь у студентському самоврядуванні через таку його форму, як волонтерська діяльність.

Студентські організації, що функціонують на національному рівні, мають довгу історію свого становлення. Вони люблять інтереси федерального уряду, займаючись широкою сферою питань політики країни в цілому. Сюди належать виплата фінансової допомоги студентам, канадська програма студентських позик, виплата стипендій, фінансування дослідницької роботи

тощо. Національні студентські організації досить часто підтримують студентські об'єднання провінцій та організації на університетському рівні, виражаючи це у численних мітингах.

На сьогодні існує два найбільших національних студентських об'єднання в Канаді – Федерація канадських студентів (ФКС) (the Canadian Federation of Students (CSF 2013), заснована у 1981 році, що захищає права та інтереси більш як пів мільйона студентів з 80-ти університетів та коледжів, що приєдналися до федерації; та Альянс канадських студентських асоціацій (АКСА) (The Canadian Alliance of Student Associations (CASA), заснований у 1995 році, що об'єднує близько 30-ти студентських організацій із різних провінцій Канади. Цікаво, що жодна із зазначених національних студентських організацій не має вагомих зв'язків зі студентськими організаціями провінції Квебек.

Студентські організації національного рівня, окрім суспільно-політичних і правових питань, займаються й розв'язанням інших завдань різного спрямування. Наведемо кілька прикладів для ілюстрування діяльності різних студентських організацій за напрямками, та маємо зазначити, що напрямів діяльності є значно більше.

До організацій академічно-професійного спрямування, наприклад, можемо віднести Канадську асоціацію студентів-медсестер (Canadian Nursing Students' Association). Вона існує понад 40 років, представляє інтереси медсестер на регіональному, федеральному та міжнародному рівні, співпрацює з урядовцями та різноманітними медичними закладами, проводить щорічні регіональні та національні конференції, активно займається покращенням професійного рівня медсестер та медичної сестринської професії в цілому.

Іншим прикладом є Фонд розвитку науки і техніки (Foundation for Student Science and Technology, 2019), що є національною організацією, яка займається професійним розвитком обдарованої молоді – старшокласників, студентів коледжів та університетів. Схожою є діяльність організації «Давай поговоримо про науку» (Let's Talk Science, 2019), що займається інформаційно-просвітницькою діяльністю з метою поліпшити наукову грамотність у суспільстві через інноваційні освітні програми. Студенти-волонтери реалізують наукові програми для дітей та молоді, що дають нові знання й навички, розвивають критичне мислення.

Прикладом організації, яка опікується питаннями захисту довкілля, є «Канадські парки та дика природа» (Canadian Parks & Wilderness Society, 2019), метою якої є збереження державних парків та дикої природи Канади. Схожі цілі переслідують і представники національної організації Грінпіс (Greenpeace Canada, 2019), Природа Канади (Nature Canada, 2019), Канадський фонд Сієра Клуб (Sierra Club Canada Foundation, 2019) та ін.

Серед правозахисних студентських організацій особливе місце посідає «Голос канадських жінок за мир» (Canadian Voice of Women for Peace, 2019), оскільки вона була заснована ще у 1960 році. Це національне об'єднання феміністок, які на регіональному, національному та міжнародному рівні виступають за рівноправ'я жінок, займаються благодійністю.

Оздоровчо-інформативною діяльністю займаються організації на зразок «Фізична активність – це ліки» (Exercise is Medicine, 2019), яка пропагує здоровий спосіб життя та фізичну активність, що допомагають уникнути багатьох хронічних захворювань. Організація проводить тренінги, пропагує шляхи збереження фізичного та психічного здоров'я, різноманітні комплекси вправ. Основна мета організації – зробити канадців здоровою нацією.

Студентські організації, що діють на університетському рівні (у кожному закладі їх поділяють ще на організації, які діють всередині студентського містечка певного ЗВО, та студентські організації, що діють поза його межами), та студентські організації, що діють на рівні провінції (сюди відносять основні студентські організації певної провінції), є найчисельнішими.

Для проведення порівняльного аналізу студентських організацій і визначення напрямів їхньої діяльності було обрано 5 університетів, що займають найвищі рейтингові місця і представляють різні провінції – південь (Університет Торонто), захід (Університет Британської Колумбії) та схід (Університет Макгілла провінції Квебек та Університет Далхаузі провінції Нова Шотландія). Північ Канади представлена в основному коледжами, тому нами до уваги не бралася. Натомість північно-західні території представлено Університетом Альберти.

Згідно зі світовим рейтингом університетів (QS World University Rankings, 2018), Університет Торонто займає 31 місце, Університет Макгілла – 32 місце, Університет Британської Колумбії – 51 місце, на 90 місці світового рейтингу знаходиться Університет Альберти та 501 місце займає Університет Квебеку.

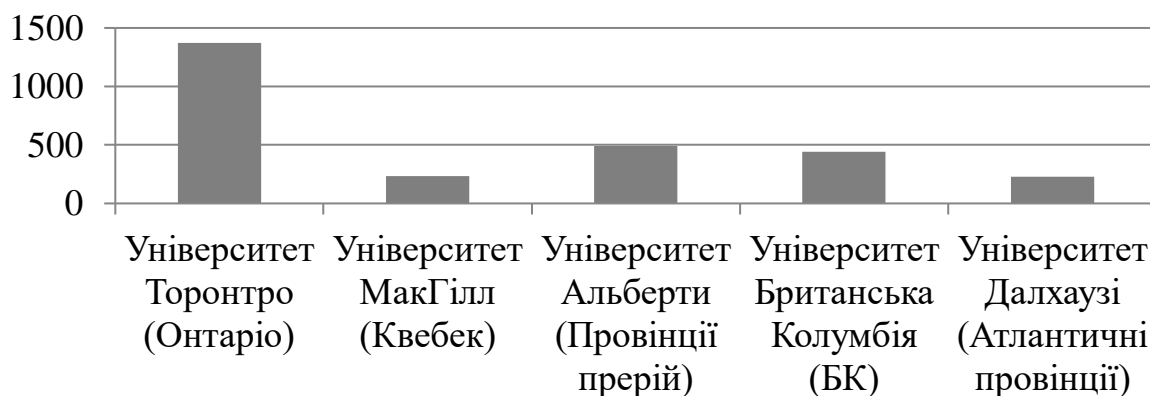

Рис. 2.2. Кількість студентських організацій у п'яти проаналізованих університетах

Можна помітити, що найбільше студентських організацій (1373) функціонує в Університеті Торонто провінції Онтаріо, що знаходиться у центральній частині півдня Канади. Найменша чисельність студентських самоврядних об'єднань простежується в Університеті Макгілла (231) та Далхаузі (226), що знаходяться на крайньому сході Канади – у провінції Квебек (Макгілла) та Новій Шотландії (Далхаузі). Середню кількість СО мають університети Альберти (491) (провінції Прерій) та Британської Колумбії (442), що представляє крайній захід Канади. Як видно з діаграми (див. рис. 2.2),

університети заходу і сходу практично в однакових відношеннях представлені за кількістю студентських організацій, проте половина загальної кількості студентських об'єднань функціонує на півдні Канади.

Однак більш об'єктивне уявлення про представлення організацій студентського самоврядування в університетах Канади може дати співвідношення загальної кількості студентів до кількості студентських організацій за інформацією з офіційних вебсторінок аналізованих університетів станом на січень 2019 року: Університет Британська Колумбія (<https://www.ubc.ca/about/facts.html>); Університет Макгілла (<https://www.mcgill.ca/es/registration-statistics>); Університет Альберти (<https://www.ualberta.ca/about/facts/students>); Університет Торонто (<https://ulife.utoronto.ca/organizations/list>); Університет Далхаузі (<https://www.dal.ca/about-dal/dal-at-a-glance.html>) (див. табл. 2.2)

Таблиця 2.2

Співвідношення загальної кількості студентів до кількості студентських організацій у п'яти проаналізованих університетах

<i>Університет</i>	<i>Кількість студентських організацій</i>	<i>Загальна кількість студентів</i>	<i>Співвідношення</i>
Торонто	1373	61 339	0,022
Макгілла	231	40 036	0,006
Альберти	491	38 311	0,012
Британської Колумбії	442	65 021	0,007
Далхаузі	226	18 948	0,012

Для візуалізації співвідношення загальної кількості студентів до кількості студентських організацій у проаналізованих університетах представимо інформацію у вигляді діаграми (див. рис. 2.3).

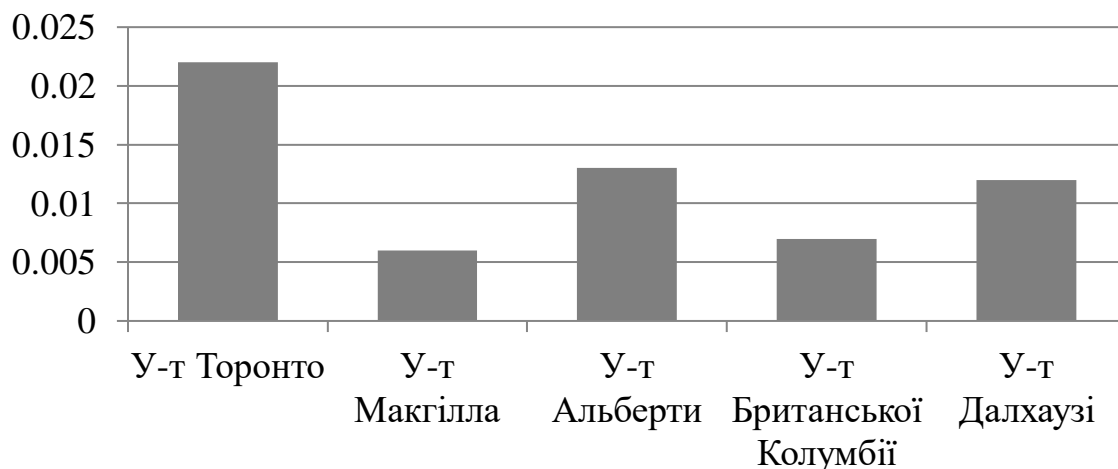

Рис. 2.3. Співвідношення кількості студентських організацій до кількості студентів у п'яти проаналізованих університетах (2018–2019 н.р.)

Як видно з діаграми (див. рис. 2.3), найбільшою є частка студентських організацій університету Торонто, оскільки на 1 студента припадає 0,022 студентських організацій. Це пояснюється тим, що в університеті Торонто навчається найбільше студентів та функціонує найбільше СО. Тобто університет Торонто провінції Онтаріо знову лідирує не лише за кількістю студентських організацій, а й у співвідношенні кількості СО до кількості студентів.

Університети Альберти (північний захід країни) та Далхаузі (схід) перебувають на одному рівні (0,012) у співвідношенні кількості студентських організацій до кількості студентів. Зауважимо, що університет Альберти займає 90 місце у світовому рейтингу університетів.

Цікавим є те, що в університеті Далхаузі навчається найменше студентів, однак кількість СО у співвідношенні є вищою у порівнянні з відомими канадськими топовими університетами Британської Колумбії (захід) та Макгілла (схід), що за чисельністю студентів удвічі чи утричі переважають маленький університет Далхаузі. З цього можна зробити висновок, що такий порівняно невеликий провінційний університет Далхаузі, що знаходиться у найменшій провінції Канади, на південно-східному узбережжі країни, у провінції Нова Шотландія, має більше різноманіття СО для своїх студентів, а отже, пропонує більше можливостей для самовдосконалення, розвитку, відпочинку та цікавого дозвілля. Цим самим можна розвіяти стереотип про те, що маленький провінційний ЗВО не може запропонувати нічого цікавого для своїх студентів.

Наведені дані є досить умовними, оскільки вони не означають, що кожен студент є членом якоїсь організації. Крім того, один і той же студент може бути членом кількох організацій. Таке співвідношення служить для порівняння кількості студентських організацій в аналізованих університетах.

Варто зазначити, що у Канаді студентські організації та клуби щороку проходять перереєстрацію, переакредитацію або ратифікацію, тому їх кількість щороку варіюється. Студентські лідери можуть перейменувати свої організації чи клуби, змінювати напрями їх діяльності залежно від суспільно-політичної ситуації у країні, появи нових тенденцій чи трендів у культурі. В Університеті Далхаузі, наприклад, кількість ратифікованих студентських об'єднань і клубів зазнає змін щомісяця.

2.2. Напрями функціонування студентських організацій в університетах Канади

Оскільки університети Канади різняться не лише за кількістю студентів та кількістю студентських організацій (особливо з огляду на те, що їх кількість щороку змінюється), а й за напрями діяльності, ми вирішили обрати саме їх за основу класифікації. Нами виділено десять категорій на основі 17 напрямів, інформацію про які розміщено на сайті Університету Торонто, який займає перше місце у канадському рейтингу та 32 місце у світовому рейтингу

університетів. Наш вибір зумовлено ще й тим, що саме на сайті Університету Торонто уже здійснено поділ студентських організацій за категоріями (<https://www.ulife.utoronto.ca/organizations>). На основі сайту нами систематизовано кількісні дані щодо студентських організацій, зареєстрованих в цьому університеті, та встановлено їхнє процентне співвідношення до загальної кількості СО (див. табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Напрями діяльності студентських організацій Університету Торонто

<i>Напрями діяльності</i>	<i>кількість</i>	<i>%</i>
Академічно-професійний	232	40%
Етнокультурний	59	11%
Волонтерський	56	10%
Релігійний	26	5%
Самоврядний	25	4%
Спортивно-розважальний	47	8%
Культурно-розважальний	66	11%
Оздоровчо-інформативний	18	3%
Суспільно-політичний	41	7%
Екологічний	7	1%
Разом (Total)	577	100%

Діаграма (див. рис. 2.4) візуалізує відсоткове співвідношення організацій за кожним із напрямів, що дає змогу простежити інтереси студентів Університету Торонто.

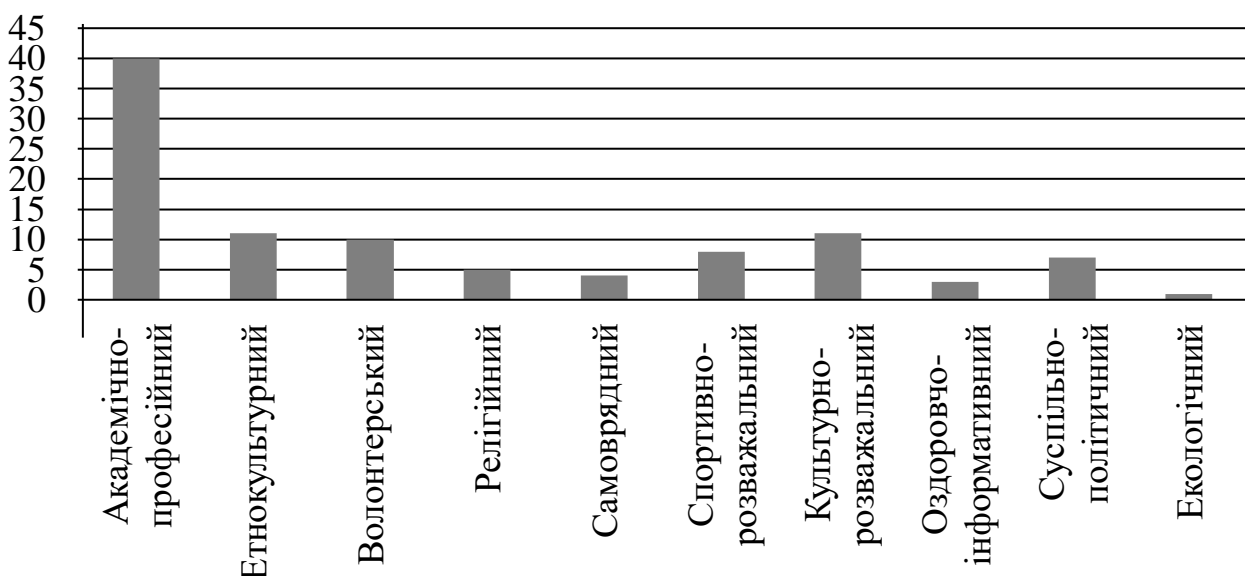

Рис. 2.4. Співвідношення студентських організацій Університету Торонто за напрямками діяльності (у %)

Як видно з рисунка, найбільше зацікавлення з боку студентів викликають організації академічно-професійного спрямування, що є цілком логічним зважаючи на функцію університету, яка полягає у підготовці студентів до успішної професійної діяльності. Етнокультурний, волонтерський та

культурно-розважальний напрями представлені майже однаковою кількістю СО. Незважаючи на те, що у науковій літературі найбільше представлено суспільно-політичну активність членів СО, у цьому напрямі діяльності працюють лише сім СО. Найменше студентських об'єднань Університету Торонто функціонує за релігійним, самоврядним напрямками, а також тих, що спрямовують свої зусилля на захист довкілля.

Хоча сайт Університету Макгілла не пропонує розподілу студентських організацій цього ЗВО за напрямками, нами виділено ті ж категорії, що і в Університеті Торонто, для забезпечення однорідності порівняння (див. табл. 2.4).

Таблиця 2.4

**Кількість і відсоткове співвідношення студентських організацій
Університету Макгілла за напрямками діяльності**

<i>Напрями діяльності</i>	<i>кількість</i>	<i>%</i>
Академічно-професійний	25	11%
Етнокультурний	47	20%
Волонтерський	41	18%
Релігійний	4	2%
Самоврядний	1	1%
Спортивно-розважальний	15	6%
Культурно-розважальний	57	25%
Оздоровчо-інформативний	17	7%
Суспільно-політичний	22	9%
Екологічний	2	1%
Разом (Total)	231	100%

Культурно-розважальний, волонтерський і етнокультурний напрями викликають найбільше зацікавлення у студентів Університету Макгілла провінції Квебек. Переважна більшість студентів Університету є франкомовними, вони оберігають свою мову, культуру, що чітко позначилося й на напрямках діяльності самоврядних організацій.

Студентська молодь Квебеку становить певну опозицію, діє автономно й відокремлено від студентських організацій інших провінцій, хоча Студентське об'єднання Квебеку (Quebec Student Union) входить до Альянсу канадських студентських асоціацій (Canadian Alliance of Student Associations, 2020). Зокрема це пояснюється й відмінністю у фінансуванні вищої освіти – студентські виплати на навчання уряд провінції Квебек виплачує самостійно, не залучаючи державні програми студентських позик. Саме студентство провінції Квебек найактивніше бореться проти підвищення плати за навчання в університетах, влаштовуючи численні акції протесту. Це підтверджується й популярністю серед молоді СО суспільно-політичного напрямку.

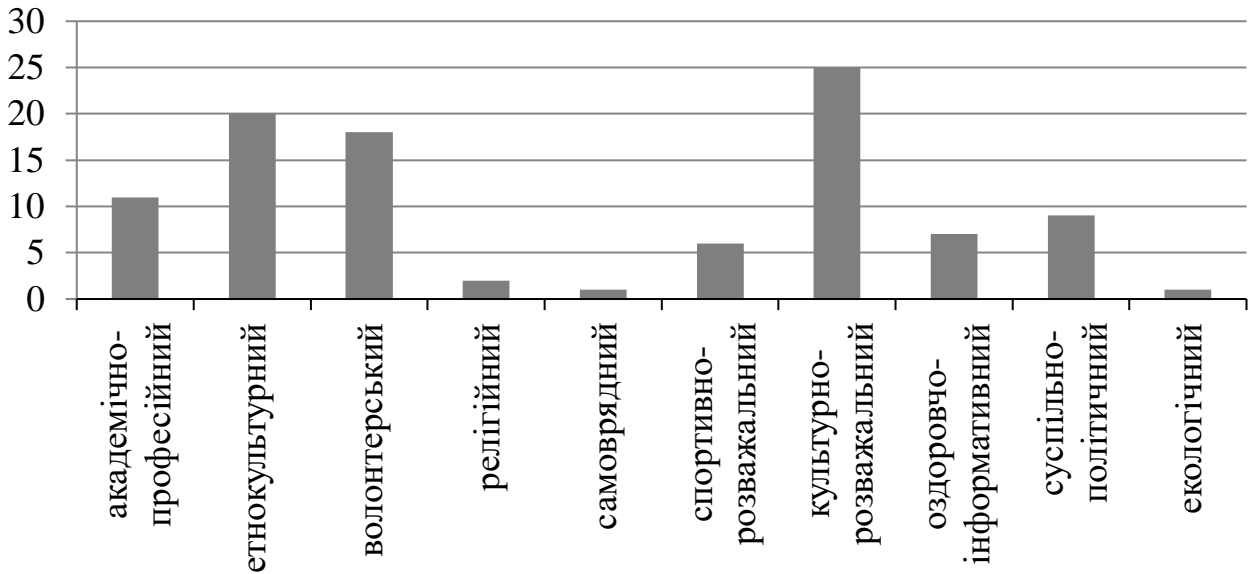

Рис. 2.5. Співвідношення студентських організацій Університету Макгілла за напрямками діяльності (у %)

Отже, академічно-професійний і суспільно-політичний напрями діяльності СО Університету Макгілла є другими за популярністю серед студентства. Це означає, що студентство провінції Квебек вважає суспільно-політичну активність невід'ємною складовою професійного зростання особистості.

В Університеті Альберта студентські організації поділяються адміністрацією ЗВО на 23 категорії (<https://alberta.campuslabs.ca/engage/organizations?categories=137>), які для порівняльного аналізу СО були нами перегруповані за 10 напрямками подібно до Університету Торонто.

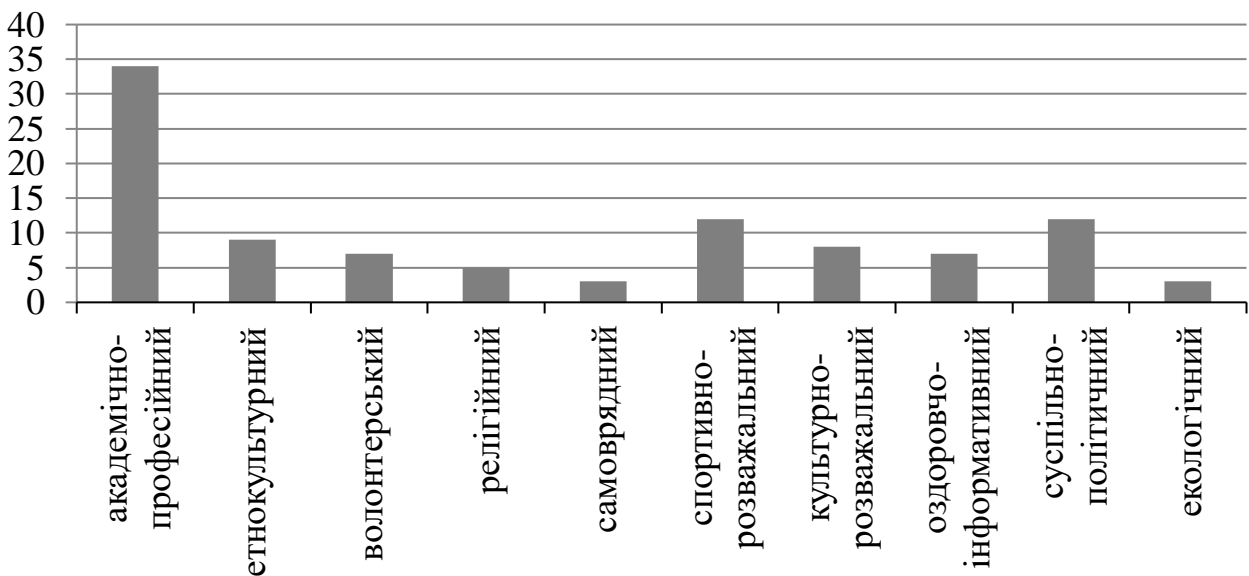

Рис. 2.6. Співвідношення студентських організацій Університету Альберта за напрямками діяльності (у %)

Найактивніше студенти Університету Альберта (34%) долучаються до СО академічно-професійного рівня, другу позицію займають СО спортивно-розважального (12%) та суспільно-політичного напрямку (12%). Найменшою популярністю серед студентів користуються СО, пов'язані із захистом довкілля (3%) та самоврядністю (3%). Можна пояснити це або занадто широким спектром діяльності – на глобальному рівні, чого не можна досягти зусиллями дрібних студентських організацій місцевого рівня (як у випадку з екологічними СО), або досить високим рівнем організації студентського самоврядування, що не потребує додаткового фокусу уваги на самоврядності.

Університет Британської Колумбії теж представлений 10-ма категоріями напрямів діяльності СО (University British Columbia, 2018). У порівнянні з іншими ЗВО, у Британо-колумбійському університеті відсутні такі напрями діяльності СО, як самоврядний та екологічний.

Таблиця 2.5

Кількість та відсоткове співвідношення студентських організацій Британо-колумбійського університету за напрямами діяльності

<i>Напрями діяльності</i>	<i>кількість</i>	<i>%</i>
Академічно-професійний	127	29%
Волонтерський	53	12%
Етнокультурний	47	11%
Суспільно-політичний	20	11%
Дозвілля та хобі	44	10%
Інформативний	25	6%
Спортивно-розважальний	49	11%
Науковий	22	5%
Релігійний	23	5%
Разом (Total)	442	100%

Культурно-розважальний напрям представлений як дозвілля та хобі, суспільно-політичний напрям в університеті БК поділяється на два різних напрями – власне політичний і власне суспільний, який ми об'єднали в один – суспільно-політичний. Оздоровчо-інформативний напрям є лише інформативним, без оздоровчого аспекту. Слід зазначити, що в університеті БК виділено 2 окремі напрями діяльності СО – академічно-професійний та науковий, який ми об'єднали в один – академічно-професійний.

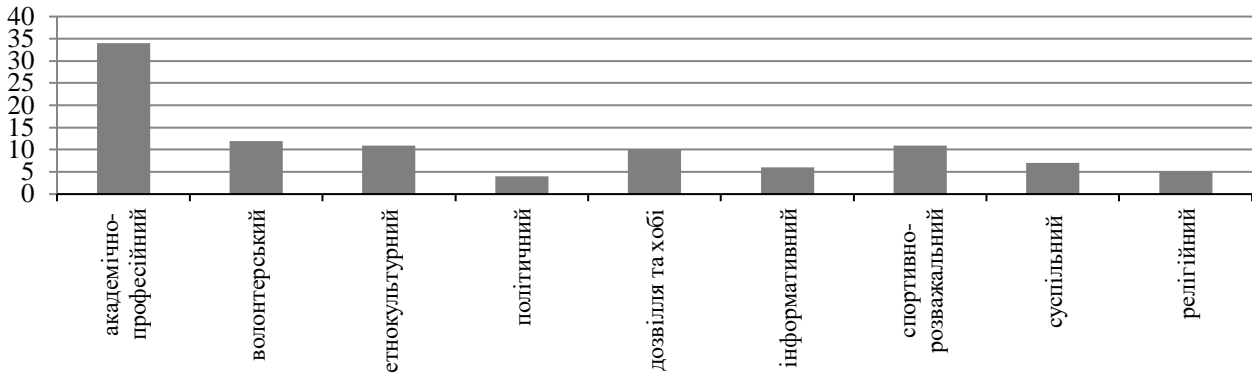

Рис. 2.7. Співвідношення студентських організацій Університету Британської Колумбії за напрямками діяльності (у %)

Найактивніший напрям діяльності СО Британо-колумбійського університету – академічно-професійний (34%), а волонтерський (12%), етнокультурний (11%) та суспільно-політичний напрям (11%) традиційно займають другу позицію.

Університет Далхаузі є найменшим за кількістю студентів з усіх проаналізованих закладів вищої освіти і знаходиться в одній із найбільш віддалених провінцій крайнього сходу Канади – у Новій Шотландії.

Таблиця 2.6

Кількість і відсоткове співвідношення студентських організацій Університету Далхаузі за напрямками діяльності

<i>Напрями діяльності</i>	<i>кількість</i>	<i>%</i>
Академічно-професійний	87	39%
Етнокультурний	13	6%
Волонтерський	14	6%
Релігійний	5	2%
Самоврядний	3	2%
Спортивно-розважальний	43	19%
Культурно-розважальний	25	11%
Оздоровчо-інформативний	15	7%
Суспільно-політичний	13	6%
Екологічний	5	2%
Разом (Total)	223	100%

Як бачимо, крім участі у студентських організаціях академічно-професійного спрямування, студенти найбільшою мірою зацікавлені членством в об'єднаннях спортивного та культурно-розважального характеру. Певний інтерес у студентів викликають організації, які займаються оздоровчо-інформативною, суспільнополітичною, етнокультурною та волонтерською діяльністю, а релігійний та екологічний аспекти діяльності студентів майже не цікавлять.

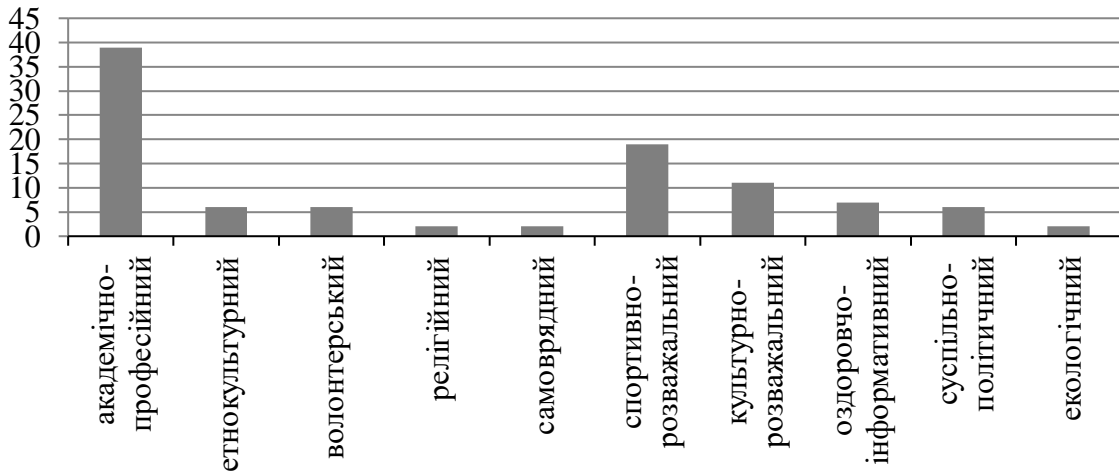

Рис. 2.8. Співвідношення студентських організацій Університету Далхаузі за напрямами діяльності

Для отримання більш повного уявлення про спрямованість діяльності студентських об'єднань в університетах різних регіонів Канади об'єднуємо дані, отримані на основі аналізу сайтів п'яти університетів (див. табл. 2.7.)

Таблиця 2.7

Співвідношення студентських організацій п'яти університетів за напрямами діяльності (у %)

<i>Напрями діяльності СО</i>	<i>У-т Торонто</i>	<i>У-т Макгілла</i>	<i>У-т Альберта</i>	<i>У-т Британська Колумбія</i>	<i>У-т Далхаузі</i>
Академічно-професійний	40%	11%	34%	29%	39%
Етнокультурний	11%	20%	9%	11%	6%
Волонтерський	10%	18%	7%	12%	6%
Релігійний	5%	2%	5%	5%	2%
Самоврядний	4%	1%	3%	0%	2%
Спортивно-розважальний	8%	6%	12%	11%	19%
Культурно-розважальний	11%	25%	8%	10%	11%
Оздоровчо-інформативний	3%	7%	7%	0%	7%
Суспільно-політичний	7%	9%	12%	11%	6%
Екологічний	1%	1%	3%	0%	2%

Як видно з наведених у таблиці даних, найвищий відсоток участі у неформальних академічно-професійних видах діяльності виявляють студенти, які навчаються в найбільшому у Канаді місті – Торонто. Сам по собі вибір університету у мегаполісі демонструє значний рівень очікувань студентів щодо кар'єрного успіху та розширеного спектру кар'єрних можливостей. Види діяльності етнокультурного характеру викликають найбільшу зацікавленість студентів Квебеку, який є франкомовною провінцією, абсолютну більшість якої

складають етнічні квебекці. Жителі цього регіону Канади пройшли складний шлях, пов'язаний із обстоюванням французької мови і національних прав квебекців. У зв'язку з цим зі студентськими організаціями пов'язані очікування щодо інтеграції іммігрантів, які входять у суспільство Канади, через навчання у її ЗВО. Можливо, з цим також пов'язаний і поглиблений інтерес студентів університету Макгілла до студентських організацій, які займаються волонтерством, адже саме у такий спосіб зміцнюються зв'язки з місцевою громадою.

Студентські організації, пов'язані з релігійною діяльністю, загалом не викликають високий рівень зацікавленості студентів у жодному з проаналізованих університетів (мах. 5%), як і самоврядний напрям (мах. 4%).

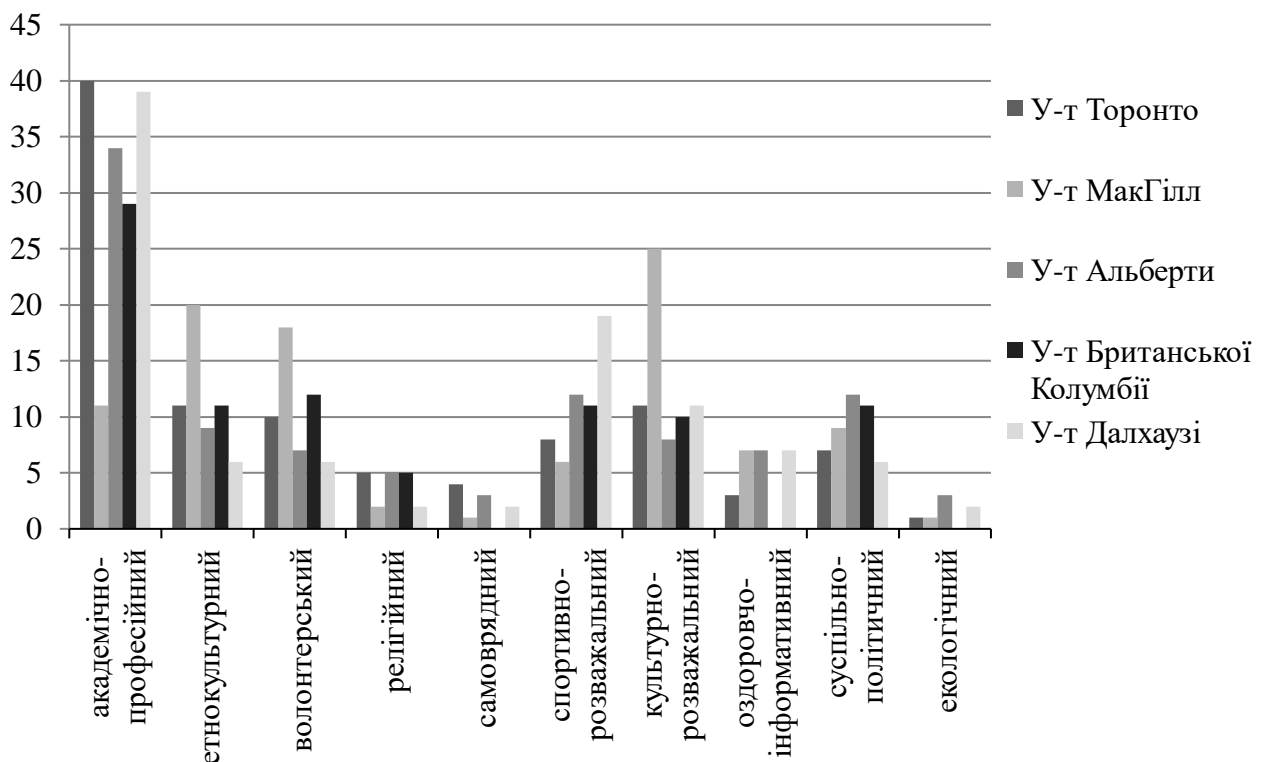

Рис. 2.9. Співвідношення напрямів діяльності студентських організацій 5-ти канадських університетів

Характеристика напрямів діяльності студентських організацій університетів Канади. На прикладі університетів, що представляють кожен з провінцій – південь (Університет Торонто), захід (Університет Британської Колумбії) та схід (Університет Макгілла провінції Квебек та Університет Далхаузі провінції Нової Шотландії) – представлено певні категорії студентських організацій та клубів за інтересами, що притаманні більшості ЗВО Канади. Охарактеризуємо кожен із напрямів більш детально.

Академічно-професійний – один із найпопулярніших напрямів діяльності СО аналізованих університетів. Університети Канади мають різнобічні напрями навчання. Наприклад, Університет Торонто проводить підготовку студентів за такими напрямами: архітектура, ландшафт і дизайн; гуманітарні, точні науки,

антропологія й археологія; мистецтво та наука; прикладні науки та інженерія; менеджмент; педагогічна освіта; лісова промисловість; ІТ; юриспруденція; соціальна робота; музика; фармакологія; кінезіологія та фізіологічний розвиток; медицина, стоматологія, фармацевтика. Студентські організації цього напрямку покликані розвивати лідерські якості та професійні знання, сприяти кар'єрному розвитку, застосовувати на практиці здобуті знання. Сюди ми відносимо товариства й об'єднання студентів із вивчення різних дисциплін та галузей знань, серед яких – Асоціація антропології та охорони здоров'я (Anthropology and Health Studies Association, 2016); Асоціація прикладної архітектури, ландшафту і дизайну (Applied Architecture, Landscape and Design, 2016); Студентське об'єднання архітектури та візуальних досліджень (Architecture and Visual Studies Students Union, 2016); Об'єднання студентів мистецтва та науки (Arts & Science Students' Union, 2016); Асоціація студентів старших курсів навчання (Association of Graduate Students, 2016); Асоціація канадсько-корейських науковців та інженерів (Association of Korean-Canadian Scientists and Engineers, 2016); Асоціація студентів математичних та комп'ютерних наук (Association of Mathematical and Computer Sciences Students, 2016); Асоціація студентів-заочників (Association of Part-Time Undergraduate Students, 2016); Студентське товариство медсестер (Graduate Nurses Student Society, 2016) та багато ін. Функціонують і студентські організації академічно-професійного рівня, що об'єднують усіх студентів незалежно від факультету чи курсу навчання, наприклад АЙСЕК (AIESEC, 2016) – міжнародна організація, що дає можливість студентам жити і працювати за кордоном; ДЕКА (DECA, 2016) – міжнародна асоціація для студентів, що вивчають бізнес, проводить різноманітні конкурси регіонального та міжнародного рівня; Клуб підприємця (Entrepreneur's Club, 2016) для студентів, котрі прагнуть розпочати власний бізнес або продовжити підприємницьку кар'єру; АЙДІР (Idear, 2016) – визнана студентська організація, що проводить заходи для розвитку підприємницьких навичок у студентів шляхом співпраці з місцевими бізнес-лідерами та стартапами; АЙЛІД (ILead Graduate, 2016) – проводить майстер-класи для студентів старших курсів, що навчають їх лідерських навичок та ін.

Етнокультурний напрям. Асоціації цього напрямку створені за національною ознакою, покликані захищати права і свободи національних меншин, іммігрантів, біженців. Вони пропагують культурну спадщину, надбання, традиції та звичаї країни свого походження: улаштовують різноманітні благодійні святкування, проводять ярмарки із продажу національних страв, чаювання, мовні курси та майстер-класи для тих, хто бажає вивчити незнайому мову або ж хоче навчитися готувати національні страви інших народів чи опанувати традиційні ремесла інших національностей тощо. Усі ці заходи сприяють взаєморозумінню між студентами, які належать до різних культур. В університеті Макгілла виявилось найбільше асоціацій цього напрямку, тому візьмемо його за приклад.

До числа етнокультурних організацій належать студентські асоціації різних держав, континентів, демократичних республік та навіть островів:

Асоціація студентів Прибалтики (Baltic Students Society, 2016), Бангладешу (Bangladeshi Students Association, 2016), Великобританії (British Society McGill, 2016), Болгарії (Bulgarian Student's Association, 2016), Китаю (Chinese Students and Scholars Association, 2016), Єгипту (Egyptian Students' Association), Індії (The Indian Students Association, 2016), Японії (Japan Canada Student Association, 2016), Кореї (Korean Students' Association, 2016), Лівану (The Lebanese Student Association, 2016), Малайзії та Сінгапуру (Malaysian Singaporean Students' Association, 2016), Мавританії (Mauritian Students Association, 2016), Африки (African Students Society, 2016), Вірменії (Armenian Students Association, 2016), Бразилії (Brazilian Student Association, 2016), Ірану (Iranian Student Association, 2016), Мексики (Mexican Students' Association, 2016), Польщі (Polish Students' Association, 2016), Румунії (Romanian Students' Society, 2016), Росії (Russian Speaking Students' Association, 2016), Тайваню (Taiwanese Students' Association, 2016), Філіппін (Filipino Asian Students Association, 2016), України (Ukrainian Students' Club, 2016), В'єтнаму (Vietnamese Students Association, 2016), Пакистану (Pakistani Students Association, 2016), Іспанії (Spanish Student organization, 2016), Сирії (Syrian Students' Association, 2016), Латинської Америки (Latin American Students' Association, 2016), Туреччини (The Turkish Students Society, 2016) та ін.

Волонтерський напрям. Представлений студентськими організаціями, що функціонують на різних рівнях – міжнародному, національному, регіональному та рівні університету. Про міжнародні та національні студентські волонтерські організації вже згадували раніше (пп 2.1.), тому зараз розглянемо лише СО рівня університету та регіональні. Отже, прикладом таких студентських організацій можуть бути:

- Клуб Левів, що функціонує у студмістечку Університету Торонто (Campus Lions Club, 2016). Учасники організують декілька добровільних заходів на місяць із забезпечення харчування – банки їжі (food banks) та щотижневі частування першими стравами (soup kitchens).

- Женевський клуб у боротьбі з аутизмом Університету Торонто (Geneva Club for Autism at University of Toronto, 2016), учасники якого збирають кошти на боротьбу з багатьма хворобами, у першу чергу, з аутизмом. Учасники клубу підвищують обізнаність студентів про цю хворобу, збирають кошти для хворих.

- Студентський клуб «Операція – усмішка» студмістечка Св. Георгія Університету Торонто (Operation Smile – St. George, 2016) шляхом проведення семінарів, благодійних акцій (продаж печива, їжі, безпрограшні лотереї) збирає кошти для хворих дітей з усього світу, котрим потрібне хірургічне втручання, щоб вони могли посміхнутися (відділення піднебіння, розщеплення губ та ін.); студенти-волонтери проводять безкоштовні групові та індивідуальні заняття з опанування учнями певних дисциплін.

- Благодійна організація «Музична скринька» (MusicBox Children's Charity University of Toronto Chapter), що пропонує діткам із бідних сімей заняття з музики та опанування музичних інструментів зі студентами університету.

- Група невідкладного медичного реагування (The Emergency Medical Response Group Scarborough, 2016) – надає першу домедичну допомогу: команда цієї групи волонтерів працює цілодобово, надаючи мешканцям студмістечка Скарборо невідкладну медичну допомогу ще до приїзду швидкої.

- «Люби свого ближнього» (Love Your Neighbour) надають допомогу дітям-сиротам.

- Товариство з надання первинної допомоги (First Aid Society, 2016), де ліцензовані інструктори за невеликі кошти проводять серед студентів курси з надання первинної медичної допомоги, після яких останні мають можливість отримати ліцензію, а зібрані кошти передають благодійним організаціям.

Релігійний напрям є одним із найменш популярних напрямів діяльності СО, однак саме студентські релігійні організації сприяють універсальній релігійній обізнаності, духовному вдосконаленню, виховують толерантність до інших віросповідань, допомагають студентам не забувати Бога у студмістечку, товаришувати зі своїми однодумцями, проводити разом молебні, вивчати Святе Письмо та ін. Студентська асоціація мусульман-ахмадійців (Ahmadiyya Muslim Students' Association, 2016) допомагає своїм членам не лише у питаннях релігії, а у розв'язанні соціальних, культурних, академічних проблем; Азітсько-християнське товариство (Asian Christian Fellowship, 2016) намагається допомогти студентам пізнати та наслідувати Ісуса Христа, Китайське християнське товариство (Chinese Christian Fellowship, 2016), Кореїське християнське товариство (Korean Christian Fellowship, 2016); Товариство студентів-християн (Christian Students, 2016) проводять зібрання, де вивчають Біблію і читають молитви. Члени студентської групи студмістечка університету Альберти «Розмова про Біблію» (The Campus Bible Talk, 2016) у вигляді неформальних відкритих дискусій обговорюють питання життєвих цінностей, роботи, навчання, стосунків з біблійної точки зору, допомагають один одному жити християнським життям, не порушуючи заповідей. Клуб студентів-католиків (The Catholic Students' Club, 2019), Асоціація студентів-євреїв (Jewish Student Life), Асоціація студентів-мусульман (Muslim Students' Association, 2019), Канадський світський альянс (Canadian Secular Alliance, 2016) виступають за збереження нейтралітету канадського уряду у питаннях релігії, дотримання ліберальнодемократичних принципів рівності, справедливості для всіх згідно із законом, незалежно від релігійної віри або її відсутності. Асоціація коптських ортодоксальних християн (Coptic Orthodox Students Association, 2016) в університетському містечку проводить служіння, відкриті для всіх студентів, хто шукає єдності і духовного зростання у світлі Господа і Його Церкви, прагне до добробуту і успіху кожного із членів: духовного, особистого і академічного. «Молодь за Христа» (Youth for Christ, 2016) – об'єднання для всіх, хто прагне служити Христу і подавати приклад справжнього християнина. Асоціація студентів-п'ятидесятників (Pentecost Students, 2019) організовує програми, проводить заходи, конференції, семінари, ярмарки вакансій для задоволення потреб студентів.

Самоврядний напрям. Студентські ради та об'єднання цього спрямування мають на меті покращити життя студентів, котрі мешкають у студмістечках, виховати у них відчуття єдності й приналежності до спільноти; вони організують позанавчальну діяльність студентів, проводять масові заходи у межах своїх студентських кампусів, що включають вечірки, благодійні акції, проводять кампанії за збереження довкілля тощо. Наприклад, Рада студентської резиденції кампусу Скарборо (Scarborough Campus Residence Council, 2016) займається представництвом мешканців студентського містечка, проводить різноманітні заходи, що роблять суспільне життя громади цікавим і змістовним. Рада студентської резиденції Каштан (Chestnut Residence Council, 2019) опікується більш ніж 1000 студентів із 4 різних закладів, котрі проживають у студмістечку. Об'єднання студентів-класиків (Classics Students' Union, 2019), котрі вивчають класичні мови та цивілізації, пропагують вивчення літератури, мови, історії та культури стародавнього середземноморського світу, надають академічні послуги, проводять соціальні заходи. Бізнес-рада студентів старших курсів (Graduate Business Council, 2016) – основна представницька організація школи управління Ротман, що об'єднує усі клуби, які проводять спортивні та соціальні заходи, сприяє співпраці студентів з викладачами та адміністрацією. Студентське товариство коледжу Інніс (Innis College Student Society, 2016) зобов'язане надавати освітні, політичні, соціальні послуги всім студентам свого коледжу. Студентська резиденція кампусу Міссісага (Mississauga Residence Council, 2016) – це обраний студентський представницький орган, покликаний покращити життя своїх мешканців, інформувати про події студентського життя.

До самоврядних організацій також відносимо об'єднання студентів певної спеціальності, наприклад, Медичне об'єднання (Medical Society, 2016), яке згуртовує студентів-медиків різних факультетів і займається різними аспектами студентського життя. Спортивна рада (Athletic Council, 2016) пропагує здоровий спосіб життя і проводить заходи, що мають на меті залучити якомога більше студентів до активного відпочинку.

Спортивно-розважальний напрям. Студентські організації цього напрямку пропагують дбайливе ставлення до власного здоров'я та здоровий спосіб життя, важливим чинником якого є рухова активність. Спортивна діяльність формує у студентів лідерські якості такі, як самодисципліна, працелюбність, старанність, сміливість, товариськість, рішучість у прийнятті важливих рішень. Напрямок представлений різноманітними асоціаціями та клубами за інтересами, що беруть участь у змаганнях, конкурсах, спартакіадах, організують туристичні поїздки і походи: клуб стрільби із лука (Archery Association, 2019), клуби любителів крикету (Cricket Club, 2019), бадмінтону (Badminton Club, 2016), мистецтва відпочинку (Art of Recovery, 2016), клуб бразильського джиу-джитсу (Brazilian Jiu Jitsu Club, 2016), кінний клуб та команда (Equestrian Club and Team, 2016), підводний клуб Харт Хаус (Hart House Underwater Club, 2016), команди з хокею (Men's Ice Hockey, 2019), бігу (Impact Running, 2016), клуб дзюдо (Judo Club, 2016), клуб гірських велосипедистів (Mountain Bike Team/Club, 2016), команда з веслування на човнах-драконах (New College New

Dragons Dragon Boat Team, 2016), клуб з пауерліфтингу (Powerlifting Club, 2016), футбольна команда «Паудерпафф» (Powderpuff Football Team, 2016), клуб парусного спорту (Sailing Club, 2016), асоціація шаолинь кунг-фу (Shaolin Kung-Fu Association, 2016), клуб лижників та сновбордистів (Ski and Snowboard Club, 2016), клуб сквошу (Squash Club, 2016), клуб єдиноборства (Submission Wrestling, 2016), клуб любителів плавання (Swim Club, 2016), клуб любителів туристичних походів (Twelve65, 2016) та ін.

Культурно-розважальний напрям. Студентські асоціації дозвілля та клуби за інтересами не лише допомагають молоді розважитись, а й по суті здійснюють естетичне виховання у позанавчальний час, організовуючи спів у хорі та заняття у музичних гуртах (Allegro Choir, 2016; Gospel Choir, 2016; Appassionata Music Group, 2016; Guitar Club, 2016; Hart House Jazz Ensemble, 2016; Hart House Singers, 2016; танцювальні групи (Dance Club Toronto, 2016; Hip Hop Community, 2016; Only Human Dance Collective, 2006); настільні ігри у шахи (Chess club, 2006), літературні гуртки (Harry Potter Alliance, 2006; Role-Playing Group, 2016; Undergraduate Theatrical Performances, 2016; Book Club MacGill, 2016); театральні студії (Daffydil, Toronto); Асоціація образотворчих мистецтв (Fine Arts Association, 2016) організовує заняття з живопису, малювання, шиття, вишивання; клуб в'язання (Students Knitting Club, 2016); групи креативності та дизайну (Fashion Group), культури та етикету (Etiquette Impression Culture, 2016); клуб любителів аніме (Students' Anime Club, 2016); кулінарії (Students Culinary Society, 2016); графічного дизайну (McGill Students' Design Cooperative, 2016); товариство кіноманів (Film Society, 2016), відповідно, займають дозвілля своїх членів та ін.

Оздоровчо-інформативний напрям. Со цього напрямку допомагають студентам дізнатися про симптоми хвороб та усвідомити їх наявність чи відсутність, адже, щоб перемогти хворобу її важливо вчасно виявити і розпочати лікування. Основне завдання студентських організацій цього спрямування – підвищити обізнаність студентів про такі захворювання, як хвороба Альцгеймера (Alzheimer's Students Association, 2016), СНІД (Canadian Foundation for AIDS Research, 2016), ураження мозку (Brain Awareness Movement, 2016), аутизм (Centre for Autism Services Alberta Students' Association, 2016), серцеві напади (Heart and Stroke Foundation Students' Association, 2016), хвороби печінки (McGill Students for the Canadian Liver Foundation, 2016), хвороба Паркінсона (McGill Students' for Parkinson's, 2016), про психічне здоров'я (McGill Students' Chapter of Jack.org, 2016), донорство органів (McGill Students for Organ Donor Awareness, 2016) та ін.

В університетах Канади функціонують також клуби здорового харчування. Студентський клуб доступного здорового харчування (Student Nutrition Accessibility Club, 2016), центри підтримки однолітків (Peer Support Centre, 2016) є прекрасним місцем, куди студенти анонімно звертаються зі своїми проблемами, а студенти-волонтери їх слухають, дають пораду, допомагають знайти вихід зі складних ситуацій, подолати депресію або ж радять фахівця або інший центр допомоги. Також у багатьох канадських

університетах функціонують різноманітні організації, що опікуються поліпшенням здоров'я студентів, котрі проживають у кампусі. Наприклад, «Здоров'я та рух» (Health and Wellness Movement, 2016) – студентська організація, що пропагує здорове харчування, облаштовує стенди з фруктами, розповідає студентам, як зменшити стрес та вести здоровий спосіб життя, влаштовує безкоштовні фітнес-заходи та ін. В Університеті Альберта діє у студентському містечку організація «Фізичні вправи – це ліки» (Exercise is Medicine on Campus, Alberta University) спрямована на заохочення студентів – майбутніх лікарів первинної медичної ланки – включати фізичну активність у розробку планів лікування пацієнтів, оскільки це є невід'ємною частиною профілактики та лікування багатьох захворювань.

Суспільно-політичний напрям. Студентські організації цього напрямку діяльності чинять вплив на органи місцевого самоврядування, сприяють у розв'язанні суспільних проблем та допомагають захищати права людей. Вони функціонують на рівні університету, провінції, національному та міжнародному рівнях, акцентують увагу громадськості на тих чи інших проблемах суспільства, влаштовуючи мирні збори, мітинги, демонстрації. «Журналісти за права людини» (Journalists for Human Rights, 2016) – це міжнародна студентська організація, що за допомогою добровольців, журналістів, ЗМІ (газети, радіо, телебачення) обстоює права людей (зокрема національних меншин), займається питаннями експлуатації дітей та дитячої праці, мігрантів, війни у Сирії, тероризму. Студенти всіляко відстоюють свободу волі, свободу слова, виступають за звільнення несправедливо засуджених політичних в'язнів (Amnesty International, 2016), притягнення до відповідальності винних у порушенні прав людини. Сюди можна віднести Наукову групу Альберти з питань захисту громадських інтересів (Alberta Public Interest Research Group, 2016), Федерацію канадських студентів (Canadian Federation of Students, 2016), Альянс студентських асоціацій (The Canadian Alliance of Student Associations, 2016) та ін.

На національному рівні працює студентська організація в університеті Макгілла (McGill Students for HanVoice, 2016), що співпрацює з канадським та муніципальним урядом, збирає кошти та підвищує рівень обізнаності населення про кризу у Північній Кореї, щоб змінити ставлення канадців до біженців. Схожою є діяльність СО університету Торонто «Альянс Біженців» (Toronto Refugee Alliance, 2016) та «Об'єднання новачків» (United Newcomer Illuminated, 2016), що надають допомогу студентам-імігрантам.

У Канаді СО цього напрямку функціонують і на рівні студентських містечок – допомагаючи у розв'язанні соціальних проблем, наприклад, створений в університеті Макгілла студентський клуб «Обери життя» (Choose Life, 2016), головне завдання якого утверджувати рівність та гідність кожної людини, незалежно від віку, рівня освіти, фізичного здоров'я. Для цього проводять заходи у студмістечку (вечори кіно, фандрайзингові кампанії), що підіймають проблеми евтаназії та абортів, допомагають вагітним жінкам коштами. Об'єднання «Кінополітика» (Cinema Politica, 2016) займається

показом документальних фільмів у студмістечку, після перегляду зазвичай відбувається обговорення політичних та соціальних питань, а також проводить збір коштів. Офіційна організація кампусу Консервативної партії Канади (Conservative Association, 2016); «Демократи за кордоном» (Democrats Abroad, 2016); Нова демократична партія (New Democratic Party, 2016); Ліберальна партія (Liberty&McGill, 2016) організують громадські заходи, політичні трансляції у студмістечку, допомагають із реєстрацією виборців. Товариство за мир та справедливість (Herbivore Society for Peace and Justice, 2016) захищає права тварин, інформує студентів Макгіллау та громадськість про переваги зменшення вживання м'яса та м'ясних продуктів, виступає проти жорстокого поводження з тваринами.

Екологічний. Цей напрям діяльності користується найменшою популярністю серед студентів, однак він представлений у багатьох канадських ЗВО. Студентські організації цього напрямку сприяють екологічній обізнаності населення, пропагують використання відновлюваної енергії, збереження водних ресурсів, охорону Арктики (McGill Students for Greenpeace, 2016). Організація студентів-ботаніків (Organization of Botany Students, 2016) кожні пів року проводить ярмарки рослин, влаштовує майстер-класи із садіння та рослинництва, проводять зустрічі, семінари, вечори кіно та ін. Асоціація студентів екологічних та природоохоронних наук (Environmental and Conservation Sciences Students' Association, 2016) об'єднує студентів-бакалаврів, що вивчають ці науки, сприяє їх соціалізації, співпраці, професійному розвитку. Організація захисту тварин і збереження дикої природи (Protection of Animals and Wildlife Sustainability, 2016) виховує у студентів бережне ставлення до тварин, співпрацює з іншими організаціями, що захищають тварин від браконьєрства, експлуатації у цирку та інших форм жорстокого поводження. Екологічне об'єднання студентів (Environmental Students' Union, 2016) сприяє формуванню екологічної свідомості студентської спільноти, проводячи природоохоронні заходи та різноманітні екологічні програми. Клуб студентського містечка за розбудову парків (Parks Canada, 2016).

Щодо *основних функцій студентських організацій*, то можна умовно виділити такі:

- *суспільно-політичну* – лобювання інтересів студентства до федерального уряду й участь у розв'язанні суперечливих питань політики країни в цілому, включаючи виплату фінансової допомоги студентам, канадську програму студентських позик, виплату стипендій, фінансування дослідницької роботи тощо (Підгаєцька, 2015);

- *економічну* – допомога студентам у тому, як заощадити: обрати зі значними знижками привабливі програми та цікаві місця відпочинку, знайти репетитора за помірну оплату. Досить популярною є послуга "Ride share", що дозволяє зменшити дорожні витрати, заздалегідь домовившись про час і місце відправлення. Значним попитом користується студентський сайт «Книгообмінник», що допомагає студентам безкоштовно обмінюватися потрібною літературою (Підгаєцька, 2015);

- *партнерську* – підтримка, солідарність, згуртованість, взаємодія у розв’язанні важливих питань студентів, що навчаються у ЗВО та коледжах різних міст і провінцій;

- *соціалізаційну* – надання допомоги у пошуку доступного житла, інформування студентів про цікаві події та культурно-масові заходи, у тому числі для розв’язання нагальних соціальних проблем (безробіття, зростання цін за освітні послуги, загальне зниження рівня життя, зменшення фінансування державної програми студентських позик);

- *репрезентаційну* – представлення інтересів студентства на місцевому, федеральному, національному та міжнародному рівнях;

- *комунікативну* – об’єднання студентів різних провінцій і закладів вищої освіти задля аналізу, обговорення та спільного розв’язання проблем, що стосуються різних аспектів студентського життя (Підгаєцька, 2015);

- *академічну* – створення груп за інтересами, клубів, що займаються поглибленим вивченням різних предметів, розробка спільних наукових проєктів, обмін науковою літературою та ін.;

- *організаційну* – проведення зібрань – обговорень, демонстрацій, мітингів;

- *волонтерську* – збирання коштів для студентів з обмеженими можливостями, інвалідів, знедолених та ін.;

- *розважальну* – допомога студентам в отриманні максимального задоволення від студентського життя, шляхом членства в одному зі спортивних клубів чи клубів за інтересами (Підгаєцька, 2015);

- *правозахисну* – захист прав і свобод не лише студентів, а й громадян інших країн світу; виступи на захист тварин та природних ресурсів з метою уникнення екологічної катастрофи (Підгаєцька, 2015с).

Отже, напрями діяльності студентських організацій сприяють усебічному розвитку й самовихованню студентів у позанавчальний час. Наприклад, етнокультурне виховання здійснюють СО етнокультурного напрямку, що є невід’ємною складовою соціалізації особистості, адже вони сприяють міжнаціональному, міжетнічному взаєморозумінню та збагаченню культур. Фізичне виховання студентів відбувається шляхом долучення до СО спортивно-розважального та оздоровчо-інформативного напрямів. Естетичне виховання закладене у діяльності СО культурно-розважального напрямку. Екологічне виховання відбувається шляхом формування у студентів дбайливого ставлення до тварин та природи в цілому, що притаманне для СО екологічного напрямку. Моральне виховання, а саме засвоєння студентами норм і принципів суспільної моралі, реалізується у діяльності студентських організацій волонтерського напрямку; розумове виховання – засвоєння основ наукового світогляду, розвитку інтелекту і пізнавальних здібностей, культури розумової діяльності – найбільше практикується в СО академічно-професійного та самоврядного напрямів; правове виховання спрямоване на формування високої правової культури особистості, підвищення рівня її правосвідомості,

відбувається у студентських організаціях суспільно-політичного напрямку; духовне виховання реалізується в СО релігійного напрямку.

2.3. Роль студентського самоврядування у партнерстві університету та громади

Під партнерством університету та громади маємо на увазі унікальну співпрацю між студентами та членами спільноти, дослідниками, практиками, громадськими організаціями, спонсорами та політиками. В епоху дезорганізації та руйнівних перетворень є надзвичайно необхідним налагодження співробітництва між університетами та громадами. Руйнівні зміни можуть проявлятися у різних формах, наприклад, екологічних та соціально-економічних проблемах. У Канаді, як і у всьому світі, відчутний вплив зміни клімату на такі традиційні галузі, як рибальство та сільське господарство. Поява нових технологій впливає на процеси урбанізації, міграції населення, заміну робочої сили штучним інтелектом тощо.

Досить хибною є думка про те, що в той час, як громади зазнають певних змін, завдання наукових співробітників університетів ці зміни дослідити. Тобто генерацію знань часто розглядають як односторонній процес, що відбувається за межами наукової спільноти. Однак громади оперують ґрунтовними знаннями щодо змін у суспільстві, вони знають причини їх виникнення та їх подальший вплив. У переважній більшості випадків громади прагнуть перетворень, що змінили б життя на краще. Реалії сьогодення вимагають налагодження двосторонніх відносин між громадами та університетами, у яких громада виступає активним учасником, що стимулює та зосереджує на собі наукові дослідження та інновації. Співпраця студентства та громади може й повинна організовуватися у межах студмістечка. Адже присутність громади на території кампусу уможливить проведення соціально-культурних заходів, сприятиме обміну знаннями, науковому партнерству та розширенню перспектив. Студентське містечко – це ще один формат набуття студентами життєвого досвіду. Таке двостороннє партнерство допомагає університетам зрозуміти, на чому зосередити свої інтелектуальні ресурси в інтересах підвищення якості життя.

Університети на місцевому рівні виступають ідеальними партнерами для органів місцевого самоврядування у плануванні майбутнього у світлі соціальних, економічних та демографічних тенденцій. По всій Канаді набувають все більшої популярності програми інтегрованого навчання, що передбачають залучення студентства до участі у громадських організаціях (Universities Canada, 2018).

Партнерство університету та громади будемо також розглядати у контексті аналізованих університетів. У Торонтському університеті функціонує Центр партнерства з громадою університету Торонто (Center for community partnership, University of Toronto, 2018), який навчає студентів, як долучатися до громадської діяльності (community-engaged learning). Таке навчання передбачає

написання студентом курсової роботи та залучення до позакласної роботи – студенти долучаються до роботи місцевої громадської організації. Для того, щоб вони винесли максимум з отриманого досвіду, після такого тренування відбувається обмін враженнями та роздумами з іншими студентами (Підгаєцька, 2019).

Як правило, існує два основних типи навчання громадської діяльності – академічна та позанавчальна. Академічна дисципліна «навчання громадської діяльності» є окремим предметом у навчальній програмі, за який студент повинен отримати певну кількість кредитів, у той час як позанавчальне опанування цього предмета відбувається за межами аудиторії. Названий предмет фокусується на студентові та громадській організації. Викладачі університету шляхом співпраці із співробітниками та громадою-партнером, розробляють для студентів програми для можливого працевлаштування. Тобто при вивченні дисципліни «навчання громадській діяльності» (community-engaged learning) (Center for Community Partnerships, 2018a) студенти краще розуміють складні соціальні питання, опановують вміння будувати конструктивні взаємовідносини із громадою, долати культурні відмінності тощо (Підгаєцька, 2019). Громадські проекти та можливості працевлаштування надають самі громади-партнери.

Позанавчальна діяльність базується на практичній діяльності студентів та рефлексії. Курси з опанування цієї дисципліни залежать і від того, скільки часу студент може витратити на її вивчення, приєднавшись до:

- одноденного проекту «День громадських заходів та обговорень» (Community Day Events and Discussions);
- семиденного проекту з альтернативного читання (Alternative Reading Week);
- довгострокового залучення до реалізації проектів громадської діяльності (Community Action Projects) (Підгаєцька, 2019).

Отже, громадським організаціям Центр партнерства з громадою Університету Торонто (Center for community partnership, University of Toronto) пропонує, у свою чергу, два шляхи співпраці:

1) вивчення студентами академічної дисципліни «Навчання громадської діяльності» (Academic community-engaged learning). Від такого партнерства виграють як самі студенти, так і громадські організації, яким університет пропонує асистентів, майбутніх спеціалістів. Натомість студенти отримують досвід роботи, можливість застосувати теоретичні знання на практиці. Найчастіше центр партнерства з громадою (ЦПГ) звертається до громадської організації із пропозицією співпраці, отримавши запит від інструктора курсу (course instructor). Центр партнерства з громадою також приймає пропозиції від самих громадських організацій, ретельно розглядає ідею їхнього проекту та підшукує студентів того курсу та напряму навчання, що найбільше відповідає вимогам до знань та вмінь цієї громадської організації (Підгаєцька, 2019);

2) залучення студентів до громадської діяльності у рамках додаткових занять до навчальної програми «Громадська освіта» (co-curricular community-

engaged learning) – це більше ніж просто волонтерство, таке навчання зосереджене на громадських потребах та проєктах, що включають чітко організовану професійну підготовку та критичну оцінку студентами отриманого досвіду. Перед тим, як розпочати волонтерську діяльність у громадській організації, студенти відвідують навчальні майстер-класи (training workshops), які готують молодь до активної участі у розв’язанні проблем, з якими стикається громада. Для того щоб студенти краще збагнули соціальні, культурні, політичні аспекти своєї громадської діяльності, їм пропонують рефлексіювати – поміркувати та описати свій досвід з опанування нових умінь та знань. Громадська організація отримує користь завдяки отриманню підготовлених студентських лідерів, у той час як студенти шляхом свого долучення до діяльності організації опановують концепції навчання, тренують лідерські навички, що є надзвичайно важливими для соціальних змін та розвитку громади в цілому (Підгаєцька, 2019).

Студенти Торонтського університету мають можливість долучитися до Проєктів громадської діяльності (ПГД) (Center for Community Partnerships, 2018b), що проводяться протягом усього навчального року спільно з громадою Торонто або ж громадською організацією. Нині Університет Торонто пропонує студентам долучитися до 3-ох громадських проєктів (Community Action Project):

1) Планета оповідань (Story Planet), (Center for Community Partnerships, 2018c) – некомерційний громадський проєкт, що шукає молодь для роботи з дітьми шкільного віку з малозабезпечених сімей (1–12 класів). Молодші класи навчаються візуально зображати розповідь, а старші класи пишуть оповідання, сценарії або п’єси. Студенти-волонтери займаються проведенням творчих майстер-класів із дітьми, що доповнюють навчальну шкільну програму. Студентам пропонують гнучкий графік роботи залежно від обраної ними програми:

- проведення шкільних майстер-класів (In-School Workshops), зазвичай у місцевих школах за межами центру міста у будні зранку;
- навчання позашкільних програм (After-School Programs), робота з дітьми у школах або бібліотеках Торонто у будні ввечері;
- залучення до Команди події (Event Team) – допомога у проведенні благодійних заходів, волонтерських зборів тощо, час та місце варіюються;
- проведення студентами майстер-класів у вихідні дні (Weekend Workshops) у різних бібліотеках Торонто, час та місце варіюються;

2) Міський центр навчання підлітків (The City Adult Learning Centre) (Center for Community Partnerships, 2018d) пропонує учням старших класів середньої школи, хто працює над отриманням диплома середньої школи Онтаріо (Ontario Secondary School Diploma (OSSD)), поглибити свої знання з таких предметів: вища математика, біологія, хімія, бухгалтерський облік та англійська мова. Час роботи студента – з понеділка по п’ятницю, протягом 12:30 – 14:30. Студенти-волонтери цього центру отримують безкоштовний обід, оскільки заняття відбуваються протягом обіднього часу;

3) Програма СайХай (The SciHigh program) (Center for Community Partnerships, 2018e) започаткована ще у 1997 році, основна її мета – викликати у дітей та учнів інтерес до науки протягом усього навчання та спонукати молодь до наукової діяльності після його завершення. СайХай шукає студентів-волонтерів на усіх факультетах та курсах навчання, котрі б могли поділитися своїми знаннями та любов'ю до науки. Основне завдання для студентів – виступати з цікавими презентаціями на різну наукову тематику перед дошкільнятами та учнями шкіл 1–12 класів. Студентам пропонується гнучкий графік роботи – протягом дня, увечері чи на вихідних.

Отже, залучення студентства до Проєктів громадської діяльності (Community Action Projects) є взаємовигідним як для студентів, так і для громад-партнерів. Спільна діяльність громади та студентства, основана на принципах взаємодії та взаємоповаги, чинить значний вплив на пріоритети та цілі, визначені громадою. Студенти за допомогою участі у таких громадських проєктах отримують нові навички, уміння (наприклад, досліджувати соціальну динаміку та проблеми свого міста), практичний досвід у галузі, що їх цікавить, та можливість записати у документ про позанавчальну діяльність опанування додаткових до навчальної програми курсів, програм чи проєктів. Документ про позанавчальну діяльність студента (ДППДС) (co-curricular record, CCR) є кращим за звичайний рекомендаційний лист, оскільки він документує усі дані позанавчальної роботи студента в єдиному документі, демонструє отриманий практичний досвід, здобуті навички та вміння, позитивний внесок студента у життя громади. Цей документ є вагомим доповненням до резюме, значно полегшує студенту процес пошуку роботи та працевлаштування, дає більші шанси на отримання стипендій, грантів та враховується при вступі в аспірантуру. Крім того, у Канаді створено єдину онлайн базу даних (The CCR's online database), що дозволяє роботодавцям в один клік дізнатися більше про студента, здійснити перевірку облікових даних та швидко з'ясувати, наскільки претендент на посаду відповідає заявленим вимогам.

Щоб розпочати облікові записи у своєму Документі про позанавчальну діяльність студента (co-curricular record, CCR), студент може, окрім громадської та волонтерської діяльності, також долучатися до надання студентських послуг у межах кампусу (Student Services on campus activities). Про усі можливості залучення до позанавчальної діяльності студенти дізнаються з багатьох інформаційних ресурсів: веб сторінок студентського самоврядування університету; через захід-орієнтування студентів щодо участі у Проєктах громадської діяльності (Community Action Projects Orientation), що відбувається у кінці вересня; зустрічі, де студенти діляться своїми враженнями (student reflection sessions); ярмарок вакансій волонтерської діяльності (Volunteer Fair) тощо.

Для того, щоб студенту Торонтського університету долучитися до громадських проєктів, потрібно зробити 6 кроків (Center for Community Partnerships, 2018f):

1. Зареєструватися: переглянути на сайті Центру партнерства з громадою (ЦПГ) університету Торонто (Center for community partnership) список можливостей, що пропонуються різними громадськими організаціями; або ж самостійно зайти на сайт громадського проєкту чи організації та заповнити реєстраційну форму. У такому разі зі студентом через 2–3 дні зв'яжеться представник Центру партнерства з громадою.

2. Зустрітися з представником ЦПГ університету Торонто та відвідати тренінг, що проводиться обраною громадською організацією.

3. Пройти співбесіду: зустрітися з представником обраної громадської організації чи громадського проєкту для співбесіди. Для цього студенту можуть стати в нагоді характеристики від викладачів, резюме та довідка про несудимість (police reference check) (Center for Community Partnerships, 2018g). Кошти для отримання довідки про несудимість відшкодує студенту Центр партнерства з громадою.

4. Почати діяти: долучитися до роботи, запропонованої організацією, та здійснити вагомий внесок у життя громади.

5. Рефлексувати: відвідати сеанси рефлексії (reflection sessions), на яких перед іншими студентами висловити враження про отриманий досвід. Зазвичай такі сеанси організовуються у кінці кожного семестру Центром партнерства з громадою Торонтського університету (Center for community partnership);

6. Примножити результати своєї діяльності: після успішного виконання усіх вимог громадського проєкту записати отриманий досвід в офіційному документі про позанавчальну діяльність студента (co-curricular record), де позначено інформацію про волонтерство, громадську діяльність та стажування студента під час свого навчання в університеті.

Університет Торонто пропонує своїм студентам, окрім вищезначених Проєктів громадської діяльності (Community Action Projects), програми, що функціонують у межах студентських містечок – Скарборо (University of Toronto Scarborough, 2018) та Міссісауга (University of Toronto Mississauga, 2018). Наприклад, студмістечко Скарборо запрошує студентів долучитися до таких видів діяльності:

– програма «Гігантські кроки гігантських тигрів» (The Giant Tiger Giant Steps HW Program) (University of Toronto Scarborough, 2018a), що передбачає виконання шкільного домашнього завдання з учнями середніх класів місцевої школи. Тобто шкільний автобус кожного тижня привозить учнів у студмістечко, де студенти з учнями займаються виконанням домашнього завдання;

– програма «Уявлення про науку» (Visions of Science Program) (University of Toronto Scarborough, 2018b), що має на меті допомогти найбільш маргіналізованій і бідній молоді. Тобто кожної неділі в одній із локацій студмістечка студенти розвивають в учнів інтерес до вивчення наук, технологій, інженерії та математики, заохочують до освітніх досягнень;

– програма «Старші брати та сестри» (Big Brothers Big Sisters of Toronto Program) (University of Toronto Scarborough, 2018c) – це чудовий спосіб

допомогти учням початкових класів. Тобто студент повинен стати для учня наставником, прикладом для наслідування та другом, з яким можна поговорити, пограти у настільні ігри або ігри на майданчику тощо. Студенти студмістечка самі зустрічаються з учнями на території школи.

Існує ще один різновид громадських проєктів – інноваційні проєкти громади (ІПГ) (Community Innovation Projects) (Center for Community Partnerships, 2018h). Громадські організації часто працюють над втіленням інноваційних проєктів в умовах обмежених ресурсів і конкуруючих пріоритетів, обираючи собі мету або проблему, яку б вони хотіли розв'язати. Потім спільно зі студентами працюють над розробкою рішень і наданням рекомендацій. Інноваційні проєкти громади дають можливість студентам співпрацювати, використовувати мультидисциплінарний підхід, долучатися до розв'язання проблем реального проєкту громади-партнера.

Ще однією формою співпраці студентів університету та громади є проведення альтернативного тижня читання (Alternative Reading Week) (Center for Community Partnerships, 2018i), що відбувається зазвичай у лютому. Тобто сотні студентів університету Торонто протягом альтернативного тижня читання на три дні присвячують себе волонтерській діяльності, беруть участь у різних проєктах місцевих громадських організацій. До проведення Альтернативного Тижня Читання (Alternative Reading Week) долучаються близько 30 громадських організацій, що дають можливість студентам внести свій вклад у розвиток міста Торонто. Реєстрація студентів на Альтернативний Тиждень Читання відбувається у листопаді місяці.

Іншою формою співпраці громади та студентів університету є проведення Днів громади та громадської кухні (Community Days and Community Kitchens) (Center for Community Partnerships, 2018j) кожного місяця (з вересня поточного року, окрім сесійного періоду), що дають можливість студентам навчатися за межами аудиторії, співпрацювати не лише зі студентами різних факультетів та курсів навчання, а й із різноманітними громадськими організаціями Торонто. На Днях громади студенти долучаються до рефлексивного навчання разом із громадою, волонтерами та громадськими лідерами.

Дні громади (ДГ) (Community Day) – це проведення різноманітних спортивних ігор, ігор як у приміщенні, так і під відкритим небом, організація майстер-класів із мистецтва, навчання ремесел. Завдання студентів-волонтерів – це заохочувати дітей та молодь до різних видів діяльності чи відпочинку. Близько 10 студентів з університету Торонто беруть участь у проведенні Дня громади, де робочий день студента-волонтера триває 2–3 години. Реєструватися на участь у проведенні ДГ студенти повинні щомісяця. Кожному Дню громади передують день з орієнтування, де обговорюють всі організаційні моменти.

Проведення днів громадської кухні (Community Kitchens Days) передбачає приготування студентами страв разом із шеф-поварами та проведення кулінарних майстер-класів, обговорення питань соціальної справедливості, висловлення ідей розвитку громади.

Не менш важливою формою співпраці є гранти ініціативного громадського залучення (ГІЗ) (Community-Engaged Initiatives Grants) (Center for Community Partnerships, 2018k) Центру партнерства з громадою університету Торонто – це фінансові премії для студентів у розмірі 1000 \$, мета яких – налагодити співпрацю та партнерські відносини між студентами та громадою Торонто. Також гранти сприяють розвитку інноваційного громадського сервісу, здійснюють громадянське виховання молоді шляхом залучення до суспільних проєктів у партнерстві з громадою, зокрема з організаціями міста Торонто. Гранти дають студентам можливість:

- зміцнити міжособистісні та професійні відносини;
- взаємодіяти із громадами, із якими студенти себе позиціонують;
- співпрацювати з громадою-партнером спільноти Торонто;
- розвивати навички керування проєктами та роботою волонтерів (project and volunteer management skills), навички успішного написання грантових пропозицій (grant writing skills);
- збагачувати самобутність, утверджуватись у своїх переконаннях та цінностях.

Для того щоб виграти грант, студенту потрібно придумати проєкт із залученням громади, який розрахований на короткострокову або довгострокову громадську активність, базується на цілях громади-партнера та навчанні студентів, має інноваційний аспект, містить перелік ресурсів та спланований кошторис, необхідний для його реалізації. Заявку на грант може подавати кожен студент окремо (незалежно від форми чи курсу навчання) або ж певна студентська організація кампусу чи університету.

Проєкти, що відповідають усім вимогам, не повинні обмежуватися лише громадською діяльністю, а мають передбачати волонтерську діяльність, що відповідає цілям громади. Ідея проєкту повинна бути схвалена громадою-партнером або ж громадською організацією.

Усі заявки розглядаються та рецензуються Комітетом з розподілу грантів ініціативного громадського залучення (Community-Engaged Initiatives Grant Committee) (Center for Community Partnerships, 2018k). Комітет складається із 6 студентів, 1 представника студентського самоврядування та 2 співробітників ЗВО. Функціонує ще й підкомітет, що розглядає заявки з позиції критеріїв:

- а) проєкт мусить відповідати потребам суспільства;
- б) передбачає співпрацю між студентами та громадою-партнером;
- в) вірогідність утілення проєкту в життя (проведення підготовки чи дня орієнтації, рефлексії тощо);
- г) ймовірність досягнення заявлених результатів;

Максимальна сума фінансування проєкту складає 1000 \$. Усі гранти призначені для підтримки партнерства між громадою та студентством кампусу, що взаємовигідне для обох сторін. Витрати, що покриваються грантом:

- купівля канцелярського та іншого приладдя для опанування мистецтв і ремесл;
- купівля кухонного приладдя та інгредієнтів;

- закуски або страви для харчування учасників;
- рекламні матеріали та інші витрати на друк;
- оренда місця проведення та обладнання;
- декорації для проведення заходів;
- вартість перевезень.

Грантом не покриваються витрати на: проведення благодійних заходів та збір коштів, суттєві витрати, пов'язані з комп'ютерним забезпеченням або забезпеченням меблями. Через тиждень після закінчення терміну подання заявок на грант усім, хто їх подавав, надходить електронне повідомлення про результати конкурсного відбору. Після схвалення та перевірки заявки на грант учасник отримує електронне повідомлення про те, де і коли він може звернутися по чек для реалізації свого проєкту. 60% від означеної суми гранту учасник отримує до початку реалізації проєкту, решту – 40% – після завершення проєкту та після подання звіту про фактичні фінансові витрати (Final Expense Report). Після перевірки фінансового звіту студент отримає повідомлення про те, коли і куди вернутися за відшкодуванням решти коштів.

Фінансова документація повинна містити записи про те, де і як були витрачені кошти. Вона повинна засвідчити, що виділені кошти використовувалися належним чином для реалізації громадського проєкту. Будь-які зміни у бюджеті повинні бути ухвалені громадою-партнером.

Інформацію про проведення Грантів ініціативного громадського залучення (Community-Engaged Initiatives Grants) студенти можуть отримати:

- звернувшись до Центру партнерства з громадою Торонтського університету (Center for community partnership);
- відвідавши інформаційне зібрання (Attend Grant Information Session) Багатоконфесійного центру (Multi-faith Centre, 2019), Фонду хороших ідей Харт Хауза (Hart House`s Good Ideas Fund, 2019);
- зареєструвавшись на сайті грантів ініціативного громадського залучення (Center for Community Partnerships, 2018k);
- почитавши відгуки попередніх отримувачів грантів на студентському блозі CCP Blog (Student Life, 2019), послухавши студентські подкасти (Student Podcast Series, 2019);
- звернувшись до Фонду студентської ініціативи (Student Initiative Fund, 2019) на території студентського містечка.

Також студенти мають змогу на сайті ЦПГ знайти корисні посилання на статті та відео щодо написання заявок на отримання грантів (Sarah Dobson, 2019). На тому ж сайті (Center for Community Partnerships, 2018k) містяться зразки або шаблони документів, необхідних для отримання грантів (Community Partner Letter of Support Template, Budget Template, Evaluation Rubric, CCP Promotional Logo).

На базі Торонтського університету функціонує також консультативний комітет студентів та випускників Центру партнерства з громадою (Student and Alumni Advisory Committee Center for community partnership) (Center for Community Partnerships, 2018l). Він проводить консультативні зустрічі зі

студентами 4 рази на рік (на початку та в кінці осені й весни). Голова та члени комітету обираються на термін 2 роки. Члени консультативного комітету студентів та випускників ЦПГ (Центру партнерства з громадою) шукають нові ініціативи щодо залучення студентів консультативною радою (Advisory Board), доповідають керівнику ЦПГ про ефективність запропонованих програм та послуг, дають рекомендації щодо підвищення рівня обслуговування та шляхів залучення громадськості та студентів до співпраці. Його члени беруть участь у засіданнях консультативної ради, а також можуть засідати у комітеті з розподілу грантів ініціативного громадського залучення (КРГІГЗ) (Community-Engaged Initiatives Grant Committee).

В університеті Макгілла створено відділ з виховання соціальної рівності та полікультурності (Social Equity and Diversity Education Office), що займається залученням студентів і студентських організацій до громадської активності та волонтерства. Щорічно у кінці вересня відділ з виховання соціальної рівності та полікультурності (ВВСПП) втілює проекти під назвою День громадського залучення (ДГЗ) (Community Engagement Day (CED), що має на меті об'єднати студентів університету Макгілла та громаду Монреалю. Долучитися до участі у проведенні Дня громади можна, зареєструвавшись он-лайн на сайті (ВВСПП) або самостійно звернувшись до їх офісу. День громадського залучення (Community Engagement Day, 2018) передбачає проведення протягом 2–3 днів на території студмістечка та по всьому місту близько 30–40 волонтерських заходів, що відповідають інтересам громади та проходять у формі публічних громадських обговорень (public discussions), пішохідних екскурсій (walking tours), озеленення території міста (urban gardening), прибирання територій (clean-ups), проведення майстер-класів та ін. Загалом проведення волонтерських заходів відображає певну форму співпраці між громадою Монреалю та студентами університету, оскільки у таких заходах беруть участь не лише студенти, а й викладачі та технічні працівники ЗВО, випускники. Після проведення заходів між учасниками Дня громадського залучення зазвичай відбувається обговорення, на якому учасники діляться своїми думками щодо можливих шляхів розв'язання суспільних проблем.

Ще однією формою співпраці студентів університету Макгілла із громадою є проведення протягом Тижня читання (McGill's Reading Week) альтернативних весняних канікул (Alternative Spring Break, 2018). Альтернативні весняні канікули – це час залучення студентів до п'ятиденної волонтерської роботи та взаємодії з місцевою громадою та громадськими організаціями Монреалю. Як і університет Торонто, університет Макгілла пропонує студентам долучитися до реалізації громадських проєктів (Community Engagement Projects), які пропонує відділ з виховання соціальної рівності та полікультурності (Social Equity and Diversity Education Office, SEDE) (SEDE Community Engagement Projects, 2018).

Експериментальне навчання громадської та дослідницької діяльності (Experimental Community-Engaged Learning & Research) – це такий підхід до навчання, який поєднує громадську і волонтерську діяльність та академічну

дисципліну. Студенти молодших та старших курсів відвідують заняття та разом із громадською організацією працюють над проектом, тобто на практиці використовують здобуті на заняттях знання. Таке вивчення предмета у поєднанні із практикою підвищує інтерес студентів до опанування матеріалу, дозволяє студентам розвивати професійні навички в реальних умовах, викликає у них почуття співпереживання та відповідальності. Проте в університеті Макгілла співпраця студентів із громадою відбувається й через навчальні шкільні програми (Schools Outreach Programs, 2018). Відділ із виховання соціальної рівності та полікультурності (Social Equity and Diversity Education Office) співпрацює з шкільними радами Монреалю та іншими партнерами, щоб підтримати сім'ї національних меншин або малозабезпечені сім'ї. Основна мета шкільної ради, педагогів, освітян та студентів – заохочувати учнів та молодь до навчання. Нині університет Макгілла пропонує студентам приєднатися до програм (Homework Zone) «Зона домашнього завдання», «Мій день в університеті Макгілла» (My Day&McGill), до проведення вечірніх сімейних майстер-класів із приготування спагеті (Spaghetti Nights Family Workshops). Усі ці шкільні програми розраховані на те, щоб підтримати дитину в школі, поза її межами та вдома із сім'єю.

Університет Альберти вже понад 15 років практикує Програму партнерства університету та громади (ППУГ) (Community-University Partnership, 2018), що є унікальною співпрацею між членами спільноти, дослідниками, практиками, громадськими організаціями, спонсорами та політиками в Едмонті та Альберті, яка спрямована на благо дітей, їхніх сімей та молоді громади провінції Альберта. Програма партнерства університету та громади (ППУГ) використовує дослідницький підхід, де партнери з громади, університету та уряду співпрацюють і розробляють проекти, спрямовані на взаємовигідні результати. Дослідження відбувається у 5-ти ключових напрямках – методи суспільних досліджень, політичні питання, боротьба з бідністю, дослідження проблем раннього дитинства, проведення оцінки. Форми роботи студентів та громади університету Альберти особливо не відрізняються від форм співпраці в інших ЗВО: це участь у дослідницьких проектах, дослідницьких групах (research teams), працевлаштування, студентські стажування (student internships), обмін знаннями (knowledge sharing), навчальні програми (learning programs), курси навчання громадської діяльності (Community Engagement Courses) та ін. Основним партнером-громадою для університету Альберта став Дослідницький інститут охорони здоров'я жінок і дітей (Partnership with Women and Children's Health Research Institute) (WCHRI Partnership, 2019). Співпраця триває уже 8 років, протягом яких співробітниками інституту та студентами університету Альберта було проведено 34 наукових дослідження у галузі охорони здоров'я. Програма дозволяє студентам усіх факультетів, незалежно від напрямку навчання, розвивати наукові й дослідницькі вміння у сфері охорони здоров'я жінок та дітей.

Університет Британської Колумбії, зокрема Центр навчання громадській активності (ЦНГА) (Centre for Community Engaged Learning), пропонує для студентів гранти – грант «Приєднуйся до громади» (Connect to Community Grant, 2018), у якого бюджет близько 1.500 \$; інноваційні гранти Чепмена (Charman and Innovation Grants, 2018), які щороку фінансують 3–5 проєктів вартістю у 10.000 \$. Всі проєкти мають бути реалізованими студентами не пізніше серпня поточного року. Основна мета таких грантів – допомогти студентам плідно співпрацювати з громадськістю, бути ініціативними у розв’язанні суспільних проблем, розвивати новаторське, конструктивне мислення та втілювати в життя нові ідеї. На сайті університету Британської Колумбії (БК) дається перелік стипендій та премій для студентів, що бажають взяти участь у міжнародних освітніх програмах Go Global (Awards and Funding, 2018).

Велика кількість стипендій, які пропонує університет БК за громадську активність (Community-Engaged Scholarship), можна знайти на його сайті у рубриці «Громадське Залучення» (ГЗ) (Community Engagement, 2018).

У студентських містечках створено цілу мережу залучення до громадської співпраці викладачів та студентів, що спрацюють над пошуком нових партнерів. Це і група з надання стипендій за громадську активність (Community Engaged Scholarship Group, 2018), основна мета якої – взаємовигідне партнерство з громадою; і Мережа громадського залучення (Community Engagement Campus Network, 2018), що шукає шляхи співпраці місцевих та міжнародних спільнот зі студентами університету Британської Колумбії. Університет щорічно проводить низку національних та міжнародних конференцій щодо партнерства між громадами та університетами (Conferences, 2018): «Громада та студмістечко за здоров’я» (Community-Campus Partnerships for Health Conference), конференція щодо залучення стипендіального консорціуму (Engagement Scholarship Consortium Conference), «Втілення теорії в практику» (Bringing Theory to Practice), конференція з громадського залучення національного координаційного центру (National Coordinating Centre for Public Engagement Engage Conference) та ін.

В Університеті Далхаузі створено Коледж сталого розвитку (College of Sustainability, 2018), що, крім вивчення академічної дисципліни «Навчання громадської активності» (community engaged learning) та залучення до громадських проєктів, пропагує і співпрацю з іншими ЗВО, місцевими та федеральними урядовими установами, громадськими групами та активістами, неурядовими організаціями провінції Нова Шотландія та за її межами (College of Sustainability, 2018). Для студентів університету Далхаузі існує великий вибір можливостей співпрацювати з муніципальним, провінційним, федеральним урядом, підприємствами та неприбутковими організаціями (College of Sustainability, 2018). Серед них – Центр екологічної діяльності (Ecology Action Centre), Кредитне об’єднання Атлантики (Credit Union Atlantic), бізнес-журнал «Нова Шотландія» (Nova Scotia Business Journal), село Бригадун (Brigadoon Village), журнал «Альтернативи» (Alternatives Journal) та ін. Ще одна, не менш

важлива форма співпраці студентів університету та громади – це спільна участь у демонстраціях та мітингах. Яскравим прикладом такої взаємодії став найбільш тривалий та найчисельніший студентський протест за всю історію Канади під назвою «Кленова весна». Його особливість полягала у тому, що він зумів об'єднати не лише студентів різних ЗВО, організацій, провінцій, а й місцевих жителів, що вийшли на вулиці міста, щоб висловити уряду своє несхвалення реформ у сфері вищої освіти. Для того щоб привернути більшу увагу не лише громадськості, органів місцевого самоврядування, а й федерального уряду, члени різноманітних студентських організацій об'єднали свої зусилля задля досягнення спільної мети – зменшення плати за навчання у закладах вищої освіти Канади. Цьому передувала домовленість представників студентських організацій різних провінцій діяти злагоджено, при цьому кожна із організацій залишала за собою право голосу у розв'язанні спільних питань з урядовцями. Як наслідок, національні студентські об'єднання підтримали провінційні студентські об'єднання та організації на університетському рівні, виражаючи це у спільних численних мітингах, улаштуваючи мирні збори і демонстрації.

Як і більшість урядів світу, ліберальний уряд Квебеку почав упроваджувати жорсткі обмеження у фінансуванні вищої освіти з 2009 року. У бюджеті на 2010–2011 рік було закладено збільшення плати за навчання у ЗВО з 2200 \$ до 3800 \$. У відповідь на це студенти почали чинити опір, об'єднавши свої зусилля. Наприклад, Асоціація за солідарність студентського синдикалізму (АССС) об'єдналася разом із Об'єднанням жінок Квебеку (the Quebec Women's Federation), Громадським альянсом (the Social Alliance), декількома професійними та трудовими радами, що утворили коаліцію проти зростання цін (the Coalition Against Fee Increases). У 2011 році члени АССС проводили багато часу у студентських містечках, інформуючи студентів про спірні питання, які потребували нагального вирішення; обирали людей, котрі могли очолити студентське самоуправління; заохочували інші студентські організації складати політичний план дій. Потім АССС утворила Велику коаліцію асоціацій за солідарність студентського синдикалізму (ВКАССС) (CLASSE) (Coalition Large de l'Association pour une Solidarité Syndicale Étudiante) (Bégin-Caouette & Jones, 2014), ще більшу коаліцію, до якої увійшли усі решта студентських організацій, котрі підтримували страйк та скасування плати за навчання. ВКАССС видала свій маніфест проти зростання плати за освітні послуги, виступила за об'єднання, соціальну рівність і справедливість.

Після успішного завершення одноденного мітингу у листопаді 2011 року ВКАССС почала скликати загальний студентський страйк. Як наслідок, мітинги розпочалися у лютому 2012 року і тривали до 22 березня, охопивши понад 300 000 студентів (75% студентського населення). Того ж дня близько 150 000–200 000 студентів і міських жителів вийшли на вулиці Монреалю, щоб засудити підвищення вартості навчання. Проте студентські зібрання у Квебеку не були одноставними. У той час як 8 факультетів університету Макгілла і шість факультетів університету Конкордія підтримали мітинг, більшість студентів

англомовних навчальних закладів залишилися у своїх аудиторіях (Beaudoin-Laarman, 2012). Більше того, допоки мітинги відбувалися у переважній більшості міст, більше половини студентів коледжів загального та професійного спрямування (CEGEPs) (Collège d'enseignement général et professionnel) не взяли у них участі. Більшість активістів була представлена студентством Монреалю (Conlogue, 2019). Незважаючи на це, пікети, мітинги, протести і нічні демонстрації тривали упродовж 6 місяців. Ситуація погіршилась у квітні, на конгресі Ліберальної партії Квебеку у Вікторіавіль, що був оточений мітингарями і полісменами. Багато людей були травмовані.

18 травня 2012 року уряд прийняв законопроект № 78, що забороняв студентам блокувати вхід до університетів і коледжів. Тим, хто ігноруватиме цей законодавчий акт, погрожували штрафом. Важливо зазначити, що цей закон обмежував мітинги, забороняючи зібрання понад 50-ти осіб, а також страйки тривалістю понад 8 годин.

Спілка за права та свободи (the League for Rights and Freedoms), Асоціація прогресивних юристів (the Association of Progressive Lawyers) і Асоціація за студентську солідарність синдикалізму (АССС) зазначили, що поліція здійснила 31 масовий арешт (затримавши близько 2913 людей), керуючись як кримінальним кодексом, так і законодавчим актом № 78, а також міськими положеннями і нормативними актами. Це лише сприяло загостренню ситуації. Уряд, що був при владі вже 9 років, обвинувачувався в корупції та зловживанні владою (Bégin-Caouette & Jones, 2014).

Кіноматографи висвітлили протистояння студентів із владою у фільмі, який було показано на Каннському кінофестивалі. Викладачі, мешканці міст, літні люди, феміністки, батьки, Федерація канадських студентів (the Canadian Federation of Students), Союз державних службовців (the Canadian Union of Public Employees) стали на захист студентів.

Студентство широко використовувало засоби масової інформації, щоб здобути підтримку; виконували флеш-моб на зупинках метро; покривали дерева червоним стягом та ін.

Продюсер Майкл Мур закликав до міжнародної підтримки студентського руху в Канаді. На своїй сторінці у твітері він написав: «Канадці повстали проти нового закону, що обмежує демократичні права людини. Американська преса про це мовчить». 22 травня жителі Остіну, Бостону, Денверу, Вашингтону вийшли на вулиці міста, щоб підтримати мітингарів Квебеку (Stangler, 2012).

Уряд, не бажаючи відступати від свого рішення підвищити оплату за навчання, спочатку боровся зі студентським протестом, із судовими слуханнями щодо звинувачень у корупції. Та зрештою 1 серпня 2012 року уряд пішов у відставку, оголосивши про вибори і сподіваючись отримати знову свої повноваження. Студентські організації Квебеку всіляко заохочували людей взяти участь у виборах. Унаслідок цього, результати виборів 4 вересня 2012 року показали, що правляча партія (the Parti Québécois) здобула меншість голосів. Відразу ж після виборів вона продовжувала відстоювати збільшення плати за освітні послуги, прикриваючись інфляцією. Було створено комісію

уряду, що займалася дослідженням статистичних даних про всі минулі події «Кленової весни», написанням рекомендацій з метою уникнення жорстких дій поліції щодо населення. Як стверджував інформацію голова урядової комісії Серж Менард, з лютого по вересень 2012 року у Монреалі було проведено 532 демонстрації з участю 750 000 демонстрантів і 34 260 офіцерів поліції (Bégin-Caouette & Jones, 2014).

Цілком зрозуміло, що «Кленова весна» як найбільш тривалий та найчисельніший студентський протест стала визначною історичною подією політичного і соціального характеру; подією, що призвела до позачергових виборів та зміни уряду. Вперше за всю історію Канади члени різноманітних студентських організацій, об'єднавши свої зусилля задля досягнення спільної мети, здобули надзвичайну підтримку всього населення. Викладений матеріал дозволяє зробити висновок, що студентський мітинг 2012 року у Квебеку спричинив низку суспільно-політичних подій, що вплинули як на систему вищої освіти, так і на суспільство Канади в цілому.

У Канаді позанавчальна діяльність розглядається як підготовка до професійної діяльності молоді, зокрема крізь призму волонтерства. Позанавчальна діяльність студентів як необхідна умова формування загальнокультурної компетентності майбутніх фахівців є однією із підсистем навчально-виховного процесу ЗВО. Сучасна молода людина має набути професійних якостей відповідно до нових форм життя, її розум має бути креативним, творчо-естетичні прагнення мають стати життєво необхідними, а свідомість повинна стати гнучкою й адаптивною. Вміння та навички, які набувають студенти в позанавчальній діяльності, зокрема завдяки волонтерству:

- а) комунікабельність і вміння знаходити спільну мову з людьми, а саме:
 - здатність зрозуміло і чітко висловитися як у письмовій, так і в усній формі;
 - вміння слухати та прислухатися до інших;
 - діяти за вказівками, залежно від завдання;
- б) додаткові вміння: (співпереживати і співчувати; створювати спільноти однодумців і взаємодіяти з ними; вміння домагатися свого та бути впевненим у своїх твердженнях; вміння обмінюватися інформацією) (Statistics Canada, 2016);
- в) організаторські вміння:
 - бути організованим та послідовним у своїх діях;
 - уміти зорганізувати роботу так, щоб укластися у зазначений термін і досягти визначених цілей;
 - здійснювати безперервний моніторинг усього процесу, щоб упевнитися у доцільності використання свого плану і можливості до крайнього терміну все встигнути;
 - бути в змозі опановувати себе у стресових ситуаціях;
- г) додаткові вміння: правильно, відповідно до обмежень у часі спланувати роботу і обрати пріоритети; бути винахідливим; чітко визначати цілі, розробити концепцію плану та знайти шляхи його досягнення; вміння збирати,

аналізувати та систематизувати інформацію; здатність правильно розподіляти свій час) (Statistics Canada, 2016);

д) технічні або офісні навички – уміти опрацьовувати значну за обсягом інформацію, застосовувати математичні навички, щоб обґрунтувати свою точку зору або щось спростувати (див. рис. 2.10);

е) додаткові вміння: проводити обрахунки, включаючи укладання бюджету та управління фінансами; розв’язувати задачі; укладати та правильно трактувати таблиці та діаграми; давати оцінку; робити прогнози.

Рис. 2.10. Волонтерство як спосіб удосконалення вмінь і навичок (Statistics Canada, 2013)

Доповнюючи все вищесказане, можна зробити висновок, що волонтери набувають значно більше практичних знань та умінь, що можуть знадобитися при працевлаштуванні, а саме:

- уміння знаходити розв’язання проблеми – поділ проблеми на маленькі (ключові) завдання чи шляхи її розв’язання; пошук рішень; застосування знань із різних галузей науки на практиці у розв’язанні поставлених завдань;

- додаткові вміння: розвиток творчого, креативного та логічного мислення; уміння розв’язувати проблеми колективно, використовуючи різноманітні стратегії; знаходити можливі шляхи розв’язання проблем, що не є очевидними для інших (Vézina & Crompton, 2012);

- залучення власної ініціативи та умотивованості – уміння презентувати власні ідеї, які можна втілити в реальність; можливість продемонструвати власний стимул і бажання працювати;

- додаткові вміння: мати на все свою думку, відстоювати особисті інтереси; уміння об’єктивно оцінити власний виступ; брати на себе відповідальність; розвивати світогляд; утілювати свої ідеї в життя; брати ініціативу у свої руки і приймати рішення;

- уміння працювати в команді – уміння спрацьовуватися з людьми, незалежно від їхнього характеру, манер поведінки, походження, соціального статусу; працювати разом задля досягнення спільної мети або ж виконання завдання.

- додаткові вміння: вміння працювати як індивідуально, так і в команді; здатність правильно розподілити завдання; визначати можливості всіх членів команди (розуміти, хто на що здатен); узгоджувати та координувати завдання з іншими; використовувати техніку «мозковий штурм»;
- вміння швидко вчитися й адаптуватися братися до роботи з ентузіазмом; знаходити способи вчитися на власних помилках;
- додаткові вміння: вміння адаптуватися до нових ситуацій; мати ентузіазм до безперервного навчання; бути відкритим до нових ідей та технік; бути готовим інвестувати свій час і не шкодувати свої зусилля на опанування нових умінь (Vézina & Crompton, 2012);
- вміння переконувати – здатність поставити себе на місце інших людей, щоб зрозуміти їхні відчуття; спокійно, зрозуміло і чітко висловити свої потреби задля досягнення позитивного результату;
- додаткові вміння: домовлятися; шукати аргументи; вести дискусії; ефективно переконувати; користуватися критеріями оцінювання;
- толерантність щодо інших – бути тактовним до людей інших національностей, віросповідань, людей із різною культурою й традиціями; розуміти потреби інших людей та бути уважним до них;
- додаткові вміння: співпраця з людьми, незалежно від віку, статі, раси, релігії чи політичних переконань; повага до культур інших країн.

Отже, у Канаді організацією співпраці студентів та громади займаються відповідні органи, які створено на базі університетів, наприклад: Центр партнерства з громадою університету Торонто (Center for community partnership, University of Toronto); Консультативний комітет студентів та випускників центру партнерства з громадою (Student and Alumni Advisory Committee Center for community partnership, Toronto university); відділ з виховання соціальної рівності та полікультурності (Social Equity and Diversity Education Office, MacGill university); Центр навчання громадської активності (Centre for Community Engaged Learning); Коледж сталого розвитку (College of Sustainability), Фонд студентської ініціативи (Student Initiative Fund) тощо (Підгаєцька, 2019).

Таблиця 2.8

Засоби співпраці студентів канадських університетів та громади

<i>Засоби співпраці студентів канадських університетів та громади</i>	<i>Університет Торонто</i>	<i>Університет Макгілла</i>	<i>Університет Альберти</i>	<i>Університет Британської Колумбії</i>	<i>Університет Далхаузі</i>
Координаційний центр партнерських зв'язків університету з громадою (у кожному ЗВО по-	+	+	+	+	+

різному називається)					
Зарахування участі у громадських організаціях, проєктах, програмах у документ про позанавчальну діяльність (co-curricular record)	+	+	+	+	+
Студентське працевлаштування у студмістечках на волонтерських засадах	+	+	+	+	+
Співпраця з асоціацією випускників	+	-	-	-	-
Гранти громадського залучення	+	-	-	+	-
Стипендії за громадську активність	-	+	-	+	-
Онлайн бази даних про позанавчальну діяльність студентів	+	+	+	+	+

Основні форми співпраці студентів канадських університетів та громади (Підгаєцька, 2019с):

- шляхом вивчення студентами академічної дисципліни «навчання громадській діяльності» (Academic community-engaged learning);
- залучення студентів до громадської діяльності у рамках додаткових занять до навчальної програми (Co-Curricular community-engaged learning);
- здійснення експериментального навчання громадській та дослідницькій діяльності (Experiential Community-Engaged Learning & Research);
- програми співпраці зі школою (Schools Outreach Programs);
- програми партнерства університету та громади (Community-University Partnership);
- долучення студентів до проєктів та програм громадської діяльності (Community Action Projects and Programms): одностороннього проєкту «День громадських заходів та обговорень», «Дні громадської кухні» (Community Day Events and Discussions; Community Kitchen Days); триденного проєкту протягом тижня альтернативного читання (Alternative Reading Week); п'ятиденне залучення до співпраці з місцевою громадою протягом альтернативних весняних канікул (Alternative Spring Break); довгострокове залучення до реалізації проєктів та програм громадської діяльності (Community Action Projects, Community Action Programs).
- інноваційні проєкти громади (Community Innovation Projects);
- гранти ініціативного громадського залучення (Community-Engaged Initiatives Grants);
- стипендії за громадську активність (Community-Engaged Scholarship);
- проведення національних та міжнародних конференцій із проблем партнерства між громадами та університетами;
- спільна участь у демонстраціях та мітингах.

Таблиця 2.9

Форми співпраці студентів канадських університетів та громади

Форми співпраці студентів канадських університетів та громади	Університет Торонто	Університет Макгілла	Університет Альберти	Університет Британської Колумбії	Університет Далхаузі
Вивчення студентами академічної дисципліни «Навчання громадської діяльності» (Academic Community Engaged Learning/Community Service Learning)	+	+	+	-	+
Залучення студентів до громадської діяльності у позанавчальний час (Co-curricular Community Engaged Learning)	+	+	+	-	+
Програми співпраці зі школою (Schools Outreach Programs)	+	+	-	+	+
Проведення Дня громади (Community Days)	+	+	-	-	+
Проведення Дня громадської кухні (Community Kitchen Days)	+	-	-	-	-
Громадські проекти та програми (Community Action Projects/Programs)	+	+	+	+	+
Сесії зворотного зв'язку (student reflection sessions)	+	+	+	+	+
Ярмарки вакансій роботи на волонтерських засадах (volunteer fair); проведення Днів орієнтування – презентацій студентських товариств (orientation days/volunteer opportunities orientation/ society & volunteer expo)	+	+	+	+	+
Проведення спільних досліджень або навчальних проєктів	+	+	+	+	+
Участь у мітингах та демонстраціях	-	-	-	-	-

Отже, позанавчальна волонтерська діяльність студентів у Канаді розглядається як частина підготовки до професійної діяльності. Найбільш ефективними засобами співпраці студентів канадських університетів та громади є: функціонування координаційних центрів партнерських зв'язків університету з громадою; зарахування участі у громадських організаціях, проєктах, програмах у документ про позанавчальну діяльність (co-curricular record); студентське працевлаштування у студмістечках на волонтерських засадах; онлайн бази даних про позанавчальну діяльність студентів. Найефективнішим засобом, що заохочує студентів до співпраці з громадою, є впровадження документа про позанавчальну діяльність, що офіційно засвідчує участь студентів у волонтерських програмах, проєктах та заходах. У документі чітко зазначено: університет, ПІП студента, особистий аутентичний код

документа, термін, назва проекту/програми/події, обов'язки та здобуті студентом компетенції.

Створені онлайн бази даних студентських документів про позанавчальну діяльність спрощують роботодавцям процес пошуку кадрів, а студентам – процес працевлаштування. Тобто співпраця з майбутнім роботодавцем забезпечується завдяки реалізації волонтерських проєктів та програм, що зараховуються у документ про позанавчальну діяльність, що висвітлюється також в онлайн базі даних. Позанавчальна діяльність студентів береться до уваги не лише при працевлаштуванні, а й при вступі до магістратури/аспірантури, при подачі заявок на гранти, стипендії. Іншими словами, документ про позанавчальну діяльність студента збільшує шанси студента на виграш грантів та стипендій, дає можливість продовжити навчання, знайти роботу, побудувати кар'єру і стати успішним.

Координаційні центри партнерських зв'язків університету з громадою створюють разом із громадами-партнерами можливості для позанавчальної діяльності студентів у вигляді громадських проєктів та програм, альтернативного тижня читання, проведення спільних досліджень, сесій зворотного зв'язку, ярмарків вакансій роботи на волонтерських засадах, міжнародних та національних конференцій, семінарів з питань партнерства між громадами та університетами, що є найефективнішими формами співпраці студентів університету та громади.

Залучення студентів до громадських проєктів та програм значно сприяє співпраці між освітніми установами та підприємствами (Підгаєцька, 2019с). Основні завдання таких проєктів – навчити студентів застосовувати отримані знання у практичній діяльності, що відповідає специфічним потребам певних галузей; здобувати навички критичного мислення та розв'язання проблем. Академічна дисципліна «навчання громадської діяльності» підвищує соціальну відповідальність, дає студентам можливість побачити результати своєї діяльності, відчути себе активними членами суспільства (Work-integrated learning in Canada, 2019). В університеті Альберти було проведено опитування 525 студентів, котрі вивчали курс «навчання громадської діяльності» у період 2005–2012 років. Основна позанавчальна діяльність студентів полягала у просвітницькій діяльності – викладанні/наставництві та участі в науково-дослідних проєктах. 95% опитаних студентів повідомили, що така позанавчальна діяльність у співпраці з громадськими організаціями допомогла їм опанувати навички, необхідні для працевлаштування (employability skills), а також завести нові знайомства, що сприяли їхньому загальному соціальному розвитку. 2/3 опитуваних зізналися, що отриманий досвід вплинув на їхнє рішення щодо продовження навчання та їхню майбутню кар'єру (Підгаєцька, 2019с). Більша частина студентів відповіли, що вивчення курсу допомогло розвинути у собі лідерські навички. Близько (61%) студентів зазначили, що отриманий досвід суттєво вплинув на їхню здатність реагувати на складні соціальні проблеми повсякденного життя та навчив ефективною співпраці з іншими (69%)(Work-integrated learning in Canada, 2019).

Організацією курсів з академічної дисципліни «навчання громадської діяльності», а також громадських проєктів та програм, сесій зворотного зв'язку займаються координаційні центри партнерських зв'язків університету з громадою. Рефлексивні сесії (reflection sessions) студентів, що вже долучалися до певної форми співпраці з громадою, є надзвичайно важливим компонентом навчання громадської діяльності (Підгаєцька, 2019с). Адже вони сприяють поглибленому розумінню студентами здобутого досвіду, посилюють їхнє особистісне та професійне зростання. Послідовний та ґрунтовний зворотний зв'язок зі студентами допомагає вдосконалювати й сам процес співпраці із громадою. Дослідники Мартін та Хьюс (Martin and Hughes, 2009) наголошують на важливості записів студентами своїх очікувань до, під час та після отриманого досвіду.

Отже, у підрозділі систематизовано засоби і форми співпраці студентського самоврядування університетів із громадою, навички, які здобувають студенти у процесі цієї співпраці, а також представлено результати емпіричного дослідження, що доводить ефективність вищеописаних видів діяльності.

РОЗДІЛ 3

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙ СТУДЕНТСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ В КАНАДІ Й УКРАЇНІ

3.1. Нормативно-правове забезпечення функціонування студентських організацій в університетах Канади і України

Студентство є тією соціально-професійною групою, яка в майбутньому стане ядром правових відносин країни. Приєднання до Болонського процесу активізувало в Україні процес формування студентського середовища, яке активно послуговується нормативно-правовою базою СО. Вивчення досвіду Канади у сфері студентського самоврядування є надзвичайно цінним, оскільки в Україні залишається невирішеним питання ефективного функціонування органів студентського самоврядування в ЗВО, а також бракує чітко прописаної у законодавчих документах процедури створення та фінансування студентських самоврядних організацій (Підгаєцька, 2018d).

У Канаді правовий режим законодавчого визнання державою та університетом студентських організацій істотно різняться залежно від юрисдикції провінцій. Вибір нами університетів у канадських провінціях (Британська Колумбія, Альберта, Манітоба, Квебек) зумовлений наявністю нормативно-правових законодавчих актів, що регулюють функціонування організацій студентського самоврядування в них. Оскільки в Канаді немає єдиного міністерства освіти, у кожній провінції функціонує свій відділ освіти (the Department of Education) або ж своє міністерство освіти (Ministry of Education) і, відповідно, є свій міністр освіти провінції. Тому у деяких провінціях у законодавчій базі взагалі відсутнє правове регулювання діяльності студентських організацій або ж його можна знайти фрагментарно у законі про освіту (Education Act or Post-secondary Learning Act) відповідної провінції чи території. Наприклад, у таких канадських провінціях, як Юкон, Саскачеван, Ньюфаундленд і Лабрадор, Нью Брансвік і Нова Скотія у законі прописується лише державна допомога на навчання та виплата студентських позик, проте нічого не сказано про правове регулювання органів студентського самоврядування. На державному рівні питаннями врегулювання освітніх стандартів займається рада міністрів освіти Канади (Council of Ministers of Education, 2018).

Отже, канадські провінції (Альберти і Квебеку) були обрані з точки зору законодавчо-правового регулювання, узгодженості з конституційно захищеною свободою діяльності СО та відповідно до інтенсивності державного втручання у функціонування СО. Як показало дослідження, у деяких провінціях уряд практично не дає СО жодних прав, але і мало в чому їх обмежує, а у деяких провінціях навпаки – студентські організації мають права, але вони ніяк не зазначаються у нормативно-правовій базі (Makela & Audette-Chapdelaine, 2013).

Державний контроль студентського самоврядування: модель провінції Альберта. Університети провінції Альберта засновані і

функціонують, керуючись законом «Про вищу освіту» (PSLA) провінції Альберти (Post-Secondary Learning Act, 2003, р. 61), у якому йдеться також про створення та керівництво студентських асоціацій. Законодавство Альберти не передбачає створення студентських організацій, незалежних від втручання університету та уряду. Навпаки, студентські організації у провінції Альберта створюються державою, а сфера діяльності і структура управління СО чітко прописані у нормативно-правових документах. Більше того, СО підлягають нагляду та контролю з боку університету та міністра, відповідального за сферу вищої освіти провінції (Підгаєцька, 2018d).

Студентські асоціації Альберти створюються не за бажанням самих студентів самоорганізуватися, а тому, що цього вимагають закони провінції. Розділ 93(1) Закону про вищу освіту PSLA (Post-Secondary Learning Act) делегує повноваження кабінету міністрів кожної провінції у створенні студентських організацій в університетах Канади, а сама назва СО повинна починатися зі слів «Студентська асоціація університету...», де обов'язково вказується повна назва ЗВО. Передбачувана форма організації діяльності СО відповідає ідеальному типу студентського самоврядування. У законі «Про вищу освіту» PSLA обумовлено, що студентська організація державного ЗВО повинна забезпечувати потреби студентів або керувати справами студентів у державному ЗВО, включаючи керівництво студентськими комітетами, дотримання правил у розв'язанні питань та проблем студентів, сприяння загальному добробуту студентів, що відповідає цілям державного університету (Post-Secondary Learning Act, 2003, р. 27).

На відміну від Закону «Про товариства» (Societies Act, 2018), що встановлює декілька відповідних обмежень щодо форми організації товариств, які підлягають під його керівництво (Societies Act, 2018, р. 6–7), канадський Закон «Про вищу освіту» (Post-secondary Learning Act, 2003) вимагає від студентських організацій створення студентської ради, а також надає СО повноваження вносити поправки до розпоряджень свого СО (Post-secondary Learning Act, 2003, р. 59–60). Підзаконні нормативні акти передбачають підписання петиції принаймні 10% членів організації для того, щоб вимагати від ради СО провести голосування і прийняти будь-яку резолюцію, що стосується питань студентської організації (Post-secondary Learning Act, 2003, р. 61). Таким чином, студентська рада має право виносити остаточне рішення, яке при бажанні та незгоді студентів можна відмінити петицією, підписаною членами організації. Наділення членів СО правом укладати петицію вважається кращим, ніж наділення студентів правом участі у загальних зборах. Отже, Закон «Про вищу освіту» провінції Альберти опосередковано забороняє альтернативні управлінські структури, такі як модель «прямої демократії» (Thorburn, 2012).

Окрім обмежень щодо форми управління, студентські асоціації провінції Альберта підлягають нагляду та потенційному втручанню з боку університету та держави. Наприклад, студентській організації потрібно отримати дозвіл від керівництва університету, у якому вона функціонує, щоб придбати чи

орендувати нерухоме майно (Post-secondary Learning Act, 2003, p. 59). Окрім цього, студентські організації повинні щорічно надавати університету копії перевірених фінансових звітів. Зрештою, міністр, відповідальний за впровадження закону «Про вищу освіту», може призначити слідчого, щоб «оглянути і перевірити фінансові умови функціонування студентських асоціацій» (Post-secondary Learning Act, 2003, p. 62). У разі, якщо призначений слідчий знаходить фінансові невідповідності, він може призупинити або припинити термін повноважень членів студентської ради відповідної СО (Post-secondary Learning Act, 2003, p. 61) і призначити управляючого для виконання повноважень та обов'язків студентської ради, допоки не оберуть склад нової студентської ради (Post-secondary Learning Act, 2003, p. 61). Повноваження, прописані у положеннях про розслідування та адміністрування, є екстраординарними, і ніяка інша асоціація не підлягає під такий контроль з боку законодавства Альберти (Post-secondary Learning Act, 2003, p. 62–63).

Оскільки закон провінції Альберти «Про вищу освіту» розглядає студентські асоціації як об'єднання/корпорації (Post-secondary Learning Act, 2003, p. 58), він унеможливує об'єднання студентів, що не будуть дотримуватися його вимог. Певне обмеження є результатом функціонування провінційного закону «Про товариства» (the Societies Act), що не дозволяє об'єднуватися з іншим товариством, яке має таку саму мету та завдання. Отже, кабінет міністрів провінції Альберта законом «Про вищу освіту» та законом «Про товариства» унеможливив об'єднання схожих студентських асоціацій (Підгаєцька, 2018d).

Альтернативна студентська асоціація провінції Альберта не могла б виконувати свої презентаційні функції через те, що законом «Про вищу освіту» передбачається, що рада студентської організації, затверджена кабінетом міністрів, є офіційним засобом комунікації між університетом та його студентами (Post-secondary Learning Act, 2003, p. 60). Представницька монополія схожа до існування ексклюзивних прав, наданих законодавством про трудові відносини профспілкам на ведення переговорів. Схожу представницьку монополію можна віднайти й у нормативно-правовій базі управління й визнання студентських асоціацій (Act Respecting the Accreditation and Financing of Students' Associations, p. 3, 8). На відміну від законодавства провінції Квебек щодо студентських організацій та законодавства про трудові відносини, закон «Про вищу освіту» Альберти уможливує демократичний механізм сертифікації СО з метою заохочення студентів бути членами будь-якої студентської організації загалом.

По суті, закон Альберти «Про вищу освіту» не лише забороняє студентам утворювати незалежні асоціації на власний вибір, а й зобов'язує їх ставати членами асоціації, заснованої кабінетом міністрів провінції, а також не дозволяє вихід із асоціації. Тому студенти зобов'язані сплачувати членський внесок, а закон Альберти «Про вищу освіту» надає право студентським організаціям стягувати внески зі своїх членів. Зауважимо, що законодавство провінції Альберта у деяких аспектах порушує свободи студентських асоціацій, що

гарантується у пункті 2 Хартії (s. 2(d) of the Charter). Насамперед, канадський закон «Про вищу освіту» PSLA та закон «Про товариства» (the Societies Act) забороняє студентам створювати асоціації з управлінською структурою на власний розсуд. Хоча обмежена кількість представників студентства, яку університет визнає законними представниками, є цілком виправданою у вільному, демократичному суспільстві. Актуальним питанням залишається необгрунтована надзвичайна вимогливість до студентської ради як до організаційної форми діяльності студентів.

Підсумуємо: студентські асоціації провінції Альберти характеризуються високим рівнем державного контролю та порушенням свобод членів СО (Підгаєцька, 2018d).

Контроль студентського самоврядування з боку університету: модель провінції Манітоби. Закон студентського об'єднання університету Манітоби (University of Manitoba Students' Union Act) – це єдиний закон Канади, що був прийнятий для окремої студентської асоціації. Студентське об'єднання університету Манітоби (University of Manitoba Students' Union) є унікальним. На відміну від студентських організацій провінції Альберта, воно не підпорядковується всеохопному режиму законодавства провінції. Раніше, ще до прийняття цього закону (University of Manitoba Students' Union Act) у 1975 році (Constitution Act, 1867), студентське об'єднання університету Манітоби (University of Manitoba Students' Union) було організацією, що не мала юридичних прав і була створена за підзаконним актом університету Манітоби. Згідно із відповідним законом, студентське об'єднання університету Манітоби (University of Manitoba Students' Union Act) – це асоціація, що функціонує на базі університету і вважається наступником організації, що не має юридичних прав. Закон про студентське об'єднання університету Манітоби (University of Manitoba Students' Union Act) створює правовий режим, що звільняє студентське об'єднання університету Манітоби (University of Manitoba Students' Union) від підпорядкування закону про корпорації (The Corporation Act, 2018). У п. 4 закону про студентське об'єднання університету Манітоби (University of Manitoba Students' Union Act) йдеться то цілі СО:

- сприяти добробуту та процвітання студентів університету Манітоби (далі йменується як університет), при розв'язанні усіх питань поважати спільні інтереси студентів;
- виступати офіційним представником членів товариства;
- сприяти та підтримувати відповідальне студентське самоврядування університету;
- заохочувати долучення студентів до різних видів культурної, спортивної, інтелектуальної, соціальної діяльності;
- заохочувати та підтримувати спілкування між студентським самоврядуванням та керівництвом університету, а також допомагати студентам університету дотримуватися правил поведінки (Підгаєцька, 2018d).

Як і закон «Про вищу освіту» провінції Альберти, закон студентського об'єднання університету Манітоби (University of Manitoba Students' Union Act)

нав'язує асоціації організаційну структуру. Цікаво зазначити, що у провінції Альберта створена студентська рада має цілковиту владу і повноваження (University of Manitoba Students' Union Act, 1990, р. 5) та включає у себе модель прямої демократії, яка надає суверенітет членам загальних зборів (University of Manitoba Students' Union Act, 1990).

Слід зауважити, що право затверджувати членів студентської організації залишається за самою організацією та Радою директорів (the Board of Governors) університету Манітоби, що має повноваження включати чи виключати зі складу членів організації певні групи студентів (University of Manitoba Students' Union Act, 1990, р. 4). Позиція за замовчуванням є такою, що усі особи, котрі вступили до університету, приєднуються до його студентського об'єднання автоматично, відразу після свого зарахування. Усі без винятку. Саме з цієї причини Фін Макела (Finn Makela, 2013) вважає примусове членство суворим порушенням права не вступати до організації, що й прописано у пункті 2 Хартії (s. 2 (d) of the Charter).

Нагляд і контроль університету Манітоби за студентським об'єднанням не обмежується лише повноваженням затверджувати членів його товариства. Рада директорів Манітобського університету повинна схвалити будь-який підзаконний акт студентського об'єднання університету Манітоби (University of Manitoba Students' Union), що регулює вартість членського внеску на рік (University of Manitoba Students' Union Act, 1990, р. 6).

Законодавча модель управління студентським самоврядуванням провінції Британська Колумбія. На відміну від провінцій Альберта і Квебек, модель законодавчого визнання студентських асоціацій провінції Британська Колумбія (БК) можна назвати мінімалістською. Під мінімалістським режимом розуміється те, що студентським організаціям дається право на власний розсуд вибирати управлінську модель або ж від них вимагають підпорядковуватися законам загального застосування для того, щоб СО визнавали правочинним представником інтересів студентів. Правова база, що регулює студентські організації, практично відсутня, а інформацію щодо процедури визнання СО як правочинних представників студентства ЗВО можна частково знайти у статутах університетів (Підгаєцька, 2018d).

Найбільш мінімалістський режим відзначено у законі «Про університет» провінції Британська Колумбія (The British Columbia University Act), якому підпорядковуються практично всі університети провінції БК (University Act, 1996; The Designation of Special Purpose Teaching Universities Regulation, 2008; Royal Roads University Act, 1996; Private Post-Secondary Education Act, 1996). У цьому законі студентська організація визначається як товариство, що засноване відповідно до закону «Про товариства» (The Society Act). Мета такого студентського товариства полягає у представленні інтересів студентів молодших та старших курсів. Студентські товариства можуть представляти та зараховувати до свого складу студентів тільки свого університету. Студентські організації не мають права об'єднуватися з іншими СО чи включати до свого складу студентів з інших організацій провінційного чи національного рівня

(University Act, 1996). Відповідно до закону «Про університет» провінції Британська Колумбія (The British Columbia University Act), представники студентства до Ради директорів університету обираються зі складу членів студентської організації. Варто відзначити, що студентські організації БК мають право на встановлення суми членських внесків, що стягуються університетом (University Act, 1996, s. 1; University Act, 1996, s. 27.1). Для студентських організацій провінції БК відсутня будь-яка інша процедура визнання права СО встановлювати вартість членських внесків, так історично склалося і так прописано у положеннях університету (University Act, 1996, s. 1; University Act, 1996, s. 21.7. 3a; Student Society Designation Regulation, 2008). Ніякий інший закон, окрім положень закону «Про товариство» (The Societies Act), не застосовується щодо некомерційних організацій, у тому числі й студентських. Відповідно, немає закону, який обмежує вибір форми чи управлінської структури студентських організацій. Студентські організації БК не перебувають під постійним пильним наглядом з боку університету. Єдине повноваження університету щодо СО полягає у тому, щоб тимчасово призупинити збір коштів чи переказати кошти у тому випадку, якщо СО не дотримується закону «Про товариства» (The Societies Act), особливо якщо студентські організації не дотримуються положень, що вимагають розповсюдження звірених даних фінансової звітності серед членів свого товариства (University Act, 1996, s. 27.1(4); Society Act, 1996).

Державна підтримка студентського самоврядування: модель Квебеку.

Порядок визнання студентських організацій у провінції Квебек характеризується відносно високим рівнем державної підтримки студентів, а також практично відсутнім втручанням з боку університету та держави у формування й діяльність студентських асоціацій. Квебек – це єдина провінція Канади, що має спеціально прийнятий закон щодо студентських організацій, де прописаний порядок визнання студентських організацій університетом (Підгаєцька, 2018d). Цей закон має назву «Про акредитацію студентських асоціацій» (The Student Associations Accreditation Act) (Act Respecting the Accreditation and Financing of Students' Associations, 2018, p. 8) і був зумисне запозичений із трудового кодексу провінції Квебек (The Quebec Labour Code, 2018), а тому багато його положень є ідентичними до положень у трудовому кодексі Квебеку (Lemay & Laperriere, 2012). Процес акредитації вимагає від асоціації, що подає клопотання, провести референдум/опитування/голосування серед групи студентів, яку майбутня асоціація бажає представляти. Крім того, результати референдуму повинні засвідчити бажання студентів створити певну організацію та містити як мінімум 25% голосів тих, хто має право остаточного голосу (Act Respecting the Accreditation and Financing of Students' Associations, 2018, p. 4). Завдання університету полягає у тому, щоб сприяти проведенню референдуму, скласти список студентів, котрі мають право голосу, надати доступ до дошки оголошень та виставкових стендів (Act Respecting the Accreditation and Financing of Students' Associations, 2018, p. 11). Перше голосування відбувається під наглядом експерта з акредитації (accreditation

agent) (Act Respecting the Accreditation and Financing of Students' Associations, 2018, p. 4), а можливі суперечки і обговорення щодо акредитації розглядаються квазі-судовим трибуналом (quasi-judicial tribunal) – органом, що має свої привілеї (Act Respecting the Accreditation and Financing of Students' Associations, 2018, p. 8–10). Отримання акредитації надає студентській організації ексклюзивні репрезентаційні права й накладає низку відповідних обов'язків на університет. Окрім загального обов'язку університету визнавати акредитовані студентські організації, які представляють студентство цього ЗВО (Act Respecting the Accreditation and Financing of Students' Associations, 2018, p. 8), університет повинен надати у розпорядження акредитованій СО кімнату, обладнання, дошки для оголошень (Act Respecting the Accreditation and Financing of Students' Associations, 2018, p. 8), разом зі списком студентів та їхніми контактними даними (Act Respecting the Accreditation and Financing of Students' Associations, 2018, p. 8). Більше того, акредитоване СО має цілковите право призначати студентів, які, відповідно до закону, постанови, підзаконного акту чи згоди, обираються студентськими представниками, котрі засідають або беруть участь у різних радах, комітетах та інших управлінських органах ЗВО (Act Respecting the Accreditation and Financing of Students' Associations, 2018). Від університету вимагається збір та перерахування членських внесків СО (Act Respecting the Accreditation and Financing of Students' Associations, 2018, p. 11–12).

У законі «Про акредитацію» йдеться детальніше, ніж у трудовому кодексі про створення єдиного порядку визнання студентських організацій (Makela & Audette-Chapdelaine, 2013). Наприклад, трудовий кодекс (The Labour Code) вимагає від усіх робітників, котрі представлені у зареєстрованій асоціації, платити профспілкові внески, не нав'язуючи членство у цьому об'єднанні (Labour Code, 2018). У той час як відповідно до закону «Про акредитацію» (The Accreditation Act) усі студенти університету, представлені студентською організацією, вважаються членами цієї асоціації (Act Respecting the Accreditation and Financing of Students' Associations, 2018, p. 7). Таке логічне положення відносно швидко змінило студентське представництво у порівнянні з типовим трудовим об'єднанням. Варто зазначити, що хоча студенти й визнаються відразу членами товариства, вони можуть відмовитися від представництва (Act Respecting the Accreditation and Financing of Students' Associations, 2018, p. 7). Саме таке право – не об'єднуватися або ж не вступати до товариства – уберігає провінцію Квебек від протиправності, або ж порушень свобод людини, на відміну від провінцій Альберта (Alberta post-secondary learning Act) й Манітоба (Manitoba UMSU Act). Закон «Про акредитацію та фінансування студентських асоціацій» провінції Квебек визнає те, що кожен студент ЗВО має право на власний розсуд обирати студентську організацію (Act Respecting the Accreditation and Financing of Students' Associations, 2018, p. 30).

Проте вихід з акредитованої асоціації не надає студентам-дисидентам статусу посередників з університетом. Якраз навпаки, існує монополія

акредитованої студентської організації щодо представлення інтересів. Відповідно до закону «Про акредитацію» та трудового кодексу, вихід студентів зі складу студентської організації не звільняє їх від сплати обов'язкових членських внесків, хоча підзаконні акти асоціації можуть це передбачати (Act Respecting the Accreditation and Financing of Students' Associations, 2018, p. 11).

Тим не менше закон «Про товариства» (the Companies Act) можна вважати за недоречний, який не підходить демократичній моделі управління через широкі повноваження, що надаються директорам або очільникам таких організацій.

Окрім цього, закон «Про акредитацію» дозволяє акредитуватися студентським альянсам (Act Respecting the Accreditation and Financing of Students' Associations, 2018, p. 3–4). Такі альянси можуть об'єднувати студентські асоціації, що функціонують у межах певного окремого університету (Act Respecting the Accreditation and Financing of Students' Associations, 2018, p. 3–4). Для їх акредитації не потрібне проведення референдуму, достатньо бажання переважної більшості студентських організацій університету об'єднатися. Усе ж закон «Про акредитацію» особливо забороняє акредитацію альянсів студентських організацій з різних університетів (Act Respecting the Accreditation and Financing of Students' Associations, 2018, p. 3–4). Це зовсім не означає, що провінційні студентські асоціації не мають права на існування – по суті у провінції Квебек налічується 4 провінційні студентські асоціації (The Fédération étudiante universitaire du Québec, 2018). Наприклад, у законодавчій базі провінції Квебек, що регулює систему студентських позик, передбачено створення комітету, до складу якого входять представники студентства. Студентських представників призначає міністр провінції, узгодивши обраних членів з діючими студентськими об'єднаннями, що представляють інтереси студентів (Act Respecting the Accreditation and Financing of Students' Associations, 2018, p. 10). До того ж немає законодавства, що дозволяло б легітимне представництво студентів в державних органах. Де-факто визнання студентських організацій залишається у сфері політики. Провінційний уряд користується правом визнавати або ж не визнавати правочинними студентські організації, керуючись політичними міркуваннями (political expediency) (Makela & Audette-Chapdelaine, 2013).

Отже, порядок визнання студентської асоціації у провінції Квебек має чітку структуру, послідовність і базується на демократичних засадах. Оскільки цей процес покладає на університет виконання обов'язків, що покликані забезпечити їм фінансове виживання та надати організаційні можливості, то його можна назвати таким, що користується підтримкою з боку держави (Підгаєцька, 2018d). Втручання з боку університету та уряду у діяльність студентських організацій є обмеженим, встановлений законом порядок поважає свободу студентських організацій, а студенти мають повне право утриматися від участі у студентських асоціаціях, якщо вони того не хочуть. Таким чином, здійснений аналіз дає змогу зробити висновок, що правова база і нормативно-правове забезпечення, що стосується студентських організацій Канади, є дуже

обмеженим або й взагалі відсутнім. Студентам залишають право самоорганізовуватися або відповідно до режиму реєстрації, що застосовується до некомерційних асоціацій, або згідно з різноманітними законами («Про товариство»), або ж зареєструватися як представництво у межах управлінських структур університету можна знайти у статутних документах університету (статут ЗВО).

У певних провінціях студентські самоврядні організації практично не зазнають втручання з боку університету та держави в цілому (провінція Британської Колумбії), в інших навпаки – студентські організації перебувають під постійним контролем з боку університету та держави (Альберта, Манітоба), їм нав'язують режим управління шляхом обмеження повноважень та привілеїв, що надаються іншим некомерційним організаціям, та створюють жорсткий механізм звітності (Підгаєцька, 2018d). З одного боку, студентські асоціації постійно відчувають контроль та втручання університету та держави у свою діяльність, а з іншого боку – державна підтримка СО обмежена (провінція Квебек) і немає положень, що зобов'язують університети визнавати СО правочинними представниками студентів.

На відміну від провінції Альберта, студентські асоціації провінції Квебек можуть на свій розсуд обирати управлінську структуру. Однак у провінції Британська Колумбія студентські асоціації повинні об'єднуватися шляхом інкорпорації, що застосовується до некомерційних організацій (що прописано у провінції Квебек у частині 3 закону «Про компанії» (Companies Act, 2018), або ж відповідно до закону «Про акредитацію» (Act Respecting the Accreditation and Financing of Students' Associations, 2018).

Організації, створені згідно з законом «Про товариства», є предметом положень Цивільного Кодексу Квебеку (the Civil Code of Quebec), що регулюють діяльність юридичних осіб (Civil Code of Quebec, 1991, р. 41), а загальне зібрання такого об'єднання є найвищим органом, що приймає рішення (Companies Act, 2018, р. 34, р. 101). Такий принцип, у поєднанні із загальною політикою визнання автономності юридичних осіб Квебеку щодо їх внутрішніх структур, гарантує студентським організаціям значну свободу дій у визначенні власної моделі управління (Companies Act, 2018, р. 33–34; р. 101).

Звести до мінімуму порушення свобод студентських організацій можна просто: по-перше – дозволити їм використовувати управлінські структури, що доступні іншим некомерційним асоціаціям. По-друге, нав'язування членства кожному окремому студенту, котрий не має права вийти зі складу СО чи відмовитися від членства, є прямим порушенням права студента не долучатися до членів асоціації. Однак за умови швидкого темпу плинності студентів – членів СО – на рівні бакалавра, стягування членських внесків, без сумніву, виправдані, оскільки без стягнення обов'язкових платежів студентські організації були б постійно фінансово незахищеними і неспроможними діяти як механізми студентського самоврядування й колективного представництва.

Для порівняння з нормативно-законодавчим забезпеченням студентського самоврядування України розглянемо закон України «Про вищу освіту». У

ньому йдеться про те, що студентське самоврядування – це право і можливість студентів вирішувати питання навчання і побуту, захисту прав та інтересів студентів, а також брати участь в управлінні ЗВО (Про вищу освіту: Закон України 2014, № 1556-VII § розділ 7 стаття 40 (2018)). Студентське самоврядування необхідне студентству, бо це – практична школа для тих, хто бажає спробувати себе в ролі керівника, адміністратора, лідера. Органи студентського самоврядування – це можливість для реалізації проєктів суспільного значення, що будуть корисними всій студентській громаді. Студентське самоврядування є моделлю місцевого самоуправління, тому його можна розглядати як одну з перших сходинок до громадянського суспільства, як можливість студентського товариства спробувати себе в ролі лідерів та засвоїти вміння й навички, необхідні для цього (Єжова & Васильченко, 2014).

На сучасному етапі розвитку студентського самоврядування в Україні існує низка проблем, що криються, перш за все, у прогалинах нормативно-правової бази функціонування студентського самоврядування. Передусім це стосується відсутності у законі України «Про вищу освіту» (нова редакція) (Про вищу освіту: Закон України 2014, № 1556-VII § розділ 7 стаття 40 (2018)) чіткого механізму створення студентської організації, наявність незрозумілої системи фінансування і стягування членських внесків та їх розподілу, цілковитого нерозуміння студентами користі від участі у студентських самоврядних організаціях, як наслідок, студентське небажання долучатися до участі у студентському самоврядуванні університету. Важливим та необхідним для нашої країни у процесі європейської інтеграції є вивчення досвіду передових країн світу у сфері розвитку студентського самоврядування (Підгаєцька, 2018b).

Студентське самоврядування Канади, навпаки, характеризується високим рівнем студентської вмотивованості, активності, зацікавленості. Слід зазначити, що у відповідних документах, які регулюють діяльність органів студентського самоврядування в канадських ЗВО, є детальна розробка всіх практичних кроків із конкретними завданнями та чітко прописаними процедурами, що забезпечує ефективну діяльність студентського уряду в зазначених напрямках. У Канаді з метою поглибленого усвідомлення студентами суті та завдань їхнього самоврядування створюються сайти, випускаються різноманітні інформаційні матеріали, які роз'яснюють молоді важливість та можливості цього феномену. Сайти канадських університетів дуже широко й доступно описують роботу студентського самоврядування з великою кількістю корисних посилань (Шпаківська, 2013, с. 343).

У канадській провінції Квебек порядок визнання студентських організацій характеризується відносно високим рівнем державної підтримки студентів, а також практично відсутнім втручанням з боку держави у формування й діяльність студентських асоціацій. У порівнянні з іншими канадськими провінціями і територіями, Квебек – це єдина провінція Канади, що має спеціально прийнятий закон стосовно студентських організацій, де прописаний порядок визнання студентських організацій університетом (Makela

& Audette-Chapdelaine, 2013). Закон «Про акредитацію та фінансування студентських асоціацій» (Act Respecting the Accreditation and Financing of Students' Associations, 2018). В Україні немає чинного спеціалізованого закону, що регулює створення, фінансування й діяльність студентських самоврядних організацій, однак багато організаційних вказівок та положень знаходимо у законі України «Про вищу освіту» (Про вищу освіту: Закон України 2014, № 1556-VII § розділ 7 стаття 40 (2018)).

Оскільки Закон «Про акредитацію та фінансування студентських асоціацій» (Act respecting the accreditation and financing of students' associations) провінції Квебек найбільш чітко і точно регламентує процес створення/акредитації та фінансування студентських організацій, вважаємо за доцільне порівняти його, застосувавши метод контент-аналізу (Заболотна, 2014), із Законом України «Про вищу освіту» щодо студентського самоврядування, оскільки останній є базовим серед усіх інших нормативно-правових актів, що регулюють діяльність студентського самоврядного органу.

Отже, перш ніж перейти до порівняння двох законів, зупинімося докладніше на канадському законі про акредитацію та фінансування студентських асоціацій провінції Квебек (Act Respecting the Accreditation and Financing of Students' Associations, 2018), що чітко прописує:

- 1) перелік освітніх установ, що йому підпорядковуються;
- 2) процес отримання акредитації студентською асоціацією чи альянсом студентських асоціацій;
- 3) терміни проведення акредитації (як самого акредитаційного опитування, так і часові обмеження подачі заявок на акредитацію);
- 4) умови, на яких студентська асоціація чи альянс студентських асоціацій мають право отримати акредитацію;
- 5) обов'язки експерта з акредитації;
- 6) порядок внесення поправок у процес акредитації;
- 7) наслідки акредитації;
- 8) процес подання студентською асоціацією чи альянсом студентських асоціацій апеляції та створення апеляційного комітету;
- 9) обмежувальні та різноманітні тимчасові положення;
- 10) зобов'язання освітній установі надавати допомогу студентській асоціації чи альянсу студентських асоціацій у проходженні процесу акредитації (див. дод. В.1).

Порядок визнання студентських асоціацій у Квебеку базується на ідеальному типі СО, що відображено у законі «Про акредитацію у визначенні цілей студентської асоціації»: «головні цілі студентської асоціації представляти студентів, відстоювати їхні інтереси, сприяти покращенню навчальних освітніх методів, надавати студентам послуги і співпрацювати з адміністрацією ЗВО» (Act Res-pecting the Accreditation and Financing of Students' Associations, 2018). Головні цілі канадських студентських організацій практично повністю збігаються із цілями українських студентських самоврядних структур (за винятком активної співпраці з адміністрацією університету) (Підгаєцька,

2018b). Це, зокрема, пояснюється наявністю у Законі України «Про вищу освіту» (Про вищу освіту: Закон України 2014, № 1556-VII § розділ 7 стаття 40 (2018)) пункту про те, що адміністрація ЗВО не має права втручатися у діяльність органів студентського самоврядування. Визначено освітні установи, що підпорядковуються канадському Закону «Про акредитацію та фінансування студентських асоціацій» (Act Respecting the Accreditation and Financing of Students' Associations, 2018) провінції Квебек:

- загальноосвітні професійно-технічні коледжі, а також їх регіональні колегії, створені відповідно до Закону про загальноосвітні професійно-технічні коледжі (the General and Vocational Colleges Act; chapter C-29);

- Квебекський університет, що є мережею навчальних закладів, розташованих у різних містах провінції Квебек, науково-дослідні інститути та вищі школи;

- навчальні заклади, що функціонують на рівні університету, половина витрат на їх утримання сплачується з асигнувань, що фігурують у кошторисі витрат Національної асамблеї Квебеку (the National Assembly);

- навчальні заклади, що функціонують на рівні коледжу, які є акредитованими з метою отримання субсидій відповідно до Закону про приватну освіту (under the Act respecting private education; chapter E-9.1).

Таким чином, канадський Закон «Про акредитацію та фінансування студентських асоціацій» регулює створення та діяльність студентських організацій та альянсів студентських асоціацій лише провінції Квебек. У той час як Закон України «Про вищу освіту» (Про вищу освіту: Закон України 2014, № 1556-VII § розділ 7 стаття 40 (2018)) впорядковує створення та діяльність студентського самоврядування загалом на всій території України, стосуючись органів студентського самоврядування лише ЗВО. Питання студентського самоврядування у професійно-технічних коледжах, ліцеях залишається відкритим та законодавчо не підкріпленим (Підгаєцька, 2018b).

Канадські студентські організації та альянси студентських організацій керуються названим законом («Про акредитацію та фінансування студентських асоціацій» провінції Квебек), законом «Про товариства» (the Companies Act, 2018); статутом асоціації/альянсу, а також їхніми підзаконними нормативно-правовими актами. Українські студентські самоврядні органи керуються законодавством (Законом України «Про вищу освіту»), статутом ЗВО та положеннями про студентське самоврядування відповідного ЗВО (Підгаєцька, 2018b). Очевидно, що у переліку основних законодавчих документів, яким підпорядковуються українські органи студентського самоврядування, на відміну від канадської законодавчої бази, відсутній такий важливий документ, як статут самої студентської організації (Про вищу освіту: Закон України 2014, № 1556-VII § розділ 7 стаття 40 (2018)).

Варто зазначити, що студентські асоціації чи альянси студентських асоціацій Канади діють відповідно до закону «Про товариства» (Companies Act, 2018), що надає їм права юридичної особи. В Україні Закон «Про вищу освіту» (Про вищу освіту: Закон України 2014, № 1556-VII § розділ 7 стаття 40 (2018))

не передбачає чітко визначеного процесу набуття СО права юридичної особи. У ньому лише вказано, що орган СС може бути зареєстрований як громадська організація, проте не вказується сама процедура реєстрації.

Зауважимо, що канадським законом провінції Квебек (Act Respecting the Accreditation and Financing of Students' Associations, 2018) встановлюються чіткі терміни проведення акредитаційного опитування/голосування з метою створення студентської асоціації чи альянсу студентських асоціацій та часові обмеження подачі заявок на акредитацію студентських асоціацій, водночас як в українському законі немає чітких термінів проведення виборів до самоврядних студентських структур. Закон «Про акредитацію та фінансування студентських асоціацій» (Act Respecting the Accreditation and Financing of Students' Associations, 2018) провінції Квебек чітко прописує процедуру отримання акредитації студентською асоціацією чи альянсом та систему фінансування. Міністр освіти провінції призначає із числа державних службовців свого департаменту експертів з акредитації, хто контролює правильність і прозорість виборчого процесу, а вже обрана студентами Рада директорів здійснює разом з експертом з акредитації поточний контроль діяльності студентських організацій чи альянсів (Підгаєцька, 2018b).

Важливо, що освітня установа в Канаді повинна сприяти проведенню будь-якої консультації чи опитування, що є необхідним для отримання акредитації студентською асоціацією чи альянсом студентських асоціацій, а також співпрацювати з експертом з акредитації, котрий призначається міністром освіти провінції. Більше того, освітня установа Квебеку зобов'язана на прохання студентської асоціації чи студентського альянсу допомогти у проведенні поштового опитування, наприклад, допомогти розіслати виборчі бюлетені на електронні скриньки студентів. Після отримання заявки від студентської організації чи альянсу на проведення голосування відповідно до встановлених норм, освітня установа повинна позичити асоціації чи альянсу необхідну суму, щоб покрити витрати на проведення голосування (Підгаєцька, 2018b). Кошторис прописується у конституції студентської асоціації чи альянсу (Act Respecting the Accreditation and Financing of Students' Associations, 2018).

На противагу канадському закону, в українському законі «Про вищу освіту» відсутня чітко прописана інструкція створення студентської організації чи альянсу, а також не вказано, хто повинен контролювати процес створення самоврядних студентських асоціацій чи альянсів, особливо з огляду на те, що адміністрація ЗВО не має права втручатися у діяльність органів студентського самоврядування. В українському законодавстві (Про вищу освіту: Закон України 2014, № 1556-VII § розділ 7 стаття 40 (2018)) не сказано, що навчальна установа повинна проводити будь-які консультації з питань СС, відповідно, немає органу, до якого могли б звернутися студенти, котрі мають намір утворити студентську самоврядну організацію чи альянс. ЗВО в Україні не зобов'язаний допомагати студентам у проведенні голосування до самоврядних органів, тим більше законом не передбачено надання допомоги з витратами,

наприклад, на друк виборчих бюлетенів, канцтоварів тощо. Фінансовою основою студентського самоврядування в Україні є:

1) кошти, визначені вченою радою ЗВО в розмірі не менше як 0,5% відсотка власних надходжень, отриманих ЗВО від основної діяльності (Про вищу освіту: Закон України 2014, № 1556-VII § розділ 7 стаття 40 (2018));

2) членські внески студентів, розмір яких встановлюється вищим органом студентського самоврядування ЗВО. Розмір місячного членського внеску однієї особи не може перевищувати 1% відсотка прожиткового мінімуму, встановленого законом (Про вищу освіту: Закон України 2014, № 1556-VII § розділ 7 стаття 40 (2018)).

Згідно із законом «Про вищу освіту», із числа студентів обирається контрольно-ревізійна комісія для здійснення поточного контролю за станом використання майна та виконання бюджету, тобто студенти повинні самі контролювати процес створення СО та незрозумілим чином стягувати добровільні членські внески, університет у цьому участі не бере. Зрозуміло, що студентське самоврядування в українських ЗВО отримує гарантоване фінансування лише від університету, що ставить під сумнів самодостатність функціонування студентських організацій, нібито не залежних від впливу університету (Підгаєцька, 2018b).

На відміну від України, у Канаді членські внески за участь у самоврядних організаціях є обов'язковими, вони стягуються університетом з кожного окремого студента разом із платою за навчання. Кожен студент зобов'язаний із першого року свого навчання в університеті приєднатися до певної студентської організації на свій вибір. Це є обов'язковою вимогою ЗВО, зокрема Закону «Про вищу освіту» провінції Квебек. Для забезпечення фінансування своєї діяльності акредитована студентська асоціація чи альянс студентських асоціацій (Act Respecting the Accreditation and Financing of Students' Associations, 2018), посилаючись на підзаконний нормативний акт, схвалений більшістю студентів шляхом проведення голосування на спеціальних зборах чи референдумі, може визначити фіксовану плату, що стягується з кожного окремого студента на рахунок організації чи альянсу. У підзаконному нормативному акті повинно вказуватися, чи цей внесок підлягає відшкодуванню, якщо так, то на яких умовах і в яких випадках він відшкодовується (Підгаєцька, 2018b).

У канадській провінції Квебек акредитована студентська асоціація чи студентський альянс, відповідно до закону, регламенту, підзаконного нормативно-правового акту, статуту чи угоди, може самостійно призначати студентів, котрі будуть представниками студентства у різноманітних радах, комітетах чи інших органах навчальної установи (Act Respecting the Accreditation and Financing of Students' Associations, 2018). Термін повноважень та вибір способу проведення голосування також визначається законом «Про акредитацію та фінансування студентських асоціацій». Вищим органом студентського самоврядування є Рада директорів студентської організації чи альянсу студентських організацій (Підгаєцька, 2018b).

Очільники ж студентського самоврядування в Україні не можуть самостійно призначати представників студентства, вони обираються шляхом таємного голосування студентів. На всіх рівнях органи СС є виборними. Їх формування (таємним чи відкритим голосуванням) та термін повноважень визначаються Положенням про студентське самоврядування у відповідному ЗВО. Вищим органом студентського самоврядування є загальні збори (конференція) студентів (курсантів) (Про вищу освіту: Закон України 2014, № 1556-VII § розділ 7 стаття 40 (2018)).

Студентське самоврядування в Україні, як і в Канаді, здійснюється на рівні групи, інституту, відділення, курсу, спеціальності, студентського містечка, гуртожитку, структурних підрозділів ЗВО. Однак в Україні, у порівнянні з Канадою, студентське самоврядування об'єднує всіх студентів ЗВО, незалежно від факультету чи курсу навчання. В освітній установі Канади університетського рівня студенти молодших курсів навчання, студенти-магістранти, докторанти та студенти неперервної освіти є членами різних студентських організацій, об'єднань чи альянсів (Підгаєцька, 2018b).

Основним недоліком Закону «Про акредитацію та фінансування СО» провінції Квебек, на нашу думку, є те, що він забороняє співробітництво та об'єднання з органами СС інших ЗВО, міжнародними чи національними студентськими самоврядними організаціями. У той час як в Україні органи студентського самоврядування можуть співпрацювати з органами СС інших навчальних закладів (навіть з інших країн) та молодіжними організаціями, діяльність яких не має політичного або релігійного характеру. Однак укладання угод, проведення спільних заходів міжнародного рівня має відбуватися за погодженням з адміністрацією ЗВО (Підгаєцька, 2018b).

Головним недоліком українського закону «Про вищу освіту» (Про вищу освіту: Закон України 2014, № 1556-VII § розділ 7 стаття 40 (2018)) є те, що участь студентів у самоврядних організаціях ніяким чином не сприяє їх подальшому працевлаштуванню. Одним із основних завдань студентського самоврядування, прописаних у законі, є сприяння працевлаштуванню випускників ЗВО, однак у законі не вказано, яким чином студенти це можуть реалізувати. Відповідно, студенти не розуміють користі чи потреби долучатися до СС, а отже, у них відсутня самомотивація. В Україні студенти не можуть офіційно працевлаштуватися в організаціях студентського самоврядування чи то отримувати грошові винагороди у вигляді заробітної плати, оскільки посади у самоврядних об'єднаннях не оплачуються. Участь молоді у самоврядних студентських організаціях офіційно не фіксується як перший досвід роботи. Тим часом як у Канаді органи СС надають можливість студентам працевлаштуватися, а також займати посади, що оплачуються. Студенти з офіційним досвідом роботи в канадських самоврядних асоціаціях та рекомендаційними листами від адміністрації університету швидко працевлаштовуються, що, у свою чергу впливає на рейтинг і престиж ЗВО (Підгаєцька, 2018b).

Отже, провінція Квебек – це єдина провінція Канади, що має спеціально прийнятий закон стосовно студентських організацій (Makela & Audette-Chapdelaine, 2013). Хоча Квебек характеризується відносно високим рівнем державної підтримки студентів, а також практично відсутнім втручанням з боку університету та держави у формування й діяльність студентських асоціацій, існують певні обмеження. Ці обмеження стосуються заборони студентським організаціям об'єднуватися та співпрацювати зі студентськими самоврядними об'єднаннями інших ЗВО своєї провінції, не кажучи вже про студентські асоціації національного чи міжнародного рівня. Таким чином, студентські організації провінції Квебек є ізольованими від інших СО чи альянсів СО. В Україні ж, навпаки, студентські організації мають право об'єднуватися та співпрацювати з органами СС інших навчальних закладів України та закордону (Підгаєцька, 2018b).

Закон «Про акредитацію та фінансування студентських асоціацій» провінції Квебек чітко прописує процес проведення акредитації студентських асоціацій, а експерт з акредитації є головною людиною, котра повинна контролювати прозорість проведення голосування та діяльність самої студентської організації чи альянсу. Більше того, навчальна установа зобов'язана допомогти студентам у проведенні виборів чи голосування, провести консультації щодо самої процедури, позичити, у разі потреби, кошти, стягувати зі студентів членські внески і переводити їх на рахунки студентських асоціацій, надавати на прохання акредитованої студентської асоціації чи альянсу усю необхідну інформацію про студентів із зазначенням адреси, фактичного місця проживання, номера телефону, курсу навчання, ідентифікаційного номера тощо. Варто зазначити, що у канадських університетах провінції Квебек, на відміну від українських ЗВО, сума членського внеску не обмежується відсотком від прожиткового мінімуму, а студентські асоціації не отримують ніяких додаткових надходжень із казни університету (Підгаєцька, 2018b).

Вищий орган студентського самоврядування в Україні – загальні збори або (конференція) студентів, котрі обирають контрольно-ревізійну комісію з числа студентів для здійснення поточного контролю за станом використання майна та виконання бюджету органів студентського самоврядування, у Канаді ж цей аспект контролюється експертом з акредитації та адміністрацією університету (Підгаєцька, 2018b).

Отже, основними недоліками українського законодавства щодо СС, у порівнянні з нормативно-правовою базою канадської провінції Квебек вважаємо:

- відсутність контролю та допомоги з боку університету у процесі проведення голосування до студентських самоврядних організацій;
- принцип добровільності щодо створення студентських самоврядних організацій;

- відсутність у законі моделі, яка би допомогла студентам офіційно працевлаштуватися у самоврядних студентських організаціях, займати оплачувані посади, а також здобувати офіційний досвід роботи;
- непрозору систему стягування членських внесків зі студентів (якщо це є добровільною справою);
- фінансову залежність студентського самоврядування від університету;
- те, що в переліку основних законодавчих документів відсутній такий документ, як статут студентської організації, що, на нашу думку, суперечить самій ідеї студентського самоврядування (Підгасцька, 2018b).

3.2. Залучення студентів Канади й України до громадянської активності

За сучасних умов реалізації демократичних принципів, зокрема світового інтеграційного процесу, вітчизняні науковці (І. Василенко (Василенко, 2009), С. Золотухіна, О. Рацул (Золотухіна & Рацул, 2007), О. Кирилович (Кирилович, 2012), О. Кафарська (Кафарська, 2007), О. Лісовець (Лісовець, 2012), В. Плахтєєва (Плахтєєва, 2008), О. Рацул (Рацул, 2005), А. Сігова (Сігова, 2008), А. Терещенко (Tereshchenko, 2010), І. Сопівник (Сопівник, 2006) та ін.) значну увагу приділяють проблемам громадянського суспільства. Побудова демократії в Україні неможлива без виховання активних громадян, які мають соціальну відповідальність. Таким чином, активне залучення студентів до громадянської активності є запорукою успіху і прогресу нашого суспільства, оскільки молодь активніше за старше покоління долучається до політичної діяльності – бере участь у демонстраціях і бойкотуваннях, долучається до волонтерської діяльності (Turcotte, Anthony, Anderson, Hilderman, Loat, Philips et al., 2013). Крім того, громадянська освіта розвиває самосвідомість студентів, критичне мислення, загальнолюдські цінності, такі як: свобода вибору, терпиме ставлення до точки зору інших людей, мирне розв'язання конфліктів, побудова конструктивних відносин. У свою чергу, загальнолюдські цінності відіграють ключову роль у вихованні демократичного громадянина та демократичного суспільства в цілому.

Яскравими прикладами громадянської активності молоді за останні десятиліття стали протести у ході «Помаранчевої революції» (2004) та «Революції гідності» (2014), які розпочалися виступами студентів, в Україні та «Кленова весна» (2012) у Канаді. Ці події підтверджують, що активна громадянська позиція молодої людини формується, коли вона відчуває, що потрібна своїй країні і спроможна у ній щось змінити. Якщо молодь усвідомить, що політичне життя безпосередньо впливає на її майбутнє, рівень громадської залученості може зрости ще більше. Адже активна громадська діяльність студентства допоможе не лише змінити життя своєї країни на краще, а й розвивати кожному у собі лідерські та організаторські якості, самовизначитися, реалізуватися, краще розуміти інших людей та легко знаходити з ними спільну мову, вчить умінню переконувати, долати перешкоди

та спільно розв'язувати проблеми. У результаті студенти з активною громадянською позицією та розвиненими лідерськими якостями швидше працевлаштовуються та знаходять своє місце у житті.

Політичні події у світлі останніх соціальних процесів зумовили необхідність проведення порівняння громадянської активності українських та канадських студентів, вивчення їхнього життєвого досвіду, переконань та ставлення до громадського життя суспільства. Багато досліджень у цій сфері було проведено дослідниками як в Україні, Канаді та у всьому світі, зокрема за допомогою Міжнародної асоціації з оцінки освітніх досягнень (МАООД) (International Association for the Evaluation of Educational Achievement (IEA) у сфері вивченні громадянської освіти. Залучення молоді до громадянської активності у зарубіжних країнах розглядали у своїх працях такі сучасні науковці: К. Брум (Broom, 2016), С. Верфел (Werfel, 2017); Б. Еванс, С. Марсікано, С. Ленартс (Evans, Marsicano & Lennartz, 2019); Ю. Кім, С. Дженг, Б. Джонсон (Kim, Jang & Johnson, 2016); Л. Монелю (Molyneux, 2017); Дж. Нельсон, Д. Левіс, & Р. Лей (Nelson, Lewis & Lei, 2017); С. Саніл, С. Верма (Sunil & Verma, 2018) та ін.

Однак у монографії вперше буде проведено порівняльний аналіз залучення канадських та українських студентів до громадянської активності. На жаль, небагато науковців присвятили свої праці пошуку відповіді на запитання: «Чому деякі студенти є активними у громадському житті, коли інші абсолютно пасивні?». Щоб відповісти на це запитання, ми вирішили провести порівняльне дослідження, схоже до того, що було проведено у 2014 році канадською дослідницею Кетрін Брум (Catherine A. Broom) в університеті Британська Колумбія з метою визначення переконань та громадянської активності молоді, встановлення взаємозв'язків між особистими факторами виховання та оточенням (Broom, 2016). Результати її дослідження були опубліковані у 2016 році у науковому журналі Міжнародних соціальних досліджень (Journal of International Social Studies), а висновки її дослідження ілюструють всю складність взаємозв'язків між громадськими поглядами та діяльністю молоді.

У працях дослідників (Davies & Arthur, 2008; Beaumont, 2010; Gidengil, Blais, Nevitte & Nadeau, 2004; Levinson, 2010) встановлено зв'язки між залученням молоді до громадської діяльності й громадянською активністю, що наводить на думку про стимулювання громадянської активності за допомогою дисципліни «Громадянська освіта» (ГО) (citizenship education). Саме тому значну увагу було зосереджено на динамічній взаємодії між громадянською діяльністю та індивідуальним життєвим досвідом людини, з урахуванням навчальних програм та методів навчання дисципліни «Громадянська освіта» (citizenship education). Громадянська освіта спрямована на розвиток громадянської свідомості, формування переконань, умінь і навичок, а також проведення заходів, що покликані покращити якість життя у громаді (Arthur & Davies, 2008; Banks, 2007; Callan, 1997, Reid, Gill & Sears, 2010; Sears, 2009; Zajda, Holger & Saha, 2009).

Щоб здійснити порівняльний аналіз залучення канадських та українських студентів до громадянської активності, ми сконтактували з авторкою, щоб заручитися її дозволом щодо проведення подібного дослідження в Україні. Кетрін Брум – доктор філософії, доцент педагогічної школи Оканаган університету Британської Колумбії (PhD, Associate Professor, Okanagan School of Education The University of British Columbia), яка також є редактором журналу (Citizenship Education Research Journal, 2019) з досліджень громадянської освіти. Канадська дослідниця висловила глибоке зацікавлення проведенням такого порівняльного дослідження, і це дало підстави нам його провести.

Актуальність проведення емпіричного дослідження в Канаді зумовлена тим, що за останні 20 років канадці стають все менше і менше політично активними, що може бути результатом цілої низки соціальних змін, таких як недостатня зацікавленість політичними справами, відсутність віри в діяльність уряду, послаблення соціальної єдності, збільшення кількості людей, хто не з'являється на вибори, оскільки вони не мають політичних переконань та не цікавляться політикою упродовж усього свого життя (Howe, 2010). З метою дослідження поглядів, переконань та діяльності студентської молоді з точки зору громадянської активності було проведено опитування в університеті Британської Колумбії (БК) у 2014 році, що є продовженням теми попереднього дослідника (Howe, 2010).

Основні питання дослідження:

- Які характерні риси громадянської активності освіченої студентської молоді в умовах плюралістичної демократії?
- Чи впливають види діяльності, якими займаються студенти у свій вільний час, а також їхні погляди щодо важливості політичної та громадянської діяльності молоді на їхню громадянську активність?
- Яким чином громадянська активність пов'язана з індивідуальними особливостями та життєвим досвідом студента?
- Яким чином ставлення студентів до уряду своєї країни та демократії впливає на громадянську активність студентської громади?
- Чи впливає сімейне виховання на активну громадянську позицію студентів?
- Які рекомендації освітянам можна надати відповідно до висновків дослідження?

Методологія. У 2018 році на базі Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини ми провели аналогічне дослідження до канадського, для того щоб порівняти результати з вивчення громадянської активності студентів в Україні та Канаді. Оскільки дослідження має порівняльний характер, то для забезпечення його актуальності ми відібрали однакову кількість українських учасників у категоріях, визначених канадською дослідницею (докладніше див. табл. 3.1). З цією метою нами було проведено анкетування зі студентами різних факультетів та курсів тієї ж вікової категорії (19–28 років) і в тій самій кількості, як і в університеті Британської Колумбії

(42 студенти). Студентам запропонували анонімно заповнити анкети, питання яких стосувалися як внутрішніх (особистісні переконання та ставлення), так і зовнішніх (життєвий досвід, виховання у сім'ї та школі, культурна належність) чинників, що, на думку дослідника, впливають на громадянську позицію. Згідно з теорією Овертона (Overton, 2010) про «позитивний розвиток молоді» (Positive Youth Development Theory), на формування громадянської позиції та поведінки впливають як внутрішні, так і зовнішні фактори, що взаємодіють.

Учасників опитування попросили надати загальну інформацію про себе (вік/стать/расова та класова належність), а також зазначити, скільки вільного часу вони витрачають на своє залучення до громадського життя і яким чином це відбувається. І українські, і канадські студенти заповнювали паперову форму анкети, що містила відкриті та закриті питання множинного вибору. Відкриті питання були поставлені реципієнтам з метою виявлення їхніх поглядів на політичну ситуацію у своїй країні та ставлення до уряду, з'ясувати їхнє уявлення про ідеальний уряд та оцінити рівень своєї політичної та громадської активності.

Таблиця 3.1

Учасники опитування

Учасники	Канадські студенти		Українські студенти	
	Чоловіки	Жінки	Чоловіки	Жінки
Чисельність	18 (43%)	24 (57%)	5 (11%)	37 (89%)

Отже, як і в канадському дослідженні, в Україні серед опитаних студентів було більше дівчат, які відносять себе до середнього класу. Проте у порівнянні з канадським дослідженням, де у співвідношенні кількості чоловіків і жінок були невеликі розбіжності (чол. 43%, жін. 57%), в українському ЗВО наявна значна гендерна різниця (чол. 11%, жін. 89%). Привертає увагу разюча відмінність у кількості опитаних дівчат та хлопців (див. табл. 3.1).

Той факт, що у педагогічних університетах України переважають студенти жіночої статі, на нашу думку, пояснюється тим, що чоловіки вважають професію вчителя не престижною та не перспективною. Також причину такої невідповідності між кількістю хлопців та дівчат в українському закладі вищої освіти та канадському університеті вбачаємо у тому, що український ЗВО є однопрофільним, а канадський університет є багатoproфільним закладом. Однак це питання потребує окремого вивчення.

Базові характеристики громадянського виховання були розглянуті з позицій вивчення шкільного предмету «Громадянська освіта», наявності політично активних членів сім'ї, досвіду політичної та релігійної діяльності (див. табл. 3.2.).

Таблиця 3.2

Базові характеристики громадянського виховання

Означені питання дослідження	Канадські учасники опитування			Українські учасники опитування		
	Так	Ні	Не пам'ятаю	Так	Ні	Не пам'ятаю
Студенти, котрі вивчали у школі предмет «Громадянська освіта» та вважають його вивчення корисним для себе	28 (67%)	9 (21%)	5 (12%)	-	-	-
Студенти, котрі мають особистий досвід політичної діяльності	11 (26%)	27 (64%)	4 (10%)	10 (24%)	26 (63%)	6 (13%)
Студенти, члени сім'ї котрих є політично активними	21 (50%)	16 (38%)	5 (12%)	30 (71%)	7 (16%)	5 (13%)
Причетність до релігійної діяльності	Часто	Інколи	Ніколи	Часто	Інколи	Ніколи
	9 (21%)	12 (29%)	21 (50%)	5 (13%)	28 (66%)	9 (21%)

Крім того, анкета містила закриті питання про те, як студенти проводять свій вільний час: проведення часу з друзями, перебування у соціальних мережах, захоплення поп-культурою, патріотична та політична діяльність (див. табл. 3.3). Відповіді на такі запитання допоможуть з'ясувати, чи є зв'язки між громадянською активністю студентів та тим, як молодь проводить свій вільний час.

Таблиця 3.3

Види діяльності студентів-учасників опитування у вільний від навчання час

Позиції	Канадські опитані	Українські опитані
Проведення часу з друзями	19%	21%
Перебування у соціальних мережах	18%	21%
Захоплення поп-культурою	12%	18%
Патріотична діяльність	4%	2%
Політична діяльність	1%	4%

У рамках досліджуваної проблеми особливої уваги заслуговують погляди студентів, що мотивують або демотивують їхню активну громадянську позицію. Таким чином, деякі питання з опитувальника стосувалися ставлення студентів до уряду своєї країни, демократії, важливості долучення до політичної та громадської діяльності студентської молоді. На кожне з питань

давали три варіанти відповідей: важливо/підтримую/позитивне; нейтральне/мені байдуже; не важливо/не підтримую/негативне (див. табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Погляди та ставлення студентів

Позиції	Канадські реципієнти			Українські реципієнти		
	підтримую/ важливо/ позитивне	нейтральне/ мені байдуже	не важливо/ не підтримую/ негативне	підтримую/ важливо/ позитивне	нейтральне/ мені байдуже	не важливо/ не підтримую/ негативне
Чи важливо студентам долучатися до політичної/громадської діяльності?	37 (88%)	3 (7%)	2 (4%)	32 (76%)	10 (24%)	-
Чи підтримуєте ви демократію?	25 (59%)	14 (34%)	3 (7%)	23 (55%)	14 (34%)	5 (11%)
Яке ваше ставлення до правлячого уряду?	21 (50%)	15 (35%)	6 (15%)	2 (5%)	18 (42%)	22 (53%)

Усі вищезазначені позиції (базові характеристики громадянського виховання (див. табл. 3.2), види діяльності студентів у вільний час (див. табл. 3.3) та їх погляди та ставлення (див. табл. 3.4) впливають на рівень залучення молоді до громадської діяльності (див. табл. 3.5).

Таблиця 3.5

Наявний досвід громадської діяльності студентів

Питання	Канадські реципієнти			Українські реципієнти		
	часто	інколи	дуже рідко	часто	інколи	дуже рідко
Як часто ви долучаєтеся до громадської діяльності?	4 (10%)	18 (43%)	20 (47%)	8 (19%)	23 (55%)	11 (26%)

Окрім питань про частотність долучення до громадської діяльності, в анкеті помістили питання множинного вибору для уточнення видів громадської діяльності, зокрема: волонтерство, участь у голосуванні, слідкування за перебігом новин, бойкотування, протести, обговорення політики у соціальних мережах (див. табл. 3.6).

Таблиця 3.6

Види громадянської активності студентів

Види громадської діяльності	Канадські реципієнти	Українські реципієнти
Волонтерство	34%	18%
Участь у голосуванні	31%	35%
Слідкування за перебігом новин/	10%	31%

обізнаність у політичному житті		
Бойкотування	9%	-
Обговорення політики у соціальних мережах	6%	10%
Протести	3%	2%

Результати дослідження. У нашому дослідженні, як і в канадському, не було доведено взаємозв'язку між віком, статтю, віросповіданням та громадянською активністю студентів, чого не можна сказати стосовно впливу вивчення шкільної дисципліни «Громадянська освіта», адже 67% опитаних канадських студентів вважають здобуті з неї знання корисними для себе.

Оскільки в Україні предмет «Громадянська освіта» для учнів 10 класів був затверджений наказом Міністерства освіти і науки України № 1407 від 23.10.2017, усі студенти з числа опитаних на час навчання у школі таку дисципліну не вивчали (Про надання грифу МОН, 2017).

З метою дослідження питання громадянської активності, канадські дослідники беруть до уваги вивчення шкільної дисципліни «Громадянська освіта» (citizenship education), що насправді лише частково торкається питання громадянства, громадян чи громадянського виховання. В анкетуванні, проведеному канадською дослідницею (Broom, 2016), 67% опитуваних зазначили, що у старших класах вони вивчали предмет «Громадянська освіта», але лише половина опитуваних вважають ці знання корисними для себе. Решта студентів взагалі не пам'ятають такого предмета і тому не дали відповіді на це питання. З числа студентів, котрі вивчали названий шкільний предмет і вважали його вивчення корисним, 18% зазначили, що хотіли б навчитися більше з цієї дисципліни, наприклад, дізнатися більш детально про процедуру голосування та процес проведення виборів. Ось цитати уривків студентських вражень після вивчення шкільної дисципліни «Громадянська освіта»: «заняття проводилися нецікаво, було нудно»; «дисципліна є важливою для вивчення, але подача матеріалу погана»; «нічого не запам'яталося»; «нудна дисципліна, вивчення якої не давало задоволення».

З відповідей канадських студентів можна робити висновок, що вивчення шкільної дисципліни «Громадянська освіта» давалося їм не легко, оскільки основний матеріал зосереджувався на з'ясуванні урядових структур та процесів – ролі парламенту, сенату, процесу затвердження законопроектів, але нічого не розповідалося про те, яким чином громадяни можуть брати активну участь у житті суспільства, як навчитися критично мислити, голосувати.

На рисунку рис. 3.1 видно, що переважна більшість студентів Канади (64%) та України (63%) не мала значного життєвого досвіду, пов'язаного з політичними чи державними справами, а ті студенти, що мали досвід розв'язання означених проблем разом із членами парламенту, політиками, високопосадовцями, описували його не лише як позитивний. Крім того, більша частина опитуваних канадських (50%) та українських студентів (71%) зазначила, що вони виростили у сім'ях, що були так чи інакше політично активними (брали участь у голосуванні, обговорювали політику, відвідували політичні заходи). За результатами порівняльного дослідження, молодь

розглядає політичну та громадську активність крізь призму волонтерства, участі у голосуванні, слідкування за перебігом політичних новин, участі у бойкотах та масових протестах.

Рис. 3.1. Наявність у студентів особистого досвіду політичної діяльності

Слід відзначити, що канадські та українські студенти, котрі беруть участь у голосуванні, вважають себе громадсько-активними членами суспільства. Це вказує на те, що молодь вважає участь у голосуванні значущим проявом громадянської активності. Саме тому переважна більшість студентів назвала своїх батьків громадсько-активними, позаяк вони ходять на вибори.

Рис. 3.2. Залучення членів родини студентів до політичної діяльності

Як показало опитування, проведене в Україні та Канаді (див. рис. 3.2), члени українських сімей активніше долучаються до політичної діяльності (71%) у порівнянні з канадськими сім'ями (50%). Однак цей фактор суттєво не вплинув на бажання студентів особисто долучитися до студентської політичної діяльності. У канадському дослідженні лише на 5% підтвердилася теорія про те, що діти політично активних батьків будуть теж проявляти свою громадянську активність. У нашому дослідженні ця теорія знайшла підтвердження у 13% випадків.

Деякі студенти канадського університету пов'язують громадянську активність батьків із своєю власною: «У демократичній державі люди приходять на вибори, обирають і у такий спосіб долучаються до громадського життя»; «Ми голосували, голосуємо і відвідуємо політичні заходи»; «Мене так виховали, я розумію важливість голосування і вірю, що кожен повинен віддати свій голос. Ми повинні вважати за честь виконати цей обов'язок»; «Ми обговорюємо політику, ходимо на вибори, голосуємо, цікавимося політичними новинами. Однак не вважаємо за потрібне для кожного ходити на мітинги чи писати скарги високопосадовцям».

Наявність життєвого досвіду особистої причетності студентів до політичної діяльності в Україні та Канаді має низькі показники, відповідно 24 % і 26 %, оскільки більшість із них ніколи не долучалися до політичної діяльності у своїй країні (див. рис. 3.1). Такий малий відсоток залучення до політичної діяльності канадські та українські студенти пояснюють такими причинами, як: незацікавленість політичним життям, сприйняття політики як того, що їх не стосується, брак часу, більш важливі життєві пріоритети, відчуття зневіри у власних силах, безсилість. Ось деякі цитати із канадського опитування студентів у 2014 році: «Молоді люди ще не готові займатися політикою», «Я не долучаюся до політичної діяльності, оскільки мені це не цікаво», «Я не вірю що моя причетність може щось змінити».

Проте 88 % канадських студентів і 76 % українських студентів визнають політичну діяльність важливим заняттям кожного свідомого громадянина, тобто на практиці студенти суперечать самі собі і своїм переконанням. Ось деякі цитати з відповідей канадських студентів щодо важливості залучення молоді до політичної діяльності: «Це наш уряд, тому ми повинні керувати ним, наш голос не буде почутим, допоки ми самі не будемо долучатися – брати участь у голосуваннях, протестах, волонтерській діяльності. Нас не почують, допоки ми самі про себе не нагадаємо!»; «Уряд добре працює у тому випадку, коли самі громадяни ще можуть змінити хід розвитку політики».

Переконання українських студентів щодо громадянської активності молоді повністю збігаються з поглядами канадських студентів, оскільки на їхню думку бути громадсько-активним означає: брати участь у голосуванні, різноманітних акціях, протестах і мітингах; займатися волонтерською діяльністю (допомагати дітям із дитячих будинків, безпритульним тваринам тощо); бути членом громадського об'єднання (організація юних Жмеринчан); відвідувати засідання сесій міської ради, заняття у школах молодого лідера тощо.

На практиці така незацікавленість студентів обох країн політичними справами, на нашу думку, впливає й на низький відсоток залучення студентів до громадської діяльності – лише 10 % канадських і 19 % українських студентів є активними громадянами. Переважна більшість студентів лише інколи активні (43% канадців; 55% українців) та решта (47% канадців; 26% українців) лише зрідка долучаються до громадських заходів. Найпопулярніші серед студентів види громадянської діяльності зазначено у рис. 3.3.

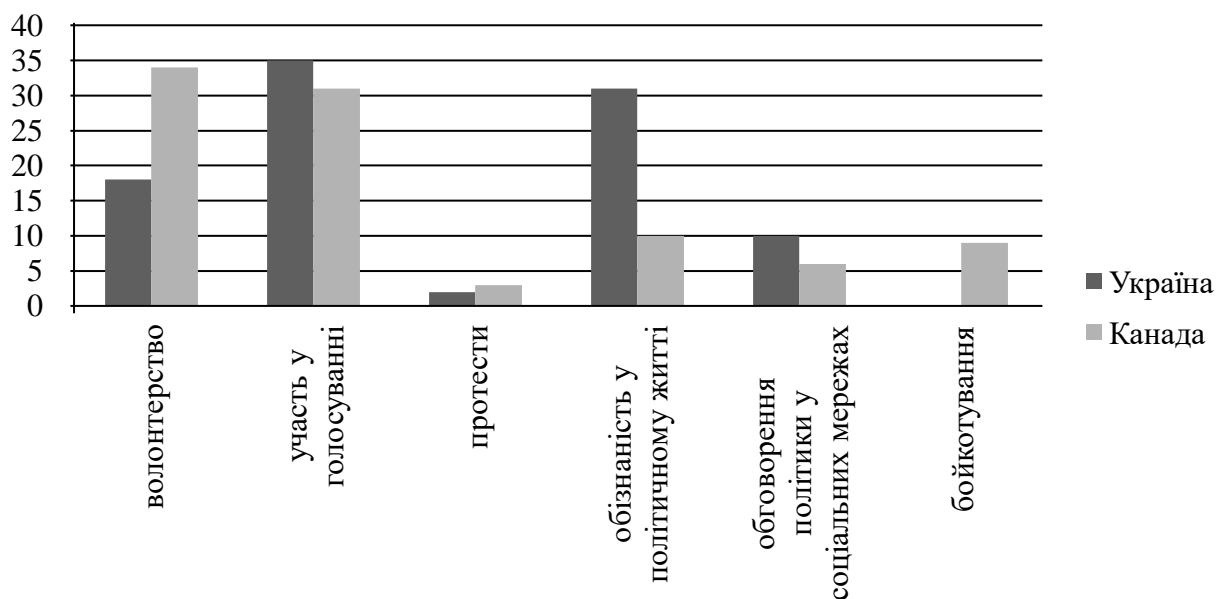

Рис. 3.3. Залучення канадських та українських студентів до громадянської діяльності

Як бачимо з рисунка 3.3, українські студенти, у порівнянні з канадськими, активніше беруть участь у голосуванні (35% українців; 31% канадців), є більш обізнаними у політичному житті країни (31% укр.; 10% кан.) та люблять обговорювати політику у соціальних мережах (10% укр.; 6% кан.). У той час як канадські студенти, більше ніж українська молодь, займаються волонтерством (34% кан.; 18% укр.), беруть участь у бойкотах (9% кан.; 0% укр.), протестах (3% кан.; 2% укр.), тобто вони більше діють, ніж обговорюють. Серед українських студентів лише 2% є членами політичних партій, та 2% молоді є членами громадського об'єднання. З цього можна дійти висновку, що хоча канадські студенти менше слідкують за політичними подіями країни та не так активно обговорюють політику у соціальних мережах, та вони більше сконцентровані на практичному розв'язанні проблем.

Такий низький відсоток залучення до громадської діяльності українські студенти пояснюють наявністю інших пріоритетів та інтересів, браком часу та досвіду, зневірою у зміни на краще. Ось деякі цитати відповідей студентів українського ЗВО: «У нашій країні брати участь у громадській діяльності складно, невигідно, а іноді небезпечно»; «Не було нагоди долучитися»; «Занадто молоді/недосвідчені»; «Не вірю у зміни на краще»; «Мені це не цікаво»; «Не вважаю за необхідне»; «Займаюсь громадською діяльністю в університеті, якщо є у цьому потреба»; «Зрідка беру участь у різних акціях та протестах»; «Занадто молода, щоб брати участь у громадській діяльності»; «Не запрошують долучатися»; «Недостатньо часу та власних ресурсів (грошей зокрема)».

Тобто студенти в Україні не вірять у те, що їхня громадська активність може щось змінити в країні, вони не бачать у цьому користі не лише для суспільства, а й для себе. Деякі ж просто не знають, яким чином це зробити, або ж чекають особисте запрошення, щоб доєднатися, а молоді роки та свою

недосвідченість розглядають як недолік, що заважає їм творити краще майбутнє і бути агентами змін. Та все ж 19 % студентських відповідей виявились абсолютно протилежними у порівнянні з попередніми: «Беру участь у голосуванні, надаю тимчасовий притулок для тварин та шукаю їм власників»; «Відвідувала школу молодіжного лідера»; «Я – лідер, тому що вірю у зміни на краще й починаю працювати у політичній сфері»; «Відвідную сесії міської ради»; «Активно займаюся волонтерством, адже люблю тварин і намагаюся їм допомогти».

За даними українського опитування, 50 % студентів ЗВО мають негативне ставлення до уряду, 45 % – нейтральне ставлення і лише 5 % студентів позитивно ставляться до очільників своєї країни (див. табл. 3.4). У Канаді ж, навпаки, 50 % студентів позитивно ставляться до влади і 50 % студентів – нейтрально. Таким чином спільним для обох країн є велика частина студентів, котрі мають нейтральне ставлення до політичної ситуації у своїй країні та уряду (45% і 50%).

Заслугує уваги й ставлення українських та канадських студентів до демократії – у 55 % канадських та 50 % українських студентів воно позитивне. 41% студентів в Канаді й 37 % студентів в Україні мають нейтральне або байдуже ставлення до демократичного устрою держави (див. табл. 3.4). Слід зазначити, що в Україні 8 % опитаних студентів відзначили негативне ставлення до демократії, аргументуючи це тим, що демократичний устрій теж не є ідеальним, для прикладу наведемо деякі із студентських цитат: «Є ще над чим працювати», «Демократія – це утопія, вона існує тільки на папері», «Як сказав Вінстон Черчилль, демократія – найгірша форма правління, але кращої людство ще не придумало». У той час як у канадському університеті серед опитаних не знайшлося жодного студента, котрий би негативно ставився до демократичного устрою.

Хоча половина (50%) опитаних українського ЗВО негативно ставиться до свого уряду, але все ж схвалюють демократичний устрій у країні (50%). Тобто молодь в Україні високо цінує демократію, проте не бажає активно долучатися до громадської чи політичної діяльності, хоча розуміє її важливість.

На питання анкети «Чи важливо долучатися до громадської діяльності» 76 % студентів українського університету дали ствердну відповідь, а 24 % зазначили своє нейтральне ставлення. Ось деякі уривки зі студентських відповідей: «Важливо не тільки жалітися на політичний лад у країні, але й щось робити для покращення ситуації»; «Займатися громадською діяльністю важливо для кожного, адже якщо ми цього не робитимемо, то яка держава у нас буде?»; «У зміни на краще вірю і вважаю за необхідне долучатися до громадської діяльності в міру своїх можливостей, адже доля нашої держави – у наших руках»; «Зміни у країні потрібно починати з себе»; «Легко говорити – важко діяти»; «Люди самі будують своє щастя»; «Усе залежить від людини – можливо хтось жити не може без громадської чи політичної діяльності, а хтось не бачить у цьому сенсу»; «Громадяни – одна родина, ми повинні допомагати тим, хто цього потребує, адже колись допомога потрібна буде і нам»; «Наша

громадянська позиція визначає наше майбутнє і майбутнє нашої держави»; «Якщо ми сидітимемо, склавши руки, життя у нашій країні не зможе налагодитися»; «Якби громадська діяльність щось вирішувала, то мені це було б важливо, а так не цікаво». Коли ж студентів Канади попросити змалювати ідеальний, на їхню думку, уряд, багато молодих людей навели приклади основних елементів та принципів демократії, серед яких – справедливість, рівність, чесність, народне представництво, урахування думки народу. Переважна більшість респондентів канадського університету позитивно відгукується про канадський уряд та демократичні процеси в країні: «Люди повинні піклуватися про свою країну, а посадові особи повинні отримувати невелику заробітну плату, щоб лише дійсно ідейні люди йшли до влади і займалися політичними справами»; «Для того щоб приймати правильні рішення, нам при владі потрібні відповідальні люди, що зацікавлені у розвитку своєї країни»; «Люди повинні бути освіченими та обізнаними, особливо у справах, що стосуються влади та уряду».

Погляди українського та канадського студентства на основні риси ідеального уряду повністю збігаються (справедливість, чесність, компетентність, відповідальність, патріотизм). Єдиною відмінністю є те, що з висловлювань українських студентів зрозуміло стає їхня безнадія, зневіра до влади. Ось деякі цитати відповідей студентів українського ЗВО: «Усе у нашій країні залежить від уряду, але ідеального уряду ніколи не буде»; «Ідеалізація призводить лише до розчарування... У нашій країні треба реформувати все, і для того, щоб ми побачили зміни, повинно пройти багато часу»; «Мало у це вірю, люди у нашій країні пасивні, і тому ми маємо такий уряд, що відповідає рівню розвитку нашої культури і ментальності», «Треба, щоб уряд вчасно виконував обіцянки».

Та найбільше українські студенти мріють про некорумпований уряд, який дбав би про своїх громадян: «уряд, що працює, аби покращити життя всіх верст суспільства у країні»; «ідеальний уряд повинен робити кращим життя людей, а не своє»; «некорумпованим, хоча так, звісно, не буває...»; «має підтримувати інтереси громадян, працювати над покращенням економічного розвитку держави»; «діяти в інтересах країни і на її благо»; «повинен створювати найкращі умови для життя своїх громадян»; «піклуватися про свій народ»; «покращувати усіма можливими шляхами життя народу»; «повинен, у першу чергу, враховувати інтереси та потреби народу, а не свої»; «перейматися про громадян своєї країни, їхню безпеку та благополуччя, а не лише про свої кишені»; «готовий на все заради своєї країни»; «живе не заради власної вигоди, а робить щось корисне для суспільства». Також студенти України мріють про компетентних очільників своєї держави: «вони повинні знати історію і не повторювати помилок».

Однак, незважаючи на таку зневіру до уряду, 66 % українських студентів вірять, що студентство може змінити життя своєї країни на краще: «Звісно можуть, адже ми – майбутнє країни»; «Звісно можуть, адже це покоління з новими пріоритетами, думками, ідеями»; «Студенти – майбутнє нації, вони

несуть нові ідеї, що допоможуть змінити країну на краще»; «Так, адже ми – молоде покоління із сучасними поглядами, і лише зібравшись разом, ми можемо змінити життя нашої країни на краще»; «Звісно можуть, адже студенти є повноправними членами суспільства»; «За молоддю майбутнє! Слід тримати руку на пульсі завжди і не допускати обману, маніпуляцій, принижень».

18 % студентів українського ЗВО гадають, що студентам не під силу змінити країну: «Ні, адже студенти не мають жодних важелів влади»; «Гадаю, що ні – цього не достатньо»; «Ні, адже ми нічого не вирішуємо». 16 % українських студентів не впевнені у цьому, вагаються, або ставлять певні умови, за яких це можливо: «Якщо не тільки молодь відстоюватиме свої права, але і старше покоління»; «Можуть, якщо будуть займатися волонтерством або братимуть участь у голосуванні»; «Кожен може спробувати щось змінити, але лише за підтримки посадових осіб можливий хороший результат»; «В ідеалі – так, але на практиці суспільством керують олігархічні структури»; «За умови підтримки молоді з боку держави»; «Звісно, студенти можуть змінювати життя своєї країни, але якщо вони дійсно розуміються у тому, що вони роблять»; «Досить спірне питання».

З усього вищесказаного можна зробити висновок, що українські студенти прагнуть жити у демократичному суспільстві, проте не можуть і не хочуть його будувати, адже не бачать взаємозв'язку між демократією та громадською ініціативою. Демократія – це влада народу, вона передбачає якнайширше залучення всіх громадян до прийняття державних рішень. Отже, відсутність у студентів особистого досвіду політичної діяльності пояснюємо тим, що практично половина студентів як України, так і Канади мають нейтральне або байдуже ставлення до уряду своєї країни та системи правління в цілому, а також не вірять у зміни на краще.

Низькі показники залучення студентів до політичної та громадської діяльності, на нашу думку, пов'язані ще й із тим, як студенти проводять свій вільний час. До видів діяльності, якими займається студентська молодь у свій вільний час, канадська дослідниця відносить: проведення часу з друзями, перебування у соціальних мережах, захоплення поп-культурою. Як показало порівняльне дослідження, мало хто з числа студентства у свій вільний час долучається до політичної чи патріотичної діяльності.

Як видно з табл. 3.3 та рис. 2.4, переважна більшість українських (21%) та канадських студентів (19%) проводить вільний час із друзями та у соціальних мережах (21% українців), (18% канадців), а також захоплюються поп-культурою (18% українців), (12% канадців). Найменше студенти хочуть витратити свій вільний від навчання час на політичну – 4 % українців, 1 % канадців та патріотичну діяльність 2 % українців, 4 % канадців. Тобто українські студенти більше за канадських однолітків проводять вільний час із друзями, перебувають у соціальних мережах, а також більше обговорюють політичну ситуацію в країні. Канадські студенти ж, у свою чергу, більше за українських студентів займаються у свій вільний час патріотичною діяльністю.

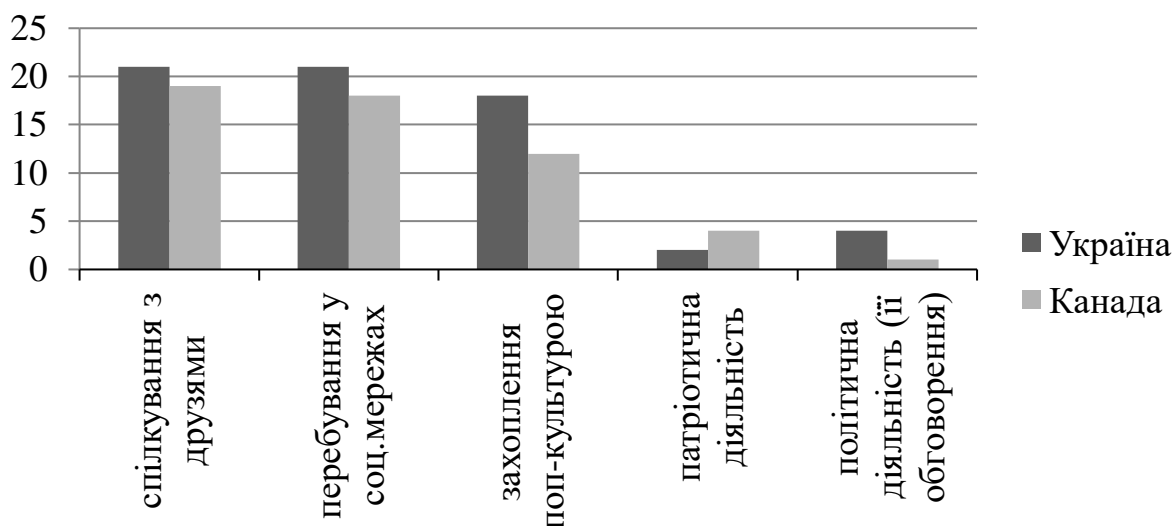

Рис. 3.4. Види діяльності студентів України та Канади у вільний час

Отже, у нашому порівняльному дослідженні було розглянуто вплив внутрішніх та зовнішніх чинників на громадську активність студентів.

У дослідженнях, проведених у Канаді та Україні, не вдалося встановити взаємозв'язку між типом темпераменту, належністю до певної статі з проявами громадської активності. У деяких дослідженнях були встановлені взаємозв'язки між типом темпераменту особистості, особистими рисами та формами проявів громадської активності, тому не дивно, що все більше зростає інтерес науковців до дослідження цього питання (Dinesen, Norgaard & Klemmensen, 2014). Проте у дослідженні Кетрін Брум, як і в нашому дослідженні, не вдалося встановити будь-яких підтверджень висунутій теорії, тому це питання потребує подальшого вивчення.

Переконання, мотивація, результативність та освіта, перш за все, стосуються ставлення студентів до уряду та демократії, впливають на громадське залучення студентів, навіть більше, ніж вивчення у школі дисципліни «громадянська освіта». У цілому студенти Канади висловили позитивне ставлення до уряду, демократії та громадської діяльності. Студенти вірять у те, що залучення до громадської діяльності лише сприятиме розвитку демократії у країні.

На нашу думку, те, що канадські студенти більше, ніж українські, беруть участь у демонстраціях, мітингах, пояснюється їхньою довірою до уряду, що на момент опитування відповідала показнику 50 %. А зневіра українських студентів пояснює їхню бездіяльність та безініціативність у політичному житті країни. Адже якщо студент не вірить у свої сили, зневірився в уряді своєї держави, не бачить для себе корисних перспектив, а результати його громадської діяльності малопомітні, нікому не потрібні та не цікаві – про активну громадянську позицію молоді ватро лише мріяти. Адже студент, у першу чергу, зорієнтований на результативну діяльність, що стане йому у нагоді в майбутньому, допоможе краще і швидше працевлаштуватись та побудувати кар'єру.

Тому й не дивно, що низьку громадську активність молодь пояснює наявністю інших пріоритетів, необхідністю влаштувати своє життя, зайнятістю навчальним процесом. На думку Кетрін Брум (Broom, 2016), якщо допомогти студентам зрозуміти, яким чином політика впливає на їхнє життя, можна було б збільшити відсоток залучення молоді до громадської та політичної активності. Отже, переконання студентів мають безпосередній та першочерговий вплив на їх активне громадське залучення та мотивацію.

До зовнішніх факторів залучення студентів до громадянської активності віднесено: сімейне виховання і наявність життєвого досвіду, пов'язаного із громадськими чи державними справами. Канадською дослідницею було встановлено взаємозв'язок між сімейним вихованням та долученням особистості до громадської діяльності. Тобто молодь, батьки яких є політично активними громадянами, швидше за все будуть теж проявляти громадянську активність. У канадському дослідженні лише на 5 % підтвердилася ця теорія, у нашому дослідженні теорія підтвердилася у 13 % випадків. Пов'язуємо це з тим, що сім'ї українських студентів, у порівнянні з канадськими родинами, є більш політично активними – 71 % та 50 % відповідно (див. табл. 3.2).

Кетрін Брум у своєму дослідженні виявила, що сімейне виховання безпосередньо впливає на формування цінностей та ставлень до суспільного життя країни в цілому, і, на відміну від вивчення шкільної дисципліни «Громадянська освіта» (citizenship education), більше позначається на громадянській активності молоді. Проте немало студентів вважає шкільний курс громадянської освіти нудним та недостатньо інформативним. Варто зазначити, що у канадському дослідженні, на відміну від українського дослідження, підтвердився взаємозв'язок між релігійними переконаннями та волонтерською діяльністю. Як з'ясувала канадська дослідниця, залучення до релігійної діяльності не залежить від культурної чи етнічної належності.

Наявність життєвого досвіду, пов'язаного із громадськими чи державними справами, лише сприяє кращому розумінню потреб своєї громади, розвитку громадянської активності. Адже досвід – найкращий учитель, що впливає на переконання та структуру мислення (Bruner 1997; Dewey, 1916). У нашому порівняльному дослідженні підтвердилася теорія про те, що наявність особистого досвіду громадської діяльності лише сприятиме громадянській активності громадянина, однак за умови, що отриманий досвід є позитивним.

Робимо висновок, що спільними для студентів обох країн є:

- низький рівень залучення студентів до політичної діяльності (лише 10 % канадських і 19 % українських студентів є активними громадянами), що пов'язано із внутрішнім фактором – переконаннями (стосовно уряду, демократії) та зовнішнім фактором – впливом сімейного виховання;
- те, що значна частина студентів, має нейтральне ставлення до політичної ситуації у своїй країні та уряду (45% і 50%). Відсутність у студентів особистого досвіду політичної діяльності пов'язуємо з тим, що практично половина студентів як України, так і Канади мають нейтральне або байдуже ставлення до уряду своєї країни і до системи правління в цілому, а також не

вірять у зміни на краще. Незацікавленість студентів політичними справами в обох країнах або ж їх нейтральне ставлення, на нашу думку, теж впливає й на низький відсоток залучення студентів до громадської та політичної діяльності;

- однакові погляди на демократію – 55 % канадських та 50 % українських студентів позитивно ставляться до демократії, хоча 41 % студентів у Канаді й 37 % студентів в Україні мають нейтральне або байдуже ставлення до демократичного устрою держави. Тобто університетська молодь як Канади, так і України високо цінує демократію, але є обмеженою у своїй громадській діяльності, не бажає активно долучатися до політичної діяльності, хоча 88% канадських і 76 % українських студентів розуміє її важливість. Інакше кажучи, українські та канадські студенти прагнуть жити у демократичному суспільстві, проте на практиці не хочуть його будувати, оскільки не бачать взаємозв'язку між демократією та громадсько-політичною діяльністю молоді;

- погляди українського та канадського студентства на основні риси ідеального уряду – справедливість, чесність, компетентність, відповідальність, патріотизм.

Відмінним для студентів обох країн є:

- ставлення студентів до уряду країни. За даними українського опитування 50 % студентів ЗВО мають негативне ставлення до уряду, 45 % нейтральне ставлення і лише 5 % студентів позитивно ставляться до очільників своєї країни. В той час як у Канаді навпаки 50 % студентів позитивно відносяться до влади і 50 % студентів нейтрально.

- українські студенти, у порівнянні з канадськими студентами активніше беруть участь у голосуванні (35 % українців; 31 % канадців), є більш обізнаними у політичному житті країни (31 % українців; 10 % канадців) та полюбляють обговорювати політику у соціальних мережах (10 % українців; 6 % канадців). Канадські студенти більше ніж українська молодь займаються волонтерством (34 % канадців; 18 % українців), беруть участь у бойкотах (9 % канадців; 0% українців), протестах (3 % канадців; 2 % українців), тобто вони більше діють ніж обговорюють. Безініціативність українських студентів, пасивність щодо їх участі у протестах, бойкотах та мітингах пояснюється їх зневірою до уряду, байдужим ставленням до політичної ситуації в країні, відсутністю підтримки чинної влади.

- в українському ЗВО виявлено значну гендерну різницю серед студентів (чол. 11 %, жін. 89 %) у порівнянні з канадським ЗВО – (чол. 43 %, жін. 57 %).

Встановлено, що життєвий досвід студентів, включаючи виховання у школі та сім'ї, впливає на формування їхніх переконань та поглядів стосовно громадської та політичної діяльності. Як показало анкетування студентської молоді в університеті БК та українському ЗВО, переважна більшість студентів лише час від часу проявляє свою громадянську активність у найбільш традиційних її проявах, таких як участь у голосуванні, благодійній діяльності. Загалом молодь цінує засади демократії і гадає, що всі громадяни повинні активно долучатися до демократичних процесів у країні.

3.3. Роль студентського самоврядування в управлінні ЗВО у Канаді й Україні

Реформування вищої освіти в канадських університетах почалось відносно недавно, саме тоді, коли університети почали ставитися до студентів як до учасників академічного управління ЗВО. На той час університети переживали кризу – «падіння авторитету» членів професорсько-викладацького складу (McGrath, 1970, р. 31), що, у свою чергу, призвело до вивчення дослідниками системи урядових структур та керівних процесів, що відбуваються в канадських вищих навчальних закладах. Покладаючись на результати проведеного дослідження, науковці розробили рекомендації щодо реструктуризації управління навчальним процесом, що передбачали активізацію участі студентства не лише в роботі вченої ради університету (сенату), а й у багатьох інших видах навчальної діяльності шляхом проведення виборів. Ці рекомендації допомогли підняти рівень освітнього сектору та урізноманітнити способи залучення студентства до управління університетом (McGrath, 1970, р. 33). Наприклад, студентів долучили до всіх провідних керівних структур, вони отримали право обирати і призначати їх членів, брати участь у засіданнях вченої ради та інших керівних органів. Серед багатьох інших учасників керівного процесу студенти зайняли важливе місце в управлінні ЗВО, оскільки саме від них залежало фінансування університету і надходження до нього ресурсів (Gillies, 2011). Саме тому участь студентства стало важливим аспектом університетського управління. МакГраф (McGrath, 1970) обстоював залучення студентів до керівного процесу, а Джонс, Шанахан і Гоян (Jones, Shanahan & Goyan, 2001) висловили думку про необхідність створення більш децентралізованого процесу прийняття рішень в університеті за участю студентів. Хоча студентів і долучили до процесу університетського управління, навіть на найвищому рівні – до ради директорів та студентських рад факультетів (in the board of governors and the academic council at faculties), проте це управління керувалося провінційним законодавством. Оскільки кількість студентів у представницьких керівних структурах обмежена, вони не мають значної сили голосу. Представники студентства зазвичай не займають керівних посад, а підпорядковуються структурам керівного органу. Оскільки студенти є найнижчими посадовими особами, то, згідно з організованою ієрархією, навіть у демократичному суспільстві їхній голос не має значної ваги.

Наприклад, проведене канадськими науковцями у 2011 році дослідження студентського самоврядування в Онтаріо підтвердило той факт, що студенти чітко усвідомлюють своє недостатнє представництво в університетських учених радах та радах директорів. Згідно з опитуванням, студентство, у середньому, прагнуло б займати 50 % місць у вчених радах і 40 % місць у раді директорів. Насправді в опитаних ЗВО виявилось, що студенти посідають лише 16 % місць у вчених радах і 9 % місць у радах директорів, відповідно. Хоча проведені дослідження і підтвердили важливість долучення студентства до

керівного процесу ЗВО, не було означено чітких видів діяльності і шляхів долучення студентів (Hossain, 2015).

Низка канадських дослідників (Е. МакГраф; Г. Кух, Е. Ланд; Є. Ратсой, Б. Зуо; Г. Деналті; Е. Менон (McGrath, 1970; Kuh & Lund, 1994; Ratsoy & Zuo, 1999; Delanty, 2002; Menon, 2005)) доводить, що процес управління повинен поділятися між його учасниками; Т. Конвей, С. МакКей, і Д. Йорк (Conway, Maskau & Yorke, 1994) вважають, що до студентів дослухаються і їх заохочують брати участь в управлінських процесах ЗВО. У той час як студентське представництво поширюється у багатьох керівних органах університету – у різноманітних комісіях та сенаті, досі існує багато суперечок щодо вагомості та участі студентів у керівному процесі. Вчені В. Ваф, Р. Лав і М. Міллер, І. Менон (Waugh, 1998; Love & Miller, 2003; Menon, 2005) зазначають, що представництво студентів є недостатнім для ефективного виконання керівної та управлінської ролі.

Проблеми та побоювання щодо залучення студентства до управління ЗВО. З часу заснування університетів виникало багато суперечок щодо участі студентів в управлінському процесі. Історія студентського залучення до системи вищої освіти свідчить про те, що від самого початку студентам дали можливість брати участь у процесі управління ЗВО. Пізніше з різних причин студентів позбавляли цієї можливості. А. Сахін (Sahin, 2005) зазначив, що причини були різними, серед яких – забагато влади, якою наділили студентів, або ж навпаки – її відсутність; відсутність контролю або ж надмірний контроль з боку адміністрації університету; неспроможність студентів упоратися зі своїми повноваженнями та ін. Побоювання почали виникати, коли після тривалої перерви знову, повільно, крок за кроком, студенти почали долучатися до управлінського процесу (McGrath, 1970). Масове залучення студентства в основному стосувалося студентських організацій, клубів та студентського самоврядування. Такі студентські асоціації чи організації були створені для студентів самими ж студентами і для співпраці з органами студентського самоврядування. Студентів долучали до різних видів діяльності на факультеті – оцінювання роботи викладачів, призначення викладачів на посади та ін. Проте студентів мало залучали до розв'язання адміністративних питань та керівного процесу (Hossain, 2015).

З часом побоювання щодо студентської участі в управлінському процесі почали наростати, особливо коли «управлінські цінності» ставилися вище за академічні (Waugh, 1998, р. 61). Це розпочалося тоді, коли університети стали сприйматися як підприємства чи бізнес-установи, а студенти – як «клієнти» чи «споживачі освітніх послуг». Оскільки якісне управління надзвичайно цінується у світі менеджменту, саме це підштовхнуло членів адміністрації університету діяти попідприємницьки лад. В. Ваф (Waugh, 1998) запропонував новий підхід до якісного управління, що спонукає членів адміністрації університету ставитися до студентів як до «споживачів», що певною мірою віддаляє студентів від членів адміністрації. П. Пабіан і Л. Мінксова (Pabian & Minksova, 2011) розглядали студентів як основних зацікавлених осіб у процесі

управління університетом. Вони стверджували, що студенти, як зацікавлені сторони та члени наукового товариства, мають повне право брати участь в управлінні закладом на всіх рівнях освітнього процесу та долучатися до розв'язання питань, що стосуються всіх сфер діяльності ЗВО нарівні з іншими учасниками управлінського процесу задля досягнення спільних цілей.

Однак студентів неохоче долучали до управлінського процесу, оскільки професорсько-викладацький склад вважається кваліфікованими знавцями своєї справи, тому лише їм дозволено керувати справами університету і брати участь в управлінні вищою освітою. А. Сахін (Sahin, 2005), вивчаючи ставлення до участі членів студентської ради в управлінні ЗВО, дійшов до висновку, що в наш час студенти більше переймаються проблемами кар'єрного розвитку, працевлаштування та успішністю, ніж справами університету. Він гадає, що більшість студентів демонструє відносну незацікавленість як у житті кампусу, так і у прийнятті управлінських рішень ЗВО. Цю точку зору підтримали також Р. Лав і М. Міллер (Love & Miller, 2003), котрі зазначили, що залучення студентів до управлінської діяльності спершу мало рекомендаційний характер та ґрунтувалося на готовності членів адміністрації дослухатися до рішень студентства. У більшості випадків члени адміністрації не зацікавлені у тому, щоб залучати органи студентського самоврядування до керівного процесу закладу вищої освіти. Було доведено, що студентам не надавали однакового статусу у сфері розв'язання питань університету нарівні з членами адміністрації та професорсько-викладацьким складом, що і стало ключовим фактором їх незацікавленості.

А. Сахін (Sahin, 2005) стверджував, що зацікавити студентів можна лише у тому разі, якщо надати їм рівні права з усіма членами управлінського процесу. Ефективність студентської участі не проявиться до тих пір, поки студентів не почнуть активно долучати до рішень освітньої політики та впроваджувати нові освітні практики. Дослідник довів, що дуже складно створити систему, у якій відбувалося б таке залучення студентства. За його словами, це справжній виклик, що передбачає «руйнування кордонів, нетерпляче очікування і боротьбу із можливим опором» (Sahin, 2005, р. 9). А. Сахін стверджував, що неможливо досягти справжньої демократії в управлінні вищою освітою, допоки така боротьба триває.

Ще одне занепокоєння щодо студентського самоуправління почало з'являтися з розвитком поняття «підприємницький університет» чи «університет – підприємство», де особливо важливою стала роль студентства, те, як і у якій мірі студенти можуть долучатися до управлінського процесу. Значно змінилися відносини між студентами – споживачами освітніх послуг – та закладами вищої освіти. Дослідники П. Пабіан і Л. Мінксова (Pabian & Minksova, 2011) зазначають, що університети сьогодення працюють на задоволення потреб студентства, розвиваючи механізми надання високоефективних освітніх та допоміжних послуг. Як наслідок, основним видом залучення студентів до процесу управління став зворотній зв'язок від них (фідбек). Учені А. Паланас, П. Солер, Дж. Фулана, М. Пелісера, М. Віла

(Planas, Soler, Fullana, Pellisera & Vila, 2013) дійшли до висновку, що з появою нового іміджу університету змінилося саме ставлення студентів до своєї участі в процесі управління ЗВО, хоча студенти і проявляють мало інтересу до управлінських справ, та все ж вони живуть життям університету і беруть участь у його соціально-культурних заходах.

Разом з інтернаціоналізацією студентів та викладачів, підприємницьким стилем, розвитком нових технологій посилилась і конкуренція між університетами, змінилося ставлення студентів до управління університетом. Для того щоб спонукати студентів взяти на себе відповідальність за прийняття університетських рішень, професорсько-викладацький склад та персонал університету повинні змінити свою поведінку та ставлення до студентів. Треба продумати нові адаптивні заходи для забезпечення представництва в управлінському процесі ЗВО всіх його учасників (зокрема студентів) шляхом більшого розподілу влади, заохочення до участі в управлінні та децентралізації у прийнятті рішень.

Фактори впливу на залучення студентів Канади до управління ЗВО.

На думку канадських науковців (Zuo & Ratsoy, 1991), успішність залучення студентів до управління університетом залежить від трьох основних груп факторів: особистісних, організаційних та факторів впливу довкілля (див. рис. 3.6).

Рис. 3.5. Вплив різних чинників на залучення студентів Канади до управлінської діяльності

До особистісних чинників віднесено: рівень обізнаності, сформованість індивідуальності і поглядів на життя кожного окремого студента, його зрілість, досвідченість, вік, наявність лідерських здібностей та навичок міжособистісного спілкування. Особистісними факторами вважають також і відносні чинники, такі як особисте ставлення членів адміністрації до студентської участі, вороже чи доброзичливе ставлення студентів один до одного, ентузіазм чи байдужість студентів щодо своєї участі в управлінні ЗВО.

Найбільшу групу факторів впливу довкілля становлять політичний та економічний чинники. До цієї групи також віднесено і культуру студентської

організації та особливості умов її функціонування. Наприклад, залучення студентів до прийняття університетських рішень залежить від місцевого економічного розвитку та політичної ситуації у провінції, оскільки університет змушений реструктурувати свої підрозділи згідно з фінансовими обмеженнями.

До організаційних факторів віднесено: планування розкладу засідань та зустрічей, дотримання студентами-членами керівних органів університету правил, що встановлені закладом вищої освіти; відмінні характеристики навчальних програм студентів різних курсів навчання.

Законодавчо-нормативне забезпечення участі студентів в управлінні ЗВО в Україні. Законодавчо участь студентів в управлінні закладом вищої освіти (ЗВО) в Україні гарантується законом України «Про вищу освіту», більш детальний перелік повноважень та умови функціонування студентського самоврядування прописуються у статуті університету та положенні про вчену раду. Отже, українські студенти мають у своєму розпорядженні цілком легальний інститут, за допомогою якого можуть реалізовувати та захищати власні інтереси. Проте такий формат функціонування студентського самоврядування, як і будь-яка модель представницької демократії, передбачає незначну участь студентів у прийнятті рішень. Не можна оминати увагою й доволі низьку квоту студентів-учасників в управлінні університетом. Так, наприклад, відсоток входження студентів до вченої ради становить лише 10, а до вищого колегіального органу студентського самоврядування – лише 15. Це з огляду на те, що студенти є значущими і невід’ємними учасниками освітнього процесу. Вочевидь інститут вищої освіти потребує перегляду чинного механізму залучення студентів до управління закладами вищої освіти. Важливі кроки у цьому напрямку здійснила Канада, розробивши ефективну модель залучення студентів до прийняття управлінських рішень ЗВО, що і зумовлює актуальність дослідження (Підгаєцька, 2018с).

У Канаді, на відміну від України, відсутній єдиний центральний орган управління вищою школою. Офіційно заклади вищої освіти підпорядковані адміністраціям 10 провінцій та 3 автономних територій, у яких працюють міністерства або департаменти (Казлакова, 2011). Так як і українські заклади вищої освіти, канадські університети мають значну автономію. Кожна канадська провінція має свого міністра освіти та своє міністерство, що займається питаннями освітньої політики. З метою розв’язання та обговорення загальних питань, міністрами освіти провінцій у 1967 році було створено Раду міністрів Канади. На сайті Ради міністрів Канади (Council of Ministers of Education, 2018) можна знайти багато корисної інформації про освіту корінного населення, початкову, середню і вищу освіту, повний перелік освітніх організацій, асоціацій та об’єднань. Функціонування Ради міністрів Канади можемо порівняти в Україні з діяльністю Міністерства освіти і науки України (Підгаєцька, 2018с). Починаючи з 1920-х років, Канада була лідером серед країн Північної Америки, що почали активно долучати студентство до управління закладом вищої освіти (ЗВО). Як показали численні дослідження канадських учених, залучення студентства до прийняття управлінських рішень

ЗВО пішло на користь не лише студентам, а й усій академічній спільноті, включаючи студентські містечка й громаду в цілому. У Канаді концепція прийняття колегіальних рішень у системі вищої освіти набула популярності, представників студентства включали до складу практично всіх управлінських структур – Ради директорів, сенату або вченої ради та створених ними комісій. Сенат або вчена рада зустрічається у Канадських університетах під різними назвами – академічна рада, академічний сенат, освітня рада, загальна рада факультетів (Senate, Academic Council, Academic Senate, Education Council, General Faculties Council) (Підгаєцька, 2018с).

Склад Ради директорів та вченої ради університетів Канади визначається законом про вищу освіту (the Post Secondary Learning Act) провінції, тому у кожній провінції склад та кількість осіб в управлінських органах ЗВО різняться (Підгаєцька, 2018с).

Представників студентства до вищезначених управлінських органів вибирають із членів студентських асоціацій молодших та старших курсів навчання (Jones & Skolnik, 1995).

Порівняльний аналіз управлінської структури в канадському та українському університеті. Далі детально розглянемо управлінську структуру Канадського державного дослідницького університету Макгілла, провінції Квебек, у порівнянні з українським Національним технічним університетом «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» (КПІ). Вибір українського ЗВО пов'язаний з тим, що, як і канадський університет Макгілла, КПІ є одним із кращих ЗВО, входить до 4% кращих університетів світу за версією міжнародних рейтингів QS і Webometrics (Лідер технічної освіти України, 2018). КПІ щорічно займає найвищі позиції у рейтингах вищих навчальних закладів України «Компас» та «ТОП-200 Україна»; найпопулярніший у мережі Інтернет вищий навчальний заклад України останніх років за версією корпорації Google; КПІ імені Ігоря Сікорського є одним із найбільших навчальних закладів Європи. У ньому навчається майже 25 тис. студентів, аспірантів і докторантів, у тому числі й студенти-іноземці з країн близького та далекого зарубіжжя (Лідер технічної освіти України, 2018). На території університету КПІ, як і в більшості канадських ЗВО, розташоване студмістечко, що об'єднує 20 гуртожитків, у яких проживають понад 13 тис. студентів. Гуртожитки студмістечка за призначенням поділяються на 17 гуртожитків для одинаків, 2 сімейні гуртожитки та 1 гуртожиток для проживання аспірантів. Як і канадський університет Макгілла, де функціонують десятки науководослідних центрів, КПІ має статус національного самоврядного автономного державного вищого навчального закладу, у ньому розміщено декілька науководослідних інститутів і наукових центрів, тому він є багатогалузевим ЗВО (Лідер технічної освіти України, 2018).

У переважній більшості канадських університетів функціонує двопалатна структура управління, причому лише невелика кількість ЗВО використовують альтернативні управлінські структури (Jones, Shanahan & Goyan, 2001). Система

двопалатного управління університетом означає його розподіл між двома органами – Радою директорів та вченою радою, де управління науковою діяльністю здійснює вчена рада університету (яку ще називають сенат, загальна рада факультетів, академічний сенат, освітня рада тощо) а розподілом фінансів, плануванням і розподілом бюджету, кадровим забезпеченням займається виключно Рада директорів. Повноваження членів ученої ради різняться залежно від юрисдикції Міністерства провінції та самого закладу вищої освіти, все ж можна виділити загальні питання, якими опікуються члени вченої ради: встановлення умов вступу та правил прийому абітурієнтів, затвердження навчальних програм та вимог до написання випускних робіт, здійснення контролю за проведенням іспитів, оцінюванням, присвоєнням звань, виділенням та розподілом фінансової допомоги студентам, дотримання студентами встановлених правил поведінки та дисципліни (Jones, Shanahan & Goan, 2004). У деяких університетах члени вченої ради мають ще й додаткові повноваження, такі як контроль за діяльністю та розвитком бібліотечних фондів тощо. Повноваження та обов'язки членів Ради директорів та членів вченої ради детально прописано у законі «Про університет» (Jones & Skolnik, 1995).

Керівний орган університету Макгілла – Рада директорів, що складається з 25 членів, беруть участь у голосуванні, включаючи канцлера (Chancellor), заступника канцлера (Vice-Chancellor), голову вченої ради (Chair), заступника голови вченої ради (Vice-Chair) і двох спостерігачів (McGill Organization Chart, 2018). Цей керівний орган обирає ректора, відповідає за управління справами університету та його утримання. Рада директорів має всі повноваження та вирішальне право голосу в основних питаннях, що стосуються фінансування, аудиту, інвестування тощо. Рада директорів працює на базі різних постійних комітетів, спеціально створених та законодавчо обраних. Рада директорів є найвищим управлінським органом університету, що має всі повноваження вирішувати питання, пов'язані з діяльністю та функціонуванням ЗВО. Керівний орган університету (Раду директорів) очолює канцлер, адміністративний або ж виконавчий орган очолює ректор. Тобто офіційним головою університету вважається канцлер, який звичайно входить до Ради директорів (McGill Organization Chart, 2018). Студенти-члени Ради директорів – допомагають перевіряти звітну документацію про фінансові витрати університету, вони знають умови проживання у студмістечках, знають студентів, котрі там мешкають, тому можуть вносити слушні пропозиції щодо прийняття рішень, які іншим членам Ради директорів і на думку не спали б (Підгаєцька, 2018с).

Учена рада університету (Сенат) налічує 107 членів, що беруть участь у голосуванні, це загалом представники професорсько-викладацького складу різних інститутів і факультетів, технічні працівники, студенти, члени адміністрації, члени Ради Директорів та випускники. Більше того, вчена рада (чий обов'язки чітко визначені статутом університету), разом із Радою директорів здійснює загальний контроль за академічною діяльністю ЗВО. Термін перебування на посаді члена вченої ради теж відрізняється: для

виборних членів – студентів він становить 1 рік, а для інших невиборних представників – 3 роки (Підгаєцька, 2018с).

Адміністрація університету є виконавчим органом, до складу якого входять: ректор університету (а також член Ради Директорів), проректори, або заступники ректора (Vice-Principals), очільники адміністрації (Chiefs of Staff), перший проректор з навчальної роботи (Provost), уповноважені представники 1-го проректора (Deputy Provosts), генеральний секретар (Secretary General), директори та інші співробітники. Вчена рада разом із Радою директорів та членами адміністрації здійснюють управління діяльністю закладу вищої освіти. Для ефективного управління університетом кожна з його структур повинна виконувати свої функції та співпрацювати між собою (McGill Organization Chart, 2018).

Головною виконавчою особою в канадському ЗВО є *ректор*, якого називають ще віце-канцлер, президент або принципал, він же очолює адміністрацію університету. Ректор керує навчальною діяльністю та підпорядковується канцлеру – голові Ради директорів (РД). Ректору підпорядковуються: перший проректор з навчальної роботи, 5 проректорів, котрі виконують інші керівні обов'язки, 2 виконавчих директори, котрі займаються плануванням та аудитом, та загальна рада з вирішення правових питань. Ректор співпрацює з усією спільнотою університету, щоб досягти високих стандартів у викладанні, науково-дослідній та освітній діяльності, представляє свій ЗВО як на території своєї країни, так і за її межами (Підгаєцька, 2018с).

Цікаво зазначити деякі назви посад членів адміністрації, що за своїми функціями можна порівняти зі складом ректорату в Україні, а саме:

- проректор з управління та керування фінансами (Vice-Principal, Administration & Finance) – займається розв'язанням фінансових питань та питань кадрового забезпечення;
- проректор із розвитку (Vice-Principal, University Advancement) несе відповідальність за керування портфоліо університету, проводить збір коштів, займається пошуком спонсорів;
- проректор з науки та інновації (Vice-President, Research & Innovation) – контролює наукову діяльність університету, займається впровадженнями інновацій, співпрацює з іншими науковими установами за межами ЗВО;
- провост, віце-принсипал, або перший проректор з навчальної роботи (Provost, Vice-Principal Academic) – друга після ректора особа в університеті, відповідальна за розвиток, упровадження, оцінку освітньої політики ЗВО та навчальних програм, контролює розподіл та планування бюджету, а також виділеного державного асигнування (Office of Provost, 2018);
- помічник першого проректора (з міжнародної діяльності) (Associate Provost International) – налагоджує міжнародну співпрацю, покликану сприяти науково-дослідній та академічній діяльності ЗВО;
- помічник проректора з управління об'єктами та допоміжними службами (Associate Vice-Principal, Facilities Management & Ancillary Services) –

відповідає за збереження та розвиток матеріально-технічного забезпечення, охорону здоров'я та безпеку життєдіяльності.

- представник першого проректора у справах студентів (Deputy Provost) – відповідальний за провадження освітньої діяльності, що покликана покращити життя і навчання студентів університету. Першому проректору (Provost) підпорядковуються помічники (associate provosts), котрі співпрацюють із деканами факультетів та уповноважений представник першого проректора (Deputy Provost), котрий відповідає за студентське життя та навчання в університеті. Головні асоціації студентів початкових та старших курсів навчання співпрацюють із представником першого проректора (Deputy Provost) (Підгаєцька, 2018с). Студентський декан несе відповідальність за надання студентам послуг і звітує представнику першого проректора, котрий, у свою чергу, захищає права студентів та слідкує за виконанням студентами своїх обов'язків у межах університету (Office of Provost, 2018).

Деякі посади членів адміністрації канадського університету Макгілла, навпаки, не мають відповідних аналогів в управлінській структурі ЗВО України (напр., у структурі університету КПІ імені Ігоря Сікорського, 2018), а саме:

- голова адміністрації (Chief of staff) очолює членів адміністрації університету, а також близько співпрацює з ректором, студентами, професорсько-викладацьким складом, здійснює контроль за виконанням розпоряджень ректора;

- директор з правових питань (General Counsel and Director of Legal Services) – надає юридичні консультації членам адміністрації;

- проректор із зовнішніх справ у зв'язках із громадськістю (Vice-Principal, Communication & External Relations) – займається налагодженням відносин університету з федеральним, провінційним та муніципальним урядом, ЗМІ, різними організаціями та громадою;

- помічник першого проректора (соціальна рівність й освітня політика) (Associate Provost Equity & Academic policies) – працює над урегулюванням нормативних-правових положень із викладачами, очолює офіс «соціальної рівності та багатокультурності в освіті», «академічні пріоритети в освіті та розподіл ресурсів»;

- помічник першого проректора (академічні пріоритети в освіті та розподіл ресурсів) (Associate Provost, Academic Priorities & Resource Allocation) – відповідає за планування нового академічного навантаження, бюджету, посад;

- проректор з охорони здоров'я (Vice-President, Health Affairs), а також декан медичного факультету, відповідальний за науково-дослідну роботу у галузі медицини та надання медичних послуг у межах університету;

- виконавчий директор із внутрішнього контролю (Executive Director, Internal Audit) – співпрацює з адміністрацією, звітує Раді директорів, слідкує за виконанням членами адміністрації своїх управлінських обов'язків та розпоряджень;

- головний інформаційний співробітник (Chief Information Officer) – розробляє та впроваджує інформаційні системи, технологічні стратегії;
- помічник проректора з фінансових питань (Associate Vice-Principal, Financial Services) – відповідальний за проведення фінансових операцій та фінансову звітність;
- помічник проректора з охорони здоров'я (Associate Vice-Principal, Health Affairs) – займається пошуком та підтриманням зв'язків медичного факультету з лікарнями та медичними центрами, урядовими установами, що займаються справами охорони здоров'я (McGill Organization Chart, 2018);
- помічник проректора з науки та інновації (Associate Vice-Principal, Research & Innovation) – скеровує та розробляє ініціативи щодо покращення роботи науководослідних підрозділів, концентруючись на дослідженнях із суспільних та гуманітарних наук, поєднаних міждисциплінарними зв'язками;
- тимчасовий заступник проректора з питань кадрового забезпечення (Interim Associate Vice-Principal, Human Resources);
- другий помічник проректора з науки та інновації (Associate Vice-Principal, Research & Innovation) – скеровує та розробляє ініціативи щодо покращення роботи науково-дослідних підрозділів, концентруючись на дослідженнях із біомедицини та інших медичних наук, поєднаних міждисциплінарними зв'язками;
- помічник проректора з науки та інновації (партнерства) (Associate VicePrincipal of Innovation & Partnership) – має повноваження розвивати й розширювати програму інноваційної діяльності, налагоджуючи нові партнерські зв'язки, можливості для підприємництва для науковців та студентів (Підгаєцька, 2018с);
- заступник проректора студентського містечка Макдональд (Associate VicePrincipal MacDonald Campus, Dean of Agricultural and Environmental Sciences), а також декан факультету сільськогосподарських та екологічних наук, пропонує загальновідомі програми бакалаврату та магістратури у сільськогосподарській сфері, з біологічних, харчових, екологічних наук, біоресурсів і машинобудування (McGill Organization Chart, 2018).

Зважаючи на загальновідомість посадових обов'язків управлінців українських закладів вищої освіти, не аналізуємо їх детально, а розглядаємо в порівняльному контексті (див. табл. 3.7.).

Таблиця 3.7

Порівняльний аналіз управлінської структури канадського університету Макгілла та українського Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут» імені Ігоря Сікорського

<i>Канадський університет Макгілла (40 000 студентів)</i>	<i>Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут» імені Ігоря Сікорського (НТУУ КПІ) (30 000 студентів)</i>
Підпорядкування – Міністерство освіти	Підпорядкування – Міністерство освіти і

провінції.	науки України.
Ректор звітує Раді директорів ЗВО, що підвітна Міністерству освіти провінції.	Ректор звітує Міністерству освіти і науки України та на конференції трудового колективу.
Університетом керує Рада Директорів на чолі з канцлером, ректор – головна виконавча особа в університеті.	Університетом керує ректор
Система двопалатного правління ЗВО – розподіл влади між Радою директорів та Вченою радою	Система однопалатного правління
Адміністрація університету – виконавчий орган.	Адміністрація університету – управлінський орган.
Перший проректор з навчальної роботи (Provost/Vice-Principal).	Перший проректор – департамент навчальної роботи.
Проректор із розвитку.	Проректор із науково-педагогічної роботи – відповідає за департамент перспективного розвитку.
Проректор з управління та керування фінансами.	Начальник департаменту економіки і фінансів.
Помічник 1-го проректора з міжнародної діяльності.	Проректор з науково-педагогічної роботи – відповідальний за департамент міжнародних відносин.
Помічник проректора з управління об'єктами та допоміжними службами	Проректор з адміністративно-господарської роботи.
Проректор з науки та інновації.	Проректор з наукової роботи – департамент науки та інформатики.
Вчена рада – кількість представників з числа студентів складає 16%.	Вчена рада – кількість представників з числа студентів складає не менше 10%.
Постійні комісії, створені вченою радою, мають дорадчий характер.	Постійні комісії, створені вченою радою, вчені ради факультетів/інститутів та консультативно-дорадчі органи університету, створені ректором, мають дорадчий характер.
Рада директорів має управлінський характер, 8% складу делегатів становлять представники студентства.	Наглядова рада – студентів 0%, має дорадчий характер. Вищим колегіальним органом громадського самоврядування університету є конференція трудового колективу, де не менш як 15% складу делегатів – виборні представники з числа студентів, які обираються шляхом прямих таємних виборів.
Представник 1-го проректора у справах студентів.	Проректор з навчально-педагогічної роботи та проректор з адміністративно-господарської роботи.
Вчена рада фінансові питання не вирішує, це у компетенції Ради директорів.	Вчена рада ухвалює фінансовий план і річний фінансовий звіт.
Студенти мають свою будівлю в університетських містечках для студентських об'єднань, клубів.	Студенти не мають власного приміщення, загалом їм відводиться аудиторія, де проводяться заняття. Ректор університету повинен створити належні умови для діяльності органів СС – надати приміщення, меблі, оргтехніку тощо, про що йдеться у

положенні про СС.

Продовження таблиці 3.7

<p>Бюджет органів студентського самоврядування (СС) близько 1000 000 \$. У канадських університетах членські внески за участь у самоврядних студентських організаціях, об'єднаннях, спілках, що є обов'язковою, стягуються разом із платою за навчання. Тобто членські внески закладені у вартість навчання, а комітет із фінансових питань визначає суму коштів на фінансування кожного клубу, організації чи товариства.</p>	<p>Розмір коштів для фінансування студентського самоврядування вирішує вчена рада університету, в обсязі не менше 0,5% власних надходжень навчального закладу.</p>
<p>Органи СС надають можливість студентам працевлаштуватися, а також займати посади, що оплачуються.</p>	<p>В Україні студенти не можуть офіційно працевлаштуватися в організаціях студентського самоврядування, а посади у самоврядних об'єднаннях не оплачуються.</p>
<p>Студенти з офіційним досвідом роботи в товариствах СС та рекомендаційними листами від адміністрації університету швидко працевлаштовуються, що, у свою чергу, впливає на рейтинг і престиж ЗВО.</p>	<p>Участь молоді у самоврядних студентських організаціях офіційно не фіксується як перший досвід роботи, тому і не сприяє працевлаштуванню студентів.</p>

У ході управлінських структур можна помітити багато подібностей і відмінностей, зокрема як у назвах посад членів адміністрації, так і у назвах окремих департаментів, комітетів тощо. Оскільки певні посади в Україні і Канаді називаються по-різному, ми вирішили проводити порівняльний аналіз за функціями й обов'язками, які ці посади передбачають. У Канаді представництво студентів в управлінських структурах визначається на рівні провінції, а студенти є членами таких управлінських органів, як Рада директорів та вчена рада університету (Підгаєцька, 2018с).

До управлінських органів українських ЗВО, куди обираються студенти шляхом таємних виборів, відносимо – вчену раду університету (а також учені ради факультетів/інститутів) та конференцію трудового колективу. До складу членів ученої ради українського ЗВО кількість представників з числа студентів складає не менше 10% (Статут НТУУ «КПІ імені І. Сікорського», 2018), у той час як у канадському університеті цифра складає 16%. Ми порівнюємо управлінський орган канадських університетів – Раду директорів (8% складу делегатів становлять представники студентства) з вищим колегіальним органом громадського самоврядування українських ЗВО – конференцією трудового колективу (де не менш як 15% складу делегатів становлять представники студентства). Наглядову раду українських ЗВО ми не відносимо до управлінської структури, оскільки вона має дорадчий характер. До складу членів наглядової ради в Україні (на відміну від канадської Ради директорів, що має управлінський характер), студенти та працівники університету не входять (Статут НТУУ «КПІ імені І. Сікорського», 2018).

У Канаді, на відміну від України, участь студентів у самоврядних студентських організаціях є обов'язковою, оскільки це дає можливість багатьом студентам отримати нові вміння і навички, офіційно працевлаштуватися, здобути свій перший досвід роботи, отримати гарні характеристики від адміністрації університету, що у майбутньому значно полегшує пошук роботи після закінчення навчання (Підгаєцька, 2018с).

В Україні, на жаль, такий досвід не практикується. А незацікавленість студентів управлінською діяльністю закладу вищої освіти здебільшого пояснюється низьким відсотком залучення студентства, відсутністю мотивації, зневірою студентів у власних силах та у можливостях щось змінити (Підгаєцька, 2018с).

Отже, внаслідок проведення порівняльного аналізу системи управління ЗВО в Україні і Канаді і ролі в ній студентського самоврядування було виявлено, що:

1. На відміну від України, у Канаді досвід участі студента в університетському самоврядуванні вважається офіційним досвідом роботи і береться до уваги при подальшому працевлаштуванні (Підгаєцька, 2018с).

2. Органи студентського самоврядування в Канаді мають спеціально призначені багатофункціональні будівлі, оснащені оргтехнікою і усім необхідним для підтримки різних напрямів діяльності (Підгаєцька, 2018с).

3. Членський внесок за участь в організаціях студентського самоврядування є обов'язковим платежем при вступі в університет, що, у поєднанні з грантовою діяльністю і наданням студентам оплачуваних послуг, становить частку, достатню для забезпечення функціонування студентського самоврядування в Канаді (Підгаєцька, 2018с).

4. З огляду на відсоткове співвідношення делегатів із числа студентства в системі управління ЗВО, канадських студентів залучають практично вдвічі більше до управлінського процесу, а значить, більше прислухаються до їхнього голосу під час прийняття важливих рішень, що стосуються освітньої діяльності (Підгаєцька, 2018с).

3.4. Практичні рекомендації щодо використання канадського досвіду організації студентського самоврядування в Україні

При розробленні рекомендацій ми брали проаналізовані вище рівні:

- нормативно-правове забезпечення, що стосується створення та функціонування студентських організацій в Україні;
- залучення студентів українських ЗВО до громадської та громадянської активності;
- залучення студентів українських ЗВО до волонтерської діяльності;
- участь українських студентів в управлінні ЗВО;
- розширення функцій органів студентського самоврядування в Україні.

Рекомендації щодо нормативно-правового забезпечення, що стосується створення та функціонування студентських організацій в

Україні. У той час як Закон України «Про вищу освіту» регулює діяльність студентського самоврядування загалом на всій території України, він стосується лише органів студентського самоврядування закладів вищої освіти. Питання роботи студентського самоврядування у професійно-технічних коледжах, ліцеях залишається відкритим та законодавчо не підкріпленим. Тому пропонуємо в Україні врегулювати на законодавчому рівні питання організації та діяльності студентського самоврядування у професійно-технічних коледжах та ліцеях, зрівнявши у правах органи СС у ЗВО зі студентськими самоврядними організаціями у ліцеях та коледжах.

В Україні Закон «Про вищу освіту» не передбачає чітко визначеного процесу набуття СО права юридичної особи. У ньому лише вказано, що орган СС може бути зареєстрований як громадська організація, проте не вказується сама процедура реєстрації. Тому вбачаємо за необхідне в українській нормативно-правовій базі, зокрема у статті 40 Закону України «Про вищу освіту», чітко прописати процес набуття студентською організацією права юридичної особи або ж саму процедуру реєстрації СО з правами юридичної особи.

Зауважимо, що канадським законом провінції Квебек (Act Respecting the Accreditation and Financing of Students' Associations, 2018) встановлено чіткі терміни проведення акредитаційного опитування/голосування з метою створення студентської асоціації чи альянсу студентських асоціацій та часові обмеження подачі заявок на акредитацію студентських асоціацій, водночас як в українському законі немає вказаних чітких термінів проведення виборів до самоврядних студентських структур. Спираючись на досвід студентських самоврядних організацій в університетах Канади, пропонуємо в українських ЗВО: висвітлювати на сайтах університетів чітку процедуру, вимоги, етапи, терміни створення студентської організації, а також відповідні зразки документів, необхідних для створення СО, зокрема інструкції щодо укладання статуту/конституції майбутньої студентської організації чи то об'єднання; інструкції щодо визначення бюджету СО та встановлення суми стягнень обов'язкових членських внесків; орієнтовний склад керівників студентського об'єднання з визначенням посад, таких як (президент/ директор/очільник СО; заступник президента/директора/очільника; представник по роботі з громадськістю; фінансовий директор; відповідальний за спортивний сектор; очільник благодійної діяльності; секретар; виконавчі особи тощо).

На законодавчому рівні варто внести поправки до Закону України «Про вищу освіту», а саме до статті 40 щодо студентського самоврядування з метою надання студентам більшої кількості голосів у керівних організаціях, що тісно пов'язані з академічним та освітнім життям студентів.

У Канаді міністр освіти провінції призначає з числа державних службовців свого департаменту експертів з акредитації, які контролюють правильність і прозорість виборчого процесу, а вже обрана також і студентами Рада директорів здійснює разом з експертом з акредитації поточний контроль діяльності студентських організацій чи альянсів. Натомість в Україні вищий

орган студентського самоврядування – загальні збори або конференція студентів, котрі обирають контрольно-ревізійну комісію з числа студентів для здійснення поточного контролю за станом використання майна та бюджету органів СС. Тобто в Україні студенти повинні самі контролювати процес створення СО та незрозумілим чином стягувати добровільні членські внески, університет у цьому участі не бере. Пропонуємо в законі України «Про вищу освіту» прописати посаду людини, котра повинна контролювати процес створення самоврядних студентських асоціацій/об'єднань/ альянсів, допомагати у проведенні голосування та залученні студентів до самоврядних студентських організацій, консультувати щодо організаційних питань, здійснювати контроль за використанням бюджету, проводити майстер-класи чи то консультації зі створення та функціонування СО.

Заклад вищої освіти в Україні не зобов'язаний допомагати студентам у проведенні голосування при створенні самоврядних органів, тим більше законом не передбачена допомога з витратами, наприклад, на друк виборчих бюлетенів, на канцтовари тощо. Фінансовою основою студентського самоврядування в Україні є:

1) кошти, визначені вченою радою ЗВО в розмірі не менше як 0,5% власних надходжень, отриманих ЗВО від основної діяльності;

2) членські внески студентів, розмір яких встановлюється вищим органом студентського самоврядування ЗВО. Розмір місячного членського внеску однієї особи не може перевищувати 1% прожиткового мінімуму, встановленого законом (Про вищу освіту: Закон України 2014, № 1556-VII § розділ 7 стаття 40 (2020)).

Зрозуміло, що студентське самоврядування в українських закладах вищої освіти отримує гарантоване фінансування лише від університету, оскільки залучення до студентських самоврядних організацій та сплата членських внесків є добровільними, не обов'язковими. Саме цей факт ставить під сумнів самодостатність функціонування студентських організацій, їхню незалежність від впливу університету. Тому пропонуємо: відшкодовувати студентам витрати на проведення голосування при створенні самоврядних студентських об'єднань, зобов'язати кожного студента, починаючи з 1-го року навчання в університеті, приєднатися до певної студентської організації на свій розсуд (оскільки в Канаді це є однією з вимог до вступу до університету, наприклад, у провінції Квебек). До того ж, суму членського внеску СО стягувати університетом разом із платою за навчання, а потім пересилати суми членських внесків на банківський рахунок СО. Ідея полягає у тому, щоб членські внески та саму участь у самоврядних студентських організаціях зробити обов'язковим елементом навчання у ЗВО, а самі студентські організації зробити фінансово спроможними, незалежними та самодостатніми.

Головний недолік українського закону «Про вищу освіту» щодо студентського самоврядування вбачаємо у тому, що участь студентів у самоврядних організаціях ніяким чином не сприяє їхньому подальшому працевлаштуванню. В Україні студенти не можуть офіційно

працевлаштуватися в організаціях студентського самоврядування чи то отримувати грошові винагороди у вигляді заробітної плати, оскільки посади у самоврядних об'єднаннях не оплачуються. Участь молоді у самоврядних студентських організаціях офіційно не фіксується як перший досвід роботи. Хоча одним із основних завдань студентського самоврядування, прописаних у законі «Про вищу освіту», є сприяння працевлаштуванню випускників ЗВО, однак у законі не вказано, яким чином студенти це можуть реалізувати. Відповідно, українські студенти не розуміють користі чи потреби долучатися до СС, а отже, у них відсутня самомотивація.

Тому пропонуємо розв'язати проблему із працевлаштуванням запозичивши канадський досвід, а саме: затвердити на законодавчому рівні документ про позанавчальну діяльність студентів (ДППДС), а також створити онлайн-базу даних про позанавчальну діяльність студента. Така база даних дозволить роботодавцям в один клік дізнатися більше про студента, за індивідуальним «ідентифікаційним» номером (ДППДС) здійснити перевірку облікових даних та швидко з'ясувати, наскільки претендент на посаду відповідає заявленим вимогам. Таким чином, запис можна буде легко знайти у базі даних і роботодавцям, і студентам, його неможливо буде підробити або ж загубити.

Офіційно у довідку про позанавчальну діяльність слід зараховувати досвід громадської, волонтерської діяльності та студентського залучення до самоврядних структур. Ми вважаємо, що таке нововведення в українську вищу освіту сприятиме залученню студентів до різноманітних студентських проєктів, грантів, збільшить кількість студентських організацій, розв'яже проблему із працевлаштуванням, адже головний критерій для роботодавців з України – це наявність офіційно підтвердженого досвіду роботи.

Документ про позанавчальну діяльність студента (ДППДС) є кращим за звичайний рекомендаційний лист, оскільки він документує усі дані про позанавчальну роботу студента, демонструє отриманий практичний досвід, здобуті студеном навички та вміння (див. табл. 3.8). Цей документ є вагомим доповненням до резюме, що значно полегшить студентові процес пошуку роботи та місця працевлаштування, дасть більші шанси на отримання стипендій, грантів, а також він повинен обов'язково враховуватися при вступі до магістратури/аспірантури.

Таблиця 3.8

Офіційний документ про позанавчальну діяльність студента _____ (ІІІ) університету _____ (назва ЗВО) аутентичний код _____

Термін стажування/ проєкту	Місце стажування	Назва проєкту/ гранта/ програми	Посада	Мета та короткий опис проєкту/гранту/ програми	Набуті компетенції/ вміння/навички

Більше того, щоб розпочати облікові записи у своєму документі про позанавчальну діяльність студента (ДППДС), студент може, окрім громадської та волонтерської діяльності, також долучатися до надання студентських послуг та роботи в органах студентського самоврядування.

Рекомендації щодо залучення студентів українських ЗВО до громадської та громадянської активності. На нашу думку, потрібно підвищити ступінь поінформованості студентського активу щодо залучення до громадських проєктів. Для цього членам адміністрації університету варто сприяти співпраці студентів університету з громадою – започатковувати програми, проєкти, гранти, стипендії. Науковці М. Карго, Г. Гремс, Д. Оттосон, П. Ворд, Л. Грін (Cargo, Grams, Ottoson, Ward & Green, 2003) стверджують, що вчителі/викладачі можуть допомогти учням та студентам у виборі можливих видів діяльності, які є корисними для громади.

Про усі можливості залучення до позанавчальної діяльності студенти повинні дізнаватися з багатьох інформаційних ресурсів: вебсторінок студентського самоврядування університету; відвідавши захід-орієнтацію, що покликаний ознайомити студентів з можливими проєктами громадської діяльності (проведення такого заходу повинно відбуватися не пізніше вересня); відвідавши рефлексивний тренінг/сеанс, де студенти будуть ділитися своїми враженнями щодо участі у громадських проєктах; ярмарок вакансій волонтерської діяльності тощо. Щоб студентам було легко приєднатися до таких громадських проєктів, пропонуємо на сайті університету розмістити поруч із пропозиціями актуальних громадських проєктів реєстраційну форму, яку можна буде заповнити та відіслати в онлайн режимі у Центр партнерства з громадою, або ж звернутися до відділу роботи з громадськістю.

Створення такого відділу/центру партнерства з громадою у межах університетів, на нашу думку, спонукатиме студентів до громадської активності, налагодить співпрацю українських ЗВО із громадою міста, створить додаткові робочі місця, дасть можливість студентам отримувати офіційний досвід роботи. Працівники Центру партнерства з громадою (ЦПГ) повинні звертатися до громадських організацій міста із пропозицією співпраці, отримавши запити від студентів та викладачів курсу з навчання громадської діяльності про кількість охочих. Центр партнерства з громадою має також приймати пропозиції від самих громадських організацій, ретельно розглядати ідею їх проєкту та підшукувати студентів того курсу та напряму навчання, що найбільше відповідають вимогам до знань та вмінь, необхідних для реалізації певного проєкту громадської організації. Працівникам Центру слід допомагати у відборі студентів для участі у проєктах та в організації проведення для студентів майстер-класів перед підготовкою до реалізації проєкту.

Отже, для залучення студентів українських ЗВО до громадської діяльності вбачаємо за потрібне на сайті університетів створити колонку під назвою «Партнерство з громадою/проєкти громадської діяльності». Сайт партнерства з громадою повинен відображати: корисні посилання на статті та відео з написання заявок на отримання грантів/стипендій/стажування/проєктів,

шаблони/зразки/ форми заповнення документів; історії успіху студентів та їхні відгуки про програми/гранти/стажування; кожне запрошення доєднатися до програми/ проекту/гранту/стажування повинно містити чітку інформацію про кількість годин, місце проведення, вимоги та, головне, помітку про те, що отриманий досвід буде враховуватися у документі про позанавчальну діяльність.

На нашу думку, збільшенню кола тих студентів, хто прагне займатися громадською діяльністю, можуть сприяти такі заходи:

– громадські проекти, які можуть бути як короткостроковими (проведення певного заходу – допомога у проведенні благодійних заходів, волонтерських зборів, проведення студентами майстер-класів у вихідні дні) чи довгостроковими (залучати молодь для роботи з дітьми шкільного віку з малозабезпечених сімей чи дітей-сиріт, зокрема, допомагати опанувати шкільну програму, займатися репетиторством). На нашу думку, варто більше залучати студентів українських закладів вищої освіти брати участь у конкурсах проектів та заходів, що фінансуються Міністерством освіти і науки України. Це підвищить рівень конкуренції, а також якість запропонованих проектів;

– так зване додаткове викладання студентами предметів зі шкільної програми, що вимагатиме від них мати високий бал у дипломі з дисципліни, яку вони планують викладати дітям. Це стосується не лише вивчення дисциплін зі шкільної програми, а й проведення занять з опанування різних видів спорту та мистецтва;

– проте громадські проекти можуть бути пов'язані не лише з допомогою учням шкіл та дітям-сиротам краще опанувати шкільні предмети, а також з наданням необхідної допомоги літнім людям, зокрема із будинків престарілих; безпритульним тваринам; допомагати в охороні навколишнього середовища.

Хоча в українських університетах є навчальний предмет «Громадянська освіта». Вбачаємо за потрібне ввести у навчальну програму академічну дисципліну «Навчання громадської діяльності», як окремий предмет, за який студент повинен отримати певну кількість кредитів, у той час як позанавчальне опанування цього предмета має відбуватися за межами аудиторії. Такі програми інтегрованого навчання допоможуть студентам опанувати нові навички, уміння (наприклад, досліджувати соціальну динаміку та проблеми свого міста), набути практичний досвід у галузі, що їх цікавить, та можливість записати у ДППД опанування додаткових до навчальної програми курсів, програм чи проектів.

Можливим буде також запозичити з канадського досвіду навчання дисципліни під назвою «Експериментальне навчання громадської та дослідницької діяльності» – це така академічна дисципліна, яка поєднує громадську і волонтерську діяльність. Студенти молодших та старших курсів, окрім відвідування занять, працюють над проектом разом із громадською організацією, тобто на практиці використовують здобуті на занятті знання. Таке вивчення предмета у поєднанні з практикою підвищує інтерес студентів до

вивчення матеріалу, дозволяє їм розвивати професійні навички у реальних умовах, викликає у них почуття співпереживання та відповідальності.

Організацією курсів з вищевказаних академічних дисциплін («навчання громадської діяльності» чи «експериментальне навчання громадської та дослідницької діяльності»), а також проведенням сесій зворотного зв'язку повинні займатися координаційні центри партнерських зв'язків університету з громадою.

Пропонуємо також проведення «Днів громадського залучення», що передбачатимуть проведення по всьому місту волонтерських заходів, що відповідають інтересам громади, – пішохідних екскурсій, безкоштовних майстер-класів, озеленення території міста, прибирання територій, та ін.

Вважаємо за потрібне впроваджувати Гранти ініціативного громадського залучення. Основна мета таких грантів – допомогти студентам плідно співпрацювати з громадськістю, розвивати новаторське, конструктивне мислення та втілювати в життя нові ідеї, бути ініціативними у розв'язанні суспільних проблем. Усі заявки можуть розглядатися та рецензуватися центром/відділом партнерства з громадою, що повинен включати у свій штаб не лише викладачів ЗВО, а й студентів, особливо представників студентського самоврядування.

На нашу думку, доречним буде проведення національних та міжнародних конференцій щодо партнерства між громадами та університетами. Пропонуємо університетам налагоджувати співпрацю з іншими закладами вищої освіти, іншими місцевими урядовими установами, громадськими групами та активістами, неурядовими організаціями.

Вважаємо за необхідне новоствореним центрам партнерства з громадою, а також адміністрації ЗВО співпрацювати з органами місцевого самоврядування, територіальними громадами, приватними, державними, міжнародними підприємствами, підприємцями, неприбутковими організаціями, зокрема й для проведення спільних досліджень або навчальних проєктів.

Важливим стимулюючим фактором для молоді долучатися до громадської діяльності стане виплата студентських стипендій за громадську активність.

Пропонуємо ввести обов'язкові рефлексивні сесії, які проводитимуть студенти, що вже долучалися до певної форми співпраці з громадою. Особливо актуальним проведення таких сесій буде для першокурсників, котрим потрібно буде визначитися як із СО так і з проєктом, до якого вони хотіли б приєднатися в майбутньому. На нашу думку, проведення таких рефлексивних сесій та подібних орієнтаційно-ознайомлювальних заходів є надзвичайно важливим компонентом навчання громадської діяльності. Адже вони ще й сприяють поглибленому розумінню студентами-учасниками різноманітних програм/грантів/проєктів здобутого досвіду, посилюють їхнє особистісне та професійне зростання. Послідовний та ґрунтовний зворотний зв'язок зі студентами допоможе вдосконалювати й сам процес співпраці з громадою. Важливо також спрямовувати студентів на важливість записів своїх очікувань

до, під час та після здобуття досвіду. Сам же ґрунтовний аналіз/рефлексія повинен містити такі елементи, як:

– опис самого заходу: студент описує свою діяльність та діяльність інших людей; вплив їхньої діяльності на організацію та проведення заходу; що на заході відбувалося і який був результат його проведення;

– думки та враження: студент згадує свої почуття, що виникали під час проведення заходу; характеризує поведінку людей та їхні враження від події;

– оцінку: студент характеризує переваги і недоліки проведеного заходу/проекту/стажування;

– аналіз: студент поетапно описує процес організації заходу/проекту/стажування;

– висновок: студент оцінює проведений захід/проект/стажування, оперуючи отриманим досвідом;

– розробку плану дій: студент роздумує над можливістю проведення такого ж або схожого заходу/проекту/стажування, вказує, що зробив би по-іншому, а що залишив би без змін (Підгаєцька, 2019с).

Таким чином, проведення рефлексивних сесій популяризуватиме співпрацю з громадою, допоможе студентам ділитися отриманим досвідом, а новачкам – визначитися із формою свого майбутнього залучення до громадської діяльності.

Рекомендації щодо залучення студентів українських ЗВО до волонтерської діяльності. На нашу думку, збільшенню кола тих студентів, хто прагне займатися волонтерською діяльністю, можуть сприяти такі заходи:

- врахування досвіду роботи у волонтерських організаціях при працевлаштуванні;

- популяризація волонтерських заходів серед студентства і пересічних громадян; підвищення престижності волонтерської роботи;

- обмін досвідом волонтерської роботи на конференціях, семінарах; організація стажування у провідних соціальних службах, центрах;

- збільшення фінансування соціальних проєктів, до реалізації яких залучається студентська молодь;

- посилення координації діяльності волонтерських студентських організацій і державних та недержавних інституцій (зокрема, завдяки створенню в регіоні інформаційно-аналітичного центру з проблем студентського волонтерського руху);

- розширення мережі студентських соціальних служб, центрів, які займаються наданням соціальних послуг;

- подолання негативного ставлення суспільства до проблем соціально вразливих верств населення, адже волонтерська діяльність розгортається наразі на фоні недостатньо позитивно налаштованої громадської думки щодо необхідності забезпечення підтримки соціально вразливих верств населення шляхом надання їм соціальних послуг.

Рекомендації щодо участі українських студентів в управлінні ЗВО. Перш за все, залучення студента до управління ЗВО повинне забезпечувати

особистісний розвиток студента – члена наукової установи та студента – члена суспільства. Було виявлено, що студенти не можуть ефективно долучатися до університетських управлінських рішень без цілковитої підтримки членів адміністрації ЗВО. Саме тому членам адміністрації університету необхідно не лише бути позитивно налаштованими щодо залучення студентів, а й надавати допомогу, яка би сприяла цьому процесу залучення – проведення лекцій, майстер-класів щодо організації університетської діяльності, окреслення проблем, з якими стикається університет, роз'яснення самої процедури прийняття рішень, налагодження відкритого спілкування зі студентами та розв'язання конфліктів, зручне планування зустрічей, що уможливило б найбільшу присутність студентів.

Членам адміністрації університету чи працівникам новоствореного відділу партнерства з громадою проводити консультації серед представників студентства, зокрема студентського самоврядування, щодо самого процесу прийняття управлінських рішень. Або ж впровадити консультування у формі повноцінного навчального курсу чи то дисципліни, на яку повинна відводитися певна кількість кредитів. Мета такої академічної дисципліни – навчити молодь студентського представництва у керівних органах університету. Або ж таке консультування може проходити у формі тренінгу чи інструктажу.

Необхідно членам адміністрації університету краще усвідомити роль студентських організацій в управлінні вищим навчальним закладом і підтримувати зі студентами хороші робочі відносини. Саме з цією метою потрібно організувати студентське представництво у факультетських комітетах чи комісіях, щоб потреби студентства не залишалися поза увагою на цьому рівні.

Для того, щоб поліпшити процес залучення студентів до управління університетом, потрібно об'єднати зусилля як членів адміністрації ЗВО, так і самих студентів. Студентські організації та студентство в цілому повинні скооперуватися і співпрацювати із членами адміністрації ЗВО, будучи активними учасниками у прийнятті рішень, діючи виважено та з усією відповідальністю.

Крім того, усі студенти, котрі бажають долучитися до управлінських процесів університету, повинні дуже добре усвідомлювати важливість їхньої участі. Значущим є також удосконалення процесу відбору студентів – членів СС та представників студентства до університетських комітетів. Вони повинні продемонструвати обізнаність щодо самої процедури прийняття рішень і знати, яку роль вони в ній виконують, постійно цікавитися життям університету.

Студентам та студентським організаціям в Україні варто розширювати кордони своєї взаємодії. Наприклад, усі три СО канадського університету Альберти (просвітницька асоціація студентів, студентського об'єднання, асоціація студентів старших курсів) висловлюють своє занепокоєння з приводу їх причетності до управління ЗВО і громадою в цілому, лобіюють свої інтереси за межами ЗВО, намагаються змусити урядовців почути про основні проблеми, з якими стикається студентська молодь. Члени студентського об'єднання

(Students' Union) та асоціації студентів старших курсів (the Graduate Students' Association) регулярно звертаються до консультативного комітету Міністерства політики уряду провінції, зустрічаються з керівником відповідного департаменту уряду з метою обговорити вагомі питання студентства, що потребують розв'язання. Крім того, усі три студентські об'єднання активно працюють над покращенням співпраці зі спільнотою, долучаючись до громадської діяльності (Zuo & Ratsoy, 1999).

За прикладом Канади, українські студенти як споживачі освітніх послуг (академічних чи інших, що надаються у кампусі) повинні також давати важливий «фідбек» – зворотний зв'язок, що окреслював би невдоволення, проблеми студентів та можливі шляхи їх розв'язання. Це допомогло би членам адміністрації покращити якість і продуктивність у прийнятті управлінських рішень. Адже, беручи на себе відповідальність за певні дії, студенти самостверджуються, самореалізуються та стають самодостатніми.

Рекомендації щодо розширення функцій органів студентського самоврядування в Україні. На нашу думку, важливо вжити заходів з удосконалення послуг, що надаються самими студентами, щоб вони стали ще більш ефективними, економними та доступними. Унаслідок розгляду особливостей надання адміністративних студентських послуг університетом та послуг, що надаються СО, можемо відзначити, що існує потреба у їх модернізації. Дублювання послуг, що надаються студентськими організаціями, і послуг, які надаються університетом, слід звести до мінімуму; кожен може взяти на себе відповідальність за більш вузький спектр послуг; кожен повинен спеціалізуватися у наданні тих послуг, які він здатний забезпечити не тільки з точки зору економії ресурсів, а й, що є більш важливим – удосконалення якості надання цих послуг, тобто потрібно модернізувати та розширити самі функції органів студентського самоврядування, а саме:

- *репрезентаційну*, що представляє інтереси студентства на місцевому, національному та міжнародному рівнях і дає змогу розширювати кордони своєї взаємодії;
- *академічну*, яка допомагає створювати групи за інтересами, об'єднання, що займаються поглибленим вивченням різних предметів/курсів; розробляти спільні наукові проекти та ін.;
- *комунікативну*, що покликана об'єднувати студентів різних ЗВО задля аналізу, обговорення та спільного розв'язання проблем, що стосуються різних аспектів студентського життя;
- *економічну*, яка пов'язана з тим, що студентські організації можуть всіляко допомагати студентам заощадити: обирати зі значними знижками привабливі програми та цікаві місця відпочинку; знайти репетитора за помірну оплату; зменшити дорожні витрати, заздалегідь домовившись про час і місце відправлення; створити сайт «Книгообмінник», що допоможе студентам безкоштовно обмінюватися потрібною літературою, та ін.;
- *соціалізаційну*, що передбачає види діяльності, які можуть сприяти у пошуку доступного житла, інформувати студентів про цікаві події та

культурно-масові заходи, у тому числі для розв'язання нагальних соціальних проблем (безробіття, зростання цін на освітні послуги, загальне зниження рівня життя, зменшення фінансування державних стипендій);

- *партнерську*, яка спрямована на підтримку, солідарність, згуртованість, взаємодію у розв'язанні важливих питань студентів, що навчаються у закладах вищої освіти різних міст України;

- *розважальну*, що стимулює створення мережі розважальних, спортивних клубів чи клубів за інтересами/хобі;

- *правозахисну*, що покликана відстоювати права і свободи не лише студентів, а й громадян інших країн світу; виступати на захист тварин та природних ресурсів з метою уникнення екологічної катастрофи.

Сподіваємося, що практична реалізація цих рекомендацій сприятиме розвитку студентського самоврядування в Україні та дасть змогу студентам стати активними учасниками усіх сфер життя університету та громади і, водночас, отримати цінний досвід працевлаштування ще до закінчення ЗВО. Крім того, переконані, що активне залучення студентів до управління ЗВО сприятиме підвищенню якості вищої освіти в Україні.

ПІСЛЯМОВА

У монографії охарактеризовано нормативно-правове забезпечення, види, функції і напрями роботи студентського самоврядування у Канаді та на основі порівняльного аналізу розроблено практичні рекомендації щодо використання конструктивного канадського досвіду в Україні. Узагальнення результатів дослідження студентського самоврядування в Канаді дає підстави для таких висновків:

1. За допомогою використання ретроспективного методу та методу періодизації досліджено історичні події, що визначили особливості становлення і розвитку студентського самоврядування в університетах Канади. При цьому виділено найхарактерніші риси й тенденції для кожного періоду розвитку та визначено його закономірності. Встановлено, що, починаючи із середини ХХ століття, можна виокремити чотири періоди становлення і розвитку студентського самоврядування в університетах Канади: прагматичний (1946–1955), для якого характерна спрямованість студентського руху на задоволення потреб та інтересів студентства у соціальний спосіб; автономний (1955–1981), якому притаманна спрямованість на автономність студентського самоврядування в окремих студентських провінціях, нарощення впливу студентських організацій на управління університетом та антивоєнний рух; об'єднувальний (1981–1995), якому властива орієнтованість на об'єднання розрізнених студентських організацій у Федерації канадських студентів; цілісний (1995 – дотепер), специфіка якого зумовлена скоординованістю діяльності, тісною співпрацею студентських організацій та розширенням спектру напрямів їхньої діяльності.

2. На основі структурно-функціонального аналізу охарактеризовано студентські організації університетів Канади, їхні види, функції і напрями роботи. Встановлено, що у канадських університетах функціонують міжнародні (81), національні (16) та університетські (1445) студентські організації. Виявлено, що міжнародні студентські організації переважно спрямовані на цілі глобального розвитку, а саме: подолання бідності, голоду, зміцнення здоров'я, здобуття гідної роботи та економічне зростання, скорочення нерівності, мир та справедливість. На основі аналізу студентських організацій п'яти університетів з різних регіонів Канади виокремлено такі напрями їх діяльності: академічно-професійний, етнокультурний, волонтерський, самоврядний, спортивно-розважальний, оздоровчо-інформативний, релігійний, культурно-розважальний, суспільно-політичний та екологічний. Встановлено, що, незважаючи на те, що інтереси студентів варіюються залежно від регіону, найбільшу перевагу студенти надають об'єднанням академічно-професійного спрямування. Відмінним є ставлення студентів Університету Квебеку, які надають значної ваги організаціям етнокультурного спрямування. Визначено основні функції студентського самоврядування в університетах Канади, серед яких: суспільно-політична, соціалізаційна, партнерська, репрезентаційна, комунікативна,

економічна, академічна, організаційна, волонтерська, розважальна і правозахисна.

3. За допомогою структурно-функціонального аналізу розкрито засоби і форми діяльності студентського самоврядування у партнерстві університету та громади. Виявлено, що засобами встановлення і підтримки партнерства є: Координаційний центр партнерських зв'язків університету з громадою, який скеровує студентів на участь у громадській діяльності; Документ про позанавчальну діяльність, що є додатком до диплома, який містить інформацію про всі види позанавчальної діяльності з наданням годин і описом здобутих компетентностей; працевлаштування студентів у кампусі; Асоціація випускників університету; гранти громадського залучення; стипендії за громадську активність; онлайн-база даних про позанавчальну діяльність студентів. Встановлено, що формами діяльності студентського самоврядування у партнерстві університету та громади є: вивчення студентами академічної дисципліни «Навчання громадської діяльності»; програми співпраці зі школою; День громади; День громадської кухні; громадські проекти та програми; сесії зворотного зв'язку; спільні з громадою дослідження або навчальні проекти; міжнародні та національні конференції й семінари щодо партнерства між громадою та університетом; ярмарки вакансій; дні орієнтації щодо волонтерської роботи і позанавчальної діяльності; мітинги та демонстрації. Продемонстровано, як засоби і форми позанавчальної діяльності студентського самоврядування у співпраці з громадою сприяють підготовці студентів до майбутнього входження на ринок праці.

4. На основі порівняльного аналізу виявлено подібні і відмінні риси у нормативно-правовому забезпеченні студентського самоврядування, громадянської активності студентів, залучення студентів до управління ЗВО в Україні і Канаді. Встановлено, що подібними у нормативно-правовому забезпеченні студентського самоврядування в обох країнах є визначені законодавством цілі студентського самоврядування. Основні відмінності пов'язані з відсутністю контролю та допомоги з боку українського університету у процесі проведення голосування при створенні студентських самоврядних організацій; обов'язковою участю студентів у студентських організаціях у Канаді; відсутністю в українському законодавстві моделі, що допомогла б студентам офіційно працевлаштуватися у самоврядних студентських організаціях, займати посади, що оплачуються, а також здобувати офіційний досвід роботи; в Україні непрозорою є система стягування членських внесків зі студентів (якщо це є добровільною справою) і фінансова залежність студентського самоврядування від власних надходжень університету.

При порівняльному дослідженні громадянської активності виявлено, що для обох країн спільним є: низькі показники залучення студентів до політичної діяльності (лише 10% канадських і 19% українських студентів); значний відсоток студентів, котрі мають нейтральне ставлення до політичної ситуації у своїй країні та уряду (45% канадських і 50% українських студентів); відсутність у студентів особистого досвіду політичної діяльності; позитивне ставлення до

демократичного устрою (55% канадських та 50% українських студентів); усвідомлення важливості політичної діяльності (88% канадських і 76% українських студентів); погляди на основні риси ідеального уряду (справедливість, чесність, компетентність, відповідальність, патріотизм). Основні відмінності пов'язані з: більшим відсотком українських студентів, що негативно ставляться до уряду країни; активнішою участю українських студентів у голосуванні (35% в Україні і 31% у Канаді); більшою обізнаністю українських студентів з політичним життям країни (31% і 10%, відповідно); більшою схильністю українських студентів до обговорення політики у соціальних мережах (10% і 6%); активнішою участю канадських студентів у волонтерських програмах (34% і 18%), бойкотах (9% і 0%), протестах (3% і 2%). Було встановлено переважання теоретичної і віртуальної громадянської активності українських студентів над практичною і реальною активністю студентів Канади, що певною мірою обґрунтовується переконаністю значної частки українських студентів (34%), у тому, що студентське самоврядування не може змінити життя країни на краще.

Виявлено, що українські й канадські студенти залучені до управління закладами вищої освіти переважно через участь у вченій раді університету. Відмінності пов'язані з: меншим відсотком українських студентів у вченій раді (10% проти 16%); нижчим рівнем автономності українського студентського самоврядування у розподілі фінансів.

5. На основі методів аналізу, синтезу та наукової екстраполяції укладено рекомендації щодо використання в Україні канадського досвіду організації студентського самоврядування щодо нормативно-правового забезпечення; залучення студентів до громадської і громадянської активності та волонтерської діяльності; участі в управлінні ЗВО; функцій органів студентського самоврядування. Щодо нормативно-правового забезпечення, рекомендовано: деталізувати у законодавстві процедуру реєстрації і функціонування студентських організацій; розробити інформаційний пакет щодо діяльності і фінансування організацій студентського самоврядування; надати студентським організаціям більшої автономності; збільшити представництво студентів в органах управління університетом; передбачити в Міністерстві освіти і науки України посаду офіційного представника зі зв'язків зі студентськими організаціями; затвердити на офіційному рівні форму Документа про позанавчальну діяльність студентів, що враховуватиметься при їхньому працевлаштуванні, отриманні стипендій, грантів, вступові до магістратури чи аспірантури; створити онлайн-базу даних участі студентів у позанавчальній діяльності. Щодо залучення студентів до громадської, громадянської і волонтерської активності, рекомендовано: покращити інформування студентів про можливість участі у громадських проектах, програмах тощо; ввести в навчальний план вибіркову дисципліну «Навчання громадської діяльності»; проводити ярмарки вакансій із волонтерської діяльності, рефлексивні тренінги щодо набутого досвіду участі у громадських проектах тощо; створити в університетах відділ або центр партнерства

університету з громадою, який надаватиме послуги з інформування та консультування представників студентського самоврядування щодо можливих форм громадської і громадянської активності і вестиме облік такої роботи. Щодо участі студентського самоврядування в управлінні ЗВО, рекомендовано: сприяти виробленню позитивного ставлення студентів до управління університетом через співпрацю з адміністрацією, представниками професорсько-викладацького складу університету; підвищувати управлінську компетентність студентів, пропонуючи їм відповідні лекції, майстер-класи, інструктажі; ввести в навчальний план вибіркочу дисципліну «Управління університетом» на початкових курсах навчання; удосконалити процедуру обрання студентів до самоврядних структур; залучати студентів до обговорення ключових академічних проблем. Щодо функцій, на виконання яких може бути спрямовано діяльність студентського самоврядування університету, рекомендовано: звернути увагу на соціалізаційну, партнерську, репрезентаційну, комунікативну, академічну, розважальну та правозахисну функції.

Здійснене дослідження не вичерпує всієї повноти наукової проблеми діяльності студентського самоврядування в університетах Канади. До перспективних напрямів подальших досліджень належать: вивчення мотивації студентів до участі в університетських самоврядних структурах, засобів підвищення громадянської активності студентів, взаємозв'язку активності студентського самоврядування в університетах і якості вищої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабин, І. І., Болюбаш, Я. Я. & Гармаш, А. А. (2011). *Національний освітній глосарій: вища освіта*. К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди».
2. Білецька, І. О. (2004). *Виховання цінності іншої людини в молодших підлітків у процесі розв'язування моральних задач*. (Дис. канд. пед. наук). Уманський держ. педагогічний ун-т ім. Павла Тичини, Умань.
3. Білецька, І. О. (2015). Двостороння програма як одна з моделей білінгвального навчання у США. *Молодь і ринок: Щомісячний науково-педагогічний журнал*. № 1(120). С. 28–32.
4. Білодід, І. К. (1970–1980). *Словник української мови* (Т. 1–11). Київ: Наукова думка.
5. Борисов, В. В. (2006). *Теоретико-методологічні засади формування національної самосвідомості учнівської та студентської молоді*. (Автореф. дис. д-ра пед. наук). Терноп. нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка, Тернопіль.
6. Бровчак, Л. (2015). *Студентське самоврядування як фактор розвитку організаторських здібностей майбутніх учителів*. (Автореф. дис. канд. пед. наук). Вінниц. держ. пед. ун-т ім. Михайла Коцюбинського, Вінниця.
7. Бусел, В. Т. (2002). *Великий тлумачний словник сучасної української мови*. Київ, Ірпінь: ВТФ «Перун».
8. Василенко, І. В. (2009). *Виховання громадянськості студентів засобами самоврядування у вищих навчальних закладах Канади*. (Дис. канд. пед. наук). Ін-т пробл. виховання АПН України, Київ.
9. Васильченко, Я., Єжова, О. (2014). Нормативно-правові засади самоврядування у вищих навчальних закладах України. *Наука і Освіта*, 8, 64–67.
10. Ваховський, Л. (2007). Наратив у історико-педагогічному дослідженні: методологічний аналіз. *Шлях освіти*, 1, 42–45.
11. Вашкевич, В. М. (2007). *Формування та розвиток історичної свідомості студентської молоді в Україні в період суспільних трансформацій (соціально-філософський аналіз)*. (Автореф. дис. д-ра філософ. наук). Ін-т вищ. освіти АПН України, Київ.
12. Вербець, В. В. (2005). *Теоретико-методологічні засади формування духовно-творчого потенціалу студентської молоді*. (Автореф. дис. д-ра пед. наук). Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова, Київ.
13. Генега, Р. Я. (2007). *Студентство міста Львова в Українському національному русі (1944–1953)*. (Автореф. дис. канд. іст. наук). Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, Львів.
14. Гіжевський, В. К. (2002). *Популярна юридична енциклопедія*. К.: Юрінком Інтер.
15. Гончаренко, С. У. (1997). *Український педагогічний словник*. Київ: Либідь.

16. Гончаренко, С. У. (2011). *Український педагогічний енциклопедичний словник*. Рівне: Волинські обереги.
17. Григор'єва, М. В. (2009). *Історія студентських організацій університетів Наддніпрянської України другої половини XIX – початку XX ст.* (Дис. канд. іст. наук). Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна, Харків.
18. Давидюк, М.І. (2015). *Роль студентського самоврядування у формуванні національної еліти України: політико-культурний контекст*. (Автореф. дис. канд. політ. наук). Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова, Київ.
19. Демченко, Ю. (2015). Особливості організації студентського самоврядування у ВНЗ. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*, 42, с. 545–551. Відновлено з http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pfto_2015_42_75.
20. Долженко, В. О. (2006). *Виховання духовних цінностей у студентської молоді в полікультурному просторі*. (Автореф. дис. канд. пед. наук). Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля, Луганськ, 2006.
21. Дубічинський, В. В. (2007). *Сучасний тлумачний словник української мови: 60 000 слів*. Х.: ВД «ШКОЛА».
22. Дьоміна, О. С. (2007). *Формування правової культури студентської молоді в умовах сучасного українського суспільства*. (Дис. канд. юрид. наук). НАН України, Інститут держави і права ім. В.М. Корецького, Київ.
23. Єжова, О., Васильченко, Я. (2014). Нормативно-правові засади студентського самоврядування у вищих навчальних закладах України. *Наука і освіта*. № 8. С. 64–65.
24. Заболотна, О. (2014). Застосування методу контент-аналізу у порівняльно-педагогічних дослідженнях. *Педагогічні науки: збірник наукових праць*. Вип. 66. С. 122–127.
25. Заболотна О. А., Підгаєцька А. В. (2019). Розвиток студентського самоврядування у Канаді 50-их – 60-их років. In M. L. Komarytskyu (Ed.), *Dynamics of the development of world science: abstracts of the 3rd International scientific and practical conference* (p. 80–88). Vancouver, Canada, 20–22 November. Vancouver, Perfect Publishing. Retrieved from <http://sci-conf.com.ua>.
26. Заболотна, О. А., Підгаєцька, А. В. (2019а). Участь студентів канадського університету Альберти в управлінському процесі ЗВО. *Науковий вісник Миколаївського національного університету ім. В.О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. Миколаїв, № 3(66). С. 103–107.
27. Золотухіна, С. Т., Рацул, О. А. (2007). *Громадянське виховання студентів вищих навчальних закладів України в другій половині XIX – на початку XX століття*. (Монографія). Кіровогр. держ. пед. ун-т ім. В. Винниченка, Кіровоград.
28. Казлакова, Г. (2011). Вища освіта в Канаді: деякі враження про університети Оттави і Торонто. *Вища Освіта України*, 1, 114–116. Відновлено з file:///E:/download/vou_2011_1_19.pdf.

29. Кафарська, О. (2007). *Педагогічні засади формування громадянської позиції студентської молоді (1991–2005 рр.)*. (Автореф. дис. канд. пед. наук). Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника, Івано-Франківськ.
30. Кирилович, О. (2012). Теоретичні засади формування громадянської позиції студентів педагогічних ВНЗ. *Нова пед. думка*, 1. С. 162–164.
31. Коляда, Н. М. (2018). Розвиток молодіжної роботи в умовах вищого закладу освіти. *Соціальна робота і соціальна освіта*. Вип. 2. С. 79–88.
32. Коляда, Н. М. (2019). Молодіжна робота як засіб неформальної громадянської освіти. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. Вип. 19. С. 72–79.
33. Кострюков, С. В. (2004). *Формування демократичних цінностей студентської молоді в трансформаційний період*. (Автореф. дис. канд. філософ. наук). Ін-т вищ. освіти АПН України, Київ.
34. Кочубей, Т. Д. (2014). Педагогічні умови соціалізації студентської молоді в умовах освітньо-виховного середовища ВНЗ. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 7(41). С. 112–124.
35. Кочубей, Т. Д., Очеретяний, А. В. (2017). Сенситивність студентів для формування життєвих цінностей. *Slovak international scientific journal*. № 12. С. 21–24.
36. Кравчук, Х. А. (2010). *Організації студентів в УСРР у 1920-і рр.* (Дис. канд. іст. наук). Донец. нац. техн. ун-т, Донецьк.
37. Кремінь, В. Г. (2008). *Енциклопедія освіти*. Київ: Юрінком Інтер.
38. Кулінченко, О. С. (2015). *Формування соціальної активності студентів в умовах діяльності органів самоврядування вищого навчального закладу*. (Автореф. дис. канд. пед. наук). Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, Київ.
39. Лідер технічної освіти України. (2018). *Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»*. Відновлено з http://kpi.ua/kpi_about.
40. Лісовець, О. (2012). Дослідження громадської активності сучасної студентської молоді. *Психолого-педагогічні науки*, 2, с. 18–22.
41. Мокляк, В. М. (2011). *Студентське самоврядування в історії розвитку вищої школи України (XIX – початок XX століття)*. (Автореф. дис. канд. пед. наук).: Полтав. нац. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка, Полтава.
42. Мороз, В. П. (2015). *Організаційно-педагогічні умови формування лідерських якостей студентів вищих навчальних закладів у процесі діяльності органів студентського самоврядування*. (Автореф. дис. канд. пед. наук). Держ. закл. «Луган. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка», Старобільськ.
43. НТУУ «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» (2020). *Головні цілі та завдання студентської ради*. Взято з https://kpi.ua/web_studrada.
44. Невмержицька, О. О. (2009). *Студентське самоуправління у контексті демократизації вищої освіти України*. (Дис. канд. філос. наук). АПН України, Ін-т вищ. освіти, Київ.

45. Овсяннікова, А. В. (2013). Студентське самоврядування як необхідна умова формування громадянськості. В Н. М. Бріт, О. І. Безлюдний, А. С. Гембарук та ін. (Ред.), *Збірник наукових праць студентів та молодих учених* (с. 221–224). Умань: Видавничо-поліграфічний центр «Візаві».

46. Овсяннікова, А. В. (2013а). Ідеї А. С. Макаренка в сучасних моделях студентського самоврядування. В О. Г. Козлова, О. І. Огієнко, А. А. Сбруєва, І. А. Чистякова та ін. (Ред.), *Творча спадщина А. С. Макаренка в контексті інноваційного розвитку освіти XXI століття: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю* (с. 72–74). Суми, 11–12 березня. Суми: СумДПУ ім. А.С. Макаренка.

47. Овсяннікова, А. В. (2013b). Ідеї А. Макаренка в сучасних моделях студентського самоврядування. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. Суми, № 3(29). С. 139–146.

48. Осташова, В. О. (2011). *Правове самовиховання студентської молоді в умовах формування громадянського суспільства в Україні*. (Дис. канд. юрид. наук). Нац. акад. наук України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. Київ.

49. Підгаєцька, А. (2013). Навчання у парадигмі вищої освіти Канади. *Наука і освіта у глобалізованому світі: традиції, сьогодення, перспективи: матеріали міжн. науково-практ. конф.* (с. 146–148). 17–18 жовтня. Умань, ПП Жовтий О. О.

50. Підгаєцька, А. В. (2014). Діяльність найбільших студентських організацій в системі вищої освіти Канади. В Н. М. Бріт, В. О. Коваль, О. І. Безлюдний (Ред.), *Збірник наукових праць студентів та молодих учених* (с. 195–200). Умань: ФОП Жовтий О. О.

51. Підгаєцька, А. В. (2014а). Студентське самоврядування в Україні у порівнянні з передовим досвідом канадських студентських організацій. В Н. С. Побірченко, О.І. Безлюдний, Т.Д. Кочубей та ін. (Ред.), *Основні напрямки підготовки сучасного вчителя: глобалізація, стандартизація, інтеграція: матеріали міжна-родної науково-практичної конференції* (с. 183–185). Умань, 30-31 жовтня. Умань: ПП Жовтий.

52. Підгаєцька, А. В. (2015). Види та функції студентських самоврядних організацій вищих навчальних закладів Канади. В О. Г. Козлова, О. І. Огієнко, А. А. Сбруєва та ін. (Ред.), *Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний та національний виміри змін: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції* (с. 146–148). Суми, 26-27 березня. Том 1. Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка.

53. Підгаєцька, А. В. (2015а). Передумови до створення студентських організацій в Канаді. В Н. М. Бріт (Ред.), *Збірник наукових праць студентів та молодих учених* (с. 166–171). Умань: ВПЦ «Візаві».

54. Підгаєцька, А. (2015b). Universities in a new context. В О. І. Локшиної (Ред.), *Педагогічна компаративістика – 2015: трансформації в освіті зарубіжжя та український контекст: матеріали наук.-практ. семінару* (с. 201–203). Київ, 11 червня 2015 р.). Ін-т педагогіки НАПН України, К.: Педагогічна думка, 2015.

55. Підгаєцька, А. В. (2015с). Виконання організаціями студентського самоврядування в Канаді суспільно-політичної функції. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. Суми, № 4(48). С. 106–118.

56. Підгаєцька, А. В. (2016). Студентське самоврядування як педагогічна умова виховання лідерських якостей. В Н. М. Бріт, О. І. Безлюдний та ін. (Ред.), *Збірник наукових праць студентів та молодих учених* (с. 182–185). Умань, ВПЦ «Візаві».

57. Підгаєцька, А. В. (2016а). Волонтерська діяльність студентів у Канаді як підготовка до професійної діяльності. В О.І. Безлюдний, Н.М. Бріт, О.А. Заболотна та ін. (Ред.), *Мова, освіта, культура: античні цінності – сучасне застосування: матеріали міжнародного дискусійного форуму* (с. 233–236). Умань, 19-20 травня. Умань: ФОП Жовтий О.О.

58. Підгаєцька, А. В. (2016b). Міжнародні волонтерські студентські організації університетів Канади. *Порівняльно-педагогічні студії*. Умань, № 1(27). С. 48–54.

59. Підгаєцька, А. В. (2017). Волонтерська діяльність студентів Канади як запорука професійного становлення майбутніх фахівців. В О. І. Безлюдний, Н. М. Бріт, О.А. Заболотна та ін. (Ред.), *Збірник наукових праць студентів та молодих учених (За матеріалами міжнародної наукової конференції «Трансформації в українській освіті і наукових дослідженнях: світовий контекст», 25–26 травня 2017 р.)* (с. 158–160). Умань, ВПЦ «Візаві».

60. Підгаєцька, А. В. (2017а). Основні напрями та функції студентських самоврядних організацій Канади. В О. І. Безлюдний, Н. М. Бріт, О. А. Заболотна та ін. (Ред.), *Трансформації в українській освіті і наукових дослідженнях: світовий контекст (частина II): матеріали міжнародної наукової конференції* (с. 101–104). Умань, ВПЦ «Візаві».

61. Підгаєцька, А. В. (2017b). Самоврядування студентських організацій університету Альберти другої половини ХХ ст. *Психологія та педагогіка: методика та проблеми практичного застосування: збірник тез наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції* (с. 143–146). Львів, 22–23 грудня. Львів: ГО «Львівська педагогічна спільнота».

62. Підгаєцька, А. В. (2017с). Вивчення факторів впливу на залучення студентів до управлінської діяльності канадського університету Альберти. *Теорія і практика розвитку наукових знань (частина III): матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції* (с. 33–35). Київ, 28-29 грудня. Київ: МЦНД, 2017.

63. Підгаєцька, А. В. (2018). Залучення студентства канадського університету Британської Колумбії до громадянської активності. D J. Augutis (Ed.), *Modernization of educational system: world trends and national peculiarities»: International Scientific Conference* (p. 72–74). Kaunas, February 23rd. Izdevnieciba «Baltija Publishing».

64. Підгаєцька, А. В. (2018а). Управлінська структура ЗВО у Канаді на прикладі університету Макгілла. *Конкурентоспроможність вищої освіти України в умовах інформаційного суспільства [Електронний ресурс]: збірник*

тез I Міжнародної науково-практичної конференції (с. 114–115). Чернігів, 9 листопада. Чернігів: Чернігів. нац. технол. ун-т.

65. Підгаєцька, А. В. (2018b). Нормативно-правова база функціонування студентських організацій в університетах Канади й України. *Інноваційна педагогіка*. Одеса, № 8. С. 37–41.

66. Підгаєцька, А. В. (2018c). Порівняльний аналіз залучення студентського самоврядування до управлінської структури ЗВО у Канаді й Україні. *Scientific Journal ScienceRise: Pedagogical Education*. Харків, Vol. 3(23). P. 13–18.

67. Підгаєцька, А. В. (2018d). Нормативно-правове забезпечення студентських організацій Канади університетського рівня. *Молодий вчений*. Херсон, № 11(63). Частина II. С. 251–255.

68. Підгаєцька, А. В. (2019). Співпраця студентів канадського університету Торонто з громадою. В О. Ю. Висоцький (Ред), *Освіта і наука у мінливому світі (частина I): матеріали міжнародної наукової конференції* (с. 81–82). Дніпро, 29–30 березня. Дніпро: СПД «Охотнік».

69. Підгаєцька, А. В. (2019a). Порівняльний аналіз управлінської структури канадського університету Макгілл та українського університету УДПУ ім. Павла Тичини. В О. І. Безлюдний, Н. М. Коляда, І. С. Постоленко, О. А. Заболотна, Н. М. Бріт (Ред.), *Інновації в сучасній освіті: український та світовий контекст (частина II): матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (с. 3–77). Умань, 18–19 квітня. Умань: «Візаві».

70. Підгаєцька А. В. (2019b). Основні засоби співпраці студентів канадських університетів та громади. В О. І. Локшиної (Ред.), *Педагогічна компаративістика і міжнародна освіта – 2019: інтернаціоналізація та інтеграція в освіті в умовах глобалізації: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції* (с. 208–210). Київ, 30 травня. Київ–Дрогобич: ТзОВ «Трек-ЛТД».

71. Підгаєцька, А. В. (2019c). Форми співпраці студентів канадських університетів та громади. В С. Щудло, О. Заболотної, Л. Загоруйко (Ред.), *Імплементация європейських стандартів в українські освітні дослідження: збірник матеріалів III Міжнародної наукової конференції Української асоціації дослідників освіти* (с. 147–150). Київ, 21 червня. Київ–Дрогобич: ТзОВ «Трек-ЛТД».

72. Підгаєцька, А. В. (2019d). Розвиток студентського самоврядування в Канаді 40-их – 50-их років. В С. М. Шкарлет (Ред.), *Конкурентоспроможність вищої освіти України в умовах інформаційного суспільства: збірник тез II Міжнародної науково-практичної конференції* (с. 48–51). Чернігів, 11 жовтня. Черн. нац. технол. ун-т, Чернігів: видавець Брагинець О. В.

73. Підгаєцька А. В. (2019e). Розвиток студентських самоврядних організацій Канади у 80-ті–90-ті роки. В А. В. Сущенко та ін. (Ред.), *Педагогіка та психологія: сучасний стан розвитку наукових досліджень та перспективи: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (с. 55–58).

Запоріжжя, 15–16 листо-пада. Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2019.

74. Пішун, С. Г. (2005). *Формування культури дозвілля студентів вищих навчальних закладів в умовах роботи студентського клубу*. (Автореф. дис. канд. пед. наук). Ін-т пробл. виховання АПН України, Київ.

75. Плахтєєва, В. (2008). *Формування громадянської свідомості майбутніх учителів у процесі професійної підготовки*. (Автореф. дис. канд. пед. наук). Харк. нац. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди, Київ.

76. Подгаецкая, А. В. (2015). Деятельность студенческих организаций университета Торонто в условиях глобализации. У Б. Адизов, К. Самиев, А. Тулаганов (Ред.), *Культура и образование: диалог времени: материалы международной науч-но-практической конференции* (с. 693–695). Узбекистан, 24–25 декабря. Бухара: «Дурдона».

77. Потопа, К. Л. (2006). *Соціально-педагогічні умови організації студентського самоврядування у вищих навчальних закладах*. (Автореф. дис. канд. пед. наук). Національний педагогічний ун-т ім. М.П. Драгоманова, Київ.

78. Про вищу освіту: Закон України 2014, № 1556-VII § розділ 7 стаття 40 (2018). Відновлено з <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.

79. Про вищу освіту: Закон України 2014, № 1556-VII § розділ 7 стаття 40 (2020). Відновлено з <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.

80. Про надання грифу МОН навчальним програмам для учнів 10–11 класів закладів загальної середньої освіти України. Наказ Міністерства освіти і науки України № 1407729-17– р. (2017). Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1407729-17>.

81. Рацул, О. (2005). *Формування громадянськості у студентів вищих навчальних закладів України у другій половині XIX - на початку XX ст.* (Автореф. дис. канд. пед. наук). Харк. нац. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди, Харків.

82. Ржевська, А. В. (2002). *Управління процесом виховання студентів вищого педагогічного закладу освіти*. (Автореф. дис. канд. пед. наук). Луган. держ. пед. ун-т ім. Т. Шевченка, Луганськ.

83. Романова, Н. Ф. (2005). *Організація і управління діяльністю студентських соціальних служб у вищих навчальних закладах України*. (Автореф. дис. канд. пед. наук). Центр. ін-т післядиплом. пед. освіти АПН України, Київ.

84. Руснак, І. (2012). Студентське самоврядування як засіб формування управлінських умінь майбутніх фахівців. *Педагогічний Дискурс*, 12, 275–277.

85. Сігова, А. Г. (2008). *Педагогічні умови формування громадянської позиції студентської молоді*. (Автореф. дис. канд. пед. наук). Східноукр. нац. унів-т ім. В. Даля, Луганськ.

86. Сопівник, Р. В. (2004). *Зростання ролі студентів у навчально-виховному процесі вищих навчальних закладів України: історичний аспект (90-ті рр. XX – початок XXI ст.)*. (Автореф. дис. канд. іст. наук). Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля, Луганськ.

87. Сопівник, І. В. (2006). *Формування громадянськості студентів вищих аг-рарних навчальних закладів*. (Автореф. дис. канд. пед. наук). Терноп. нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка, Тернопіль.

88. Статут НТУУ «КПІ імені І. Сікорського» (2018). Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» (Нова редакція). Відновлено з <http://kpi.ua/regulation>.

89. Структура університету НТУУ «КПІ ім. Ігоря Сікорського». (2018). *Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»*. Відновлено з <http://kpi.ua/structure>.

90. Сухомлинська, О. (2007). *Методологія дослідження історико-педагогічних реалій другої половини ХХ століття. Шлях освіти, № 4*. С. 6–12.

91. Сухомлинська, О. (2018). Деякі міркування щодо вживання поняття «історія сучасності» у педагогічному контексті (крізь призму зарубіжних досліджень). *Історико-педагогічні студії, 1*. С. 10–17.

92. Ткачук, І. О. (2010). *Формування духовно-творчого потенціалу студентської молоді в трансформаційному суспільстві*. (Автореф. дис. канд. філософ. наук). Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, Київ.

93. Трибулькевич, К. Г. (2017). *Розвиток студентського самоврядування у вищих навчальних закладах України (1917–2010 рр.)*. (Автореф. дис. д-ра пед. наук). НАПН України. Ін-т вищ. освіти, Київ.

94. Тюска, В. Б. (2006). *Творча самореалізація майбутнього педагога в процесі діяльності студентського клубу*. (Автореф. дис. канд. пед. наук). Житомир. держ. ун-т ім. І. Франка, Житомир.

95. Усик, Е. Ю. (2014). *Глоссарий современного образования*. Харків: Изд-во НУА.

96. Флегонтова, Н. М. (2013). *Короткий словник актуальних педагогічних термінів*. К.: КНУТД.

97. Цілі сталого розвитку. (2020). *United Nations Ukraine*. Відновлено з <https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/sustainable-development-goals.html>.

98. Черкасова, С. О. (2001). *Просвітницько-педагогічна діяльність студентських громадських організацій університетів України (друга половина ХІХ –початок ХХ ст.)*. (Автореф. дис. канд. пед. наук). Харк. держ. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди, Харків.

99. Шеїна, Л. О. (2010). *Студентське самоврядування як засіб соціалізації молоді*. (Автореф. дис. канд. пед. наук). Луган. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Луганськ.

100. Шпак, О. (2010). Особливості управління в сучасній системі вищої освіти. *Молодь І Ринок, 12(77)*, 11–13.

101. Шпаківська, О. (2013). Організація студентського самоврядування у прак-тиці роботи вітчизняних та закордонних ВНЗ. *Витоки педагогічної майстерності. Серія: педагогічні науки*. Вип. 11. С. 343.

102. Штифурак, В. Є. (2011). *Соціально-педагогічні основи виховної роботи зі студентською молоддю у вищих навчальних закладах.* (Автореф. дис. д-ра пед. наук). Луган. нац. ун-т ім. Т.Шевченка, Луганськ.

103. Ярмаченко, М. Д. (2001). *Педагогічний словник.* Київ: Педагогічна думка. Ящук, І. П. (2011). *Теорія та практика виховання студентської молоді вищих педагогічних навчальних закладів України (1920–1991 рр.).* (Автореф. дис. д-ра пед. наук). ДЗ «Луган. нац. ун-т ім. Т. Шевченка», Луганськ.

104. Act Respecting the Accreditation and Financing of Students' Associations. (2018). "*Student Associations Accreditation Act*" or "*Accreditation Act*". R.S.Q. Retrieved from <http://legisquebec.gouv.qc.ca/en/ShowDoc/cs/A-3.01>.

105. African Students' Association. (2016). *University of Toronto Ulife.* Retrieved from <https://www.ulife.utoronto.ca/organizations/view/id/126275>.

106. Ahmadiyya Muslim Students' Association. (2016). *University of Toronto Ulife.* Retrieved from <https://www.ulife.utoronto.ca/organizations/view/id/1897>.

107. AIESEC. (2016). *About us.* Retrieved from <https://www.aiesec.ca>.

108. Alberta Public Interest Research Group. (2016). *APIRG.* Retrieved from <https://apirg.org>.

109. Alberta University. (2018). *Student Organizations.* Retrieved from <https://alberta.campuslabs.ca/engage/organizations?categories=137>.

110. Allegro Choir. (2016). *University of Toronto.* Retrieved from <https://www.ulife.utoronto.ca/organizations/view/id/16051>.

111. Alliance. (n.d.). In *Cambridge Dictionary.* Retrieved from <https://dictionary.cambridge.org/ru/%D1%81%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%80%D1%8C/%D0%B0%D0%BD%D0%B3%D0%BB%D0%B8%D0%B9%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9/alliance?q=Alliance>.

112. Alliance. (n.d.). In *Collins Dictionary.* Retrieved from <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/alliance>.

113. Alliance. (n.d.). In *Longman Dictionary of Contemporary English.* Retrieved from <https://www.ldoceonline.com/dictionary/alliance>.

114. Alliance. (n.d.). In *MacMillan Dictionary.* Retrieved from <https://www.macmillandictionary.com/us/dictionary/american/alliance>.

115. Alliance. (n.d.). In *Merriam-Webster Dictionary.* Retrieved from <https://www.merriam-webster.com/dictionary/alliance>.

116. Alliance. (n.d.). In *Oxford Advanced Learner's Dictionary.* Retrieved from <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/alliance?q=alliance>.

117. Alternative Spring Day. (2018). *McGill University. Community Engagement and Volunteering.* Retrieved from https://mcgill.ca/equity_diversity/community-engagement/community/engagement/asb.

118. Alzheimer's Students Association. (2016). *Alzheimer's Students Association Alberta University.* Retrieved from <https://alberta.campuslabs.ca/engage/organization/asaua>.

119. Amnesty International. (2016). *McGill Students for Amnesty International*. Retrieved from <https://ssmu.ca/clubs/political-socialactivism-clubs/mcgill-students-chapter-of-amnesty-international/>.
120. Anthropology and Health Studies Association. (2016). Retrieved from <http://ahautsc.com>.
121. Appassionata Music Group. (2016). *University of Toronto*. Retrieved from <https://www.ulife.utoronto.ca/organizations/view/id/2733>.
122. Applied Architecture, Landscape and Design. (2016). *Learn to architect*. Retrieved from <http://cargocollective.com/aald/>.
123. Archery Association. (2019). *British Columbian Archery Association*. Retrieved from <https://bcarchery.ca>.
124. Architecture and Visual Studies Students Union. (2016). *University of Toronto Ulife*. Retrieved from <https://www.ulife.utoronto.ca/organizations/view/id/126653>.
125. Armenian Students Association. (2016). *University of Toronto Ulife*. Retrieved from <https://www.ulife.utoronto.ca/organizations/view/id/126253>.
126. Art of Recovery. (2019). *University of Toronto*. Retrieved from <https://www.ulife.utoronto.ca/organizations/view/id/100230>.
127. Arts & Science Students' Union. (2016). *University of Toronto Ulife*. Retrieved from <https://www.ulife.utoronto.ca/organizations/view/id/1121>.
128. Asian Christian Fellowship. (2016). *University of Toronto Ulife*. Retrieved from <https://www.ulife.utoronto.ca/organizations/view/id/126316>.
129. Association. (n.d.). In *Cambridge Dictionary*. Retrieved from <https://dictionary.cambridge.org/ru/%D1%81%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%80%D1%8C/%D0%B0%D0%BD%D0%B3%D0%BB%D0%B8%D0%B9%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9/association>.
130. Association. (n.d.). In *Collins Dictionary*. Retrieved from <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/association>.
131. Association. (n.d.). In *Longman Dictionary of Contemporary English*. Retrieved from <https://www.ldoceonline.com/dictionary/association>.
132. Association. (n.d.). In *MacMillan Dictionary*. Retrieved from <https://www.macmillandictionary.com/us/dictionary/american/association>.
133. Association. (n.d.). In *Merriam-Webster Dictionary*. Retrieved from <https://www.merriam-webster.com/dictionary/association>.
134. Association. (n.d.). In *Oxford Advanced Learner's Dictionary*. Retrieved from <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/association?q=association>.
135. Association of Graduate Students. (2016). *University of Toronto Ulife*. Retrieved from <https://www.ulife.utoronto.ca/organizations/view/id/1746>.
136. Association of Korean-Canadian Scientists and Engineers. (2016). *University of Toronto Ulife*. Retrieved from <https://www.ulife.utoronto.ca/organizations/view/id/48544>.

137. Association of Mathematical and Computer Sciences Students. (2016). *University of Toronto Ulife*. Retrieved from <https://www.ulife.utoronto.ca/organizations/view/id/126259>.
138. Association of Part-Time Undergraduate Students. (2016). *University of Toronto Ulife*. Retrieved from <https://www.ulife.utoronto.ca/organizations/view/id/1025>.
139. Athletic Council. (2016). *University of Toronto Ulife*. Retrieved from <https://www.ulife.utoronto.ca/organizations/view/id/1748>.
140. Awards and Funding. (2018). *The University of British Columbia. Community Engagement*. Retrieved from <http://communityengagement.ubc.ca/scholarly-resources/awards-and-funding/>.
141. Axelrod, P. (1982). *Scholars and dollars: Politics, economics and the universities of Ontario 1945-1980*. Toronto, ON: University of Toronto Press.
142. Badminton Club. (2016). *University of Toronto*. Retrieved from <https://www.ulife.utoronto.ca/organizations/view/id/55624>.
143. Baltic Students Society. (2016). Retrieved from <https://www.facebook.com/groups/207314015945956/?fref=ts>.
144. Bangladeshi Students Association. (2016). *University of Toronto Ulife*. Retrieved from <https://www.ulife.utoronto.ca/organizations/view/id/1875>.
145. Banks, J. A. (2007). *Diversity and citizenship education: Global perspectives*. San Francisco, CA: Jossey Bass.
146. Beaudoin-Laarman, L. (2012, Avril, 3). McGill on Strike. *LeDélit*. Retrieved from <http://www.delitfrancais.com/2012/04/03/mcgill-on-strike>.
147. Beaumont, E. (2010). Political agency and empowerment: Pathways for developing a sense of political efficacy in young adults. In L. Sherrod, J. Torney-Purta, & C. Flanagan (Eds.), *Handbook of research on civic engagement* (pp. 525–558). Hoboken, NJ: John Wiley & Sons. Retrieved from <http://dx.doi.org/10.1002/9780470767603.ch20>.
148. Bégin-Caouette, O., Jones, J. A. (2014). Student Organizations in Canada and Quebec's "Maple Spring". *Studies in Higher Education*, 39(3), 412–425. doi: 10.1080/03075079.2014.896178.
149. Best Buddies. (2016). *University of Toronto UTSC Chapter*. Retrieved from <https://www.ulife.utoronto.ca/organizations/view/id/126669>.
150. Book Club. (2016). *McGill. Faculty of Education. McGill Alumni Book Club*. Retrieved from <https://www.mcgill.ca/education/category/tags/mcgill-alumni-book-club>.
151. Brain Awareness Movement. (2016). *Brain Awareness Movement Alberta University*. Retrieved from <https://alberta.campuslabs.ca/engage/organization/bamclub>.
152. Brazilian Jiu Jitsu Club. (2016). *University of Toronto*. Retrieved from <https://www.ulife.utoronto.ca/organizations/view/id/126517>.
153. Brazilian Student Association. (2016). *McGill University Students' Society*. Retrieved from <http://ssmu.mcgill.ca/clubs/religion-culture-clubs/page/3/>.
154. Brewer, B. (1955, January 14). News Roundup 1954. *UWO Gazette*.

155. British Society McGill. (2016). *Students' Society of McGill University*. Retrieved from <https://ssmu.ca/clubs/religion-culture-clubs/british-appreciation-society>.
156. Broom, C. (2016). Exploring Youth Civic Engagement and Disengagement in British Columbia, Canada. *Journal of International Social Studies*, Volume 6(1), 4–22.
157. Bulgarian Student's Association. (2016). *Students' Society of McGill University*. Retrieved from <https://ssmu.ca/clubs/religion-culture-clubs/the-bulgarian-students-association-of-mcgill-bulsam/>.
158. Callan, E. (1997). *Creating citizens: Political Education and Liberal Democracy*. Oxford, UK: Clarendon Press.
159. Campus Bible Talk. (2019). *Bible Study at the university of Alberta*. Retrieved from <https://www.southedmontonchurchofchrist.com/campusbibletalk.html>.
160. Campus Lions Club. (2016). *University of Toronto Ulife*. Retrieved from <https://www.ulife.utoronto.ca/organizations/view/id/2227>.
161. Canadian Alliance of Student Associations. (2008, July 7). *History of CASA*. Retrieved from <http://casa.ca/index.php/history-of-casa.html>.
162. Canadian Alliance of Student Associations. (2019). *CASA. About*. Retrieved from <https://www.casa-acae.com>.
163. Canadian Alliance of Student Associations. (2019). *Quebec Partnership*. Retrieved from https://www.casa-acae.com/quebec_partnership.
164. Canadian Federation of Students. (2020). *About Us*. Retrieved from <https://cfs-fcee.ca/about/>.
165. Canadian Federation of Students. (1983, May). *National General Meeting (NGM) Minutes*, p. 70.
166. Canadian Federation of Students. (2003, November). *National General Meeting (NGM) Minutes, Closing Plenary*, p. 19–22.
167. Canadian Federation of Students. (1995, May 24-30). *Report of the National Executive*. Retrieved from <http://www.studentunion.ca/cfs/1995/1995-05-execreport.pdf>.
168. Canadian Federation of Students. (2016). *Principles*. Retrieved from <https://cfs-fcee.ca/about/principles/>.
169. Federation of Students. (2019). *CFS Ontario*. Retrieved from <https://cfsontario.ca/apropos/>.
170. Canadian Foundation for AIDS Research. (2016). *Canadian Foundation for AIDS Research University of Alberta*. Retrieved from <https://alberta.campuslabs.ca/engage/organization/canfar>.
171. Canadian Nursing Students' Association. (2019). *Objectives and Meetings*. Retrieved from: <http://cnsa.ca/about-us/objective-and-meetings/>.
172. Canadian Parks and Wilderness Society (CPAWS). (2019). *Mission & Vision*. Retrieved from <https://cpaws.org/about/about-cpaws/mission-vision/>.

173. Canadian Secular Alliance. (2016). *Canadian Secular Alliance – University of Toronto Chapter*. Retrieved from <https://www.ulife.utoronto.ca/organizations/view/id/100625>.

174. Canadian Voice of Women for Peace. (2019). *Our Mission*. Retrieved from <https://vowpeace.org>.

175. Cargo, M., Grams, G., Ottoson, J., Ward, P., & Green, L. (2003). Empowerment as fostering positive youth development and citizenship. *American Journal of Health Behavior*, 27, Ss. 66–79. Retrieved from https://www.researchgate.net/profile/Margaret_Cargo/publication/10755216_Empowerment_as_Fostering_Positive_Youth_Development_and_Citizenship/links/09e4150f65b973bf48000000/Empowerment-as-Fostering-Positive-Youth-Development-and-Citizenship.pdf.

176. Carrigan, D. (1968). *Canadian party platforms, 1867–1968*. Toronto, ON: Copp Clark Publishing Company.

177. CASA. (2020). *Canadian Alliance of Student Associations. Members*. Retrieved from <https://www.casa-acae.com/members>.

178. Catholic Students' Association. (2016). *University of Toronto. Ulife*. Retrieved from <https://www.ulife.utoronto.ca/organizations/view/id/21219>.

179. Centre for Autism Services Alberta Students' Association. (2016). *Alberta Students' Association*. Retrieved from <https://alberta.campuslabs.ca/engage/organization/cfasa>.

180. Center for Community Partnership, (2018). *University of Toronto*. Retrieved from <https://www.studentlife.utoronto.ca/ccp/partners>.

181. Center for Community Partnerships. (2018a). *University of Toronto. Community-Engaged Learning*. Retrieved from <https://www.studentlife.utoronto.ca/ccp/community-engaged-learning>.

182. Center for Community Partnerships. (2018b). *Community Action Projects*. Retrieved from <https://www.studentlife.utoronto.ca/ccp/cap>.

183. Center for Community Partnerships. (2018c). *Community Action Projects. Story Planet*. Retrieved from <https://www.studentlife.utoronto.ca/ccp/cap>.

184. Center for Community Partnerships. (2018d). *Community Action Projects. City Adult Learning Center*. Retrieved from <https://www.studentlife.utoronto.ca/ccp/cap>.

185. Center for Community Partnerships. (2018e). *Community Action Projects. The SciHigh Program*. Retrieved from <https://www.studentlife.utoronto.ca/ccp/cap>.

186. Center for Community Partnerships. (2018f). *University of Toronto. Community Action Projects. How the program works*. Retrieved from <https://www.studentlife.utoronto.ca/ccp/cap>.

187. Center for Community Partnerships. (2018g). *University of Toronto. Community Action Projects. Police Check*. Retrieved from <https://www.studentlife.utoronto.ca/ccp/cap>.

188. Center for Community Partnerships. (2018h). *University of Toronto. Community Innovation Projects*. Retrieved from <https://www.studentlife.utoronto.ca/ccp/cap>.

189. Center for Community Partnerships. (2018i). *University of Toronto. Alternative Reading Week*. Retrieved from <https://www.studentlife.utoronto.ca/ccp/stu-alt-week>.
190. Center for Community Partnerships. (2018j). *University of Toronto. Community Days and Community Kitchens*. Retrieved from <https://www.studentlife.utoronto.ca/ccp/community-day-and-community-kitchens>.
191. Center for Community Partnerships. (2018k). *University of Toronto. Community-Engaged Initiatives Grants*. Retrieved from <https://www.studentlife.utoronto.ca/ccp/grant>.
192. Center for Community Partnerships. (2018l). *University of Toronto. Student and Alumni Advisory Committee Center for community partnership*. Retrieved from <https://www.studentlife.utoronto.ca/ccp/clubs-and-organizations-support>.
193. Chapman and Innovation Grants. (2018). *The University of British Columbia. Vancouver Campus. Student Services. Career & Experience*. Retrieved from <https://students.ubc.ca/career/communityexperiences/grantscommunityprojects/chapman-innovation-grants>.
194. Chess club. (2016). *McGill Students' Chess Club*. Retrieved from <http://ssmu.mcgill.ca/chess/>.
195. Chestnut Residence Council. (2019). *University of Toronto*. Retrieved from <https://chestnutresidence.wordpress.com>.
196. Chinese Christian Fellowship. (2016). *University of Toronto Ulife*. Retrieved from <https://www.ulife.utoronto.ca/organizations/view/id/2014>.
197. Chinese Students and Scholars Association. (2016). *University of Toronto Ulife*. Retrieved from <https://www.ulife.utoronto.ca/organizations/view/id/126258>.
198. Christian Students. (2016). *Christian Students at University of Toronto*. Retrieved from <https://www.ulife.utoronto.ca/organizations/view/id/126453>.
199. Choose Life. (2016). *Choose Life McGill*. Retrieved from https://www.cqv.qc.ca/choose_life_mcgill.
200. Cinema Politica. (2016). *Cinema Politica McGill*. Retrieved from <https://www.cinemapolitica.org/mcgill>.
201. Citizenship education. (2020). *What is citizenship education? Definition and types*. Retrieved from <https://study.com/academy/lesson/what-is-citizenship-education-definition-types.html>.
202. Citizenship Education Research Journal. (2019). *Contact*. Retrieved from <https://ojs-o.library.ubc.ca/index.php/CERJ/about/contact>.
203. Civic. (n.d.). In *Longman Dictionary of Contemporary English*. Retrieved from <https://www.ldoceonline.com/dictionary/civic>.
204. Civil. (n.d.). In *Collins Dictionary*. Retrieved from <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/civil>.
205. Civil Code of Quebec. (1991). *Chapter CCQ–1991*. L.Q. c.64 (“C.c.Q.”). Retrieved from <http://legisquebec.gouv.qc.ca/en/pdf/cs/CCQ-1991.pdf>.

206. Classics Students' Union. (2019). *University of Toronto*. Retrieved from <http://classu.sa.utoronto.ca>.
207. College of Sustainability. (2018). *Dalhousie University. Community Engagement*. Retrieved from <https://www.dal.ca/faculty/sustainability/community-engagement/partnerships.html>.
208. Collins, J. W., & O'Brien, N. P. (2003). *The Greenwood dictionary of education*. Westport, Conn: Greenwood Press.
209. Community Engagement. (2018). *The University of British Columbia. Community-Engagement Scholarship*. Retrieved from <http://communityengagement.ubc.ca/scholarly-resources/community-engaged-scholarship/>.
210. Community Engagement Campus Network. (2018). *The University of British Columbia. Community Engagement*. Retrieved from <http://communityengagement.ubc.ca/community-engagement-network/>.
211. Community Engagement Day. (2018). *McGill University Branches Program. Indigenous Community Outreach*. Retrieved from https://mcgill.ca/equity_diversity/communityengagement/community/engagement/ced.
212. Community Engaged Scholarship Group. (2018). *The University of British Columbia. Community Engagement*. Retrieved from <http://communityengagement.ubc.ca/scholarly-resources/campus-networks/>.
213. Community-University Partnership. (2018). *University of Alberta*. Retrieved from <https://www.ualberta.ca/faculties/centresinstitutes/communityuniversitypartnership/about-us>.
214. Community-University Partnership. (2018a). *University of Alberta. Finer Details about CUP*. Retrieved from <https://www.ualberta.ca/faculties/centresinstitutes/community-university-partnership/about-us/finer-details>.
215. Companies Act. (2018). *Éditeur officiel du Québec. R.S.Q., chapter C-38, Part III*. Retrieved from <http://www.legisquebec.gouv.qc.ca/en/pdf/cs/C-38.pdf>.
216. Conferences. (2018). *The University of British Columbia. Community Engagement*. Retrieved from <http://communityengagement.ubc.ca/scholarlyresources/conferences/>.
217. Connect to Community Grant. (2018). *The University of British Columbia. Vancouver Campus. Student Services*. Retrieved from <https://students.ubc.ca/career/communityexperiences/grantscommunityprojects/connect-community-grant>.
218. Conservative Association. (2019). *Conservative Association at McGill University*. Retrieved from <https://ssmu.ca/clubs/political-socialactivism-clubs/conservative-association-mcgill-university/>.
219. Constitution Act. (1867). *Government of Canada. Justice Law Website*. Retrieved from <http://laws-lois.justice.gc.ca/eng/Const//page-1.html#docCont>.
220. Conway, J. (1969, March 12). Educational Imperialism. *The Peak*, p. 7.

221. Conway, T., Mackay, S., & Yorke, D. (1994). Strategic planning in higher education: who are the customers? *International Journal of Educational Management*, 8(6), Pp. 29–36.
222. Coptic Orthodox Students Association. (2016). *University of Toronto. Ulife*. Retrieved from <https://www.ulife.utoronto.ca/organizations/view/id/1803>.
223. Cormier, J. (2004). *The Canadianization Movement: Emergence, Survival and Success*. Toronto: University of Toronto Press.
224. Corporation Act. (2018). *Manitoba Laws*. C.C.S.M. c. C.225. Retrieved from <http://web2.gov.mb.ca/laws/statutes/ccsm/c225e.php>.
225. Council For Exceptional Children. (2016). *University of Toronto Ulife*. Retrieved from <https://www.ulife.utoronto.ca/organizations/view/id/2050>.
226. Council of Ministers of Education. (2018). *About CMEC*. Retrieved from https://www.cmec.ca/278/CMEC_Celebrates_50_Years_of_PanCanadian_Leadership_in_Education.html?id=957.
227. Cricket Club. (2019). *The British Columbia Cricket Association*. Retrieved from <http://cricketclub.org>.
228. Croskery, G. & Nason, G. (1958). *Addresses and proceedings Canadian Conference on Education*. Ottawa, ON: Mutual Press.
229. Daffydil. (2016). *University of Toronto*. Retrieved from <https://www.ulife.utoronto.ca/organizations/view/id/1928>.
230. Dance Club Toronto. (2016). *University of Toronto*. Retrieved from <https://www.ulife.utoronto.ca/organizations/view/id/1939>.
231. Davies, I., & Arthur, J. (Eds.). (2008). *Citizenship Education Volume 1*. (Sage library of educational thought & practice; Vol. 1). London: SAGE Publications.
232. DECA. (2016). *University of Toronto Ulife*. Retrieved from <https://www.ulife.utoronto.ca/organizations/view/id/1786>.
233. Delanty, G. (2002). The governance of university: What is the role of university in the knowledge society? *The Canadian Journal of Sociology*, 27(2), 185–198.
234. Democrats Abroad. (2016). *Democrats Abroad @ McGill*. Retrieved from <https://ssmu.ca/clubs/political-socialactivism-clubs/democrats-abroad-mcgill-2/>.
235. Designation of Special Purpose Teaching Universities Regulation. (2008). *B.C. Reg. 220/2008*. Retrieved from <http://www.quickscribe.bc.ca/secure/pdfs/3468.pdf>.
236. Design Cooperative. (2016). *McGill Students' Design Cooperative*. Retrieved from <https://www.facebook.com/designcooperative.dco/>.
237. Dinesen, P., Norgaard, A., & Klemmensen, R. (2014). The civic personality: personality and democratic citizenship. *Political Studies*, 62(S1), 134–152.
238. Dragon Boat Team. (2016). *New College New Dragons Dragon Boat Team. University of Toronto*. Retrieved from <https://www.ulife.utoronto.ca/organizations/view/id/1990>.

239. Dream Corps Canada. (2016). *University of Toronto Ulife*. Retrieved from <https://www.ulife.utoronto.ca/organizations/view/id/16743>.
240. Egyptian Students Association. (2016). *University of Toronto Ulife*. Retrieved from <https://www.ulife.utoronto.ca/organizations/view/id/2160>.
241. Emergency Medical Response Group Scarborough. (2016). *University of Toronto Ulife*. Retrieved from <https://www.ulife.utoronto.ca/organizations/view/id/126249>.
242. Enactus. (2016). *Who we are. Our Mission*. Retrieved from <http://www.enactus.ca>.
243. Entrepreneur's Club. (2016). *University of Toronto Ulife*. Retrieved from <https://www.ulife.utoronto.ca/organizations/view/id/126493>.
244. Environmental and Conservation Sciences Students' Association. (2016). *University of Alberta. Faculty of Faculty of Agricultural, Life & Environmental Sciences*. Retrieved from <https://www.ualberta.ca/agriculture-life-environmental-sciences/programs/undergraduate-programs/degree-programs/environmental-conservation-sciences>.
245. Environmental Students' Union. (2016). *University of Toronto Ulife*. Retrieved from <https://www.ulife.utoronto.ca/organizations/view/id/1059>.
246. Equestrian Club and Team. (2016). *University of Toronto*. Retrieved from <https://www.ulife.utoronto.ca/organizations/view/id/50743>.
247. Etiquette Impression Culture. (2016). *McGill University*. Retrieved from <https://www.facebook.com/EtiquetteImpressionCulture/>.
248. Evans, B., Marsicano, C., & Lennartz, C. (2019). Cracks in the Bedrock of American Democracy: Differences in Civic Engagement Across Institutions of Higher Education. *Educational Researcher*, 48(1), 31–44. doi: <https://doi.org/10.3102/0013189X18809053>.
249. ExCELR. (2018). *McGill. Branches program. Indigenous Community Outreach. Schools Outreach Programs. Experiential Community-Engaged Learning & Research*. Retrieved from https://mcgill.ca/equity_diversity/community-engagement/excelr.
250. Exercise is Medicine. (2016). *University of Alberta. Exercise is Medicine Canada*. Retrieved from https://www.exerciseismedicine.org/canada/support_page.php/university-of-alberta/.
251. Fashion Club. (2016). *McGill Students Fashion Club*. Retrieved from <https://www.facebook.com/McGillFashionClub/>.
252. Federal Government of Canada. (1964, July 11). *Cabinet minutes: report by minister Walter Gordon*. Ottawa, ON: National Archives, RG2, A5a, vol. 6265.
253. Federation. (n.d.). In *Cambridge Dictionary*. Retrieved from <https://dictionary.cambridge.org/ru/%D1%81%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%80%D1%8C/%D0%B0%D0%BD%D0%B3%D0%BB%D0%B8%D0%B9%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9/federation>.
254. Federation. (n.d.). In *Collins Dictionary*. Retrieved from <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/federation>.

255. Federation. (n.d.). In *Longman Dictionary of Contemporary English*. Retrieved from <https://www.ldoceonline.com/dictionary/federation>.
256. Federation. (n.d.). In *MacMillan Dictionary*. Retrieved from <https://www.macmillandictionary.com/us/dictionary/american/federation>.
257. Federation. (n.d.). In *Merriam-Webster Dictionary*. Retrieved from <https://www.merriam-webster.com/dictionary/federation>.
258. Federation. (n.d.). In *Oxford Advanced Learner's Dictionary*. Retrieved from <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/federation?q=federation>.
259. Fédération étudiante universitaire du Québec. (2018). *La Fédération étudiante universitaire du Québec* (FEUQ). Retrieved from <http://cdeacf.ca/organisation/federation-etudiante-universitaire-quebec-feuq>.
260. Filipino Asian Students Association. (2016). *Students' Society of McGill University*. Retrieved from <http://ssmu.mcgill.ca/clubs/religion-culture-clubs/page/4/>.
261. Film Society. (2016). *McGill University. The Film Society*. Retrieved from <https://www.facebook.com/groups/23512974224/>.
262. Fine Arts Association. (2016). *The University of Toronto Fine Arts Association*. Retrieved from <https://www.ulife.utoronto.ca/organizations/view/id/103411>.
263. First Aid Society. (2016). *University of Toronto Ulife*. Retrieved from <https://www.ulife.utoronto.ca/organizations/view/id/126518>.
264. Foundation for Student Science and Technology. (2019). *Mission. Vision*. Retrieved from <http://journal.fsst.ca/jsst/index.php/jsst/pages/view/mission>.
265. Free the Children. (2016). *University of Toronto Ulife*. Retrieved from <https://www.ulife.utoronto.ca/organizations/view/id/126313>.
266. Geneva Club for Autism at University of Toronto. (2016). *University of Toronto Ulife*. Retrieved from <https://www.ulife.utoronto.ca/organizations/view/id/126547>.
267. Gidengil, E., Blais, A., Nevitte, N., & Nadeau, R. (2004). *Citizens*. Vancouver: UBC Press.
268. Gillies, M. (2011). *University Governance: Question for a New Era*. Retrieved from <http://www.hepi.ac.uk/files/UniversityGovernance.pdf>.
269. Gospel Choir. (2016). *University of Toronto*. Retrieved from <https://www.ulife.utoronto.ca/organizations/view/id/2712>.
270. Graduate Business Council. (2016). *University of Toronto. Ulife*. Retrieved from <https://www.ulife.utoronto.ca/organizations/view/id/1129>.
271. Graduate Nurses Student Society. (2016). *University of Toronto Ulife*. Retrieved from <https://www.ulife.utoronto.ca/organizations/view/id/3076>.
272. Granatstein, J. (1986). *Canada 1957–1967: The years of uncertainty and innovation*. Toronto: ON: McClelland and Stewart.
273. Grant, G. (1965). *Lament for a Nation: The Defeat of Canadian Nationalism* (2nd ed). Toronto: McClelland and Stewart.

274. Greenpeace Canada. (2019). *Who we are. Our vision*. Retrieved from <https://www.greenpeace.org/canada/en/about-us/>.
275. Gregory, T. (2010). *Solidarity for their own good: Self-determination and the Canadian Federation of Students*. Retrieved from <http://www.studentunion.ca/solidarity-paper.pdf>.
276. Guitar Club. (2016). *University of Toronto*. Retrieved from <https://www.ulife.utoronto.ca/organizations/view/id/126816>.
277. Habitat for Humanity. (2016). *University of Toronto Ulife*. Retrieved from <https://www.ulife.utoronto.ca/organizations/view/id/126509>.
278. Harry Potter Alliance. (2016). *University of Toronto Ulife*. Retrieved from <https://www.ulife.utoronto.ca/organizations/view/id/126605>.
279. Hart House's Good Ideas Fund. (2019). *About us. Overview*. Retrieved from <https://harthouse.ca/series/good-ideas>.
280. Hart House Jazz Ensemble. (2016). *University of Toronto*. Retrieved from <https://www.ulife.utoronto.ca/organizations/view/id/1691>.
281. Hart House Singers. (2016). *University of Toronto*. Retrieved from <https://www.ulife.utoronto.ca/organizations/view/id/1696>.
282. Hart House Underwater Club. (2016). *University of Toronto*. Retrieved from <https://www.ulife.utoronto.ca/organizations/view/id/2062>.
283. Heart and Stroke Foundation Students' Association. (2016). *Heart and Stroke Foundation Students' Association University of Alberta*. Retrieved from <https://sites.ualberta.ca/~hsf/>.
284. Health and Wellness Movement. (2016). *Health and Wellness Movement, Alberta University*. Retrieved from <https://alberta.campuslabs.ca/engage/organization/HWM>.
285. Heart4Heart Charity. (2016). *Charity. Current Projects*. Retrieved from <http://www.heart4heart.ca>.
286. Herbivore Society for Peace and Justice. (2016). *McGill university*. Retrieved from <https://ssmu.ca/clubs/political-socialactivism-clubs/herbivore-society-for-peace-and-justice/>.
287. Hip Hop Community. (2016). *University of Toronto*. Retrieved from <https://www.ulife.utoronto.ca/organizations/view/id/33508>.
288. Hossain, F. R. (2015). *Student participation in university governance: a qualitative study*. (Master's thesis). McGill University, Montreal, Quebec, Canada. Retrieved from http://digitool.library.mcgill.ca/webclient/StreamGate?folder_id=0dvs=1559925508876~502.
289. Howe, P. (2010). *Citizens adrift: The Democratic Disengagement of Young Canadians*. Vancouver: UBC Press.
290. Idear. (2016). *University of Toronto Ulife*. Retrieved from <https://www.ulife.utoronto.ca/organizations/view/id/49819>.
291. ILead Graduate. (2016). *University of Toronto Ulife*. Retrieved from <https://www.ulife.utoronto.ca/organizations/view/id/126759>.

292. Impact Running. (2016). *University of Toronto*. Retrieved from <https://www.ulife.utoronto.ca/organizations/view/id/126628>.
293. Increasing costs place deterrent on education. (1960, December 9). *UWO Gazette*.
294. Indian Students Association. (2016). *University of Toronto Ulife*. Retrieved from <https://www.ulife.utoronto.ca/organizations/view/id/126408>.
295. Innis College Student Society. (2016). *University of Toronto. Ulife*. Retrieved from <https://www.ulife.utoronto.ca/organizations/view/id/1132>.
296. International Association of Exchange for Technical Experience. (2016). *University of Toronto Ulife*. Retrieved from <https://www.ulife.utoronto.ca/organizations/view/id/116338>.
297. International Development Studies Students Association. (2019). *About the IDSSA*. Retrieved from <http://www.idssamcgill.com/about>.
298. International Justice Mission. (2016). *University of Toronto Ulife*. Retrieved from <https://www.ulife.utoronto.ca/organizations/view/id/2868>.
299. International Relations Students' Association. (2019). *The University of British Columbia*. Retrieved from <https://ir.arts.ubc.ca/community/irsa/>.
300. Iranian Student Association. (2016). *University of Toronto Ulife*. Retrieved from <http://ssmu.mcgill.ca/clubs/religion-culture-clubs/page/3/>.
301. Japan Canada Student Association. (2016). *University of Toronto Ulife*. Retrieved from <https://www.ulife.utoronto.ca/organizations/view/id/2033>.
302. Jewish Student Life. (2019). *University of Toronto. Ulife*. Retrieved from <https://www.ulife.utoronto.ca/organizations/view/id/126346>.
303. Jones, G. A., Shanahan, T., & Goyan, P. (2001). University governance in Canadian higher education. *Tertiary Education and Management*, 7(2), p. 135–148.
304. Jones, G. A., Shanahan, T., & Goyan, P. (2004). The academic senate and university governance in Canada. *Canadian Journal of Higher Education*, 34(2), 35–68. Retrieved from <http://journals.sfu.ca/cjhe/index.php/cjhe/article/view/183456/183409>.
305. Jones, G. A., Skolnik, M. L. (1995, November). *Governing board at Canadian Universities: Characteristics, Role, Function, Accountability, and Representativeness*. Paper presented at the Annual Meeting of the Association for the study of Higher Education, Orlando, FL. Retrieved from <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED391413.pdf>.
306. Jones, G. A. (1996). Governments, governance, and Canadian universities. In J. Smart (Ed.). *Higher education: Handbook of theory and research*, Volume XI (pp. 337–371). New York: Agathon Press.
307. Jones, G. A., & Skolnik, M. L. (1997). Governing boards in Canadian universities. *The Review of Higher Education*, 20(3), 277–295.
308. Journalists for Human Rights. (2016). *McGill Students Chapter of Journalists for Human Rights*. Retrieved from <https://jhrmcgill.wordpress.com>.
309. Judo Club. (2016). *University of Toronto*. Retrieved from <https://www.ulife.utoronto.ca/organizations/view/id/2596>.

310. Kasinsky, R. (1976). *Refugees from Militarism: Draft Age Americans in Canada*. New Brunswick, N.J.: Transaction Books.
311. Kim, Y.-I., Jang, S. J., & Johnson, B. R. (2016). Tying Knots With Communities: Youth Involvement in Scouting and Civic Engagement in Adulthood. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 45(6), 1113–1129. doi: <https://doi.org/10.1177/0899764016634892>.
312. Korean Christian Fellowship. (2016). *University of Toronto Ulife*. Retrieved from <https://www.ulife.utoronto.ca/organizations/view/id/1958>.
313. Korean Students' Association. (2016). *University of Toronto Ulife*. Retrieved from <https://www.ulife.utoronto.ca/organizations/view/id/2562>.
314. Kostash, M. (1980). *Long way from home: The story of the sixties generation in Canada*. Toronto, ON: J. Lorimer and Company.
315. Kuh, G. D., & Lund, E. (1994). What Students Gain from Participating in Student Government. *New Directions for Student Services*, 1994(66), 5–17. Retrieved from <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/ss.37119946603/pdf>.
316. Labour Code. (2018). *R.S.Q., c. C-27*. Retrieved from <https://www.canlii.org/en/qc/laws/stat/cqlr-c-c-27/latest/cqlr-c-c-27.html>.
317. Langdon, S. (1968, December 2). American Imperialism' is not Irrelevant Jargon. *The Varsity*, p. 4.
318. Latin American Students' Association. (2016). *University of Toronto Ulife*. Retrieved from <https://www.ulife.utoronto.ca/organizations/view/id/126289>.
319. Lebanese Student Society. (2016). *University of Toronto Ulife*. Retrieved from <https://www.ulife.utoronto.ca/organizations/view/id/2603>.
320. Lemay, V. & Laperriere, M.-N. (2012, December). Student Protests and Government Somersaults: The Quebec Spring from a Law and Society Perspective. *Canadian Journal of Law and Society*, 27(3), pp. 439–450.
321. Let's Talk Science. (2019). *Volunteer*. Retrieved from <https://letstalkscience.ca/volunteer>.
322. Levinson, M. (2010). The civic empowerment gap: Defining the problem and locating solutions. In L. Sherrod, J. Torney-Purta, & C. Flanagan (Eds.), *Handbook of research on civic engagement* (pp. 115–137). Hoboken, NJ: John Wiley & Sons.
323. Levitt, K. (1968). *Silent Surrender: The Multinational Corporation in Canada*. Toronto: Macmillan.
324. Lexier, R. (2007). The Backdrop Against Which Everything Happened: English-Canadian Student Movements and Off-Campus Movements for Change. *History of Intellectual Culture*, 7(1). Retrieved from <https://www.ucalgary.ca/hic/files/hic/lexier-on-students.pdf>.
325. Liberty&McGill. (2016). *McGill University*. Retrieved from <https://www.facebook.com/LibertyatMcGill/>.
326. Love, R., & Miller, M. (2003, December). Increasing student participation in self-governance: a comparison of graduate and undergraduate student perception. *College Student Journal*, 37(4), 532–544.

327. Love Your Neighbour. (2016). *University of Toronto Ulife*. Retrieved from <https://www.ulife.utoronto.ca/organizations/view/id/2534>.

328. Lytovchenko, I. (2016). Corporate university as a form of employee training and development in American companies. *Advanced education*. № 5. P. 35 – 41.

329. Lytovchenko, I. (2017). Use of project-based learning of adults at corporate universities in the US and Canada. *Journal of Intercultural Management*. Vol. 9(4), pp. 31–45.

330. Makela, F., Audette-Chapdelaine, S. (2013). The legal regulation of university student associations in Canada. *Education & Law Journal*, 22(3), 267–230.

331. Malaysian Singaporean Students' Association. (2016). *University of Toronto Ulife*. Retrieved from <https://www.ulife.utoronto.ca/organizations/view/id/3041>.

332. Martin, P., Hammond, T., & Arthurs, H. (1958). *A brief on government aid to higher education*. Ottawa, ON: NFCUS.

333. Martin, A. & Hughes, H. (2009). *How to Make the Most of Work Integrated Learning: A Guide for Students, Lecturers, and Supervisors*. Palmerston North NZ: Massey University Press.

334. Matthews, R., Steele, J. (1969). *The Struggle for Canadian Universities*. Toronto: New Press.

335. Mauritian Students Association. (2016). *McGill University Students' Society*. Retrieved from <https://ssmu.ca/clubs/religion-culture-clubs/mcgill-mauritian-students-as-sociation-mmsa/>.

336. McGill Organization Chart. (2018). *Administration and Governance*. Retrieved from <https://www.mcgill.ca/orgchart/>.

337. McGill Students' Chapter of Jack.org. (2016). *About us*. Retrieved from <https://ssmu.ca/clubs/health-wellness-clubs/mcgill-students-chapter-of-unleash-the-noise>.

338. McGill Students for Greenpeace. (2016). *McGill university*. Retrieved from <https://ssmu.ca/clubs/charity-environment-clubs/mcgill-students-for-greenpeace/>.

339. McGill Students for HanVoice. (2016). *McGill University*. Retrieved from <https://ssmu.ca/clubs/political-socialactivism-clubs/liberty-in-north-korea/>.

340. McGrath, E. J. (1970). *Should students share the power?* Philadelphia: Temple University Press.

341. McGill. (2018). *My Involvement. A student Services Initiative. Co-Curricular Record*. Retrieved from <https://www.mcgill.ca/involvement/ccr>.

342. McGill Students for the Canadian Liver Foundation. (2016). *McGill Students Chapter of Canadian Liver Foundation*. Retrieved from <https://ssmu.ca/clubs/health-wellness-clubs/canadian-liver-foundation/>.

343. McGill Students for Organ Donor Awareness. (2016). *McGill University*. Retrieved from <https://www.facebook.com/pg/McGillSODA/about/>.

344. McGill Students' for Parkinson's. (2016). *Students' Society of McGill University*. Retrieved from <https://ssmu.ca/clubs/health-wellness-clubs/mcgill-students-for-parkinsons/>.
345. Medical Society. (2016). *University of Toronto. Ulife*. Retrieved from <https://www.ulife.utoronto.ca/organizations/view/id/1133>.
346. Menon, E. M. (2005). Students' views regarding their participation in university governance: Implications for distributed leadership in higher education. *Tertiary Education and Management*, 11(2), 167–182.
347. Men's Ice Hockey. (2019). *Dalhousie University. Dalhousie Tigers*. Retrieved from <http://daltigers.ca/sports/mice/index>.
348. Mexican Students' Association. (2016). *University of Toronto Ulife*. Retrieved from <https://www.ulife.utoronto.ca/organizations/view/id/2662>.
349. Mississauga Residence Council. (2016). *University of Toronto*. Retrieved from <http://utmrc.sa.utoronto.ca>.
350. Molyneux, L. (2017). Multiplatform news consumption and its connections to civic engagement. *Journalism*, 20(6). doi: <https://doi.org/10.1177/1464884917730216>.
351. Moses, N. R. (1995). *All that was left: Student struggle for mass student-aid and the abolition of tuition fees in Ontario, 1946 to 1975*. Unpublished doctoral dissertation. Toronto, ON: Ontario Institute for Studies in Education, University of Toronto.
352. Moses, N. (2001). Student Organizations as Historical Actors: The Case of Mass Student Aid: The Case of Mass Student Aid. *The Canadian Journal of Higher Education*, XXXI(1), p. 75–120.
353. Mountain Bike Team/Club. (2016). *University of Toronto*. Retrieved from <https://www.ulife.utoronto.ca/organizations/view/id/2658>.
354. Multi-faith Centre. (2019). *University of Toronto. HEART WORKS STUDENT GROUP INITIATIVE FUND*. Retrieved from <https://www.studentlife.utoronto.ca/mf/heart-works-fund>.
355. MusicBox Children's Charity University of Toronto Chapter. (2016). *University of Toronto Ulife*. Retrieved from <https://www.ulife.utoronto.ca/organizations/view/id/2704>.
356. Muslim Students' Association. (2019). *Muslim Students' Association of the University of Alberta*. Retrieved from <https://alberta.campuslabs.ca/engage/organization/msa>.
357. National Union of Students. (1974, October 11–14). *Minutes of the Conference of the National Union of Students*. University of Saskatchewan, Saskatoon, Saskatchewan. Retrieved from <http://www.studentunion.ca/cfs/1974/1974-10-nus-minutes.pdf>.
358. National Union of Students. (1975, May 1–5). *Minutes of the Third Annual General Meeting*. Glendon College, Toronto, Ontario. P. 6-9, 17, 20, 25. Retrieved from <http://www.studentunion.ca/cfs/1975/1975-05-nus-minutes.pdf>.
359. Nature Canada. (2019). *Voice For Nature*. Retrieved from <https://naturecanada.ca/about/>.

360. NFCUS. (1926, December 28–31 st). *National Federation of Canadian University Students Report to investigate the formation of a National Federation of Canadian University Students*. Paper presented at the Conference of Representatives from the Student Bodies of the Canadian Universities, Montreal, McGill University. Retrieved from https://archive.org/stream/1926NationalFederationOfCanadianUniversityStudentsReport/1926NationalFederationOfCanadianUniversityStudentsReport_djvu.txt.
361. NFCUS. (1958). *A brief on government aid to higher education*. Ottawa, ON: NFCUS.
362. Nelson, J. L., Lewis, D. A., & Lei, R. (2017). Digital Democracy in America: A Look at Civic Engagement in an Internet Age. *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 94(1), 318–334. doi: <https://doi.org/10.1177/1077699016681969>.
363. New Democratic Party. (2016). *New Democratic Party McGill*. Retrieved from <https://ssmu.ca/clubs/political-socialactivism-clubs/mcgill-students-for-the-ndp/>.
364. Obesity Canada. (2016). *Obesity Canada University of Alberta Chapter*. Retrieved from <https://obesitycanada.ca/local-chapters/>.
365. Office of Provost. (2018). *Northern Michigan University. What Exactly Is A Provost?* Retrieved from <https://www.nmu.edu/academicaffairs/whatisaprovost>.
366. One Prosper. (2019). *One Prosper International*. Retrieved from <https://www.oneprosper.org>.
367. Only Human Dance Collective. (2006). *University of Toronto*. Retrieved from <http://ohdc.sa.utoronto.ca>.
368. Ontario Legislative Assembly. (1968, June 10). *Debates and Proceedings*, p. 4170.
369. Operation Smile – St. George. (2016). *University of Toronto Ulife*. Retrieved from <https://www.ulife.utoronto.ca/organizations/view/id/126670>.
370. Organization of Botany Students. (2016). *Organization of Botany Students University of Alberta*. Retrieved from <https://alberta.campuslabs.ca/engage/organization/obs>.
371. Organization for World Peace (2019). *What is The Organization for World Peace?* Retrieved from <https://theowp.org>.
372. Overton, W. F. (2010). Life-span development: Concepts and issues. In W. F. Overton & R. M. Lerner (Eds.), *The handbook of life-span development, Vol. 1. Cognition, biology, and methods* (pp. 1–29). Hoboken, NJ, US: John Wiley & Sons Inc. Retrieved from <http://dx.doi.org/10.1002/9780470880166.hlsd001001>.
373. Owens, R. G. (1995). *Organizational behavior* (5th ed.). Toronto, ON: Allyn and Bacon.
374. Owsram, D. (1996, October). Born at the Right Time: A History of the Baby Boom Generation. *University of Toronto Press*, p. 392.
375. Pabian, P., & Minksova, L. (2011). Students in higher education governance in Europe: Contrasts, commonalities and controversies. *Tertiary*

Education and Management, 17(3), 261–273. Retrieved from <http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/3583883.2011.588722>.

376. Pakistani Students Association. (2016). *University of Toronto Ulife*. Retrieved from <https://www.ulife.utoronto.ca/organizations/view/id/126297>.

377. Panchenko, I. (2017). Evidence-based methodology on studying Students' leadership skills. *Studies in Comparative Education*. № 1. P. 17–25.

378. Parks Canada. (2016). *Parks Canada Campus Club Volunteer Leaders Network*. Retrieved from [https://www.pc.gc.ca/en/serapprocher-connect/parcsavie-parks life/cc](https://www.pc.gc.ca/en/serapprocher-connect/parcsavie-parks%20life/cc).

379. Ray, Conlogue. (2019). Why Did They Strike? *Literary Review of Canada Magazine LRC Weekend*. Retrieved from <https://reviewcanada.ca/magazine/2012/11/why-did-they-strike/>.

380. Peer Support Centre. (2016). *University of Alberta Students' Union. Peer Support Centre: We are here to listen*. Retrieved from <https://www.su.ualberta.ca/services/psc/>.

381. Pentecost Students. (2019). *Pentecost Students and Associations. University of Alberta*. Retrieved from [https://alberta.campuslabs.ca/engage/organization/pentecos tedmonton](https://alberta.campuslabs.ca/engage/organization/pentecos%20tedmonton).

382. Pidhaietska, Anna. (2014). A short history of literary and Athletic Society of the University of Toronto. В Н. С. Побірченко, О. І. Безлюдний, О. А. Заболотна та ін. (Ред.), *Сучасна іншомовна освіта в Україні: стан, проблеми, перспективи: матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (с. 185–187). Умань, 16 жовтня. Умань: ФОП Жовтий О. О.

383. Pidhaietska, Anna. (2015). Emerging trends, issues and approaches in Canadian student affairs. В О. І. Безлюдний, В. В. Сокирська, Н. М. Бріт, О. А. Заболотна та ін. (Ред.), *Сучасна іншомовна освіта в Україні: стан, проблеми, перспективи: матеріали II Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції* (с. 223–226). Умань: ФОП Жовтий О. О.

384. Pidhaietska, Anna. (2015a). Social, economic and educational impacts of the university of Northern British Columbia on the region development. *The Advanced Science Journal*. USA. Vol. 2015, Issue 5. P. 103–106.

385. Pidhaietska, A. V. (2016). Students' volunteering in Canada: social and personal dimensions. В С. Щудло (Ред.), *Молодіжна політика: проблеми та перспективи: збірник наукових праць XIII міжнародної наукової конференції* (с. 133–138). Дрогобич, 12–14 травня. Дрогобич – Жешув: «Трек ЛТД». Вип. 7.

386. Planas, A., Soler, P., Fullana, J., Pellisera, M., & Vila, M. (2013). Student participation in university governance: The opinions of professors and students. *Studies in Higher Education*, 38(4), 571–583.

387. Polish Students' Association. (2016). *University of Toronto Ulife*. Retrieved from <https://www.ulife.utoronto.ca/organizations/view/id/2024>.

388. Post-secondary Learning Act. (2003). *Statutes of Alberta. Chapter P-19.5*. [PSLA]. Retrieved from <http://www.qp.alberta.ca/documents/Acts/p19p5.pdf>.

389. Powderpuff Football Team. (2016). *University of Toronto*. Retrieved from <https://www.ulife.utoronto.ca/organizations/view/id/2745>.
390. Powerlifting Club. (2016). *McGill University*. Retrieved from <http://ssmu.powerlifting.jonfk.ca>.
391. Private Post-Secondary Education Act. (1996) *R.S.B.C. Chapter 375*. Retrieved from <https://www.canlii.org/en/bc/laws/stat/rsbc-1996-c-375/latest/rsbc-1996-c-375.html>.
392. Protection of Animals and Wildlife Sustainability. (2016). *Toronto University Ulife*. Retrieved from <https://www.ulife.utoronto.ca/organizations/view/id/126681>.
393. Province interested in aid for students. (1955, January 28). *UWO Gazette*, p. 3.
394. QS World University Rankings. (2018). *Discover the world's top universities*. Retrieved from <https://www.topuniversities.com/university-rankings/world-university-rankings/2018>.
395. Rashi, R. (2011). The Quebec Student Movement: At the Forefront of the Fight Against Austerity. *Canadian Dimension*, 45 (6), 10–11.
396. Reid, A., Gill, J., & Sears, A. (2010). *Globalization, the Nation-State and the Citizen: Dilemmas and Directions for Civics and Citizenship Education*. New York, NY: Routledge.
397. Role-Playing Group. (2016). *University of Toronto*. Retrieved from <https://www.ulife.utoronto.ca/organizations/view/id/126657>.
398. Romanian Students' Society. (2016). *About Us*. Retrieved from <http://www.mrsu.ca>.
399. Royal Roads University Act. (1996). *R.S.B.C. Chapter 409*. Retrieved from http://www.bclaws.ca/civix/document/id/complete/statreg/96409_01.
400. Russian Speaking Students' Association. (2016). *McGill University*. Retrieved from <http://ssmu.mcgill.ca/mrssa/>.
401. Sahin, A. (2005). *Perceptions of student council members on their participation in decision-making in higher education*. (Master's thesis). Middle East Technical University, Ankara, Turkey. Retrieved from <http://etd.lib.metu.edu.tr/upload/12606546/index.pdf>.
402. Sailing Club. (2016). *University of Toronto*. Retrieved from <https://www.ulife.utoronto.ca/organizations/view/id/2690>.
403. Sarah Dobson. (2019). *Grant writing. How to make your grant proposal stand out*. Retrieved from <https://www.sarahdobson.ca/writing-tips/how-to-make-your-grant-proposal-stand-out>.
404. Scarborough Campus Residence Council. (2016). *University of Toronto. Ulife*. Retrieved from <https://ulife.utoronto.ca/organizations/view/id/126308>.
405. Schools Outreach Programs. (2018). *McGill Branches program. Indigenous Community Outreach*. Retrieved from https://mcgill.ca/equity_diversity/communityengagement/schoolsoutreachprograms.
406. Sears, A. (Ed.). (2009). Special issue: Canadian perspectives on democracy, diversity and citizenship education. *Citizenship Teaching and Learning*,

- 5(2), 1–107. Retrieved from <http://www.citized.info/pdf/eJournal/5%202%20final.pdf>.
407. SEDE Community Engagement Projects. (2018). *Community Engagement and Volunteering*. Retrieved from https://www.mcgill.ca/equity_diversity/community-engagement/community/engagement.
408. Shaolin Kung-Fu Association. (2016). *University of Toronto*. Retrieved from <https://www.ulife.utoronto.ca/organizations/view/id/2207>.
409. Sierra Club Canada Foundation. (2019). *Our Mission. Our Network*. Retrieved from <https://www.sierraclub.ca/en/about>.
410. Ski and Snowboard Club. (2016). *University of Toronto*. Retrieved from <https://www.ulife.utoronto.ca/organizations/view/id/1959>.
411. Smyth, B. (1955, January 19). Pros and Cons of NFCUS ideals and achievements. *The Varsity*, p. 2.
412. Societies Act. (2018). *Revised Statutes of Alberta 200, Chapter S-14*. Retrieved from <http://www.qp.alberta.ca/documents/Acts/S14.pdf>.
413. Society Act. (1996). *Revised Statutes of British Columbia, Chapter 433, ss. 40–54*. Retrieved from <https://www.canlii.org/en/bc/laws/stat/rsbc-1996-c-433/latest/rsbc-1996-c-433.html>.
414. Spanish Student organization. (2016). *University of Toronto Ulife*. Retrieved from <https://www.ulife.utoronto.ca/organizations/view/id/126584>.
415. Squash Club. (2016). *University of Toronto. St. George Squash Club*. Retrieved from <https://www.ulife.utoronto.ca/organizations/view/id/3159>.
416. Stager, D. (1989). *Focus on fees: Alternative policies for university tuition fees*. Toronto, ON: Council of Ontario Universities.
417. Stangler, C. (2012, June 6). Le mouvement Occupy donne un coup de pouce aux étudiants québécois. [Occupy Gives a Boost to Quebec Students]. *Huffington Post Québec*. Retrieved from http://quebec.huffingtonpost.ca/2012/06/06/mouvement-occupy-appuie-etudiants_n_1573758.html.
418. Statistics Canada. (2016). *Volunteering and charitable giving in Canada*. Retrieved from <http://www.statcan.gc.ca/pub/89-652-x/89-652-x2015001-eng.htm>.
419. St. Michael's Council Condemns Sit-in. (1967, 24 Nov.). *The Varsity*, p. 3.
420. Students' Anime Club. (2016). *McGill Students' Anime Club*. Retrieved from <https://ssmu.ca/clubs/hobby-leisure-clubs/mcgill-students-anime-club/>.
421. Student council. (n.d.). In *Collins Dictionary*. Retrieved from <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/student-council>.
422. Student council. (n.d.). In *Longman Dictionary of Contemporary English*. Retrieved from <https://www.ldoceonline.com/dictionary/student-government>.
423. Student council. (n.d.). In *MacMillan Dictionary*. Retrieved from <https://www.macmillandictionary.com/us/dictionary/american/student-council>.
424. Student council. (n.d.). In *Merriam-Webster Dictionary*. Retrieved from <https://www.merriam-webster.com/dictionary/student%20council>.

425. Student council. (n.d.). In *Oxford Advanced Learner's Dictionary*. Retrieved from <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/student-council?q=student+council>.
426. Students Culinary Society. (2016). *McGill Students Culinary Society*. Retrieved from <https://ssmu.ca/clubs/hobby-leisure-clubs/mcgill-students-culinary-society/>.
427. Student Government. (n.d.). In *Longman Dictionary of Contemporary English*. Retrieved from <https://www.ldoceonline.com/dictionary/student-government>.
428. Student Government. (n.d.). In *MacMillan Dictionary*. Retrieved from <https://www.macmillandictionary.com/us/dictionary/american/student-government>.
429. Student Government. (n.d.). In *Merriam-Webster Dictionary*. Retrieved from <https://www.merriam-webster.com/dictionary/student%20government>
430. Student Government. (n.d.). In *Merriam-Webster's Online Student Thesaurus*. Retrieved from <http://wordcentral.com/cgi-bin/student?student+government>.
431. Student Government. (n.d.). In *Oxford Advanced Learner's Dictionary*. Retrieved from <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/student-government?q=student+government>.
432. Student Initiative Fund. (2019). *University of Toronto. Behind the scenes*. Retrieved from <https://www.studentlife.utoronto.ca/bts/sif>.
433. Students Knitting Club. (2016). *McGill Students' Knitting Club*. Retrieved from <https://ssmu.ca/clubs/hobby-leisure-clubs/mcgill-students-knitting-club/>.
434. Student Life. (2019). *Center for Community Partnership. CEI Grant: Find Your Path*. Retrieved from <http://blogs.studentlife.utoronto.ca/blogccp/>.
435. Student Nutrition Accessibility Club. (2016). *McGill University*. Retrieved from <https://ssmu.ca/clubs/health-wellness-clubs/femmedere/>.
436. Student Podcast Series. (2019). *Centre for Community Partnership*. Retrieved from <https://www.studentlife.utoronto.ca/ccp/student-podcast-series>.
437. Student Society Designation Regulation. (2008). *B.C. Reg. 25/2008*. Retrieved from <http://www.quickscribe.bc.ca/secure/pdfs/3420.pdf>.
438. Student Union. (n.d.). In *Cambridge Dictionary*. Retrieved from <https://dictionary.cambridge.org/ru/%D1%81%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%80%D1%8C/%D0%B0%D0%BD%D0%B3%D0%BB%D0%B8%D0%B9%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9/student-union>.
439. Student Union. (n.d.). In *Collins Dictionary*. Retrieved from <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/student-union>.
440. Student Union. (n.d.). In *Longman Dictionary of Contemporary English*. Retrieved from <https://www.ldoceonline.com/dictionary/student-union>.
441. Student Union. (n.d.). In *MacMillan Dictionary*. Retrieved from <https://www.macmillandictionary.com/us/dictionary/american/student-union>.

442. Student Union. (n.d.). In *Merriam Webster Dictionary*. Retrieved from <https://www.merriam-webster.com/dictionary/student%20union>.
443. Student Union. (n.d.). In *Oxford Advanced Learner's Dictionary*. Retrieved from <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/students-union?q=student+union>.
444. Submission Wrestling. (2016). *University of Toronto*. Retrieved from <https://www.ulife.utoronto.ca/organizations/view/id/126695>.
445. Sunil, S., & Verma, S. K. (2018). Moral Identity and Its Links to Ethical Ideology and Civic Engagement. *Journal of Human Values*, 24(2), 73–82. doi: <https://doi.org/10.1177/0971685818754547>.
446. Swim Club. (2016). *University of Toronto*. Retrieved from <https://www.ulife.utoronto.ca/organizations/view/id/126435>.
447. Syrian Students' Association. (2016). *Dalhousie Student Society*. Retrieved from <https://tigersociety.dsu.ca/organization/sss>.
448. Taiwanese Students' Association. (2016). *About us*. Retrieved from <http://mtsa.tw>.
449. Tereshchenko, A. (2010). Ukrainian youth and civic engagement: unconventional participation in local spaces. *Journal of Youth Studies*, 13 (5), pp. 597–613. doi: <https://doi.org/10.1080/13676261.2010.487518>.
450. Thorburn, Elis. (2012, July 20). Translating the Assembly: Student Organizing Beyond Quebec. *Viewpoint magazine*. Retrieved from <https://www.printfriendly.com/p/g/Rv69jA>.
451. Toronto Refugee Alliance. (2016). *University of Toronto*. Retrieved from <https://www.facebook.com/UTRefugeeAlliance/>.
452. Turcotte, A., Anthony, L., Anderson, K., Hilderman, J., Loat, A., Philips, A., et al. (2013). *Lightweights? Political participation beyond the ballot box* (Samara Demo-cracy Report #6). Ontario, Canada: Samara.
453. Turkish Students' Society. (2016). *University of Toronto Ulife*. Retrieved from <https://www.ulife.utoronto.ca/organizations/view/id/13896>.
454. Twelve65. (2016). *University of Toronto*. Retrieved from <https://www.ulife.utoronto.ca/organizations/view/id/126312>.
455. Ukrainian Students' Club. (2016). *University of Toronto Ulife*. Retrieved from <https://ulife.utoronto.ca/organizations/view/id/2606>.
456. Undergraduate Theatrical Performances. (2016). *University of Toronto*. Retrieved from <https://www.ulife.utoronto.ca/organizations/view/id/126807>.
457. United Newcomer Illuminated. (2016). *University of Toronto Ulife*. Retrieved from <https://ulife.utoronto.ca/organizations/view/id/126478>.
458. University Act. (1996). *R.S.B.C. British Columbia University Act. Chapter 468*. Retrieved from http://www.bclaws.ca/civix/document/id/complete/statreg/00_96468_01.
459. University British Columbia. (2018). *AMS Clubhouse AMS @ UBC*. Retrieved from <https://www.campusvibe.ca/campusvibe/groups/cea260f5-8aab-4e11-bccf-fe4a846e62dc#grouptype=UBC%20Programs/Associations>.

460. Universities Canada. (2018). *Mediaroom. News. In an age of disruption, community–university collaboration is a must.* Retrieved from <https://www.univcan.ca/media-room/media-releases/in-an-age-of-disruption-community-university-collaboration-is-a-must/>.

461. University of Manitoba Students' Union Act. (1990). *R.S.C.M. Chapter 203. UMSU Act.* Retrieved from <https://umsu.ca/wp-content/uploads/2017/07/UMSU-Act.pdf>.

462. University of Toronto Mississauga. (2018). *Center for Student Engagement. Community Engaged Learning.* Retrieved from <https://www.utm.utoronto.ca/utm-engaged/volunteering>.

463. University of Toronto Scarborough. (2018). *Department of Student Life. Community Action Projects.* Retrieved from <https://www.utsc.utoronto.ca/studentlife/community-action-projects>.

464. University of Toronto Scarborough. (2018a). *Department of Student Life. Giant Tiger Giant Steps HW Program.* Retrieved from <https://www.utsc.utoronto.ca/studentlife/giant-tiger-giant-steps-hw-program>.

465. University of Toronto Scarborough. (2018b). *Department of Student Life. Visions of Science Network for Learning.* Retrieved from <https://www.utsc.utoronto.ca/studentlife/visions-science-network-learning>.

466. University of Toronto Scarborough. (2018c). *Department of Student Life. Big Brothers Big Sisters of Toronto.* Retrieved from <https://www.utsc.utoronto.ca/studentlife/big-brothers-big-sisters-toronto>.

467. Vietnamese Students' Association. (2016). *University of Toronto Ulife.* Retrieved from <https://www.ulife.utoronto.ca/organizations/view/id/1929>.

468. Vézina, M. & Crompton, S. (2012). Volunteering in Canada. *Canadian Social Trends.* Statistics Canada Catalogue. No. 11-008(X). Retrieved from http://www.mycommonwealth.org/uploads/2/1/1/3/21137824/stats_can_volunteering_in_ca.pdf.

469. Waugh, W. L. (1998). Conflicting values and culture: The managerial threat to university governance. *Review of Policy Research*, 15(4), 61–74.

470. Watkins, M. (1968). *Foreign Ownership and the Structure of Canadian Industry.* Ottawa: Queen's Printer.

471. WCHRI Partnership. (2019). *Community University Partnership. University of Alberta. Women and Children's Health Research Institute.* Retrieved from <https://www.ualberta.ca/faculties/centresinstitutes/communityuniversitypartnership/capacity-building>.

472. Werfel, S. H. (2017). Voting and civic engagement: Results from an online field experiment. *Research & Politics*, 4(1). doi: <https://doi.org/10.1177/2053168017690736>

473. Work-integrated learning in Canada. (2019). *Business/higher education round-table. Taking the pulse of work-integrated learning in Canada.* Retrieved from <http://bher.ca/wp-content/uploads/2016/10/BHER-Academica-report-full.pdf>.

474. World fit for children. (2019). *What We Do*. Retrieved from <http://www.worldfitforchildren.com>.

475. Youth for Christ. (2016). *About Us*. Retrieved from <https://yfccanada.org>.

476. Zabolotna, O., Koliada, N., Koliada, T., Panchenko, I. (2016). Non-formal education in Ukraine in early 20th century: aspiring for better life or learning to live in crisis? *History Of Education & Children's Literature*, XI(1), 237–248.

477. Zajda, J., Holger, D., & Saha, L. J. (Eds.). (2009). *Nation-building, identity and citizenship education: Cross cultural perspectives series*. Dordrecht, Netherland: Springer.

478. Zuo, B., & Ratsoy, E. (1991). Student Participation in University Governance. *The Canadian Journal Of Higher Education*, XXIX(1), 1–26. Retrieved from [file:///E:/download/183330-Article%20Text-184706-1-10-20120711%20\(7\).PDF](file:///E:/download/183330-Article%20Text-184706-1-10-20120711%20(7).PDF).

479. Zuo, B., & Ratsoy, E. W. (1999). Student participation in university governance. *The Canadian Journal of Higher Education*, XXIX(1), 1–46. Retrieved from <file:///C:/Users/user/Desktop/183330-Article%20Text-184706-1-10-20120711.PDF>.